ספר

פעולת צדיק לחיים

געשיכטע פון

כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוק"ל

אין די שנות הזעם תרצ"ט-תש"ה

און זיינע מסירת נפש'דיגע פעולות

פאר הצלה וחיזוק און פאר קיום המצוות

חלק ב' - באכניא



דינער השנתי

שע"י עמודי ציון ד'באבוב

א' פקודי כ"ן אדר א' תשע"ו לכ"ק

באכניא, פוליין

ברוכים הבאים בשם ה'

מקבלים אנו בברכה את האורחים שהשתדלו להופי**ע**
סעודת מרעים לסעוד בקרב אוהבים וידידים נאמני**ם**
יחד לחוג את חגיגת העשור של עמודי ציון דקהלתנ**ו**
בשבח ותהלה לא'ל אשר עד כה עזרנו ונטה לנו חס**ד**
תודה לו נקריב בקהל רב ובקרב אחינו נזמר לו כלו**י**

בעת הזאת נבוא חשבון על פעולותינו בקרב הארֶ**ץ**
ונראה מה מעשינו בעשר שנות עמל מבלי לומר ד**י**
אתכם יחד ובעזרתכם הגדולה בכל עת לכל זה הגענ**ו**
וזכינו להחזיק את הקיים ולהוסיף הרבה על הבני**ן**

חזק ואמיץ יחזק ידיכם לעשות לכבוד בית באבו**ב**
שפע רב יושפע לכם בבריות גופא ונהורא מעלי**א**
בניכם ובני בניכם כשתילי זיתים לשלחנכם סבי**ב**
ותזכו לאורך ימים ושנות חיים ושלום לכם יוסיפ**ו**
נועם ה' תחזו בהיכלו בביאת גאולת משיחנו בקרו**ב**

ועד עמודי ציון

א' פקודי כ"ו אדר א' תשע"ו לפ"ק





יו"ל אדר א' תשע"ו לפ"ק
ע"י עמודי ציון ד'באבוב

איסור השגת גבול
כל הזכיות שמורות
ואין רשות להעתיק באיזה אופן שהוא ללא רשות מהמו"ל

© Copyright 2016 by
Amidei Zion of Bobov
1577 48th Street, Brooklyn, New York 11219

All rights reserved. This book may not be reproduced in any form
without prior permission from the publisher.

▪

Book Design by:
Benzion Chaim Geller
בן ציון חיים געללער
917-545-1024

▪

Printed and Bound by:
Eastern Book Press, Inc.
Monsey, NY
845-352-5600

Printed in E. Israel

הספר מוקדש

לכבוד ידיד בית באבוב
שר הצדקה והחסד
שמו הוא תהלתו

מו"ה ישראל אלכסנדר
הכהן ענגלענדער הי"ו
וזוגתו תחי'

בהבעת התפעלות
על מעשיו הכבירים והנפלאים

אשרינו 'עמודי ציון' אשרינו
אשר 'ישראל' עומד לימיננו

ברכות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
ילוו אתכם תמיד בכל דרכיכם
לנחת ולהצלחה בכל מעשיכם

- ברכת תודה -

לידידינו הנאמנים אשר פתחו אוצרות גנזיהם להעשיר את ספרנו ה"ה

הרב **מאיר פרוש** נ"י

הרב **נפתלי הירץ לעזער** שליט"א

ר' **יחזקאל יהודא ווייגנגארטען** נ"י

הרב **חיים אליהו ווייסמאנדעל** נ"י

הרב **אביגדור רובינשטיין** נ"י

הרב **שלמה פרוכטהענדלער** נ"י

הרב **בעריש רובין** שליט"א, מדאמבראווא
כולל חבת ירושלים

ר' **אלכסנדר שארף** נ"י

ר' **יואל ראזענפעלד** נ"י

ר' **שלמה שטיעל** נ"י

ר' **בן ציון ישראל עליאס** נ"י

ר' **מאיר אשר אפפעל** נ"י

ר' **חיים צבי אפפעל** נ"י

משפחת ראפופארט שיחיו - חיפה

ר' **דוד ריידעל** נ"י

ר' **ישראל ראזען** נ"י

ר' **מאטל בערגמאן** נ"י

ר' **אפרים גראסבערגער** נ"י

ר' **הערש לייב דארמאן** נ"י

הרב **קלמן לאנדא ומשפחתו** שיחיו

הרב **משה קאלאדני** נ"י
ארכיון אגודת ישראל באמעריקא

ארכיון יד ושם

USHMM

GFH Archives

כל משפחות אנ"ש יחיו
שמסרו תמונות מבני משפחתם

תודה מיוחדת

להרב בן ציון מייזליש שליט"א

ר"מ בישיבתנו הק' 'קדושת ציון' בקרית באבוב, נכד כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל

על השתדלותו הנמרצת ופעולותיו ללא ליאות

אחרון חביב

מערכת 'שערי ציון' והעורך

הרב ישעי' ציטראנענבוים נ"י

על עמדם לעזרתנו בכל עת בחומר החשוב הנדפס בהקובצים

זכות רבותינו הקדושים יגן עליהם, שיזכו לעשות מעשים טובים כל ימיהם,
מתוך נחת ושמחה באהליהם, ורב ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.

בעזהי"ת

ס פ ר

פעולת צדיק לחיים

געשיכטע פון

כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוק"ל

אין די שנות הזעם תרצ"ט-תש"ה

און זיינע מסירת נפש'דיגע פעולות
פאר הצלה וחיזוק און פאר קיום המצוות

חלק ב' - באכניא

ארויסגעגעבן לכבוד דעם

דינער העשור - בואו חשבון
שע"י עמודי ציון ד'באבוב

א' פקודי כ"ו אדר א' תשע"ו לפ"ק

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

הקדמה

ש"ב הרב הגאוה"צ המפורסים מוה"ר שלמה שליט"א הרבי מבאבוב ... מכירו אנכי מימי עלומיו ... ובמיוחד מימי השואה בבאכניע וכושר פעולותיו לטובת הכלל בימים טרופים אלו.
[ממכתב הגה"צ רבי מרדכי רוקח זצ"ל אבד"ק בילגוריי
אל ש"ב הגה"צ אדמו"ר מציעשנוב זצ"ל]*

בשבח לא'ל שטעלן מיר פאר דאס צווייטע חלק פון דעם חיבור 'פעולת צדיק לחיים', וועלכעס נעמט ארום די מיטעלע יארן פונ'ם חורבן, שנות תש"ב-תש"ג. דאס איז די תקופה וועו רבינו זצ"ל - שוין דאן נאכ'ן פארלירן דעם גרויסן טאטן ומורה דרך רבינו הקדוש בעל קדושת ציון זצ"ל הי"ד - האט זיך געפונען אונטער די דייטשע מאכט, און איז געווען רוב צייט א תושב פון דעם באכניער געטא.

'איה שוקל ואיה סופר' וואס קען זיך אונטערנעמען צו באשרייבן די פעולות נשגבות, למעלה מהשגת אנוש, פון דעם קדוש ה' ואוהב ישראל באמת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוק"ל, אין אט די הרת עולם'דיגע תקופה. א צייט וועו אידיש בלוט האט זיך געגאסן ווי וואסער, א צייט וועו רוב רובם פון גאליציא איז געברענגט געווארן אויף די עקדה, און עס האט אויסגעזען ווי עס וועט חלילה נישט בלייבן דארט קיין שריד ופליט.

אויב האט מען אין אנפאנג שנת תש"ב נאך געמיינט אז דאס וואס קומט פאר, איז א גזרה מן השמים, און טאקע א גאר שווערע גזרה, אבער דאך נישט עפעס וואס מען האט נאך נישט געהערט אין די אידישע היסטאריע - איז אבער ביים אנקומען דער 'שרעקליכער זומער' פון תש"ב, יעדן קלאר געווארן אז דאס איז א טעות. דאן האט שוין יעדער פארשטאנען אז דאס וואס די רשעים האבן איצט צוגעגרייט פאר די אידן, אזא ארגאניזירטע מאסן-רציחה, און אויף אזא אכזריות'דיגן אופן, איז א זאך וואס איז נאך קיינמאל נישט געווען.

צו אילוסטרירן דאס געזאגטע, איז כדאי מעתיק צו זיין, וואס עס האט געשריבן בשעתו הרה"ק רבי קלונמוס קלמיש שפירא זצ"ל, דער פיאסעצנער רבי הי"ד (בעל חובת התלמידים). אין זיין ספר 'אש קודש', חנוכה תש"ב, שרייבט ער בזה"ל: "כי אלו האנשים שאומרים שיסורים כמו אלו עוד לא היו לישראל, טועים הם, בחורבן ביהמ"ק בביתר וכו' היו כמו אלו" עכ"ל. אבער איין יאר שפעטער, האט דער מחבר אליין צוגעשריבן א הגה אויף דעם בזה"ל: "כהצרות שהיו עד שלהי דשנת תש"ב, היו כבר, אבל כהצרות משונות, ומיתות רעות ומשונות, שחדשו הרשעים הרוצחים המשונים עלינו בית ישראל, משלהי תש"ב, לפי ידיעתי בדברי חז"ל ובדברי הימים אשר לישראל בכלל, לא הי' כמותם", און ער שרייבט אונטער "י"ח כסליו תש"ג - המחבר".

וויבאלד אז, וויי געזאגט, זענען די צוויי יארן, תש"ב און תש"ג, וויייט נישט געווען דאס זעלבע, האט זיך דעריבער אויך די ארבעט פון רבינו זצ"ל פאנאנדער געשייד אין די צוויי יארן. אין תש"ב איז זיין ארבעט בעיקר געווען צו העלפן אידן בלייבן און עקזיסטירן אין גענטא, דורך געבן חיזוק און אנדערע סארט הילף. אויך איז די ארבעט געווען ברוחניות, פארלערנען שיעורים, שטיין על המשמר מען זאל האבן יעדן טאג א מקוה א.א.וו. (ווי דערציילט אין ספר באריכות) - איז אבער אין תש"ג געווען די עיקר עבודה צו זעהן אז וואס מער אידן, איבערהויפט קינדער, זאלן נישט בלייבן אין געטא, נאר זיך באהאלטן אונטער גויישע נעמען, און דאן, וועו עס קען, זאל אנטלויפן איבער די גרעניץ.

אין אט די צווייטע תקופה - פון חנוכה ביז נאך פסח תש"ג - איז דער בילגורייער רב זצ"ל געווען צוזאמען מיט רבינו זצ"ל אין באכניא, און אויף יענעם זמן זאגט ער עדות אויף "כושר פעולותיו לטובת הכלל". פיר וועו ערטער וואס נעמען ארום מעשים אין די הונדערטער, און אן עבודה פון הצלת נפשות אויף א גאר גרויסן מאסשטאב.

*** המכתב במילואו נדפס בעמוד ר"מ**

צוליב די וואונדערליכע נאך-מלחמה פעולות פון רבינו זצ"ל צוריק אויפצושטעלן קהל עדת באבוב, און זיין גרויסע ראלע ביים אויפבויען דאס יהדות החרדית בכלל, זענען אט די פעולות פון באכניא פארגעסן געווארן, בבחינת "פעולות אחרונות משכחות את הראשונות", און דאס פרואוון מיר דא מתקן צו זיין, ווי ווייט מעגליך. מיר ווייסן, אז דאס איז נאר 'כטפה מן הים', אבער גענוג אויף צו זעהן אז מען רעדט פון עסקנות למעלה מן טבע בני אדם, אזוי ווי רבינו זצ"ל האט זיך אמאל אליין אויסגעדריקט, אז דאס וואס ער איז געבליבן לעבן מיט נסים שלא כדרך הטבע, איז ווייל ער האט געטוען גוטע זאכן למעלה מן הטבע, ובמדה שאדם מודד מודדין לו.

וכאן המקום להודיע, אז עס זענען געמאכט געווארן פארשידענע פרואוון ביחידות, ארויס צו באקומען ידיעות פון רבינו זצ"ל אליין, איבער זיינע פעולות אין יענע טעג, סיי דורך דעם שרייבער פון די שורות, און סיי דורך אנדערע, אבער אהן הצלחה. רבינו זצ"ל האט נישט געוואלט רעדן קיין סאך ווענן זיינע פערזענליכע פעולות. ווען דער משב"ק הרה"ח ר' אהרן בן ציון בייגעל הי"ו האט פרובירט דאס זעלבע, האט אים רבינו זצ"ל געענטפערט: "מיר האבן ב"ה געטוען גוטע זאכן, און גענוג אז דער רבש"ע ווייסט".

פונדעסטוועגן, ביי פארשידענע געלעגנהייטן, ווי למשל ביים טרעפן זיך מיט איינעם פון יענע ניצולים וכדומה, זענען נתגלה געווארן א מעט מן המעט פון די מעשים נפלאים. איינמאל, ביי אזא באגעגעניש, האט זיך רבינו זצ"ל ארויסגעכאפט מיט א לשון: "אויב עס איז אדורך געגאנגען א טאג, און מען האט נישט געראטעוועט א איד, האט מען געשפירט ווי מען האט יענעם טאג גארנישט אויפגעטוען!" - ללמדנו עד היכן הדברים מגיעים.

פיל ארבעט האבן מיר אריינגעלייגט ביים מסדר זיין די ענינים לפי סדר הזמנים, און לויט די ארומיגע זאכן וואס זענען דאן פארגעקומען. ליידער אפילו די וואס אינטערעסירן זיך מיט'ן חורבן, איז ביי זיי אלעס אויסגעמישט, און דאס איז די סיבה וואס ביי פיל מענטשן אפילו נאך הערן א מעשה א סאך מאל, האלט עס זיך נישט אין זכרון, ווייל מען האט נישט דאס גאנצע בילד פאר זיך. נאר ביים וויסן 'מאי דמוקדם מוקדם, ומאי דמאוחר מאוחר', ווי אויך די ארומיגע אומשטענדן, האט דאס דערציילטע א באזע אויף וואס זיך צו האלטן.

אויסער די ענינים וואס זענען פארבונדן מיט רבינו זצ"ל, וועט דער לייענער זיך אויך באקענען מיט דעם באכניער געטא בכלל, דאס שווערע לעבן און די פארשידענע גזירות, אויסזידלונגען וכו', ווי אויך מיט די פערזענליכע הצלה-געשיכטע פון רבינו זצ"ל און זיין משפחה, און די גדולי הרבנים והעסקנים וועלכע האבן פאר דעם געשתדל'ט.

ויבאלד דער חורבן פון שטאט באבוב - ווי רבינו זצ"ל האט משמש געווען ברבנות זינט שנת תרצ"ב - איז אויך געווען זומער שנת תש"ב, האבן מיר מקדיש געווען א פרק פאר די שטאט באבוב, אירע רבנים ודיינים, איר גלאררייכע תקופה בימי רבותינו זצ"ל, ביז צו די ימי המלחמה און ענדגילטיגן חורבן און אומברענג.

דער ספר איז באצירט מיט א סאך חשוב'ע דאקומענטן, דערונטער בריוון בכת"י, טייל פון זיי וואס ווערן צום ערשטן מאל פארעפנטליכט. דאס א דאנק די אונערמידליכע השתדלות פון ידידנו האברך החסיד **ר' יחזקאל אלי' ווייזנגארטען** נ"י - ישלם ה' פעלו.

זכות רבוה"ק זאל מגין זיין אויף אלע וואס האבן געטוען לשמם ולזכרם, למען יעמוד ימים רבים, צו וויסן צדיק מה פעל, ובפרט אויף די עסקני ועד עמודי ציון שיחיו - וואס פראווועט יעצט צעהן יאר זינט דער התייסדות - וועלכע פינאנסירן דעם מפעל, צווישן אנדערע פראיעקטן להחזקת מוסדותינו, ולהרחבת גבולי חצר באבוב.

בן ציון גאלדמאן

תש"ב

פרק א

▪ בגעטא באכניא ▪

יציאת לעמבערג / אם הבנים שמחה / עיר המקלט

רועה צאן אביו / דורש טוב לעמו / הורד עדיך / שמועות מבהילות

י

פרק ב

▪ חורבן באבוב ▪

העיר באבוב / בית הכנסת / בית החיים / רבנים ודיינים

מושב צדיקים / כהונת רבותינו / בימי המלחמה

פעמים צרה / טבח מזעזע / קיץ תש"ב / חיסול אכזרי

קבר אחים / לשריפה בכבשונים

לד

פרק ג

▪ כליון נורא ▪

משענת קנה רצוץ / מי יתן מותנו / יצפנני בסכה / גירוש וישניצא

על קדושת השם / בבור תחתיות /רצחת וגם ירשת

קד

תש"ג

פרק ד

▪ געטא חדש ▪

קיבוץ גדול / לטהרתן של ישראל / ישיבה במסתור / ה'אקציע' השניה

קכו

פרק ה

▪ הבריחה לקראקא ▪

תועה בדרך / בית מלא חסד / אקרא ולא תענה / אצל האדמו"ר מבעלזא

קמ

פרק ו

▪ מחוץ לחומה ▪

פנים חדשות / גר ותושב / מלאך מושיע / ביתו בקיר החומה / ובצאתו ולא ימות

שבת אחים / אפיית מצות / תענית רבנים / עקבותיו לא נודעו

קנ

פרק ז

▪ הברחת הגבולות ▪

הרב מיכאל דוב וויסמאנדל / ר' בן ציון קאלב

קצח

פרק ח

▪ הצלת משפחת באבוב ▪

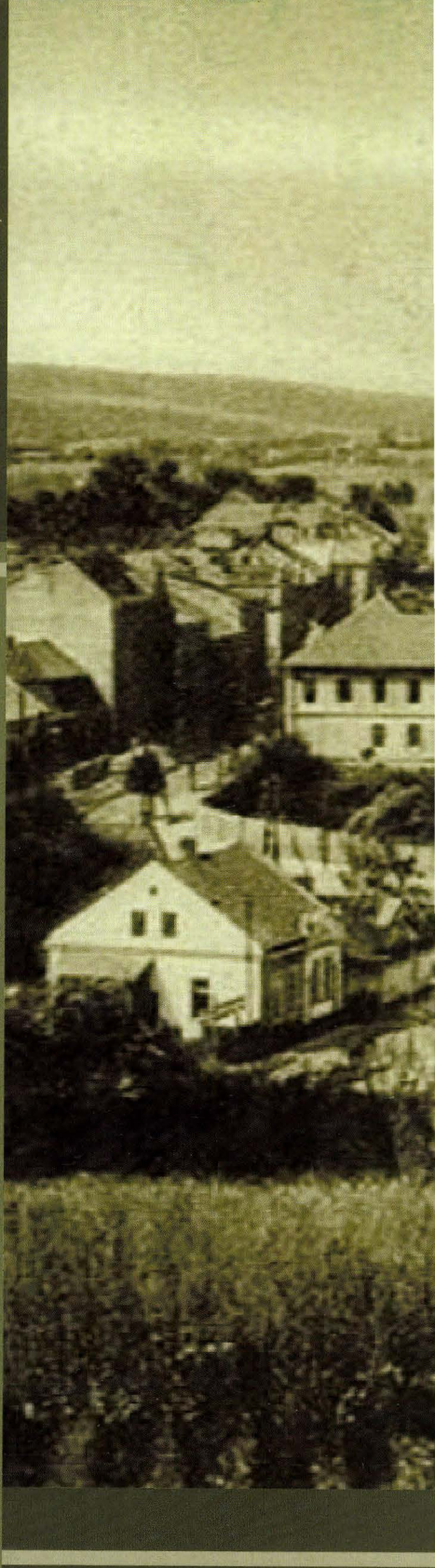
בין פסח לעצרת / נסיון שלא צלח / ימיטו עליהם גחלים / למען הצלת רבינו

רי



תש"ב

פרק א
בגעטא באכניא



יציאת לעמבערג / אם הבנים שמחה
עיר המקלט / רועה צאן אביו
דורש טוב לעמו / הורד עדיך
שמועות מבהילות

יציאת לעמבערג

לעמבערג אנפאנג תש"ב. די ימים טובים זענען שוין אריבער, אבער די "ימים נוראים" האלטן נאך אהן, און מען זעהט נישט צו זיי קיין סוף. אידן אין לעמבערג לעבן אין טויט-שרעק, וועו אויף די גאסן בושעווועט דער נאצישער מלאך המות, מיט דער אקטיוועו הילף פון די אוקראינער רשעים ימ"ש. אידן פאלן נעבעך ווי פליגן, יעדן טאג ברענגט מיט זיך פרישע מאסן-הריגות, און ימ'ען אידיש בלוט וועו פארגאסן אהן אויפהער אויף די גאסן פון לעמבערג - מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה.

רבינו זצ"ל וואס זינט מען האט פארכאפט זיין גרויסן טאטן, רביה"ק בעל קדושת ציון הי"ד, האט נישט איינגערוט אויף קיין מינוט, און שוין צוויי חדשים וואס ער איז טאג-טעגליך באשעפטיגט מיט אנוועגדן

אלע סארט מיטלען צו קומען אויף זיינע שפורן - איז לדאבון לבו ולמורת רוחו געקומען צו דער איבערצייגונג, אז עס איז נישטא מער קיין שום אויסזיכט צו דערגיין דעם אמת.

קיינער ווייסט נישט וואס עס האט פאסירט מיט די פילע טויזנטער אידן וואס מען האט פארכאפט אין יענע אקציע, אנפאנג חודש אב. קיין מאסן-גירוש אין וואגאנען איז נישט פארגעקומען, קיין ארבעטס-לאגער אין שטאט האט מען פאר זיי נישט אויפגעשטעלט. אויף די געסטאפא סטאציע איז אויך נישט מעגליך צו האלטן אזויפיל טויזנטער מענטשן אזא לאנגע צייט. בלייבט נאר דאס איינציגע צו טראכטן, דאס וואס דאס הארץ וויל נישט מסכים זיין...

צוביסלעך צוביסלעך האט רבינו זצ"ל אנגעפאנגען צו לעבן מיט דעם געדאנק, אז 'נפלה עטרת ראשנו' און דער 'משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים' איז בעוונותינו הרבים 'נלכד בשחיתותם' - גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה.



רביה"ק זצ"ל הי"ד

ווי נאר ער איז געקומען צו דעם אויספיר - האט רבינו זצ"ל מיט יארן שפעטער דערציילט - האט ער מקבל געווען אויף זיך דריי זאכן. דאס ערשטע, אז ער וועט אכטונג געבן אויף די מאמען, און טוען אלעס זי זאל געניסן פון א גוטן און רוהיגן עלטער. דאס צווייטע אז ער וועט זיין א פארזארגער פאר די אלמנות און יתומים פון זיינע דריי אומגעקומענע שוואגערס. און די דריטע זאך, אז ער וועט פארזעצן דעם טאטענס הייליגע עבודה פון הרבצת תורה ויראת שמים, און זעהן עס זאל האבן א המשך און א קיום.

אבער ווי אזוי קען מען דאס אויספירן, אין א צייט ווען מען געפינט זיך אין דעם לעמבערגער תהו ובהו וחושך? און אין א צייט ווען מען איז אזוי ווייט פון די משפחה, און מען האט צו זיי נישט קיין שום פארבינדונג?

אינדערצייט וואס אין לעמבערג, ווי אין גאנץ מזרח-גאליציא, און אזוי אין אלע אנדערע געביטן וואס דער דייטש האט נארוואס איינגענומען פון דעם רוס, זענען פארגעקומען שרעקליכע מאסן-מארדן אויף אידן הי"ד, וועו גאנצע שטעט ווערן רח"ל אפגעווישט אהן איבערלאזן א זכר - איז אויף דער אנדערער זייט גאליציא-פולין, דארט וואו די דייטשן האבן זיך באזעצט באלד ביים אנהויב קריג, יעצט געווען פיל רוהיגער. אידן זענען געווען קאנצענטרירט אין געטאס, אנדערע אין ארבייטס-לאגערן, טאקע געהונגערט און געארבעט עבודת הפרך, אבער קיין טאג-טעגליכע מאסן-רציחות אויף די גאסן זענען נישט פארגעקומען.

דערצו איז יעצט (שב"ק וירא, י"ח חשון תש"ב, ולמספרם נאוועמבער 8 1941) ארויסגעקומען דער באפעל צו שאפן א געטא אין לעמבערג, און קאנצענטרירן אלע לעבן-פאברליבענע אידן אין איין קרייז. איז פארוואס זיצן דא - האט רבינו זצ"ל געטראכט - און נישט צוריק קערן אהיים, קיין באבוב, צו די מאמען און צו די רעשט פון די משפחה?

יא, אבער ווי אזוי מאכט מען אזא לאנגן וועג, פון לעמבערג קיין באבוב, וועו אידן טארן נישט פארן אויף קיין באנען, און בכלל יעדע באוועגונג פון אידן אויף די גאסן, אויף די שאסייען, איז איינגעשטעלט מיט'ן לעבן?

*

אין באבוב וואוינען איצט די אלטע רביצין מיט די טעכטער, ווי אויך איר זוהן דער פאקשעווניצער רב מיט זיין משפחה. ווי שוין דערציילט (זעה ח"א עמוד ע"ב) האבן זיי אויך געהאט געפרואווט צו קומען קיין לעמבערג, און געזעסן א לאנגע צייט אין סאניק, פון וואו די שמוגלערס פלעגן אריבער פירן די מענטשן דעם טייך 'סאהן', קיין מזרח גאליציא. אבער עס האט זיך זיי נישט איינגעגעבן, און זיי האבן זיך דאן באזעצט אין קראקא, און שוין א יאר צייט, זינט ענדע שנת ת"ש, ווי זיי וואוינען צוריק אינדערהיים, אין באבוב.

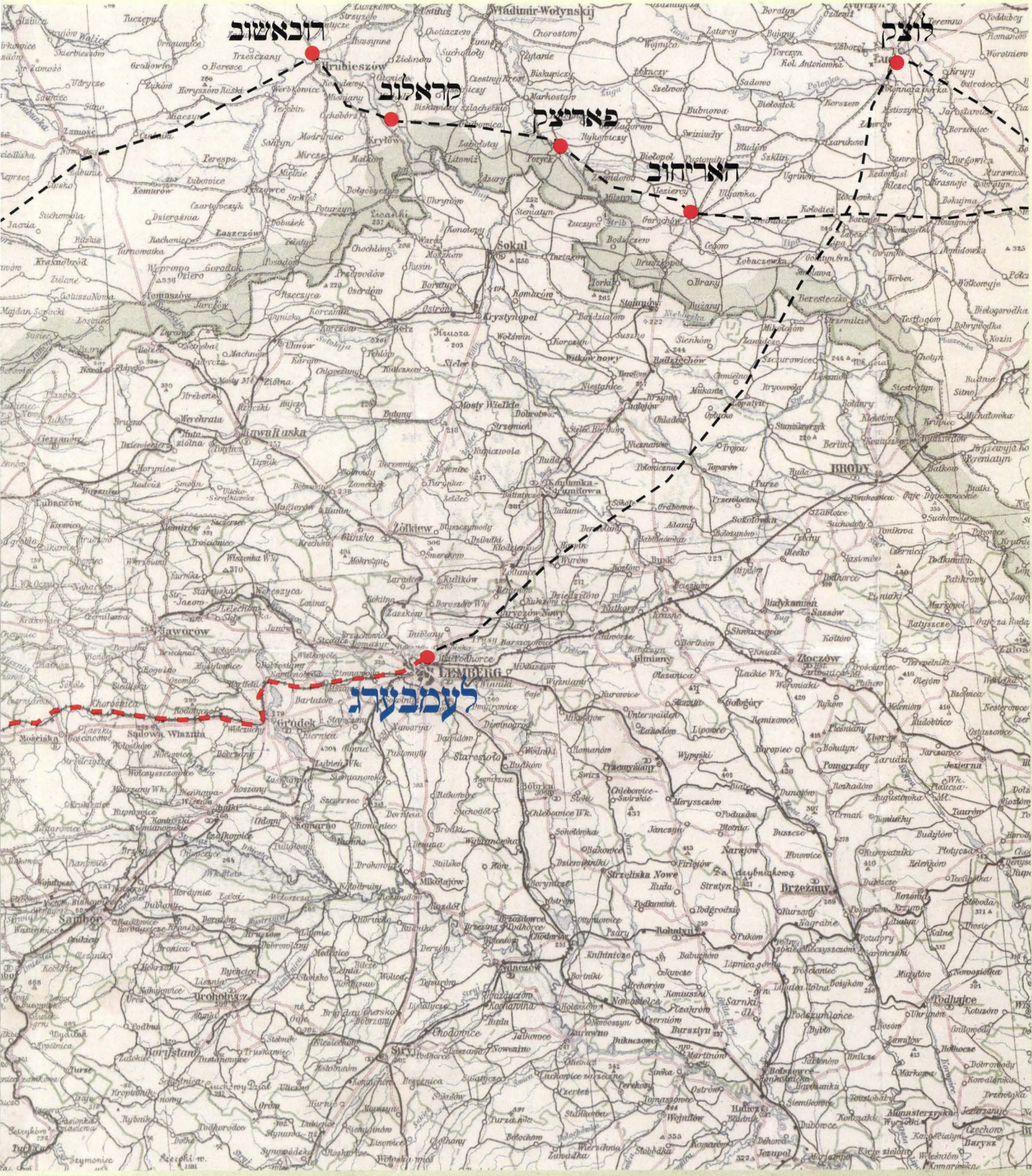
במשך די גאנצע צייט פלעגט זיין א געוויסע בריוו-אויסטויש, צווישן די צוטיילטע משפחה, דורך מענטשן וועלכע האבן זיך איינגעשטעלט און כסדר געשפרייזט דעם גרעניץ פון דער דייטשער זייט צו די רוסישע, און צוריק. אבער זינט פארגאנגענעם זומער, תש"א, וועו עס האט אויסגעבראכן די רוסיש-דייטשע קריג (יוני 22 1941) האט זיך אלעס אפגעשטעלט, און נישטא זינט דאן קיין שום אופן פון קאמוניקאציע צווישן די ביידע טיילן.

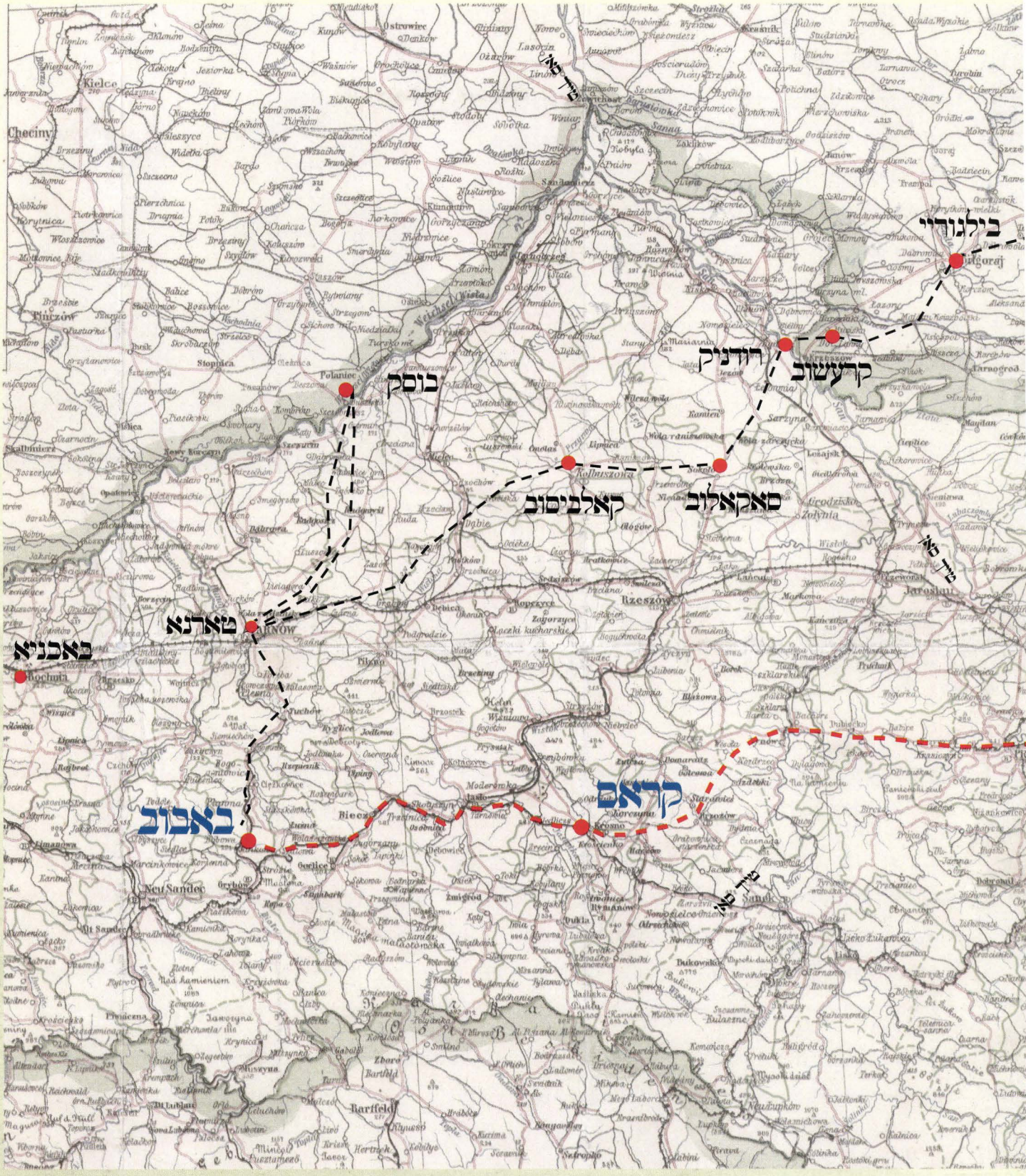
עס איז שוין איבער דריי חדשים, ווי די משפחה אין באבוב האט נישט קיין שום ידיעה פון דעם ראש הבית, רביה"ק הי"ד, און נישט פון די זין און איידעמער, וועלכע זענען אנטלאפן אליין, איבערלאזנדיג די וויבער און קינדער.

זיצן איצט, נאך די ימים טובים, די משפחה מיטגלידער, און שפעקולירן וואס עס קומט פאר אין לעמבערג, וואס עס קען זיין דער גורל פון טאטן און די אנדערע, וועו די הערצער פלאטערן פאר אנגסט און שרעק. פון אלע, שטעלט זיך ארויס איינע פון די טעכטער, די דרייסטע גיטשא (מרת ליפשיץ ע"ה), דאן נאך א מיידל, און זאגט: "מיר וועלן קיינמאל נישט וויסן דעם אמת, ביז מען וועט נישט שיקן איינעם אהין, צו זעהן וואס עס קומט פאר". און דערביי מעלדעט זי איר קאנדידאטור צו זיין די יעניגע זיך ארויסצולאזן אויף דעם געפארפולן וועג קיין לעמבערג.


הרה"ח ר חיימ'ל פריי ע"ה הי"ד

תחילת האט יעדער געפרואווט איר אפצורעדן פון אזא געוואגטן און סכנה'דיגן שריט, אבער זי איז געווען אנטשלאסן דאס דורכצופירן פאר יעדן פרייז. מען האט זיך פארבונדן מיט איינעם פון די חשובי אנ"ש אין טארנא, ר' חיימ'ל פריי ע"ה הי"ד, א נגיד'ישער און איינפלוסרייכער איש החסד, וועלכער האט ערלעדיגט - פאר שיינער באלוינונג - מען זאל מיטנעמען דאס מיידל, באהאלטן אין א טראק, צווישן פעסער 'פאטראליום' וואס מען האט געליפערט קיין מזרח צו די דייטשע מיליטער, און דאן איר צוריק ברענגען.


רובאשוב
לוצק
קראלוב
פארצ'ק
האריחוב
לעמבערג


בילגורי
קראשוב
רודניק
בוסק
קאלניסוב
סאקאלוב
טארנא
באכניא
קראקא
באבוב
מיל מא



רבינו זצ"ל צוזאמען מיט זיין יונגערער ברודער
הרה"צ אבד"ק פאקשעווניץ ז"ל

*

א געוויסן טאג, אינמיטן חודש חשון, קלאפט עמיצער אהן אויף דער טיר פון רבינו זצ"ל, און צו זיין גרויס איבעראשונג איז דאס נישט קיין אנדערע, ווי די שוועסטער גיטשא. דער רב האט זיך אויף דעם כלל נישט געראכטן, און זיך זייער געפרייט צו באקומען א לעבעדיגן גרוס פון די מאמע און די גאנצע משפחה. ליידער האט ער נישט געהאט פאר איהר קיין גוטע נייעס צו דערציילן, נאר אוסצודריקן זיין האפענונג אז דער טאטע און די אנדערע זענען נאך ביים לעבן 'ערגעצוואו', נאכדעם ווי זיי זענען פארכאפט געווארן דורך די געסטאפא מיט איבער דריי מאנאטן צוריק.

רבינו זצ"ל האט געבעטן די שוועסטער, זי זאל די מאמען גארנישט דערציילן, אינדערצייט וואס פאר די אנדערע משפחה מיטגלידער קען זי אנטפלעקן דעם ביטערן אמת.

די באגעגעניש איז געווען א רירענדע, אבער א זעהר קורצע, ווייל זי האט געמוזט גלייך צוריק פארן. ביים אוועק גיין האט זי בארוהיגט דעם ברודער, רבינו זצ"ל, ער זאל זיך נישט זארגן, ווייל זי וועט טוען אלעס מעגליכעס צוריק צו ברענגען קיין באבוב אים מיט די משפחה.

*

ביים צוריק קומען אהיים, און ברענגען די ביטערע בשורה פאר די משפחה מיטגלידער, האט זי גלייכצייטיג פאראנדערשט די מעשה רעדנדיג צו די מאמען, און עס האט אויסגעזען ווי עס איז געלונגען, און די מאמע גלויבט איר ווערסיע.

אהן צעגערן האט מען זיך באלד געגומען צו ערלעדיגן א רייזע מעגליכקייט פאר דעם גדול האחים, רבינו זצ"ל. דער פאקשעווניצער רב ז"ל האט זיך פארבונדן מיט א גרויסן 'שישקע' פון די נאציס אין דער שטאט קראָס, און פאר א ריזיגן סכום געלט, האט יענער באוויליגט צו שיקן א קאר קיין לעמבערג, צו ברענגען רבינו זצ"ל מיט זיין משפחה. מען האט פארשאפט רייזע-פאפירן, וואו עס איז געשטאנען אז דער מאן - רבינו זצ"ל - טוט וויכטיגע ארבעט פאר דער 'וועהרמאכט' (דייטשער מיליטער), און מען דארף אים האבן אין מערב גאליציא, איז ער דעריבער דערלויבט צו קומען אהער מיט זיין גאנצע פאמיליע.

די קאר איז אנגעקומען קיין לעמבערג - אנפאנג כסלו תש"ב - און איז צוגעפארן צו דער אנגעגעבענער אדרעס. דער שאפער האט אנגעקלאפט אין טיר, און דערציילט אז ער איז געקומען נעמען די משפחה קיין באבוב, ווייזנדיג די 'פאסיר-שיינען' (רייזע ערלויבענישן). עס איז געווען א גרויסע שמחה, און אין קורצן האט מען זיך ארייגעזעצט אין די קאר, און מיט

דאנק צום פודה ומציל פאר זיינע חסדים פון איין זייט, און א פארקלעמט הארץ אויף די ווארשיינליכע אבדות פון דער צווייטער זייט, האט מען פארלאזט די מיט-בלוט-דורכגעווייקטע לעמבערג, אין דער ריכטונג קיין מערב.

*

די לאנגע רייזע איז נישט אדורך אהן פחדים, און אהן אפענע נסים. פארנדיג אינמיטן דער נאכט אויף דעם הויפט שאסיי, ווערן זיי אפגעשטעלט פון א געסטאפא פאטרול, וועלכער האט רעווידירט די 'לייסענס', און אריינגעשיינט מיט א גרויסען לאמפ ('פלעש-לייט'), בשעת דער רב און די משפחה זיצן איינגעהילט אין שרעק. אבער ממש מעשה נסים, איז דער פאליציאנט פשוט בלינד געווארן, און נישט פארדעכטיגט אז דא זיצט א אידישע פאמיליע (ווייל ווען יא, איז א גרויסע פראגע צו די אלע 'שיינען' וואלטן געהאלפן, ווי עס האט ליידער זעהר אפט פאסירט). ער האט נאר געגעבן א נישטיגער שטראף פאר נישט האבן איינעם פון די 'לעמפלעך' ריכטיג צוגעדעקט (ווי עס פארלאנגט זיך קריגס צייט), און דערנאך פריי געלאזט.



הגאון רבי שמואל פיהרער זצ"ל הי"ד אבד"ק קראָס

אונטערוועגנס, שוין אין מערב גאליציא, האבן זיי זיך אפגעשטעלט אין קראָס. רבינו זצ"ל איז אריין מיט די משפחה צום קראָסנער רב הגאון רבי שמואל פיהרער זצ"ל הי"ד (וועלכער איז אליין געווען קודם א פליט אויף די רוסישע זייט, און ביים אויסברוך פון דער דייטש-רוסישער מלחמה, זומער תש"א, האט ער זיך צוריק געקערט אהיים קיין קראָס). אויסער וואס דער גאון עולם איז געווען א אוהב ומעריץ גדול לבית באבוב, האט ער אויך גוט געקענט רבינו זצ"ל, וועמען ער האט געגעבן סמיכה להוראה, און האט זיך דעריבער שטארק דערפרייט צו אים. נאכ'ן אפרועון זיך אביסל מטלטול הדרך, האט מען פארגעזעצט דעם וועג צום ענד-ציל: באבוב.

אם הבנים שמחה

ווי רבינו זצ"ל האט שפעטער דערציילט כמה פעמים, האט ער במשך דעם גאנצן וועג נישט געהאט קיין מנוחה. וויאזוי - האט ער געטראכט - וועט ער דערציילן די מאמען וואס עס איז געשען מיט'ן טאטן, מיט משה אהר'לי און די איידעמער. ווי אזוי וועט זי אויפנעמען די שרעקליכע בשורה אז דער טאטע איז שוין מן הסתם נישט בין החיים.

נאך א צייט פארן, האט זיך די קאר געקירעוועט און אריינגעפארן אין דעם קליינעם שטעטעלע באבוב. מען זעהט שוין די איין-שטאקיגע הייזער, מען גרייכט דעם 'רינעק', און אט איז מען שוין ביים הויז. ווי נאר די קאר האט זיך אפגעשטעלט, זענען

שוין ארויסגעקומען די געשווויסטער, מען האט זיך שטארק דערפרייט איינער צום צווייטן, נאך אזעלכע צוויי יאר און העכער, וואס מען האט זיך נישט געזען.

מען גייט ארויף אין הויז, און מען קומט אריין אין שטוב צו די מאמען. מיט שטראלנדיגער פרייד און מוטערליכע ווארימקייט האט די רבנית הצדיקת ע"ה אויפגענומען איר גרויסן זון, און זיך געזעצט מיט אים שמועסן געמיטליך. רבינו זצ"ל האט דערציילט באריכות פון די ליידן און פיין במשך די צוויי יאר, און באזונדערס וואס זיי האבן מיטגעמאכט די לעצטע חדשים, זייענדיג אונטערן דייטש ימ"ש. אויך האט דער רב געשילדערט דעם גרויסן נס אויפ'ן וועג, וועו דער פאליצייאישער באאמטער האט זיי נישט באמערקט זיצן אין די קאר. ער האט געזעדט פון



בית רבותינו הק' אין באבוב

אלעס ארום און ארום, נאר נישט פון...

נאכ'ן רעדן א לענגערע צייט, און די מאמע פרעגט גארנישט וועגן טאטן, האט זיך רבינו זצ"ל שוין נישט געקענט באהערשן, און פרעגט די מאמען: "די מאמע פרעגט מיך גארנישט וועגן דעם טאטן?"

דער ענטפער אויף דעם איז געווען קורץ און קלאר: "וועו כ'האב געזען אז דו ביזט צוריק געקומען אליין, אהן דעם טאטן, האב איך שוין אלעס פארשטאנען", און באלד צו געלייגט: "מיר טארן גארנישט פרעגן, אזוי איז דער רצון הבורא. פון יעצט און ווייטער וועסטו זיין דער טאטע, און דו וועסט אונז פירן..."

רבינו זצ"ל פלעגט מפליא זיין אט די הויכע מדרגה, און זאגן אז פון דאן ביז איר לעצטן טאג פון לעבן, האט די מאמע מער קיינמאל נישט געזעדט פון דעם. נישט געפרעגט וואס עס איז געווען, ווי אזוי איז עס געשען וכדומה, בכלל נישט מער אויפגעברענגט די טעמע. בבחינת וידום אהרן.

*

קוים האט זיך רבינו זצ"ל פאראייניגט מיט די משפחה, און שוין האט ער ווידער געמוזט זיך אפטיילן פון זיי. עס איז געקומען א ידיעה פון דעם פאליציי-הויפט פון באבוב - וועלכער האט איהם געקענט און געווען באפריינדעט פון פריער - אז מען האט אריינגעגעבן א מסירה אין דייטשן הויפט-קוואַרטיר אז דער 'יונגער ראבינער' פון שטאט איז דא, און עס קען יעדע רגע אנקומען א באפעל ער זאל אים ארעסטירן און איינזעצן אין תפיסה. (ווי באקאנט האבן די דייטשן ספעציעל געזוכט אויסצוראטן די רבנים און מנהיגים פון יעדער שטאט. דערצו איז דא אויך געווען א גורם, זיין צוריק קומען פון דער רוסיש-

פארנומענע זייט. א קעגן אט די פליטים האט די דייטשע מאכט געפירט אן אויסגעשפראכענעם קאמף, אנרופנדיג די פליטים 'באלשעוויקן', און באשולדיגנדיג זיי אין זיין שפיאנען פאר די רוסן. וואו מען האט געכאפט אזא פליט, האט מען אים געשאסן אויפ'ן ארט). ער ראהט אים דעריבער, ער זאל באצייטנס אנטלויפן, איידער עס ווערט ברייט באקאנט זיין אויפנהאלט אין שטעטל.

איינזעענדיג די סכנה, האט רבינו זצ"ל זאפארט זיך געזעגנט מיט די מאמען און געשווויסטער, מיט זיין אייגענע רביצין און קינדער, און אליין אנטלאפן פון באבוב, צילנדיג קיין באכניא, וואו עס איז געווען א גרויסער געטא מיט טויזנטער מענטשן, דערונטער פיל באבוב'ער חסידים.

עיר המקלט

באכניא איז א שטאט, 45 קילאמעטער צו מזרח זייט פון קראקא. דארט זענען פארהאנען פילע זאלץ-גרובנס, און אידן האבן במשך לאנגע דורות געצויגן זייער פרנסה פון דעם זאלץ-האנדל. די דייטשן האבן דעריבער ביי זייער אקופאציע פון דער שטאט (1939-1945) איר אנגערופן מיטן נאמען 'זאלצבורג'.



א בילד פון שנת ת"ש אין באכניא, נאך איידער עס איז געווארן דער געטא. חשוב'ע אידן פון שטאט ווערן געצוואונגען צו טראגן קריסטליכע סימבאלן. די רשעים האבן דאס פאטאגראפירט און געמאכט דערפון א פאסט-קארטל. מיר האבן דאס באקומען פון די משפחה פון הרה"ח ר' יחזקאל קעלמאן ע"ה, א באכניער איד, וועלכער האט צוגעשריבן פון דער אנדערער זייט: "זה הוא אין באכניא, פולין, שנת ת"ש. שטערן, לייבלער, נטע גענגער".

אינעם ערשטן יאר, שנת ת"ש, איז נאך דאס טאג-טעגליכע לעבן אנגעגאנגען מער-ווייניגער ווי ביז אהער. עס זענען טאקע געווען פארשידענע גזירות, וואס זייער ציל איז געווען ענג צו מאכן דאס לעבן, און אויסליידיגן די אידן פון זייערע פארמעגנס. מען האט אויך געכאפט יונגע מענטשן און זיי פארשיקט צו שווערע ארבייט אין די 'ארבייטס-לאגערן', אבער אין אלגעמיין זענען אידן נאך געווען פריי זיך צו באוועגן.

אין ווינטער פון יאר תש"א האבן די דייטשן עטאבלירט דעם 'יודענראט' און דער אידישער פאליציי, באקאנט אלס 'ארדענונגס דינסט'. באלד דערנאך האט מען געשאפן דעם 'געטא' - א באגרעניצטע צאל גאסן, וואו אלע אידן האבן זיך געדארפט קאנצענטרירן - וואס איז געווארן ארומגענומען מיט א האלצערנעם פלויט. פון יולי 1941 איז מער נישט ערלויבט



צוויי חסידישע אידן אין די ערשטע צייט אין באכניער געטא, מיט דעם צייכן אויף די הענט, אבער נאך מיט בארד און פיאות.

געווען פאר אידן צו פארלאזן דעם געטא אהן א ספעציעלע ערלויבעניש-קארט. שפעטער איז דער פארבאט פארשטארקט געווארן מיט טויט-שטראף. במשך דער עקזיסטענץ פונעם געטא, זענען פאר אט די עבירה אליין - נאך איידער די אויסזידלונגען - לכל הפחות 300 מענטשן דערמארדערט געווארן אויף דעם בית החיים אין באכניא.

מעדיצינישע אינריכטונגען זענען פון אנפאנג כלל נישט געווען. ערשט ביים ענדע פון 1941 (ווינטער תש"ב) איז עטאבלירט געווארן א אידישער שפיטאל מיט 45 בעטן. די דייטשן האבן אויך אויסגעשאלטערט די עלעקטריק-קראפט פון דעם געטא, און ביינאכט איז דארט געווען שטאק פינסטער.

*

קיין באכניא האבן איינגעוואנדערט א סאך אידן פון אנדערע שטעט, און דאס מחמת צוויי סיבות. איינס, ווייל דער הויפט פון דער באכניער געסטאפא, שאמבורג, האט זיך געלאזט אונטערקויפן מיט געלט, א זאך וואס האט זעלבסט פארשטענדליך היפש לייכטער געמאכט דעם מצב. און צווייטנס, ווייל דארט האבן פונקציאנירט א סך ניי-אויפגעקומענע פאבריקן און ארבעט-שטעלעס, וועלכע האבן פראדוצירט פארשידענע ערליי געצייגן פאר דער דייטשער מיליטער, און פאר דער דייטשער אינדוסטריע בכלל.

צו פארשטיין וואס דאס האט געמיינט, לאמיר ציטירן פון אן עדות'שאפט פון איינעם וועלכער איז געשטאנען אין שפיץ, אלס לייטער ('מענענדזשער') פון איינעם פון די פאבריקן, הרה"ח ר' בערל פרענקל ע"ה:

> איינער א אינגערמאן פון דרייסיג יאר, מיט'ן נאמען סאלא (שלמה) גרייווער, א זון פונעם דארטיגן אנגעזעענעם מאנופאקטור-סוחר, הערש גרייווער, איז געווען דער איניציאטאר פון די ווארשטאטן (פאבריקן). זיין אויפטו איז געווען, אז די ארטיגע דייטשע שטאט-פארוואלטונג מיט'ן לאנד-ראט (בירגערמייסטער) פעטערמאן בראש, זאלן פארלעגן די ווארשטאטן אויף איר חשבון, כדי צו באשעפטיגן די אידישע צוואנגס-ארבייטער. דער דייטשער לאנד-ראט האט געמאכט גלענצענדע געשעפטן אויף די אידישע ארבייטער. במשך פונעם ערשטן יאר האט דער ריינער פארדינסט באטראפן 1.5 מיליאן זלאטי. און די אידן זענען אויך געווען צופריידן, וואס ערשטענס זענען זיי דורך



הרה"ח ר' בערל פרענקל ע"ה

דעם געווען פריי פון דעם ארבעטס צוואנג, און צווייטענס האט מען אויסער דעם באקומען געהאלט פון 6 ביז 7 זלאטי א טאג, און גענאסן פון פארשידענע פריווילעגיעס בעת דער באשפייזונג.

דער עיקר האט מען דאן געגלויבט, אז דערמיט (וואס מען ארבעט אין איינע פון די פאבריקן) קויפט מען אין 'דאס רעכט צו לעבן'. דער ערפאלג פון די 'שטאטישע ווערקשטאטן' אין באכניא, ווי זיי האבן זיך אפיציעל גערופן, איז געווען אזא גרויסער, אז נאך א יאר טעטיגקייט זענען אין אויגוסט 1942 דארט געווען באשעפטיגט 1,200 אידישע ארבעטער!


Der SS und Polizeiführer
im Distrikt Krakau

BOCHNIA

Krakau, den 23. August 194

Arbeitsausweis Nr. 26078/03309

Der/Die Wiesyda Władysław

aus Krakau Bochnia Straße Nr. 284

steht freiwillig in Arbeit im Stellungsbau. Er/Sie kann zu anderweitiger Arbeitsleistung nicht herangezogen werden.

Dieser Ausweis ist gültig bis 5. September und wird jeweilig um eine Woche verlängert.

gez. Thier
SS-Brigadeführer und
Generalmajor der Polizei

ZKW-Druck Krakau VIII. 44. 2225

'ארבעטס-אויסווייז' קארטל,
געזיגלט פון דער געסטאפא

עס זענען געווען פארשידענע אפטיילונגען, ווי שניידעריי, שוסטעריי, בערשטעריי, שלאסעריי, טישלעריי, וועש, טאשן, שפילציג, אויטאמאבילן-בוי, עלעקטרא-טעכניק א.א.וו. איך בין געווען לייטער פון דער שניידער-אפטיילונג. אונטער מיין אנפירונג האבן געארבעט ביז 350 ארבייטער און ארבייטערינס. יעדע וואך האבן מיר אפגעליפערט א גאנצן וואגאן מיט פארטיגע מונדורן פאר דער ארמיי.

די אויבנדערמאנטע אפטיילונג פאר ארמיי-אוניפארמען, האט זיך געפונען אויף דער פלארים גאס, אין דער 'רויטער בריק' געביידע.



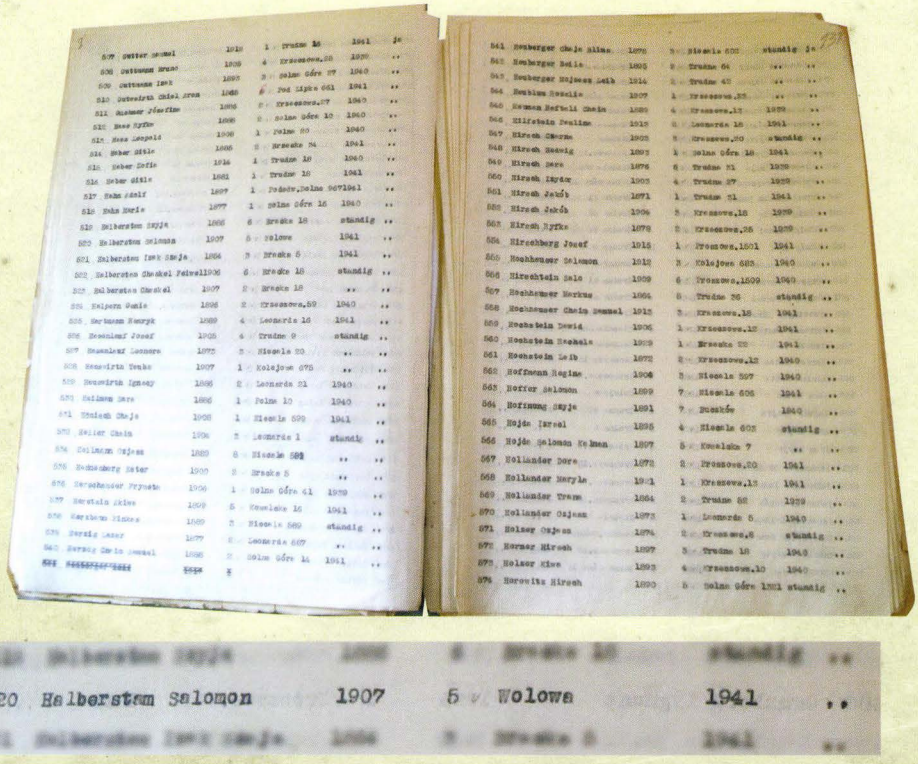
אריינגאנג צו דער 'צענטראלע האנד ווערק ליפערונגען'



דער 'רויטער בריק' געביידע אויף דער פלאריס גאס אין באכניא

ווען רבינו זצ"ל איז געווארן א תושב פון באכניער געטא, האט ער אויך באקומען ארבעט אין אט דער אפטיילונג, און איז געווארן דער ממונה אויף דעם מאגאזין (ווערהויז) פון די אויפגענייטע ארמיי מונדורן. א פאסטן וואס ער האט אנגעהאלטן ביז ענדע תש"ב, ווען עס איז פארגעקומען די ערשטע אויסזידלונג, ווי ווייטער דערציילט.

נאכ'ן זיין דא א קורצע צייט, און האבנדיג שוין א וואוינונג, האט רבינו זצ"ל אריבער געברענגט זיין רביצין און די קינדער פון באבוב, צו זיך קיין באכניא. ער האט אויך געוואלט ברענגען די מוטער און די אנדערע געשוויסטער, אבער זיי האבן דערווייל נישט געהאט קיין חשק צו פארלאזן זייער היים, וואו עס איז דערווייל געווען פארהעלטנסמעסיג שטיל און רוהיג.



520	Halberstam	Salomon	1907	5	Wolowa	1941

דייטשער בוך פון אלע תושבים פון באכניא געטא, וואו עס ווערט אנגעגעבן דער נאמען פון רבינו זצ"ל, זיין געבורטס-יאר, און ווען ער איז געקומען אין געטא

רועה צאן אביו

עס דארף געזאגט ווערן לשבחו פון דערמאנטן סאלי גראיווער, אז כאטש ער אליין איז שוין נישט געווען א היימישער סארט איד, איז ער אבער געווען א גרויסער בעל טובה ואיש חסד, דערצו א מוקיר רבנן, און געטוען פארשידענע פעולות צו פארלייכטערן דעם מצב פון די רבנים און רבי'ס וועלכע האבן זיך געפונען אין באכניא. מיט זיין שטארקע השפעה אויף די דייטשע באהערדע האט ער געשתדל'ט ביי זיי צו פארקוקן פארשידענע געזעץ-פארלעצונגען, צו געבן רבנים א פרייערע האנט וכדומה, און אין גרויסן טייל האט ער אויפגעטוען מיט זיין השתדלות.

דאס האט געגעבן די רבנים, בתוכם פאר רבינו זצ"ל, די מעגליכקייט זיך אפצוגעבן אין ערשטן יאר (תש"ב) מיט עניני חיזוק הדת והאמונה, מיט הרבצת תורה, כאטש באהאלטענערהייט, אבער דאך מיט א שטיקל געפיל פון זיכערקייט.

אזוי האט רבינו זצ"ל גרופירט ארום זיך אנ"ש חסידי באבוב וועלכע האבן געוואוינט אין געטא, זיי מחזק געווען, מעודד געווען, און געזארגט פאר זיי ווי וויט מעגליך.

באכניא - א פעסטונג פון באבוב'ער חסידים

די שטאט באכניא איז, קעגן אנדערע אידישע שטעט אין גאליציא, גאנץ א נייער אידישער ישוב. אנדערש ווי איר שכן, דאס שטעטל ווישניצא, ווו עס האבן געלעבט אידן פילע יארן פריער, האבן אין באכניא זיך באזעצט די ערשטע אידן אזוי שפעט ווי אין יאר תרכ"ב. ביז דאן איז געווען פארבאטן פאר א איד צו ווואוינען דארט, נאר אין יענעם יאר, נאך א גרויסע שריפה ווואס האט אויסגעבראכן אין ווישניצא, און פיל אידן זענען געבליבן אהן א דאך איבער'ן קאפ, איז ערלויבט געווארן פאר אידן זיך צו באזעצן אין באכניא.



שנת אחת עשרה כ·ה

Zeitung
für das wahre Judenthum
Organ des Vereines
„Machsike Hadas."

מחזיקי הדת

Lemberg, den 5 September 1889. Nr. 22

לבוב, יום ה' ט' אלול תרמ"ט.

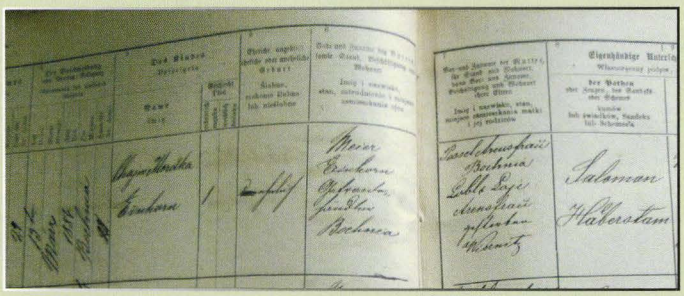
להיהודים היתה יקר וגדולה בהופיע הוד מלכנו הקיסר יר"ה
על חצר מטלת הברזל בבאכניע ביום ב' העבר בבוקר, והעמוד
שם התחנה 4 רגעים. ובמשך העת המצערה הזאת כבוד והדר
עטרוהו רצון עדת ישראל בבאכניע ועיר ווישניצא, הרה"ג הצדיק
מוה' שלמה ה"ש שליט"א הופיע ביקרו, ואפריון חפה יפה עשו
יושבי ווישניצא כלה מקושטה במאה עטרות כסף חדשות אשר
יעטרו בהם את הטלתים, וקרני השמש אשר זרחו עליהן השליכו
קוי זהר להרהיב עינים, וביד הרב נ"י ס"ת מחושקה טסי כסף
מזוהבים, עין בעין ראו כי הפיקו היהודים את רצון הקיסר וימצא
מהם קורת רוח, בשבי רגעים נדבר את הרב נ"י, והקיסר שאלו
ראשונה על מצב בני עדתו ומעשיהם ושלומם, ועל מעשיו
ועבודתו כל היום, על ראשון ראשון ענת בהשכל ודעת, לאמור
כי איש איש ממסחרו עם אחיו יחיה באמונה, ועל האחרון
השיב; עבודתי איננה אחרת כי אך ללמוד תורת ה' ולהתפלל
ערב ובוקר על שלום כל מין האנושי בכלל ועל שלום המלכות
ושריו בפרט ויטב בעיני הקיסר ויושט אליו יד שלום ורצון.

באריכט אין 'מחזיקי הדת', ט' אלול תרמ"ט, איבער דער קבלת פנים פאר דעם עסטרייכשן קייזער 'פראנץ יאזעף', דורך מרן מוהר"ש זצ"ל, ביי דער באן סטאציע אין באכניא

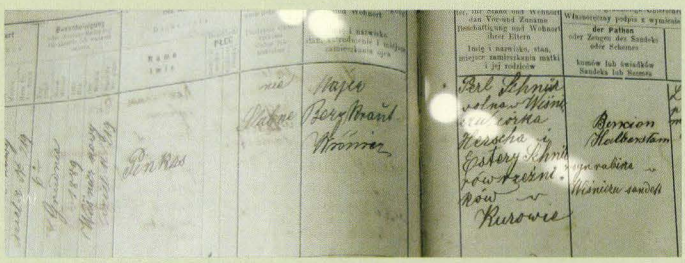
וועו רביה"ק מוהר"ש זצוק"ל איז אין יאר תר"מ אויפגענומען געווארן אלס רב פון ווישניצא, האט זיך זיין הייליגע השפעה אויסגעברייטערט צו דער דערנעבנדיגער באכניא, ווו פיל אידן זענען געווארן זיינע חסידים. אין די שטאטישע שריפטן פון באכניא, זענען פארצייכנט מערערע סנדקאות'ן וואס רביה"ק הנ"ל האט געהאט אין שטאט, און אפילו בנו רביה"ק בעל קדושת ציון הי"ד, האט דארט געהאט א סנדקאות אין עלטער פון בלויז 15 יאר.

אין יאר תרמ"ט, וועו דער קייזער פון עסטרייך 'פראנץ יאזעף' איז אדורכגעפארן באכניא, האט רביה"ק מוהר"ש זצוק"ל אים ענטפאנגען אויף דער באן סטאציע, און דער קייזער האט זיך אויפגעהאלטן צו רעדן מיט'ן רב א היפשע צייט לענגער ווי דער פארשריפט, א זאך וואס האט ארויסגערופן גרויס וואונדער, און געהאט א פרסום אין די גאנצע מדינה.

כדאי צו ציטירן פון דעם קובץ פרי הכרם (שבועות תשנ"ט), וואו עס ווערט געשילדערט מיט די איינצלהייטן, וז"ל:



פון די שטאטישע מעטריקע. סנדקאות פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל אין באכניא.



סנדקאות פון רביה"ק זצ"ל הי"ד אין באכניא

בחודש אלול שנת תרמ"ט הופיע הקיסר פראנץ יאזעף בעיר באכניע. היו מסודרים שם קבוצות שונות של חוגים מסוימים, של שרי וראשי העיר והכומרים, ולהבדיל גם היהודים הכינו חופה מיוחדת לכבוד המאורע, ובתור נציג היהודים העמיד מושל העיר את כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ש זצ"ל, שהחזיק ספר תורה בידו מחושקה בטס כסף מוזהבת.

כשהגיע הקיסר עם צוות משרתיו ושריו, עבר על פני כל האנשים המכובדים והכומרים, והחוה להם במחוג ברכת שלום, וכאשר הגיע לפני כ"ק מרן זצ"ל נעצר. כ"ק מרן זצ"ל בירך בקול רם בשם ומלכות את ברכת 'שנתן מכבודו לבשר ודם'.

אחר כך דרש הקיסר על אודות העסקים של היהודים ועל אורחות חייהם, וענה לו כ"ק רבינו זצ"ל שהיהודים נושאים ונותנים באמונה לפי דינא דמלכותא. וככה נמשכה שיחתם משך זמן מה, והקיסר הוקסם מאד מתואר צורת כ"ק מרן זצ"ל ומנועם מדברותיו. כשמזכירו של הקיסר הראה לו את מורה השעות, כדי לרמז לו שמאוחר הזמן להמשיך השיחה, דחה הקיסר בידו את הערתו, וכן הי' עוד הפעם לאחר איזה מינוטין.

בגמר השיחה חזר כ"ק מרן מוהר"ש זצ"ל לאחורו, כפי נימוסי המלכות, והנה גם הקיסר חזר לאחורו ג"כ להראות אותות של כבוד והערצה לכ"ק מרן זצ"ל, וחזר כ"ק מרן זצ"ל עוד הפעם לאחורו, ואף הקיסר עשה כן, וכן קרה הדבר איזה פעמים עד שהלך הקיסר לדרכו.

פגישת כ"ק מרן מוהר"ש זצ"ל עם הקיסר עשתה אז קידוש השם גדול, וכבוד ישראל התרומם על



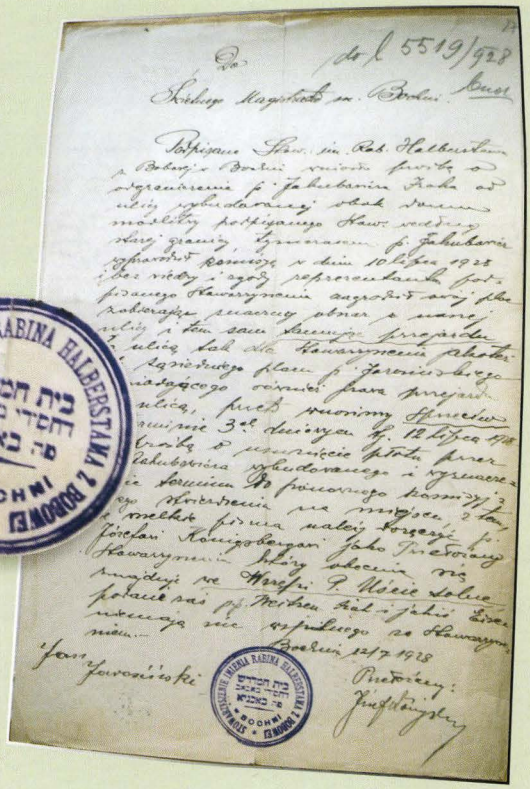
הרה"ח ר' יוסף משה קעניגסבערג ע"ה הי"ד

ידו בכל המקומות. גם כ"ק מרן מוהרב"צ זצ"ל הי"ד ציין הדבר ברשימה שרשם לעצמו בזה"ל: "בחודש אלול [תרמ"ט] עבר הקיסר דרך באכניא, והעמיד הבעצירקס הויפטמאן את כ"ק אאמו"ר זצ"ל לפניו לדבר אתו, והי' הדבר לשם". כ"ק מרן אדמו"ר (שליט"א) [זצ"ל] מספר, ששמע מהחסיד המפורסם ר' ישראל יצחק ז"ל, שלאחר המאורע הנ"ל הרהיב עוז בנפשו, ושאל מאת כ"ק מרן מוהר"ש זצ"ל אם הרגיש מוראה של מלכות בעת עומדו לפני הקיסר. ענה לו כ"ק מרן זצ"ל: "דו פרעגסט צו איך האב געשפירט א מורא פאר עם? - ער געכער פאר מיר!".

במשך די יארן איז די באבוב'ער אנוועזנהייט אין באכניא פיל געוואקסן, און מען האט דארט געהאט א שיינעם שטיבל, און אויך א ישיבה 'עץ חיים' מיט חשוב'ע תלמידים.



דאס ניי-אויפגעבויטע באבוב'ער שטיבל אין באכניא



אפיציעלער דאקומענט בשייכות מיט דעם שטיבל אויפבוי, געחתמ'עט דורך ר' יוסף משה קעניגסבערג ע"ה הי"ד



ספר 'צלח', מיט די זיגלען פון באבוב'ער שטיבל אין באכניא

עס האט דארט געוואוינט א באבוב'ער חסיד ר' ישעי' דוד קעלמאן ע"ה, וועלכער איז געווען א גרויסער נגיד, און מקושר בלב ונפש לרבותינו הק' זי"ע. זיין איידעם הרה"ח ר' יוסף משה קעניגסבערג ע"ה הי"ד (פאטער פון הרה"ח ר' חיים שלמה קעניגסבערג ע"ה) האט אין יאר תרפ"ב אויפגעבויט א ניי הויז פאר דעם ארטיגן באבוב'ער שטיבל.



הרה"ח ר' יחיאל ווייגארטן ע"ה אין א שמועס מיט יבלח"ט רבינו שליט"א אלס רב הצעיר

שוין באלד ביים אנקומען, ווי נאר מען האט געהערט אז רבינו זצ"ל איז דא, האבן באבוב'ער חסידים אויפגעזוכט זיין וואוין-ארט און געקומען זיך ווארעמען ביי אים. אן אינטערעסאנטער עפיזאד ווערט איבערגעגעבן פון הרה"ח ר' צבי אלימלך ווייגארטן הי"ו, פון זיין פאטער להבחל"ח הרה"ח ר' יחיאל ע"ה (שערי ציון, גליון י"ג):

מיין פאטער איז שוין געווען אין באכניא איידער רבינו זצ"ל איז אנגעקומען אהין. וועז מ'האט איין טאג געהערט, אז ר' שלמה'לי געפינט זיך אין געטא, האט ער זיך זעהר געוואלט טרעפן מיט אים. ער האט זיך נאכגעפרעגט אין וועלכע דירה דער רב זצ"ל געפינט זיך, און וועז ער האט געהערט אז ער האלט זיך אויף אין עפעם א בוידעם, איז ער אריבערגעגאנגען צו יענעם אדרעם.

אנקומענדיג אהין, איז אבער געווען זעהר פינסטער, וויבאלד ס'איז געווען קריגס צייט, און ס'איז געווען פארבאטן צו מאכן לעכטיג ביינאכט, ממילא האבן זיי זיך אפילו נישט געקענט זעהן. אבער ווי נאר רבינו זצ"ל האט דערהערט זיין שטימע, האט ער תיכף דערקענט ווער ער איז, און זיך אנגערופן, 'אה, דו ביזט פון די צוויי בלאנדע ברידער פון פאדגורזע...'. (מיין פאטער, אינאיינעם מיט זיין יונגערער ברודער ר' יעקב יהודה, פלעגן שטענדיג צוזאמען קומען קיין באבוב). דער טאטע האט מפליא געווען, ווי טראץ די אלע ביטערע מיטמאכענישן פון די לעצטע צווי יאר, האט דער רב זצ"ל באלד דערקענט זיין שטימע, איינער פון צווישן טויזנטער באבובער בחורים פון פארן קריג, און נאך דערצו פארהעלטנסמעסיג שטילע בחורים, און געדענקט פרטים וועגן זיי.

רבינו זצ"ל איז אנגעקומען קיין באכניא קורץ פאר חנוכה. ר' יחיאל ווייגארטן ע"ה איז אויך געווען צווישן די וועלכע האבן געהאט די זכיה צו קומען צו די 'חנוכה לעכט' וועלכע רבינו זצ"ל האט געצינדן, און ער פלעגט צו דערציילן פון דעם התעוררות וואס איז דארט געווען, און ווי רבינו זצ"ל פלעגט צו לערנען א לענגערע צייט בספר הקדוש דברי חיים, אלס הכנה צו די עבודת הקודש פון הדלקת נרות חנוכה.

אויך האט ר' יחיאל ע"ה מיטגעהאלטן - צווישן אנדערע צענדליגער - די פרקי אבות שיעורים וואס רבינו זצ"ל האט פארגעלערנט ברבים אין געטא, ביי וועלכע ער פלעגט ברייט שמועסן דברי חיזוק, און אריינגעבלאזן אין אלע א חיות דקדושה,

און א ווילן זיך מתגבר צו זיין אויף אלע צרות, באמונה שלמה ובבטחון אויף די שנעלע ישועה. ווי מיר לייענען דארט ווייטער:

טראצדעם וואס די איינוואוינער פון דעם באכניער גענטא האבן ליידער געמוזט ארבעטן אום סאמע שבת קודש, זענען די היימישע אינגעלייט און בחורים וואס האבן זיך דארט געפונען - עטליכע צענדליג אין צאל - צוזאמענגעקומען בצוותא חדא אין די לענגערע שבת נאכמיטאג'ס. יעדן שבת, נאכדעם ווי מ'איז נעבעך אהיימגעקומען פון די ארבעט, האט מען זיך אנגעטון דעם קאפעליש מיט די בעקישע, און מ'איז זיך צוזאמענגעקומען אין א באשטימטן באהאלטענעם ארט. כ"ק מרן רבינו זי"ע האט דארט פארגעלערנט פרקי אבות, און געשמועסט מיט'ן עולם דברי התחזקות אויף יענע שווערע זמנים. איך געדענק, אז אמאל, וועו מיין טאטע שיחי' איז אריינגעגאנגען מיט א קוויטל צום הייליגן רב זצ"ל, האבן זיי זיך דערמאנט און געשמועסט פארשידענע זכרונות וועגן דעם אומפארגעסליכן 'פרק פארלערנען' אין באכניער גענטא.

רעדנדיג פון מוזן ארבעטן אין שבת, דערציילט הרה"ח ר' יעקב קעמפלער שיחי' לאוי"ט, אז ער איז געגאנגען פרעגן א שאלה ביי רבינו זצ"ל, צו ער זאל גיין ארבעטן שבת, אדער איגנארירן דעם באפעל און נישט מחלל שבת זיין. האט אים רבינו זצ"ל געזאגט: "מיך ביסטו געקומען פרעגן די שאלה? דאס צו פסק'ענען דארף מען דאך האבן א בית דין פון כ"ג, אדער גאר פון ע"א..." ער האט דערפון פארשטאנען, אז עס איז א שאלה פון דיני נפשות, און איז מחויב צו גיין, כדי צו ראטעוון זיין לעבן.



הרה"ח ר' יעקב קעמפלער שיחי' לאוי"ט
באקומט 'משקה' פון רבינו שליט"א
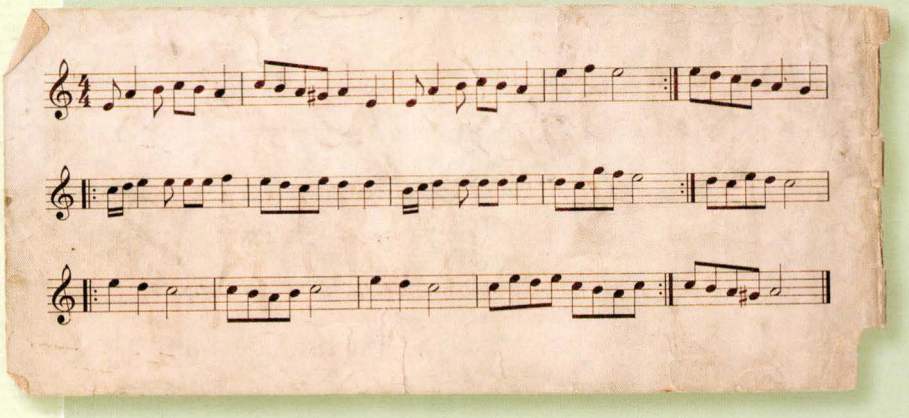
דער ציבור אנ"ש, הערנדיג פון די געשעענישן אין לעמבערג, און פארשטייענדיג דעם מצב אז זייער גרויסער רבי, רביה"ק הי"ד, איז שוין ווארשיינליך במעלות קדושים וטהורים, האבן זיי זיך מדבק געווען בבנו הגדול, רבינו זצ"ל, מיט א יראת הכבוד און א הכנעה, זיך געוואנדן בדבר עצה ותושיה, ותורה יבקשו מפיהו, זעענדיג אין אים זייער מנהיג ומורה דרך לימים יבואו.

דורש טוב לעמו

במשך דיווינטער חדשים, און אזוי אויך ווייטער ביז אינמיטן זומער, איז דאס לעבן אין גענטא געווען דערטרעגליך. כאטש עס זענען כסדר געווען שרעקליכע אינצידענטן, מיט אומשולדיגע קרבנות הי"ד, האט מען דאס אבער אנגענומען ווי אויסנאמס-פאלן, און דער טעגליכער סדר החיים, ווי שווער און ביטער עס זאל נישט האבן געווען, איז ווייטער אנגעגאנגען.

ניגון לזכר הנס

אויך ביי רבינו זצ"ל אין שטוב איז געווען אמאל אן אינצידענט, וואס נאר על פי נס איז קיינעם גארנישט געשען. עס איז געווען פרייטאג צו נאכטס, מען איז געזעסן - צוזאמען די גאנצע משפחה - ביי די סעודה. פלוצלונג קומט אריין א שיכור'ער דייטש, און פרעגט זיך אויף א געוויסן מענטש, צו יענער איז דא. מען האט געוואוסט אז אויב פארגלוסט זיך א דייטש ארויס צו נעמען דעם רעוואלווער און שיסן אידן, קען ער עס טוען אומגעשטערט, און וועט פאר קיינעם נישט דארפן אנגעבן א דין וחשבון. נישט איינמאל האט אזוי פאסירט, און עס זענען נעבעך געפאלן אידישע קרבנות. האט מען זעהר געציטערט, און נישט געוואוסט וואס צו טוען.



ניגון שמחה פון הרה"ק מראפשיץ זי"ע

אבער בחסדי ה' האט זיך דער דייטש מיטאמאל אויסגעדרייט, און ארויס געגאנגען פון הויז. כאטש ער האט געזאגט "איך וועל צוריק קומען" איז ער ב"ה קיינמאל נישט צוריק געקומען.

אלס אוסדרוק פון שבח והודאה, האט רבינו זצ"ל דאן געזונגען די לוסטיגע תנועה, וואס עס האט מחבר געווען זקנו הקדוש בעל זרע קודש מראפשיץ זי"ע. זינט דאן, איז פארבליבן דער מנהג ביי רבוה"ק צו זינגען די תנועה יעדן פרייטאג צו נאכטס על השלחן הטהור, נאכ'ן זמר 'מה ידידות', לזכר הנס.

עס זענען אפילו נאך געווען געוויסע פונקטן אין געטא, וואו אידן האבן געדאווענט און געלערנט בפרהסיא, מיטן וויסן און שטילער צושטימונג פון די דייטשן. עס זענען פארגעקומען אסיפות הרבנים, אין וועלכע רבינו זצ"ל האט געזומען אן אקטיוון אנטייל, צו באהאנדלען געוויסע תקנות לפי המקום והזמן, און בכלל האט געהערשט א געוויסע רוהיגקייט אין באכניא, וואס איז נישט געווען אין אנדערע מקומות, און דאס האט ערמעגליכט פאר רבינו זצ"ל אויסצופירן זיין עבודת הקודש אומגעשטערט, נישט נאר פאר אנ"ש חסידי באבוב, נאר פאר אידן אין אלגעמיין.

אין צוזאמענהאנג מיט דעם, איז כדאי צו ציטירן פון דעם בוך 'איך וועל זיי איבערלעבן' פון הרה"ח ר' חיים שלמה פריעדמאן ע"ה, ווי ער שרייבט (פרק לו, עמוד 163):

טראץ די אלע צרות וואס אידן האבן געליטן אומאויפהערליך, דאך האבן זיך נאך געפונען אן ערך פון 20 בחורים וואס זענען געזעסן און געלערנט אין די צאנזער קלויז מיט גרויס התמדה. אין דעם קלויז פלעגן דאוונען און לערנען בעלזא, באבוב'ע, גור'ע און אלכסנדר חסידים.

אויך איז געווען אין גענטא מיט אונז א זוהן פון באבוב'ער רבי'ן הי"ד, הרה"צ ר' שלמה [זצ"ל], וואס פלעגט שטארק מחזק זיין די צובראכענע אידן, אריינברענגען אין זיי חיות און חיזוק.

*

פון די פעולות גדולות ונצורות לטובת הכלל, איז אויך געווען איין געוואגטער שריט וואס רבינו זצ"ל האט געמאכט, און דאס איז וואס ער האט איינמאל צוזאמענגענומען בסוד גדול א געקליבענע גרופע מיטגלידער פון דעם 'ארדענונגס דינסט' (אידישע פאליציי) - די וועלכע זענען געשטאנען טאג-טעגליך פאר ערנסטע נסיונות. פון איין זייט האבן זיי געמוזט אויספירן די דייטשע בארבארישע באפעלן, און פון דער אנדערער זייט האבן זיי געהאט א מאראלישע פליכט זיך צו רעכענען מיט די מענטשליכע געפילן פון די קרבנות - און פאר זיי געוועדט דברי מוסר והדרכה, וויאזוי זיך צו פירן אויף זייער פאזיציע.



די 'ארדענונגס דינסט' ביי זייער ארויסגיין אויף א מיסיע

ווען רבינו זצ"ל האט אמאל דערציילט וועגן דעם, האט ער עס אזוי מסביר געווען: אין דער 'ארדענונגס דינסט' ד.ה. די אידישע געטא-פאליציי - וועמענס אויפגאבע עס איז געווען אויסצופירן די דייטשע באפעלן דורך דעם 'יודענראט' - האבן זיך געפונען שלעכטע מענטשן, נידריגע פארשוינען און אכזרים, מיט וועמען עס איז נישט געווען וואס צו טענה'ן. עס זענען אבער גלייכצייטיג אויך געווען יונגע איידעלע בחורים, וואס זענען אהין אריינגעפאלן מחמת פארשידענע סיבות, אויך קעגן זייער ווילן, אבער זייענדיג אין אזא געזעלשאפט זענען זיי צוביסלעך מיטגעשלעפט געווארן. מיט דער צייט זענען זיי געווארן פארהארטעוועט צו די געשרייען און געווייגען פון אידישע מאמעס און קינדער, און נישט ארויסגעוויזן קיינע רחמנות געפילן. מיט זיי - האב איך געשפירט - קען מען רעדן, און מען קען אויפטוען.

רבינו זצ"ל האט מיט ארציגע דיבורים אפעלירט צו זייער געוויסן, זאגנדיג: "די מצריים האבן געטוען דאס זעלבע וואס די דייטשן ימ"ש, אויך זיי האבן געשטעלט אידישע פאליציי, אויף וועמען דער פסוק זאגט עדות 'ויכו שוטרי בני ישראל', אז די אידישע פאליציאנטן האבן זיך געלאזט שלאגן, און נישט געפאלגט זייערע 'נוגשים' צו פיניגן אידן. א איד איז מחויב זיך מוסר נפש צו זיין כדי מציל צו זיין אן אנדערן איד".

"וויסן זאלט איר - האט רבינו זצ"ל זיך געוואנדן הארציג צו זיי - אז קומען וועט א צייט, און מען וועט אייך געדענקען לטובה, אז איר האט זיך מוסר נפש געווען צו ראטעווען אידן".

די וועלט האבן געהאט א גוטע פעולה, ווי מען האט שפעטער געזען, אז זיי האבן זיך אנגעהויבן צו פירן מער מענטשליך, און ווען מען האט זיי געגעבן אן אויפגאבע צו כאפן א געווייסן איד איינצוזעצן, אדער אויף פארשיקונג וכדומה, האבן זיי פריער באפוילן צו אים בסוד, ער זאל זיך באהאלטן אז זיי זאלן אים נישט געפינען.

וועלט וייסט וויפיל מענטשן זענען אזוי ארום געראטעוועט געווארן, א דאנק פעולת צדיק...

הורד עדיך

כאטש, ווי געזאגט, האבן אידן אין באכניא געקענט פראקטיצירן אידישקייט אויף א געהיימען אופן, און טיילמאל אפילו נישט אזוי געהיים, פונדעסטוועגן זענען געווען געוויסע גזירות וואס האבן געמוזט אויסגעפירט ווערן. איינע פון זיי איז געווען די גזירה פון זיך אפשערן בארד און פיאות.

רוב אידן האבן אויסגעפאלגט דעם באפעל, און מיט רעכט, ווייל אויף יעדע וויידערשפענונג האט געדראט טויט-שטראף. דאך זענען געווען אזעלכע וואס האבן זיך נישט באצויגן ערענסט צו די סכנה, און ווייטער געגאנגען מיט בארד און פיאות. צווישן זיי איז אויך געווען רבינו זצ"ל, וועלכער האט, צוזאמען מיט אנדערע רבנים, זיך נישט צוגעריט צו די דיוקנא קדישא.

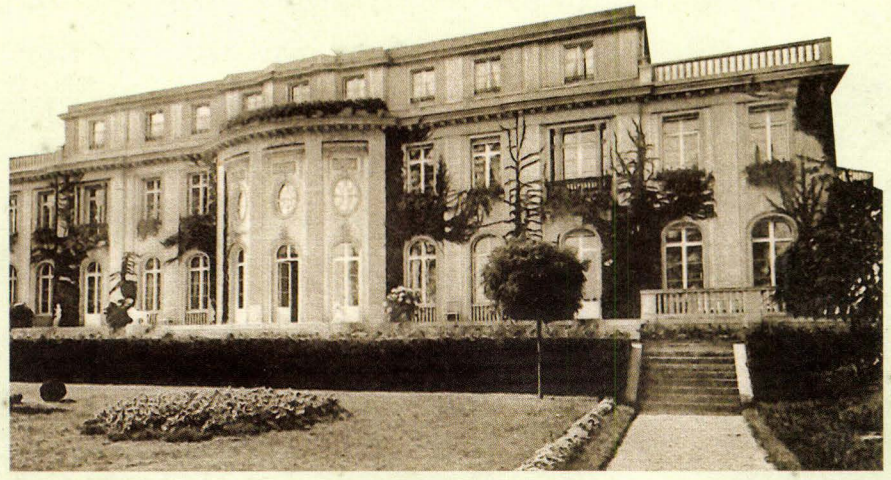
דאס האט אנגעהאלטן ביז ערב שבועות. דאן איז געקומען א שטרענגער באפעל, פון שאמבורג ימ"ש - דער שעף פון געסטאפא אין באכניא - וואס האט ליידער געענדערט דעם אויסערליכן אויסזעה פון אלע רבנים. ווי רבינו זצ"ל האט דערציילט בזה"ל:

דער גאנצער געטא האט שוין נישט געהאט קיין בארד א האלב יאר פריער. די גאנצע צייט ביים דייטש האבן אידן נישט געהאט קיין בארד. אבער געווען געציילטע אידן, רבי'ס, רבנים, וואס זענען נישט קיין סאך געגאנגען אין די גאס, האבן געטראגן בערד און געלעגן באהאלטן. דער שעף פון די געסטאפא איז געוואויר געווארן אז ס'זענען נאך דא אפאר אידן מיט בערד, האט ער געשיקט זאגן אין יודנראט, מען זאל וויסן אז ער וועט טרעפן עמיצן מיט א בארד וועט ער שיסן.

ס'איז פונקט געווען ערב שבועות ווען ער (- דער הויפט פון יודענראט) האט אונז אלע געשיקט דאס זאגן. אונז האמיר נישט געוואלט פונקט פאר קבלת התורה, האבן מיר געבעטן לאז נאך איבער ביז נאך שבועות. נאך צוויי טעג. האט ער נאכאמאל געשיקט זאגן, למען השם, אז דער שעף האט געזאגט אז ער וועט שיקן געוואויר ווערן, און אז ער וועט טרעפן א איד מיט א בארד וועט ער שיסן.

מיר האמיר זיך נעבעך אלע רבנים אראפגענומען די בערד ערב שבועות (תש"ב) פונקט צו קבלת התורה. יעדעס האר האט געוויינט...

שמועות מבהילות



ווילא אין 'וואנזעי' וואו עס איז אנגענומען געווארן 'געזעצליך' די גזרה פון "להשמיד להרוג ולאבד את כל וכו'".

שוין אין חודש שבט (דעם 20'סטן יאנואר 1942) איז פארזיגעלט געווארן ביי די רשעים דער גורל פון די אידן אין איראפע. דאן איז פארגעקומען די באקאנטע 'וואנזעי קאנפערענץ', אין א ווילא אויף דער 'גראוס וואנזעי שטראסע' ביי בערלין, וואו עס זענען זיך צוזאמענגעקומען 15 הויפט פירער פון דער נאצישער היראַרכיע, און אין א זיצונג וואס האט געדויערט נישט מער ווי אנדערהאלבן שעה, איז אנגענומען געווארן 'געזעצליך' דער באשלוס פון 'להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים' אונטער נאצישער אקופאציע, 'ביז צו דען לעצטן יודע' היל"ת.

עס איז געמאכט געווארן א טרוקענער חשבון, פון די אידן אין יעדע מדינה, פון וואס דער סך הכל איז געווען 11 מיליאן אידן, און עס זענען געצייכענט געווארן די גרונד-ליניעס פון דער פארטיליקונג אונטערנעמונג, און פון א טויט-אפאראט וועלכעס האט נישט זיינס גלייכן אין דער וועלטס-געשיכטע.

די פארזאמלונג איז אויסגעפאלן צוזאמען מיט'ן פארטיג ווערן פון דער גרעסטער רציחה-צענטער 'אוישוויץ', און טאקע שוין אין דעם זעלבן חודש זענען געעפענט געווארן די טויערן פון דעם שרעקליכן גיהנום, וועלכע האבן זיך נישט פארמאכט ביז גאנצע דריי יאר שפעטער, נאכ'ן איינשלינגען און פארברענען קרוב צו צוויי מיליאן אידישע קדושים הי"ד.

וואס אן אמת, איז 'אוישוויץ' נישט געשאפן געווארן פאר די אידן אין מערב גאליציע. פאר זיי האט מען צוגעגרייט דעם טויט לאגער 'בעלזיץ'. אוישוויץ איז בעיקר געווען באשטימט פאר

Land	Zahl
A. Altreich	131.800
Ostmark	43.700
Ostgebiete	420.000
Generalgouvernement	2.284.000
Bialystok	400.000
Protektorat Böhmen und Mähren	74.200
Estland - judenfrei -	
Lettland	3.500
Litauen	34.000
Belgien	43.000
Dänemark	5.600
Frankreich / Besetztes Gebiet	165.000
Unbesetztes Gebiet	700.000
Griechenland	69.600
Niederlande	160.800
Norwegen	1.300
	48.000
B. Bulgarien	330.000
England	2.300
Finnland	4.000
Irland	58.000
Italien einschl. Sardinien	200
Albanien	40.000
Kroatien	3.000
Portugal	342.000
Rumänien einschl. Bessarabien	8.000
Schweden	18.000
Schweiz	10.000
Serbien	88.000
Slowakei	6.000
Spanien	55.500
Türkei (europ. Teil)	742.800
Ungarn	5.000.000
UdSSR	
Ukraine 2.994.684	
Weißrußland aus-	
schl. Bialystok 446.484	
Zusammen: über	11.000.000

טרוקענער חשבון פון צאל אידן אין יעדן לאנד, סך הכל 11 מיליאן אידן, אויף וועמען זיי האבן געפלאנט אויסצופירן די גזרה

קרבנות פון ווייטע מקומות און פון אנדערע מדינות, וועלכע מען האט אהער געברענגט טאג טעגליך, אפילו נאך איידער מען איז פארטיג געווארן מיט דער ליקווידאציע פון אלע מקומות אין גאליציא.

באכניא, שטייענדיג אין א מיטל-פונקט, וועו 'אוישוויץ' איז אויף איין ריכטונג, און 'בעלזיץ' און 'טרעבלינקע' אויף דער אנדערער, האט שוין פון אנפאנג זומער ערפארן אז עפעס שרעקליכעס קומט דא פאר. כאטש אלעס איז געטוען געווארן אין געהיים, און עס איז געלונגען פאר די נאצים ימ"ש א לאנגע צייט אויסצונארן די וועלט, און בעיקר זייערע קרבנות, איז מען אבער אין באכניא געווען דערשראקן און צערודערט פון וואס זייערע אויגן האבן כסדר געזען. אזוי דערציילט הרה"ח ר' משה שענפעלד הי"ו אין זיין ספר 'ואמונתך בלילות' (פרייע איבערזעצונג):



מאפע פון טויט-לאגערן און קרעמאטאריומס אין פולין-גאליציא, און וואו אהין מען האט געפירט פון יעדן קרייז.

זומער תש"ב (1942) איז אנגעקומען, און מיר האבן אנגעפאנגען צו לייגן אן אכט אויף עפעס אויפפאלנד. דאס דורכפארן פון באן-וואגענען דורך אונזער געגענד ווערט אלץ מער און מער אפט. מיר האבן נישט געווואוסט זייער ענד-ציל, און זיך נישט פארגעשטעלט אז ביז א קורצע צייט וועלן זיי באקומען דעם נאמען "טויט וואגענען". די מאדנע ערשיינונג האט זיך אנגעפאנגען מיט דורכפארן פון איינצלנע באנען, אבער וואס שפעטער איז זייער צאל פארמערט געווארן, ביז צו ווערן אן אומאויפהערליכן שטראם. דאס געפילדער אויף די באן-שינעס האט נישט אויפגעהערט, בייטאג און ביינאכט זענען דורכגעלאפן באן-צוגן אנגעפאקט מיט צענער טויזנטער אידן, דערשראקענע, פארחלש'טע און אויסגעהונגערטע.

אין די שמועסן ביי מענטשן אין באכניא זענען אויפגעקומען פארשידענע השערות, וואס שייך דער גורל פון יענע אידן. פיל האבן געגלייבט די שוין פון פריער פארשפרייטע מיינונג, אז די אידן ווערן איבערגעזידלט צו אנדערע וועיטע מקומות, וואו מען וועט זיי באזעצן. אט די השערה האט נישט געשטימט מיט דער שרעקעווידיגער אויסזעה פון די אידן, און פון דער שרעקליכער געדרענג אין די באנען, וואס לאזט זיך גארנישט שילדערן. דאס זענען געווען פראכט-וואגענען, און אין יעדע וואגען זענען געשטאנען צושטופט, אהן קיין מעגליכקייט צו זיצן, צווישן אכציג און הונדערט מענטשן. פון אינעווייניג האבן זיך געזען נעבעכדיגע פנימ'ער פון מענער און פרויען, וועלכע זענען אזוי געפארן גאנצע טעג, אהן שפייז און אהן טרינקען. א סאך פון די פארערס האבן נישט אויסגעהאלטן אין דער

שרעקליכער היץ, אין אזא געדרענג, אין הונגער און אין דורשט, און אין די פארפעסטונג-קראנקהייטן וועלכע האבן אויסגעבראכן אין וואגאן, און זענען געשטארבן אויפ'ן וועג.

געווען אזעלכע וואס האבן געטענה'ט אז מען שיקט זיי צו ארבייטס-לאגערן, צו טוען צוואנגס-ארבייט פאר די דייטשן. א סאך ויכוחים זענען אנגעגאנגען, אבער קיינער האט נישט געאנט אין זיין וויסטע פאנטאזיע, אז די אלע משפחות וועלכע יאגן זיך דא אדורך פאר אונזערע אויגן, וועלן אין א קורצע צייט ארויף גיין אין הימל מיט'ן רויך פון די קוימענס.

דאס אנגעצויגנקייט אין די לופטן איז געוואקסן. דער טערמין 'אקציע' איז אריינגעדרונגען אין אונזער באוואוסטזיין. אידן וועלכע זענען אנגעקומען קיין באכניא פון פארשידענע געגנטן האבן אונז אויפגעקלערט זיין פונקטליכן באדייט. און אז נאך אן 'אקציע' קומט א 'סעלעקציע', וואס מיינט א סארטירונג, אן אויסקלויב צווישן מענטשן.

די שוידערליכע שילדערונג פון אט יענע גערעטעוועטע האט אונז פאראליזירט פון שרעק, און א מורא'דיגע ציטערניש האט געשוועבט אין די לופטן. קיינער האט נישט געוואוסט וואס דער טאג וועט ברענגען, און ווען עס וועט קומען די ריי אויף באכניא. מיר האבן געהאפט אז אונזער פאזיציע אלס ארבייטער פאר די דייטשע אונטערנעמונגען וועט אונז איבערלאזן אויפ'ן פלאץ, אהן געשיקט צו ווערן צו ארבעטן ערגעץ אנדערש. מיר ארבעטן דאך סיי ווי פאר די נאצים, טא וואס איז זיי א חילוק דא צו דארט.

מיר האבן געפרואווט ארויס צו באקומען עפעס ידיעות אדער אנצייכענישן פון די הויפט געסטאפא לייט און אנדערע הויכראנגיקע דייטשן, צו גרייכן איינצלהייטן איבער אונזער שיקזאל. מיר האבן געפרואווט מיט געווארנקייט געווואר צו ווערן צו איז די ריי פון באכניא נאענט, אבער אויך זיי האבן נישט געוואוסט קיין זאך. שמועות זענען אבער ארום געגאנגען אז אויך באכניא וועט זיך בקרוב אנשליסן מיט אלע אנדערע שוועסטער אין פולין.

באכניא האט דאן פארמאגט 8,000 אידן, און אונזער הארץ האט נישט פארגעזאגט קיין גוטס.

יא, דאס הארץ האט זיי נישט אויסגענארט. דער זומער וועלכער איז געווען דער שרעקליכסטער פון אלע קריגס-חדשים פאר דעם גאליציאנער אידנטום, דער זומער ווען רוב רובם פון 'גאליציא של מעלה' איז ארויף אין פלאמען על קידוש השם, אט דער זומער איז אויך געווען גרויזאם און ברוטאל פאר די אידן פון באכניא. אויך זיי האבן געטיילט דעם זעלבן גורל ווי זייערע ברידער און שוועסטער אין אלע אנדערע שטעט און שטעטלעך, ווי מיר וועלן שילדערן אין פרק ג' באריכות.

*

אבער איידער רבינו זצ"ל האט מיטגעמאכט די שוידערליכע תקופה פון דער באכניא אויסזידלונג, איז אים ליידער באשערט געווען צו קלאגן אויף זיין הייליגן שטעטל באבוב, עיר כהונת אבותיו הק', און די שטאט וואו ער האט געפירט זיין רבנות ביד רמה עטליכע יאר, וועלכע איז געווארן חרב עד היסוד, און רוב רובם פון אירע איינוואוינער זענען אומגעקומען על קידוש שמו יתברך, הי"ד.



פרק ב
חורבן באבוב



העיר באבוב ורבניה / כהונת מרן מוהר"ש כהונת מרן מהרב"צ / הרב הצעיר בימי המלחמה / פעמים צרה / טבח מזעזע קיץ תש"ב / חיסול אכזרי / קבר אחים לשריפה בכבשונים

העיר באבוב ורבניה

אויף דער מאפע פון גאליציע געפינט זיך א קליין שטעטלע מיט'ן נאמען 'באבוב', וועלכער ציט נישט קיין באזונדערער אויפמערקזאמקייט. דאס כמעט-אומבאמערקטע ארט וואס עס פארנעמט צווישן די אנדערע שטעט, זאגט עדות אז וואלט עס נישט געהאט ווער עס זאל עס בארימט מאכן, וואלט עס זיכער פארבליבן א כמעט פארגעסענע, און געטיילט דעם זעלבן גורל ווי צענדליגע אנדערע אירʼס גלייכן.

דאס שטעטל באבוב ביי דער טייך ביאלע (ווי מען האט געשריבן אויף גיטין: "באבאבא על נהר ביאלע") אויף דער מערב זייט פון גאליציא (צווישן די שטעט צאנז און גארליץ) געפינט זיך אויף א בארג, ארומגענומען פון וואלד-ביימער, וואו א ריין-שארפער לופט

דערקוויקט א גאנץ יאר אירע איינוואוינער. די גאנצע שטאט באשטייט סך הכל פון איין גרויסע גאס, דער רינעק (דאס איז די האנדלס-גאס אדער דער מארק, וועלכעס איז ארומגענומען פון וואוין- הייזער), און נאך עטליכע זייטן געסלער. ביז צו די מלחמה איז קיין עלעקטריק אין שטעטל נישט געווען, און מען האט געלאכטן מיט נאפט-לעמפ. אזוי אויך האט דאס שטעטל נישט פארמאגט קיין וואסער-לייטונג. עס איז אבער געווען א ברינע, די 'דרוזבאק' ברינע, וועמענס וואסער האט געהאט א שם טוב, וויל עס איז געווען באזונדערס לויטער און געשמאק.



די 'דרוזבאק' ברינע

ווי קליין די שטאט איז געווען האט זי אבער פארמאגט צוויי באן סטאציעס. איינע אויסער די שטאט, וועלכעס איז געווען די ערשטע געבויט, דורך די רעגירונג, און די צווייטע אינעווייניג, וועלכן א איד האט מנדב געווען. ער האט עס געטוען לויט די אנווייזונג פון רביה"ק מוהר"ש זצוק"ל, וועמען ער האט געפרעגט אן עצה וואס צו טוען מיט'ן געלט וואס ער איז מחויב געווען אויסצוגעבן אויף "צרכי רבים". כ"ק מרן זצ"ל האט אים אנגעוויזן צו בויען א נייע באן-סטאציע, צו פארלייכטערן פאר די אידן וועלכע האבן זיך געמוזט שלעפן א לאנגן וועג ביז אויסער די שטאט.



באן סטאציע אין באבוב

די אידישע באפעלקערונג אין באבוב האט געציילט בערך 100 משפחות. (לויט דעם "פנקס הקהילות" - ירושלים תשמ"ד - איז אין יאר תרצ"ט געווען די אפיציעלע צאל אידישע איינוואוינער אין באבוב 658 נפשות). אלע אידן זענען געווען שומרי תורה ומצוות.

אין שטעטל האבן געוואוינט עטליכע נגידים, אבער רוב איינוואוינער זענען געווען פון מיטל-קלאס, ארבייטער און קליין-הענדלער. קיין ארימעלייט האבן אויך נישט געפעלט, ווי אין יעדן אידישן שטעטל. די אריגינעלע תושבים זענען געווען איינפאכע בעלי בתים, וואס מען האט געוראפן 'שול-אידן', עס זענען אבער אויך געווען יחידים, גרויסע תלמידי חכמים, וועמענס זכר מיר געפונען אין די מצבות אויפ'ן בית החיים, ווי אויך אין עטליכע שאלות-ותשובות ספרים פון גדולי הדור. אין די שפעטערע יארן, בימי כהונת רבותינו הק' זי"ע, זענען שוין טייל פון די איינוואוינערס געווען חסידים ואנשי מעשה, פון די 'פני' בחצר קדשנו. אויך טייל פון די אלטע איינוואוינערס, אדער זייערע קינדער, זענען שפעטער געוואָרן מקושר בלב ונפש צו רבותינו הק', און געוואָרן אן אונטערגראלער טייל פון באבוב'ער חסידות.

על אלה אני בוכיה

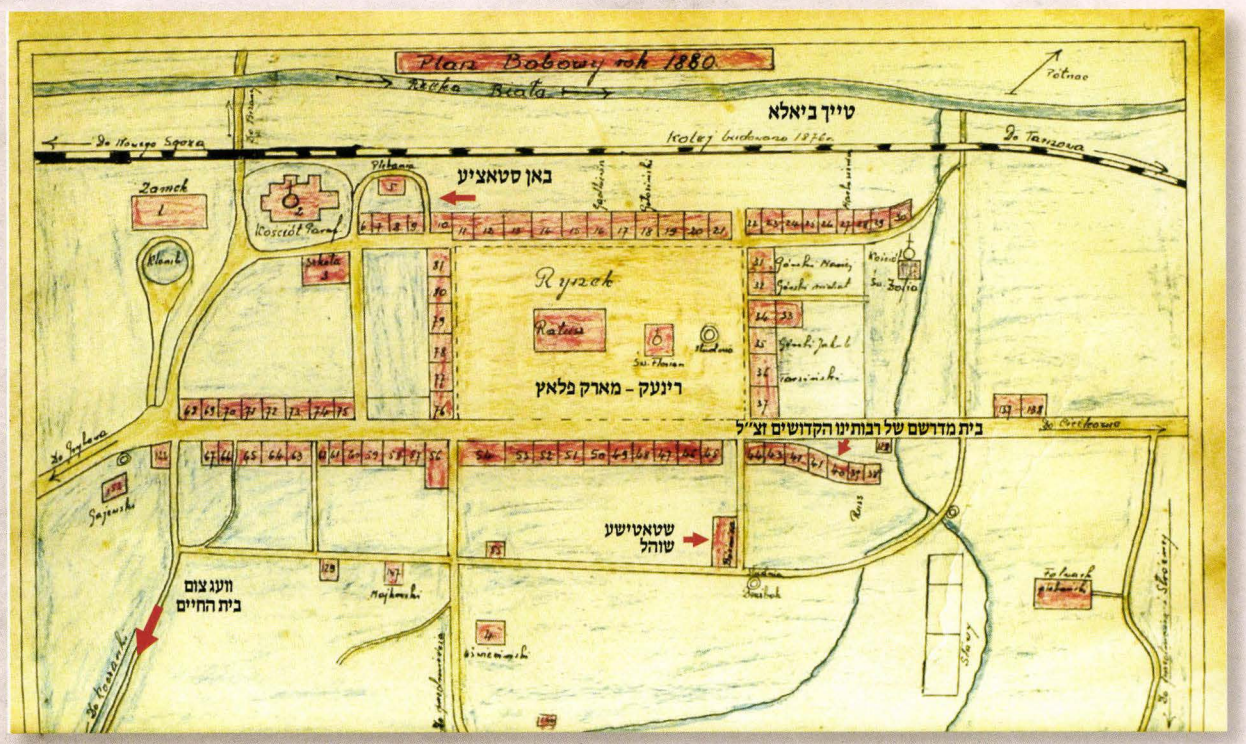
ווען רבינו זצ"ל איז געווען אין באבוב צום ערשטן מאל נאך די מלחמה, בשנת תשל"ה, האט ער, גייענדיג איבער די געסלער פון שטעטל, געברומט שטילערהייט, מיט א קול געשטיקט פון טרערן, די ווערטער פון סליחות מיט זייער ניגון: "אזכרה אלקים ואהמיה, בראותי כל עיר על תלה בנויה, ועיר האלקים מושפלת עד תחתיה".

שטייענדיג בחצר הקודש, אין הויף פונעם הויז פון רבותינו הקדושים זצ"ל, וואס איז שוין מער נישט געשטאנען, האט רבינו זצ"ל זיך אפגעשטעלט און מספיד געווען דאס שטעטל מיט הארצרייסנדע בכיות:

דאס שטעטל איז געווען פול מיט אידישקייט. אין גאנץ באבוב איז נישט געווען קיין איין מחלל שבת. אלע אידן זענען געווען 'ישראל קדושים'. ס'איז נישט געווען קיין איין אידיש הויז וואו מען האט נישט געהאלטן טהרת ישראל. אלע אידן זענען געווען ערליכע אידן.

איך קוק אויף די הייזער און איך דערמאן מיך ווי דא זענען ארויסגעקומען שבת פון יעדן הויז לעכטיגע צורות, אידן מיט שטריימלעך. די לעכט האבן ארויסגעשיינט פרייטאג צו נאכטס, און דאס קול פון געזאנג, פון די זמירות שבת, פון אלע הייזער ארום און ארום.

נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים...



מאפע פון באבוב אין יאר תר"מ

כאטש אזוי פרי ווי שנת ה' אלפים צ"ט (1339 למספרם) האט שוין דער ישוב באקומען א געזעצליכן סטאטוס פון א שטאט, זענען אבער במשך הונדערטער יארן נישט געווען דארט קיין אידן. ערשט אין יאר תצ"ב (1732 למספרם) האבן זיך דארט באזעצט די ערשטע אידישע משפחות. אין תקכ"ה האבן שוין דארט געוואוינט 44 משפחות.



א געסל אין שטעטל

די ערשטע יארן האט באבוב נישט פארמאגט קיין אייגענעם רב, נאר איז געווען אונטערווארפן דעם רב פון צאנז. צום ערשטן מאל וואס מען געפינט א צייכן פון א רבנות אין באבוב, איז שנת תקכ"ז, אין א הסכמה אויפ'ן ספר בית אהרן אויף תהלים (מאת הדרשן ומוכיח רבי אהרן זעליג זצ"ל), וואו עס איז דא א חתימה פון "הק' יעקב חונה בק"ק באבוב".

אט דער ערשטער רב פון באבוב, **הגאון ר' יעקב זצ"ל**, איז געווען א ברודער פון הגאון ר' יצחק קלויזנער זצ"ל אבד"ק העלישוי. ער האט משמש געווען ברבנות באבוב בערך דרייסיג יאר, ווי מיר זעהן אז אין שנת תקנ"ו האט ער זיך אונטערגעשריבן אויף א הסכמה צום ספר "שו"ת הרי"ף" מיט די ווערטער "פה ק"ק באבוב, הק' יעקב אב"ד דק"ק הנ"ל".



א חלק פון שטעטל (בילד געכאפט פון אויבן)

בימיו איז געבויט געווארן די גרויסע געמויערטע שול פון באבוב, אזוי ווי עס איז איינגעקריצט אין א שטיין, איבער דעם טויער "האבן הזאת שלמה היתה בבנינה בזאת השנה בית **הכנסת** עם הכולל למנינו לפ"ק" וואס באטרעפט תקל"ו. (עס איז געווען פארצייטנס אן אנדערע מסורה, אז די שול איז שוין גאר אלט, נאך פון די אנפאנג רי"ש יארן, ואם קבלה היא נקבל).



שטאטישע שול



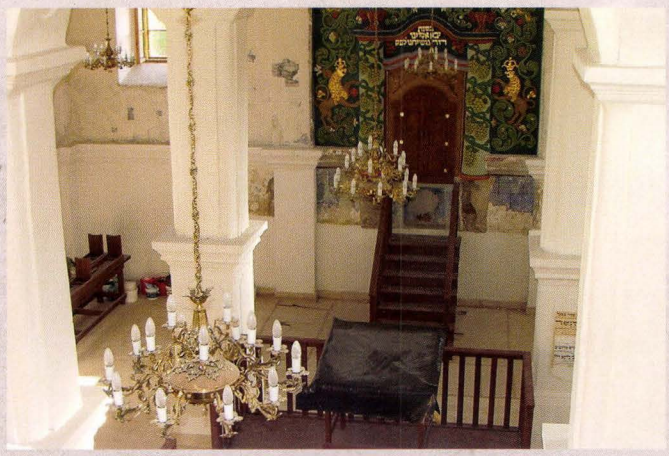
אויפשריפט אויף א שטיין איבער דעם טויער "האבן הזאת שלמה היתה בבנינה בזאת השנה בית הכנסת עם הכולל למנינו לפ"ק"

די שול איז געבויט געווארן טיף, מקיים צו זיין "ממעמקים קראתיך ה'", און מען האט געדארפט אראפגיין 8 טרעפן צום אריינגאנג. כאטש אין אלע שולן אין פולין, ווי אין גאנץ אירופא, האט מען געדאוונט נוסח אשכנז, האט מען דא געדאוונט נוסח ספרד, וואס איז בימים ההם (סך הכל 16 יאר נאך די פטירה פון בעש"ט הק') געווען א נייע איינפירונג, און דאס געט אן אנדייטונג אז דער רב איז געווען פון עדת החסידים הראשונים.

אויסער זיין גדלות בתורה, איז דער רב אויך געווען א גרויסער מקובל. זייענדיג א 'אומן יד', האט ער מיט זיינע הענט קונצליך אויסגעשניצט א טיר פאר דעם ארון הקודש, מיט שיינע ציורים, און געמאכט די אויסשניטן לויט די עשר ספירות, און אנדערע רמזים עפ"י סוד. איבער דעם ארון הקודש איז געשריבן "קודש לה'" און אביסל נידריגער ווערט אנגעגעבן דאס יאר ווען דער ארון הקודש איז געבויט געווארן "בשנת יבא אלינו דוד משיחנו' לפ"ק, וואס באטרעפט תקל"ח, צוויי יאר נאך ווי די שול איז פארטיג געווארן.



ציור ירושלים עיה"ק אויף איינע פון די וועגט



ארויפגאנג צום ארון הקודש

בשייכות מיט דעם ארון הקודש, איז געווען מקובל אין די שטאט, מדור לדור, א מעשה פלא: איידער דער רב האט באויזן אויסצושניצן די צווייטע טיר, איז ער פלוצלונג נפטר געווארן, און די ארבעט איז געבליבן א נישט פארענדיגטע. - ווי פארוואונדערט איז דער עולם אבער געווען, אריינקומענדיג א געוויסן טאג אין בית המדרש, און געפינענדיג דארט א צווייטע טיר, פונקט מיט די זעלבע אויסשניצן און שיינע מאלערייען. עס איז נישט אנדערש - האט יעדער געגלויבט - נאר מען האט געגעבן רשות דעם רב בעולם העליון, צוריק צוקומען און פארענדיגן די ארבעט וואס ער האט אנגעפאנגען לכבוד התורה ולכבוד המקום.



ארון הקודש מיט די אויפשריפטן "קודש לה'" און "בשנת יבא אלינו דוד משיחנו" (דער ארון הקודש, אזוי אויך די גאנצע שול, זענען הערליך איבערגעבויט געווארן דורך ידידנו הנה"ח ר' אשר שארף שיחי' לאוי"ט)

קטע מדרשת רבינו זצ"ל בבית הכנסת

- ביקור הראשון שנת תשל"ה -

דא איז א מקום קדוש.

ראש השנה ביינאכט האט דער טאטע ז"ל דא געדאוונט מיט'ן עולם, און העכער צוויי טויזנט אידן האבן מיטגעדאוונט. דאס אנווואונטשן 'לשנה טובה', ביז דער עולם איז אדורכגעגאנגען, האט געדויערט א שעה אויפ'ן זייגער.

דא האט מען געמאכט די הקפות פאר טויזנטער אידן. ס'איז נישט משיג צו זיין, דעמאלט האט מען נישט פארשטאנען, ווי אזוי ס'איז עומדים צפופים ומשתחוים רוחים. דא איז געשטאנען א הויכער באלעמער, דער טאטע ז"ל האט געמאכט די הקפות אויף דעם באלעמער אין דער הייער.

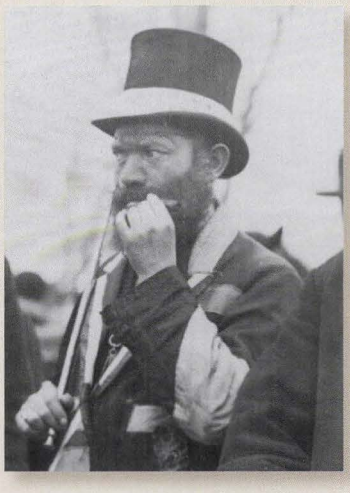


רבינו זצ"ל האלט א דרשה אין די שול, שנת תשל"ה. לינקס איז בנו רבינו שליט"א.

שבעים ספרי תורה והמעילים החדשים

ס'איז געווען א איד, ישראל הענ'ג, ישראל ר' בנימין חיים'ס פון באבוב. ער איז געווען א געבוירענער אין באבוב, און האט שפעטער געוואוינט אין צאנז, אויף די פיעקעלע. ער פלעגט קומען צו פארן קיין באבוב, און זיין ביים טאטן אין שטוב גאנצע טעג.

דער ישראל האט געהאט א חוש פאר אינטערעסאנטע זאכן. אין די שטאט באבוב איז דא אן אלטע שול, דארט זענען געווען אין ארון הקודש זיבעציג ספרי תורה, אלטע ספרי תורה. איך געדענק אז איין ספר תורה איז געווען פון קלף צבי, און עס איז געווען אזוי הויך ווי א מענטש. כ'ווייס גארנישט ווי אזוי א איד איז געגאנגען הגבה מיט דעם... גראדע איז עס געווען א גרינגע ספר תורה, ווייל קלף צבי איז זעהר דין, ממילא איז עס געווען זעהר לייכט. נאך אזוי פיל יארן, איז די סאמעט און זייד פון די מענטעלער פון די אלטע ספרי תורה געווען צוריסן, און ס'איז געהאנגען דערפון שטיקער.



הרה"ח ר' ישראל הענ'ג הי"ד, ביים משמח זיין ביי די חתונה פון הרה"צ ר' משה סטעמפל ז"ל הי"ד

אמאל פאר יום טוב, בשעת דער טאטע זכרונו לברכה איז געזעסן ביים אנבייסן, קומט ישראל צו פארן פון צאנז, א טרעגער גייט אים נאך און טראגט א ריזן פאק. ווען דער טרעגער איז אריינגעקומען, און מ'האט געעפענט דעם פאק, איז דארט געלעגן זיבעציג נייע מענטעלער פאר די ספרי תורה, און אויף יעדן פון זיי איז געווען אויסגענייט א קרוין, מיט די אותיות כ' ת' - כתר תורה.

האט דער טאטע זכרונו לברכה מיר געזאגט, "קוק, ער קלערט אריין ווי אזוי מ'קען מכבד זיין די תורה". ביז דעמאלטס, ווען מ'איז געגאנגען מיט די ספרי תורה ביי די הקפות, האט דער עולם געטראגן די ספרי תורה מיט צוריסענע מענטעלער, האט עס אויסגעזען ווי ס'הענגט נאך שמאטעס. ישראל האט עס נישט געקענט ליידן, איז ער געגאנגען און האט די מאס געזומען פון די אלע ספרי תורה, און האט געלאזט אויפנייען זיבעציג נייע גרינע זיידענע מענטעלער. נאכדעם ביי די הקפות, ווען מ'האט געזען גיין אן עולם זיבעציג אידן מיט ספרי תורה, אלע מיט די זעלבע מענטעלער, אין זעלבן פארב, איז עס געווען אזא שוינקייט.

אגב דערמאנט מען אזא איד ווי ר' ישראל, וואס איז נעבעך אומגעקומען. ער איז געווען א גרויסער בעל צדקה, ער האט געטוען גרויסע זאכן, ער איז ארומגעגאנגען מבקר חולה זיין, און ביי יעדן ארימאן האט ער איבערגעלאזט געלט אונטער'ן קישן.

שיחה מרבינו זצ"ל - אסרו חג סוכות תשמ"ז
שערי ציון - גליון מ"ה

נעבן די שול איז געווען דאס שטאטישע בית המדרש, א האלצערנע געביידע, וואו די שול-אידן האבן געדאוונט אינעדרוואכן, און וואו זיי האבן קובע עתים געווען צו לערנען יעדן טאג, ערב ובוקר. דארט האט מען אויך געדאוונט שבת נאכמיטאג, און געגעסן צוזאמען שלש-סעודות.

*

ווען דער רב הגאון רבי יעקב זצ"ל איז נפטר געווארן, איז אריבער דאס רבנות צו זיין איידעם **הגאון רבי משה רפאל הכהן גוטווירטה זצ"ל**, מגזע הגאון בעל שער אפרים זצ"ל, בן אחר בן.

*

נאך אים האט משמש געווען ברבנות באבוב **הגאון רבי מענדל הכהן האלענדער זצ"ל**, איינער פון די בני החבריא קדישא ביים ראפשיצער רב הרה"ק בעל זרע קודש זי"ע.

*

ווען דאס כסא הרבנות איז ווידעראמאל ליידיג געווארן, האט הרה"ק דער רבי ר' אליעזר'ל פון דזיקוב זי"ע, געוואלט אריינזעצן זיין זון **הרה"ק בעל אמרי נועם זצ"ל**. דער טאטע מיט'ן זון זענען געקומען צופארן אויף א שבת, ווען עס האט געזאלט זיין די אויפנאמע פאר דעם נייעם רב. צום סוף האט דער רבי ר' אליעזר'ל חרטה געהאט, און נישט געוואלט איבערלאזן דארט דעם זון אלס רב. די מעשה האט מען זיך דערוואוסט א סאך יארן שפעטער, בימי כהונתו פון מרן רביה"ק מוהר"ש זצ"ל, ומעשה שהיה כך היה:

ווען מרן מוהר"ש זצ"ל האט אמאל יו"ט געדאוונט אין די שול, איז - ביים זאגן 'יהללו' פאר מוסף, לאזנדיג זיך גיין צום מזרח - זיין אויגן-בליק גראדע געפאלן אויף דער מזרח וואנט, און ער האט באמערקט ווי איבער דעם ארון הקודש איז פארהאנען א שפאלט אין דער וואנט. ער האט זאפארט געהייסן דעם גאנצן עולם פארלאזן די שול, מחשש סכנה, און מען האט פארענדיגט דאס דאוועננען אין אן אנדער צימער.

ביים 'טיש', רעדנדיג פון די מעשה, האט זיך אנגערופן א איד א זקן, ר' משה האלענדער ז"ל (זון פון דערמאנטן רב הגאון ר' מענדל האלענדער זצ"ל), און דערציילט ווי ער געדענקט נאך ווי מיט א סאך יארן צוריק איז דער רבי ר' אליעזר'ל פון דזיקוב זצ"ל אהער געקומען אויף א שבת מיט זיין זון, הרה"ק בעל אמרי נועם זצ"ל, אים אריינצוזעצן דא אלס רב. עס איז שוין געווען ערלעדיגט דאס כתב רבנות, און יענעם שבת האט געזאלט זיין די אויפנאמע, ווען דער נייער רב האט געזאלט האלטן די אויפנאמס דרשה. ביים דאוועננען האט דער דזיקובער רב דערזען דעם שפאלט אין דער וואנט, האט ער געזאגט: "אויב קענען דא אידן לאזן א שפאלט אין דער שול, און עס נישט פארריכטן, ויל איך נישט אז מיין זון זאל זיין ביי זיי א רב..." באלד נאך שבת האבן דער פאטער און זון פארלאזט די שטאט און פון יענע רבנות איז גארנישט געווארן.

ווען רבינו מוהר"ש זצ"ל האט דאס דערהערט, איז ער שטארק נתרגש געווארן און געזאגט אז איצט איז עס אויף אים זיכער א חיוב, סיי דאס פארריכטן די שול גופא, און סיי ממלא צו זיין רצון צדיק, דעם רצון פון זיין זיידן (דעם מוטער'ס

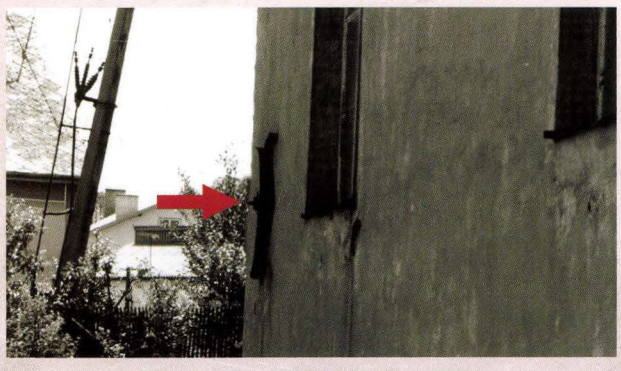
פאטער) דער רבי ר' אליעזר'ל זצ"ל. - באלד נאך יו"ט האט זיך מרן מוהר"ש אליין מטפל געווען מיט די מצוה פון בדק הבית, ער האט זיך פארבונדן מיט אן אינזשינער פון טארנא, יענער איז געקומען מיט בעלי מלאכה, וועלכע האבן געצויגן א לאנגן אייזערנעם שטאנג איבער די גאנצע ברייט פון דער מזרח וואנט, און עס באפעסטיגט פון ביידע זייטן אינדרויסן.

*

דאן האבן קאנדידירט צוויי בני משפחה, א פעטער מיט א פלימעניק, אויף דעם רבנות פאסטן. דער ערשטער איז געווען **הגאון רבי אביגדור הלברשטאם זצ"ל**, שפעטער אבד"ק דוקלא, א יונגערער ברודער פון מרן הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע. קעגן אים האט ארויסגעשטעלט זיין קאנדידאטור **הגה"ק בעל דברי יחזקאל משינאווא זי"ע**. דער צאנזער רב האט געהאלטן מיט'ן ברודער, און אפילו געזאגט אז אויב די שטאט וועט אויפנעמען זיין ברודער, וועלן זיי האבן קינדער תלמידי חכמים. מען האט אזוי געטוען און אויפגענומען רבי אביגדור'ן אלס מרא דאתרא.



אייזערנער שטאנג וואס איז געלאפן איבער די גאנצע ברייט פון מזרח-וואנט



דרויסנדיגער וואנט, וואו דער שטאנג איז באפעסטיגט געווארן

א זכר פון זיין רבנות אין באבוב איז דא אין שו"ת דברי חיים (ח"א אבהע"ז סימן ל"ו). דארט איז געדרוקט א גביית עדות פון שנת תרי"ד, ביי דעם בית דין אין אוהעל, בנוגע אן אומבאקאנטן אורח וואס איז דארט פלוצלונג נפטר געווארן, און זיין חבר האט געזאגט אז ער הייסט ישעי' קרויט, פון באבוב. דער דברי חיים רעדט ארום די צדדי ההיתר פאר די עגונה, און ווייטער (סימן ל"ז) שרייבט ער א בריוו צום ברודער "הרב הגאון החריף ובקי ושנון מ' אביגדור נ"י", בנוגע די שאלה, און באציט זיך צו באבוב והגלילות אלס "קהלתכם, והסביבות הנקראים על שם קהלתכם".

*

נאך אים איז אויפגענומען געווארן אלס רב **הגאון ר' יהודה שיף זצ"ל**. ער איז געווען א זון פון הגאון רבי ישעי' שיף זצ"ל פון קרעשוב, איידעם פון הגאון בעל ברוך טעם, און שוואגער פון צאנזער רב זי"ע. מיט זיין רבנות איז פארבונדן א מעשה פלא, א באהאלטענער רוח הקודש פון הרה"ק בעל זרע קודש פון ראפשיץ זי"ע.

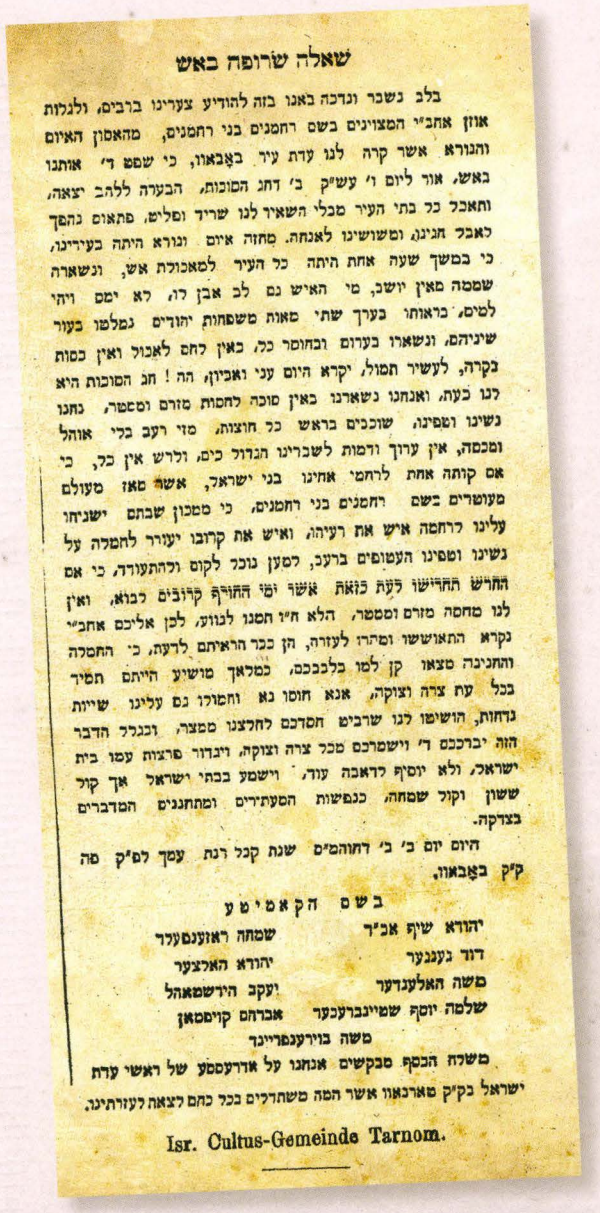
ביי איינעם פון דעם דברי חיים'ס נסיעות קיין ראפשיץ, האט ער מיטגענומען מיט זיך זיין פלימעניק, דאס יונגל יודל שיף. דער קליינער יודל איז געווען א וואונדער קינד מיט זיינע כשרונות און דערצו א גרויסער מתמיד, וועלכער האט שוין אין יענע

קינדער-יארן געקענט אויסנווייניג מסכתות פון ש"ס. דער 'דברי חיים' האט זיך מיט אים זעהר געשפיגלט און מיטנעמענדיג אים צום רבי'ן קיין ראפשיץ, האט ער אים מיט גרויס צופרידנהייט פארגעשטעלט פאר זיין רבי'ן.

דער ראפשיצער רב האט איבערגעגעבן דאס קינד צום דאמאלסדיגן באבוב'ער רב הגאון ר' מענדל האלענדער זצ"ל, ער זאל אים פארהערן. וועו ר' מענדל איז צוריק געקומען און דערציילט דעם רבי'ן מיט גרויס התפעלות וי וועיט בקי וחריף דאס קינד איז, האט אים דער ראפשיצער רב געזאגט מיט א שמייכל: "נא, וועט ער קענען זיין באבוב'ער רב?..."

עס האט יעדער פארשטאנען אז דער רבי מיינט דערמיט סתם א ווערטל, היות דער פארהערער צו וועמען דער רבי האט געריעדט איז געווען דער באבוב'ער רב. שפעטער האט זיך אבער אנטפלעקט דער פארשטעלטער רוח הקודש פון דעם ראפשיצער רב, וועו מיט פילע יארן שפעטער, נאך וי ר' אביגדור האט פארלאזט באבוב, איז דער ר' יודל, דאן שוין א באקאנטער גאון, אויסגעקליבן געווארן אלס רב אין באבוב.

בימיו, שנת תר"נ, האט אויסגעבראכן א שריפה אין שטאט, וואס האט פאראורזאכט א גרויסן חורבן. די שריפה האט זיך אנגעהויבן ליל ששי ב' דחג הסכות, און ביז א שעה האט שוין די גאנצע שטאט געברענט רח"ל. רוב מענטשן זענען געבליבן אהן א דאך איבער'ן קאפ, בעצם ימי החג, מען האט זיך געוואלגערט אין די גאס, און א היפשער טייל פון שטאט זענען ארויס פון די שריפה בעירום ובחוסר כל. עס איז געשאפן געווארן א קאמיטע אין באבוב, בראש מיט דעם מרא דאתרא הגאון ר' יודל שיף זצ"ל, און אויך אין די נאענטסטע גרויסע שטאט טארנא, צו העלפן צוריק בויען די שטאט על תלה.



שאלה שרופת באש

בלב נשבר ונדכה באנו בזה להודיע צערינו ברבים, ולגלות אזן אחב"י המצוינים בשם רחמנים בני רחמנים, מהאסון האיום והנורא אשר קרה לנו עדת עיר באבאוו, כי שפש ד' אותנו באש, אור ליום ו' עש"ק ב' דחג הסוכות, הבערה ללהב יצאה, ותאכל כל בתי העיר מכלי השאיר לנו שריד ופליט, פתאום נהפך לאבל חגינו, ומשוש לאנחה, מחזה איום ונורא היתה בעירינו, כי במשך שעה אחת היתה כל העיר למאכולת אש, ונשארה שממה מאין יושב, מי האיש גם לב אבן לו, לא ימס ויתי למים, כראותו בערך שתי מאות משפחות יהודים גמלמו בעור שיניהם, ונשארו בעורם ובחוסר כל, באין לחם לאכול ואין כסות בקרה, לעשיר חמול, יקרא היום עני ואביון, הה! חג הסוכות היא לנו כעת, ואנחנו נשארנו באין סוכה לחסות מזרם ומסתר, נחנו נשינו וטפינו, שוכבים בראש כל חוצות, מזי רעב בכי אוהל ומכמה, אין ערוך ודמות לשבריני הגדול כים, ולרש אין כך, כי אם קורה אחת לרחמי אחינו בני ישראל, אשה מאז מעולם מעושרים בשם רחמנים בני רחמנים, כי מכון שבתם ישניחו עליונו וטפינו העטופים ברעב, למען נוכל לקום ולהתעודד, כי אם החרש החרישו לעת כזאת אשר מי החריף קרובים לבוא, ואין לנו מחסה מזרם ומסתר, הלא ח"ו חמנו לבוז, לכן אליכם אחב"י נקרא התאוששו ומהרו לעזרה, הן בכר הראיתם לדעת, כי התמכה והתכיבה מצאו קן למו בלבבכם, כמלאך מושיע הייתם תמיד בכל עת צרה וצוקה, אנא חוסו נא וחמולו גם עלינו שייות נדחות, הושיעו לנו שרביט חסדכם לחלצנו ממצר, ובגלל הדבר הזה יברככם ד' וישמרכם מכל צרה וצוקה, ויגדור פרצות עמו בית ישראל, ולא יוסיף לדאבה עוד, וישמע בבתי ישראל אך קול ששון וקול שמחה, כנפשות המעתידים ומתחננים המדברים בצדקה.

היום יום כ' ב' דחוהמ"ס שנת קבל רנת עמך לפ"ק פה ק"ק באבאוו.

בשם הקאמיטע

יהודא שיף אב"ד	שמחה ראזענפעלד
דוד בענגער	יהודא האלבערשטאם
משה האלענדער	יעקב הירשפאהל
שלמה יוסף שמיינבערגער	אברהם קיפמאן
משה בוירענפרייינד	

משמה הבסף מבקשים אנחנו על אדרעססע של ראשי עדת ישראל בק"ק טארנאוו אשר המה משתדלים בכל כחם לצאה לעזרתינו.

Isr. Cultus-Gemeinde Tarnow.

הילפס-רוף נאך די שריפה אין באבוב, געחתמ'עט פון הגאון ר' יהודה שיף ז"ל אבד"ק, און אנדערע חשוב'ע תושבים



פייער-לעשער ביי א מאנעווער (אויספרואוו-אקציע) אין באבוב

אורח מברך

רבינו זצ"ל האט דערציילט:

וועז הרה"ק ר' יחיאל מיכל זצ"ל (זון פון הרה"ק רבי הירש מענדל זצ"ל פון האניפאלי, בן הרה"ק הרבי ר' זושא מהאניפאלי זי"ע), באקאנט מיט'ן נאמען "רבי מיכל'י קירימער", איז אנטלאפן פון רוסלאנד, האט ער א געוויסע צייט געוואוינט אין באבוב, איידער ער האט זיך באזעצט אין קירימע. וועז אונז זעמער געווען קליינע קינדער, האבן מיר נאך געקענט עטליכע זקנות פון שטאט, וועלכע האבן זוכה געווען אנצוגעבן א קוויטל פאר רבי מיכל'ן, אוז צו באקומען א ברכה.

איינער פון די שטאט-אידן, א גאנץ איינפאכער מענטש, א הויך-געוויקסיגער, וועמען מען האט גערופן "דער הויכער יוסל", איז געווען א דארפס-גייער, ער פלעגט איינקויפן פעלעכלעך אין די דערפער, אוז זיי פארקויפן אין שטאט. דער יוסל האט שוין געהאלטן צוואנציג יאר נאך די חתונה, אוז נאך נישט געהאט קיין קינדער. איז ער אריין מיט א קוויטל צום רבי'ן, אוז געבעטן א ברכה פאר א ישועה. רבי מיכל'י האט פארלאנגט א גרויסן סכום, וואס ער האט גערן געגעבן, אוז אים אנגעוואונטשן ער זאל האבן קינדער תלמידי חכמים.


בעזהשי"ת
ספר
פרי העץ
ומנחת יחיאל
חלק רביעי
על הלכות תערובות, מאכלי עבים, הכשר כלים, נפלים והלכות נדה, ומקואות, ושורת בהלכות שונות.
אשר בעזרת השי"ת חברתי אני הצעיר
אלטר יחיאל נעבענצאהל ראבד"ק סטאניסלאב יצ"ו.
בעה"מ ספר פרי העץ ומנחת יחיאל חלק ראשון על הלכות שחיטה, מיסי הדם, טרפות, מחעת בהמה, וחלק שני על הלכות אבר מן החי, בשר שנתעלם מן העין, חלב, דם, מליחה, וחלק שלישי על הלכות בהמה וחיה טהורה, דברים היוצאים מן החי, סימני עוף טהור, דגים, תולעים, ביצים, בשר בחלב, ושרצ, מן לכות שונות.
פיעטרקוב
בדפוס של ר' חנוך הענך בה"ר ישעי' זאב נ"י פאלמאן
שנת תרפ"ח לפ"ק
Nakładem
Rabina Altera Nebenzahn
ST. ANISŁAWÓW (Małopolska).

איך געדענק ווי ער פלעגט קומען קיין באבוב אויף קבר אבות, אוז פלעגט אריין קומען צום טאטן זכרונו לברכה.

די ברכה איז מקוים געווארן, אוז מיר האבן געקענט זיין זוז, אויך געווען א הויך געוויקסיגער, וואס האט געהייסן 'יחיאל' נאך אים, דאס איז דער גאון רבי אלטר יחיאל נעבענצאהל זצ"ל, דומ"צ ווישניצא, אוז שפעטער ראב"ד סטאניסלאב, מחבר פון די באקאנטע ספרים 'פרי העץ ומנחת יחיאל'. ער האט געענטפערט תשובות אין די גאנצע וועלט, אוז איז געווען דערביי אן אמת'דיגער חסיד. אזא מיזוג פון גדלות מיט חסידות זעהט מען נישט היינט. איך געדענק ווי ער פלעגט קומען קיין באבוב אויף קבר אבות, אוז פלעגט אריין קומען צום טאטן זכרונו לברכה.

דער יוסל האט אויך געהאט א טאכטער, וועלכע האט חתונה געהאט מיט הגאון ר' מרדכי מאיר כ"ץ גוטווירטה זצ"ל, וואס האט משמש געווען בדיינות אין באבוב. (ער ווערט דערמאנט אין ספר פרי העץ ומנחת יחיאל ח"ד, נאך די הקדמה בזה"ל: "גיסי אלוף נעורי הרה"ג בתורה ויראת ה' טהורה מוה"ר מרדכי מאיר כ"ץ גוטווירטה זצ"ל, מורה ודאין דק"ק באבוב").

כהונת מרן מוהר"ש

כאטש די שטאט באבוב האט געהאט, ווי מיר האבן געזען, גרויסע רבנים, גאונים צדיקים און אפילו מקובלים, פונדעסטוועגן איז א גרויסער ספק צו זי וואלט היינט צו טאג געדענקט געווארן אלס א אידישע שטאט. זוכה געווען צו דעם האט זי, א דאנק וואס זי איז געווארן א צענטער פון חסידות, און אויף איר באדן איז פארפלאנצט געווארן דער הייליגער באבוב'ער הויף.



געווען איז דאס ג' פרשת לך שנת תרנ"ג, ווען דער דעמאלטיגער ווישניצער רב רביה"ק מוהר"ש זצ"ל איז אנגעקומען און זיך באזעצט אין שטאט.

נאך זיין א רב קרוב צו דרייסיג יאר אין עטליכע שטעט אין גאליציע, קודם אין בוקאווסק, דאן אין אושפצין, און צום סוף אין ווישניצא - וואו רביה"ק זצ"ל האט אויפגעשטעלט א גרויסע ישיבה, און אויך א חסידישן הויף מיט הונדערטער 'ווישניצער חסידים' - האט ער, לויט אנווייזונגען פון דאקטוירים, געמוזט זיך באפרייען פונעם עול הרבנות, און אויך פון דער יאך פון די ישיבה, מחמת זיין צעשטערטן געזונד-צושטאנד, ליידנדיג פון א שוואך הארץ.

גלייכצייטיג האבן אים די דאקטוירים געראטן זיך צו באזעצן אין א קליין בערגיג שטעטל מיט פרישע לופט, וואס איז וויכטיג צום הארץ. דער ווישניצער רב האט אויסגעקליבן דאס שטעטל באבוב, מחמת זיין צוגעפאסטקייט צו זיינע באדערפענישן, און אויך מחמת די נאענטקייט פון דער שטאט קיין צאנז. ווי ער האט זיך אליין אויסגעדריקט: "וואס א יאר שפעטער ציט מיך מער קיין צאנז". (בוקאווסק איז זעהר ווייט פון צאנז, אושפצין איז נענטער, ווישניצא איז נאך נענטער, און באבוב איז שוין אין די גלילות פון צאנז).

בשייכות מיט'ן אריבער ציען זיך פון ווישניצא קיין באבוב, שרייבט רביה"ק בעל קדושת ציון זצ"ל הי"ד אין זיינע זכרונות:

"תרנ"ב. בקיץ היינו בבארדיוב, ובחזרה היינו ש"ק בבאבוב, והי' רצון כ"ק אאמו"ר זצ"ל לקבוע דירתו אז בבאבוב. ובאו הבע"ב מווישניצא והפצירו מאוד, ושב לווישניצא. - תרנ"ג. ביום ג' פ' לך באנו לבאבוב".

צוזאמען מיט רביה"ק מוהר"ש זצ"ל זענען אויך מיטגעקומען גבאים און מקורבים, וואס האבן זיך אריבערגעצויגן קיין באבוב. צווישן זיי ר' אברהם זיסקינד, וועמען מען האט געפרופן 'אברהם גבאי'; ר' בערל'ע סופר; ר' אלטער קאלענדער, דער כותב; און ר' מאטל ניימאן, וועלכער איז שפעטער געווארן ראש הקהל אין באבוב.

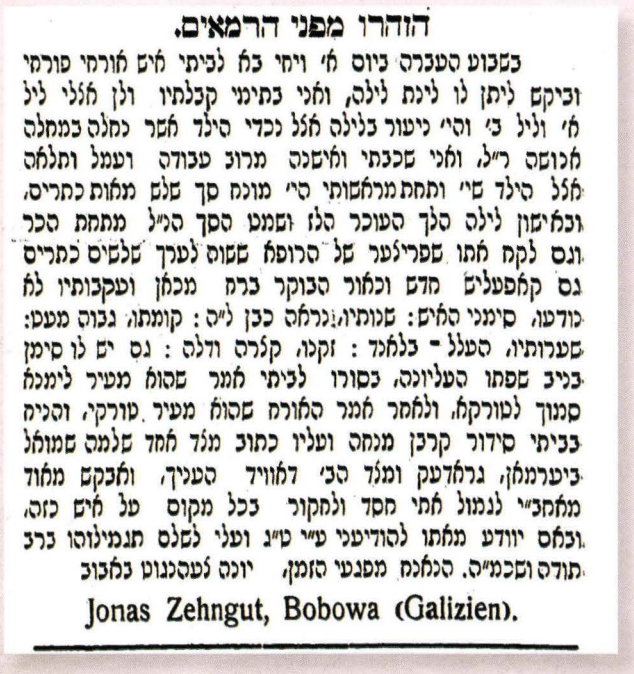


הרה"ח ר' אברהם זיסקינד ע"ה
"רבי אברהם גבאי"



הרה"ח ר' בערל ראזענבערג ע"ה
"רבי בערל'ע סופר"

קומענדיג קיין באבוב, האט רביה"ק געוואוינט א געוויסע צייט ביי דעם נגיד וחסיד ר' יונה צעהנגוט ע"ה, שוועד פונעם ארטיגן דיין הרב הגאון ר' ליבוש הערצאג זצ"ל, וועמען מען האט קודם געפרופן על שמו ליבוש ר' יונה'ס, און דאן ר' ליבוש דיין. ר' יונה האט געהאט א שענק מיט פיל צימערן, און עס זענען ביי אים איינגעשטאנען א סאך אורחים, צווישן זיי גדולים וצדיקים, ווי דער שינאווער רב זצ"ל, רביה"ק מוהר"ש זצ"ל נאך אלס רב אין ווישניצא, און נאך.



הזהרו מפני הרמאים.

כשבוע שעברה ביום ה' ויחי בא ליבתי אים חורתי פורתי וביקש ליתן לו לינת לילה, ואני בתימי קבלתיו ולן אצלי ליל ה' וליל ב' והי' ביעור בלילה אצל נכדי הילד אשר בחלה במחלה מכוסה ר"ל, ואני שכבתי ואישנה מרוב טבודה ועמל ותלאה אצל הילד הי' ותחת מרחשותי הי' מונח סך שלם מאות כתריס, וכאישון לילה סלך הטוכר הלז ושמט הסך הנ"ל מתחת הכר וגם נקח אתו שפריינער של הרופא שהוא לערך שלשים כתריס גם קאפעלים חדש וכאור הבוקר ברח מכאן ושקבותיו לא ידעתי, שימני האים: שהותיו, נגרלתה כבן ל"ה : קומתו, גבוה מעט: שערותיו, הפעל - בלונד : זקנו, קצרה ודלה : גם יש לו שימן בויד שפתו העליונה, כשורו לביתי אמר שהוא מעיר לימנה שמוך לטורקא, ולאחר אמר האורח שהוא מעיר פורקי, והיה בביתי סידור קרבן מנחה ושליו כתוב מלד אחד שלמה שמוהל ביערמאן, גרהדעק ומלד הכי דאוויד הטעיר, ואבקש מאוד מאחב"י לנמול אתי חסד ולחקור בכל מקום על איש כזה, וכאשר יוודע מאתו להודיעני ע"י כ"ג ושלי לשלם תגמילוהו ברב תודה ובשכ"ט. הנאתם מפנעי הזמן, יונה לשעכנגוט בוחבוב

Jonas Zehngut, Bobowa (Galizien).

בקשה פון ר' יונה צעהנגוט ע"ה צו אידענטיפיצירן
א גנב וואס איז ביי אים איינגעשטאנען און אים באגנב'עט

אין באבוב איז דעמאלט געווען רב דער אויבנדערמאנטער גאון רבי יודל שיף זצ"ל. רביה"ק זצ"ל האט מייסד געווען זיין אייגן בית המדרש, וואו ער האט געפירט זיין הייליגן הויף, אבער איז איבערהויפט נישט געווען פארבונדן מיט עניני רבנות. עס איז נישט אדורך מער ווי א קורצע צייט און דער נאמען 'באבוב' איז נתפרסם געווארן אין גאנץ גאליציא, און ווייט ווייט איבער אירע גרעניצן. די חסידים האבן זיך אנגעהויבן צו רופן 'באבוב'ער חסידים', און אין שטעטל האבן זיך כסדר באוויזן מערערע חסידים, וואס זענען געקומען צו פארן, לחסות בצל הקודש.

אין צווייטן יאר, שנת תרנ"ד, איז פארגעקומען אין באבוב דער נס פון ו' תמוז, וואס מיר ווילן איבערגעבן ווי עס איז געשריבן אין אמאליגן ירחון 'שערי ציון' (תמוז-אב תשכ"ד) וז"ל:

אין יאר תרנ"ד, ווען כ"ק מרן מוהר"ש זצ"ל האט זיך געפילט שוואך, און דער דאקטאר האט אים געהייסן זיך באדן יעדן טאג אין שטארמיגן וואסער, וואס לויפט דורך נעבן באבוב, כדי צו שטארקן זיין בלוט צירקולאציע, פלעגט דער אלטער רב זצ"ל יעדן טאג מיטנעמען צום באדן זיינע קינדער - זיין זון כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל הי"ד און זיין איידעם הרה"צ רבי חיים יעקב טייטלבוים אבד"ק לימאנוב זצ"ל.

אין א געוויסן טאג, נעמליך ו' תמוז תרנ"ד, ווען דער אלטער רב זצ"ל, אין דער באגלייטונג פון זיינע קינדער, האבן זיך געגרייט צו פארן נעמען די טעגליכע בעדער, איז אנגעקומען ר' ליבוש דיין ז"ל מזכיר זיין זיינם אן אייניקל, וועלכעם איז זייער שוואך געווארן. דער אלטער רב זצ"ל האט אים געענטפערט, דיין אייניקל האט שוין געהאט א רפואה, און דו קום מיט אונז צום טייך.

זיי זענען אלע אויפגעשטיגן אויפ'ן וואגן און געפארן צום טייך ביאלע. פארנדיג אויפ'ן וועג, האט ר' ליבוש - וועלכער איז בטבע געווען א דברן, און פלעגט מיט זיינע וועריטלעך און מילתא דבדיחותא לוסטיג מאכן דעם רב זצ"ל - דערציילט אז ער איז אן אויסגעצייכנטער שווימער, און ער איז שוין געשווימען אין די שטארקסטע וואסערן.

זיי זענען אנגעקומען צום טייכל, און דער אלטער רב זצ"ל איז אריין אין וואסער אויף געציילטע מינוטן, וויפיל די קוראציע האט פארלאנגט, און איז באלד ארויס. דאן זענען זיינע קינדער, דער רב הי"ד און דער לימאנוב'ער רב ז"ל, אריין אין וואסער אביסל שווימען און זיך באדן.



דער טייך ביאלע

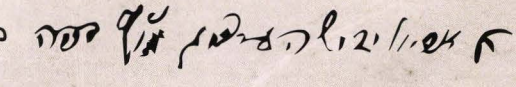
ר' ליבוש וועלכער האט זיך נישט געוואלט באדן, האט געזומען דאס פערד און וועגעלע און געפארן אביסל שפאצירן ארום דעם וואסער, באווייזנדיג זיין קענטעניש אויך אין 'מעשה מרכבה', און ער האט זיך היפשליך דערווייטערט פון זיי.

דערווייל זענען דער רב הי"ד און דער לימאנוב'ער רב ז"ל פארשלעפט געווארן פון א שטארקער וואסער שטראם. לכתחילה האבן זיי געשריגן, און באלד זענען זיי אינגאנצן פארשוואונדן געווארן פון אויג. דער רב זכרונו לברכה און דער גבאי ר' אברהם האבן אנגעהויבן צו שרייען אויפ'ן קול און רופן הילף, אבער ר' ליבוש האט זיך געהאט דערווייטערט פון זיי און נישט געהערט זייערע הילפסרופן. דער מצב איז געווארן א מורא'דיגער, כמעט לאחר יאוש חלילה. דער רב זצ"ל האט אויפגעהויבן די הענט צום הימל און מעורר רחמים געווען אין זכות פון זיינע אבות הקדושים, אז זיינע איינציגע צוויי קינדער זאלן ניצל ווערן.

פלוצלונג האט ר' ליבוש פארנדיג אויפ'ן וואגן אויסגעדרייט זיין קאפ און געבליקט אין דער ריכטונג פון וואסער, און דערזען ווי דער רב זצ"ל שטייט מיט די הענט אויפגעהויבן. אויף זיין פנים האט ער דערקענט אז עפעס שרעקליכעס האט פאסירט. ר' ליבוש האט באלד פארקירעווט דעם וואגן, און איז באלד צוגעקומען צום פלאץ וואו מען האט זיך געבאדן. דער רב זצ"ל האט אים מיט'ן פינגער אנגעווייזן דאס פלאץ וואו זיי זענען נעלם געווארן.



ר' ליבוש איז תיכף ומיד אריינגעשפרינגען אין וואסער מיט זיינע מלבושים, און נאך א פאר מינוט האט ער געפונען דעם לימאנב'ער רב ז"ל און אנגעפאנגען אים ארויסצושלעפן. די ארבעט איז געווען א שווערע, ווייל ר' ליבוש'ס מלבושים זענען אינגאנצן דורכגעווייקט געווארן און האבן אים באשווערט זיך צו באווענגן. דער גבאי ר' אברהם איז אויך אריין אין וואסער, און ביידע צוזאמען האבן אים ארויסגעשלעפט.



ר' ליבוש האט פשוט נישט געקענט כאפן דעם אטעם נאך די שווערע עבודה, און ער האט געהייסן מען זאל

אים העלפן שנעל אראפנעמען זיינע מלבושים, וועט ער נאך איין מאל אריינגעשפרינגען אין וואסער. מען האט זיינע מלבושים ממש אראפגעריסן פון אים - איין שטיוול האט מען צוליב דער גרויסער נאסקייט בכלל נישט געקענט אראפציען.

ר' ליבוש איז צוריק אריין אין טייך, און זוכנדיג געצייטלטע מינוטן האט ער געפונען דעם רב זצ"ל הי"ד אין א פארחלש'טן צושטאנד. דער לימאנוב'ער רב ז"ל האט כסדר געבראכן, אבער ביים רב זצ"ל האט מען נישט געזען קיין סימן חיים. זיי האבן געטוען די פעולות וואס מען טוט אין אזא פאל, געריבן די שלייפן וכדומה, און צוביסלעך איז ער געקומען צו זיך און מען האט באמערקט ווי ער אטעמט. אלע האבן געזען אז דאס איז א נס חוץ לדרך הטבע, צו בלייבן לעבן נאך אזא לאנגן זמן אונטער'ן וואסער.

אויף דעם קומענדיגן שבת איז דער אלטער רב זצ"ל מיט זיינע צוויי קינדער - די ניצולים - געפארן צום הייליגן שינאווער רב זצ"ל, דארט גומל צו בענטשן. ר' ליבוש דיין איז אויך מיטגעפארן. דער שינאווער רב זצ"ל, וואס האט שוין געהערט פון די מעשה, איז אקעגן געגאנגען ר' ליבוש'ן, און אים געזאגט "אשריך ואשרי חלקך, יהי חלקי עמך"!

רביה"ק זצ"ל הי"ד איז מיט א צייט שפעטער געווען אין ראצפערד ביי זיין שווער הרה"ק ר' שלום אליעזר זצ"ל הי"ד, האט ער דערציילט די פאסירונג און דאס גרויסע נס וואס ער האט געהאט. האט זיין שוויגער[1] געזאגט, אז זי האט מקובל בשם רבי מאטעלע טשערנאבלער זצ"ל אז ו' תמוז זאל מען זיך נישט גיין באדן.

פון דאן אהן האט מען ביי באבוב'ער חסידים געהאלטן ו' תמוז אלס א יומא דפגרא לזכר הנס.

עס איז כדאי מוסיף צו זיין עטליכע פרטים אויף די מעשה. איינס, אז דאס איז געווען בלויז עטליכע וואכן נאך די חתונה פון לימאנוב'ער רב ז"ל. און נאך א פרט, אז דער קאמינקער רב הרה"ק רבי יהושע'לע זצ"ל (אבי אמו פון רביה"ק זצ"ל הי"ד) איז דאן געווען אין קראקא, און האט א גאנצן טאג זיך געפרעגט צו עס איז דא עפעס א ידיעה פון באבוב. מען האט נישט פארשטאנען וואס ער מיינט, ביז מען האט שפעטער געהערט די מעשה, האט מען געזען ווי ווייט עס איז זיין הייליגע הרגשה, וכל רז לא אניס ליה. דאס דערציילט אונז רביה"ק זצ"ל הי"ד אין זיינע רשימות:

"תרנ"ד. אחר חג שבועות היה חתונת אחותי תחי' ... ד' שבועות אחר החתונה היה הנס מהמים, וכ"ק זקיני מקאמינקא זצ"ל היה אז בקראקא, ודרש כל היום אם לא היה איזה ידיעה מבאבוב, ולא ידעו אנשי ביתו מה ראה לשאול על ככה, ולמחרתו נתוודע להם מהמעשה והיה לפלא[2]. הנס היה ביום ג' וא"ו תמוז, וביום ד' נסענו לשינאווע, וביום ה' ברכנו ברכת הגומל"[3].

---

1 הרבנית הצדקנית שרה מרים ע"ה, בת הרה"ק ר' מרדכי דוב מהארנאסטייפל זצ"ל, מגזע טשערנאבל.

2 רבינו זצ"ל פלעגט זאגן אז דער קאמינקער רב, וועלכער האט שוין דעמאלט נישט געקענט רעדן ל"ע, האט געפרעגט די שאלה דורך סימנים. ער האט געקלאפט מיט די פינגער, וואס איז געווען א סימן אויף שרייבן א טעלעגראם, דאן האט ער געהאט א געוויסן סימן אויף באבוב, דאס האט געמיינט צו פרעגן צו עס איז געקומען א טעלעגראם פון באבוב. דערצו האט ער געוויזן א מעשה אין 'שבחי הבעש"ט' וועגן איינעם וואס איז געווארן דערטראנקען, און מען האט אים ארויס געראטעוועט.

3 רבינו זצ"ל האט געזאגט אז זיי זענען פארבליבן אויף שבת אין שינאווא. ביים טיש האט דער שינאווער רב זצ"ל געשיקט פיש פאר ר' ליבוש דיין, זאגנדיג בדרך צחות "געטס אים, דעם פיש כאפער, ער כאפט גוטע פיש"...

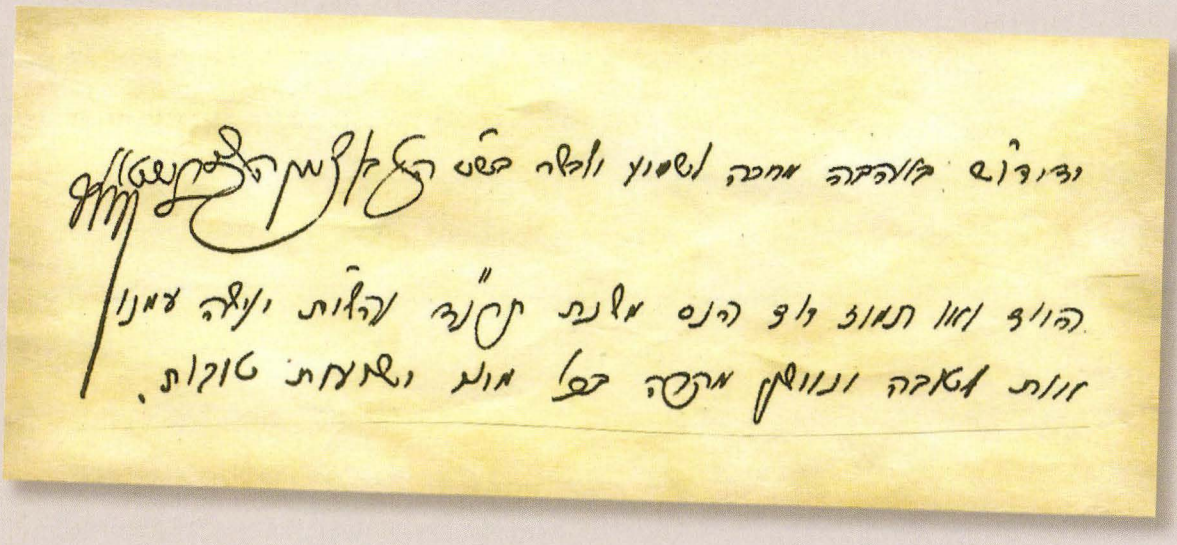
יום הנס

רביה"ק זצ"ל הי"ד האט א גאנץ לעבן געהאלטן דעם טאג אלס 'יום הנס', און פלעגט יעדעס יאר צו טרינקען 'לחיים' מיט די קינדער און מקורבים, צוזאמען מיט ר' ליבוש דיין ז"ל. ער פלעגט דערביי דערציילן די מעשה, און אפגעבן א שבח והודי' צום רבונו של עולם על חסדו הגדול.

הרה"ח ר' אברהם לאנגער-בארבער שיחי' לאוי"ט שרייבט אין זיין ספר 'זוכר הנשכחות' (געדרוקט אין 'שערי ציון גליון י', תמוז-אב תשס"ז): "פון די תקופה וואס דער רב זצ"ל הי"ד האט געוואוינט אין טשעבין, בין איך איין מאל געווען ו' תמוז, און איך געדענק אז דער גבאי ר' הערשל מאניל'עס (וואלף) ע"ה הי"ד האט נאכ'ן דאוונען אריינגעברענגט לעקיך און ברוינפען, און דער רב האט געטרינקען לחיים".

אויך ווערט דארט געברענגט בשם הרה"ח ר' שאול הוטערער ע"ה, אז יעדעס יאר ווען רביה"ק הי"ד איז געגאנגען צו תשליך, שלש עשרה מדות, איז מען געגאנגען צו דעם טייך. ווען דער רב פלעגט דורכגיין דאס פלאץ וואו ער האט געהאט דעם נס, האט ער געזאגט "ברוך שעשה לי נס במקום הזה".

עס איז אויך פארבליבן א בריוו פון רביה"ק הי"ד, געשריבן ד' בלק תרפ"ז, וואו ער שרייבט צו נאך די חתימה: "היום וא"ו תמוז יום הנס משנת תרנ"ד, והשי"ת יעשה עמנו אות לטובה ונוושע מהרה בכל מיני ישועות טובות".



צווישן רביה"ק מוהר"ש און דעם מרא דאתרא האט געהערשט שלום וריעות, און זיי זענען געווארן אנגעקניפט בקשר אהבה וידידות. דער זון פונעם רב, הרה"ג ר' חיים שיף ז"ל, וועמען מען האט גערופן "ר' חיים דעם רב'ס" איז געווארן א חסיד נלהב פון רביה"ק, און אזוי אויך אנדערע איינוואוינער פונעם שטעטל.

שנת תרנ"ז, ווען דער רב, הגאון ר' יודל שיף זצ"ל, איז נפטר געווארן, איז זיין זון, ר' חיים הנ"ל - וועלכער איז געווען ראוי לאותה איצטלא - געווען דער נאטירליכער יורש פון דעם רבנות-פאסטן. ער האט אבער בשום אופן נישט געוואלט זיצן על כסא אביו, זאגנדיג: "מיין רבי - געמיינט רביה"ק מוהר"ש זצ"ל - וואוינט דא אין שטאט, וועל איך זיין א מורה הלכה בפני רבו?" - איז דאן רביה"ק אויפגענומען געווארן אלס רב אבד"ק פון באבוב.



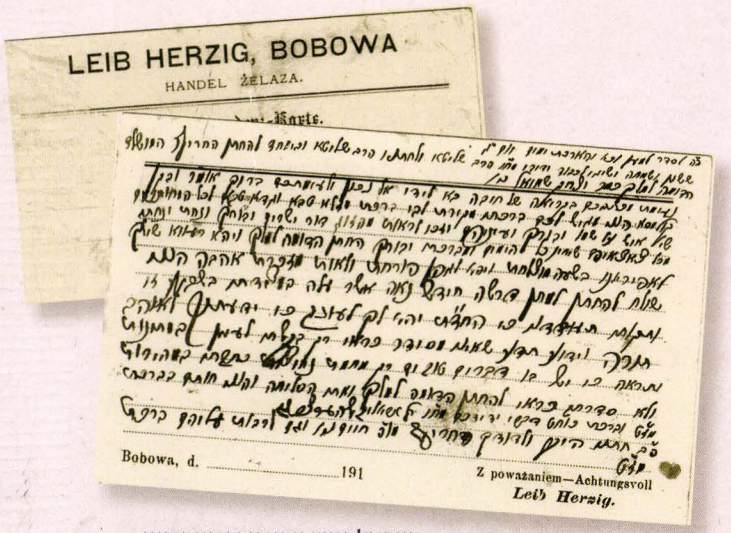
דאס בית המלכות אין באבוב. די רעכטע זייט (צוויי פענסטער און די טיר) איז דאס ערשטע הויז, וואס איז נאך געווען די וואוינונג פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל. דאן איז דאס מיטלסטע הויז (דריי פענסטער), און דאס דריטע הויז וואו עס האט זיך געפונען דער קוויטל שטוב און דער פערזענליכער צימער פון רביה"ק זצ"ל הי"ד.

שנת תרנ"ז האט רביה"ק מוהר"ש זצ"ל אפגעקויפט א הויז, נישט ווייט פון דעם 'רינעק', דאס הויז אין וועלכן עס האט אמאל געוואוינט הרה"צ רבי איציקל ליזענסקער זצ"ל, אן אייניקל פון רבי'ן רבי אלימלך זי"ע, וועמען דער הייליגער דברי חיים זצ"ל האט ארויסגעוויזן גרויס חביבות והערצה יתירה. במשך דעם זומער האט מען עס איבערגעבויט, און אויף ראש השנה תרנ"ח איז מען אריין אהין וואוינען. דאס הויז איז שפעטער געווארן א 'תל תלפיות', וואו טויזנטער אידן זענען געקומען להיפקד בדבר ישועה ורחמים, און פון וואו עס האט ארויסגעשיינט דער אור התורה והחסידות איבער די גאנצע מדינה. יארן שפעטער (נאך די ערשטע וועלט מלחמה, וועו רביה"ק בעל קדושת ציון זצ"ל הי"ד איז צוריק געקומען קיין באבוב) האט מען צוגעקויפט נאך צוויי נעבנדיגע הייזער, לינקס פון דעם הויז, און עס פארוואנדעלט אין איין גרויסן בנין, פון וואו עס האט זיך געפירט די גאנצע באבוב'ער מלוכה, און וואס איז געווען דער תל תלפיות פאר טויזנטער חסידים, אין צוגאב צו די פריוואטע דירה פון די משפחה.



מצבה פון דעם דיין הגאון ר' מרדכי אורי פאליבוים ז"ל אינ'ם באבוב'ער בית החיים

בימיו פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל זענען געווען עטליכע דיינים אין שטאט. איין דיין איז געווען הגאון **ר' מרדכי אורי סג"ל פאליבוים זצ"ל** (בן הגאון ר' שמואל פאליבוים ז"ל דומ"ץ ווישניצא), וועלכער איז נפטר געווארן שנת תרנ"ט, און ווערט אנגערופן אויף זיין מצבה מיט'ן טיטל "ראש בית דין קהל עדתינו". נאך אים איז געווען דער


LEIB HERZIG, BOBOWA
HANDEL ŻELAZA.
Bobowa, d. 191
Z poważaniem—Achtungsvoll
Leib Herzig.

קארטל געשריבן דורך דעם דיין הגאון ר' ליבוש הערצאג זצ"ל

אויבנדערמאנטער הגאון **ר' מרדכי מאיר גוטווירטה זצ"ל** (איידעם פון 'הויכן יוסל' פון באבוב), צו וועמען עס זענען דא תשובות אין די ספרי שו"ת פון גדולי דורו אין די יארן תרנ"ט-תרס"ה. דער דריטער דיין איז דער דערמאנטער הגאון **ר' ליבוש הערצאג זצ"ל**, וועמענס נאמען 'ר' ליבוש דיין' איז געווען שטארק באקאנט, זייענדיג משמש בדיינות באבוב איבער פערציג יאר, ביז צו זיין פטירה אין שנת תרצ"ה. אויך צו ר' ליבוש דיין זענען דא פילע תשובות בספרי גאוני הדור.

- צוויי מעשיות -

א מעשה מיט דעם הויפט פון דער פאליציי

רבינו זצ"ל האט דערציילט:

רביה"ק מוהר"ש זצ"ל האט זיך אמאל געטראפן מיט'ן הויפט פון די פאליציי אין די שטאט באבוב, מיט וועמען מ'האט געהאט פריינטליכע באציאונגען, און דער רב האט יענעם געפרעגט וועלכע שטונדן אין טאג ער איז אין דינסט. האט ער געזאגט: "ווי לאנג איך בין וואַך און איך טראג מיין מונדור, בין איך אין דינסט, און ווען איך שלאף, בין איך פריי". האט זיך רביה"ק זצ"ל צעפייערט, און זיך געוואנדן צו די תלמידים וואס זענען דארט געשטאנען: "אבער אונז אידן זע'מיר אלעמאל אין דינסט, אונז ווייס מיר, אז אפילו ווען מ'שלאפט דינט מען דעם אייבערשטן. דאס איז די גאנצע עבודה".

[הרה"ג ר' עזרי' זושא פאללמאן שליט"א - 'שערי ציון' גליון מ"ב]

און - מיט דעם גלח...

אין די צייטן פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל האט אין די שטאט באבוב געווואוינט א גלח מיט'ן נאמען 'מאַמאַק', וועלכער איז געווען א גרויסער שונא ישראל, וועלכער האט כסדר געהעצט אקעגן די אידן.

די סיבה דערצו איז געווען אזוי: עס האט אמאל געהערשט א שרעקליכע עפידעמיע רח"ל אין די שטאט צאנז, און דער צאנזער רב זצ"ל האט געמוזט פארלאזן די שטאט ביז עס גייט אריבער. עס האט אויסגעפעלט א פאסיג ארט - נישט ווייט פון צאנז - וואו מען קען איינשטיין, מיט די משפחה, און די שטוב-מענטשן.

נאכ'ן ארום זוכן האט ר' ישעי' צעלנער ע"ה, א רייכער צאנזער חסיד פון לימנוב, געפונען א פיינע דירה, מיט אסאך שטיבן, ביי א פריץ פונ'ם דערפל 'סאָבלין' (נעבן לימאנוב). דער גוי האט אבער נאר מסכים געווען אריינצולאזן דעם אידישן ראבין פון צאנז - וועלכער איז געווען באקאנט אפילו ביי להבדיל די גויים - מיט איין תנאי: אויב דער 'וואונדער

ראבין' וועט צו-זאגן, אז זיין קינד וואס איז ל"ע קראנק אויף די לונגען וועט אויסגעהיילט ווערן.

ווען ר' ישעי' האט איבערגעזאגט דעם צאנזער רב וואס דער גוי פארלאנגט, האט דער דברי חיים מסכים געווען, און געזאגט: "וואס קען מען טוען, מ'האט דאך נישט וואו צו גיין. ס'זענען דאך דא אויף די וועלט אזויפיל רשעים. נו, לאז ער געזונט ווערן, וועט זיין נאך איין רשע..."

יארן שפעטער, איז דאס קינד אויפגעוואקסן צו זיין דער אויבנדערמאנטער גלח פון באבוב. ער האט געוואוסט פון די מעשה, פלעגט ער זאגן: "דער צאנזער ראבין האט דאך געזאגט אז איך דארף זיין א רשע..." - און ער האט עס מקיים געווען בשלימות.

איינמאל האט דער גלח אויסגעטראכט וויאזוי צו שטערן די אידן פון מקיים זיין א מצוה כתיקונה, אבער רביה"ק בחכמת האלקים אשר בקרבו האט עס אויפגעדעקט און צושטערט.

עס איז געשען צוויי מאל, איינס נאכ'ן אנדערן, וואס ניי-געבוירענע אינגלעך זענען געווארן שטארק געל, און מ'האט נישט געקענט מאכן זייער ברית אין צייט. ווען דאס האט פאסירט שוין צום דריטן מאל, מ'האט געהאלטן א טאג פאר'ן ברית, און מ'האט פלוצלונג באמערקט אז אויך דאס קינד איז געל, איז עס געווען זעהר אויפפאלנד, ווייל אין פריערדיגע יארן האט מען זעהר זעלטן געהערט פון אזא זאך, און א ודאי נישט אז א גאנץ שטעטל זאל פלוצלונג ליידן פון דעם.

רביה"ק זצ"ל האט געהייסן ברענגען דאס ניי געבוירן קינד צו אים אין שטוב, און ער האט אים באקוקט פון דער נאענט. אזוי קוקנדיג געט ער זיך א רוף אָן: "דאס זעהט מיר עפעס נישט אויס ווי דער געלקייט וואס מאכט זיך אמאל ביי קינדער נאכ'ן געבורט". ער האט געגומען וואערעם וואסער, און געגעבן א שטארקן רייב אויפ'ן פיסל פונעם קינד. מ'האט באלד געזען אז דאס געלקייט ווערט אפגעשיילט, און דער נאטירליכער קאליר פונ'ם קערפער איז בכלל נישט געל.

דער רב האט געלאזט רופן ר' אהרן איטשע [קרויס] ע"ה, א היימישער געטרייער מענטש, און אים באפוילן: גיי שוין צו די הייבאם פון שטעטל, און פרעג איר - אין מיין נאמען - געניי וואס זי טוט צו די קינדער נאכ'ן געבוירן ווערן.

אהרן איטשע איז באלד אריבערגעגאנגען צו די הייבאם, וועלכע איז געווען א גוי'טע, און געריידט צו איר מיט א שטערנגקייט: דער ראבין האט מיך געשיקט צו דיר, זיך צו אינטערעסירן וועגן דאס געלקייט וואס טרעפט זיך לעצטנס ביי די אידישע קינדער אין שטעטל. וויסן זאלסטו, אז מ'האט שוין אנטדעקט אז די קינדער ווערן געפארבט געל. אויב וועסטו דערציילן דעם וואהרהייט פון די זאך, וואס עס ליגט אונטער דעם, וועט דיר גארנישט געשען. אבער אויב וועסטו נישט אויסזאגן דעם גאנצן אמת, וועט מען דיך איבערגעבן פאר די באאמטע, און וועסט דערפאר גיין זיצן אין קרימינאל!

די הייבאם האט זיך דערשראקן, זיך צעווויינט און מודה געווען, זאגנדיג: וואס בין איך שולדיג? איך האב דאס בלויז געטון אויפ'ן באפעל פונ'ם גלח מאַמאַק. ער האט מיר לעצטנס געגעבן א געלן פאודער, און געהייסן דאס אריינלייגן אין וואסער וועו איך וואש ארום די ניי-געבוירענע אינגלעך.

פון דאן און ווייטער איז דער פראבלעם ביי די קינדער מיטאמאל פארשוואונדן, און אידן האבן געמאכט די ברית'ן בזמנם כדת וכהלכה.

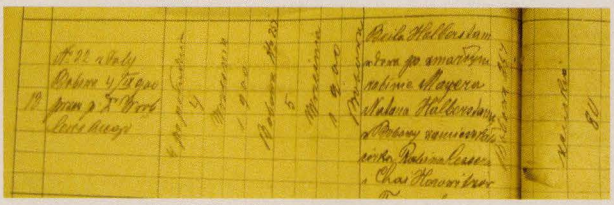
[פארקירצט פון 'בנות ציון', גליון מ"ב]

פטירת הרבנית בילא ע"ה
אמו של רביה"ק זצ"ל - י' אלול תר"ס לפ"ק

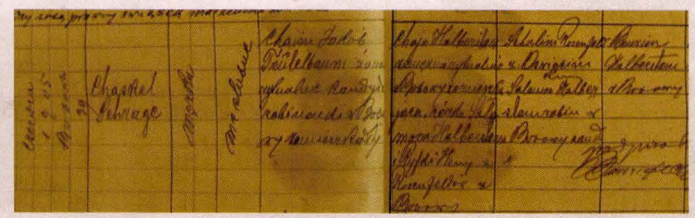
ווען רביה"ק מוהר"ש זצ"ל איז געקומען קיין באבוב, איז מיטגעקומען מיט אים אמו הצדיקת 'די באבע בילא' ע"ה, טאכטער פון הרה"ק רבי ר' אליעזר'ל פון דזיקוב זי"ע. זי האט געוואוינט אין באבוב ביז צו איר פטירה, י' אלול שנת תר"ס לפ"ק, און געקומען צו קבורה אויף דעם בית החיים אין באבוב. - דא איז א פאטאסטאט פון די אפיציעלע באשטעטיגונג פון איר פטירה, ווי אויך א בילד פון די מצבה (וועלכע שטייט עד היום), און דער נוסח וואס עס האט געשריבן בנה כ"ק מרן מוהר"ש זצ"ל.



כתר שם טוב
פ"ט
האשה הצנועה הצדיקת
המפורסמת מרת בילא בת
הרב הצדיק הקדוש המפורסם
מו"ה אליעזר אבד"ק דזיקוב
זללה"ה אשת הרב המאה"ג
החסיד הצדיק מו"ה מאיר נתן
זללה"ה שהי' בן הרב הגאון
הקדוש הצדיק המפורסם
בכל קצוי ארץ מו"ה חיים
אבד"ק צאנז זללה"ה זי"ע ועכ"י
הלכה לעולמה ביום ג' תצא יו"ד
בחודש אלול תר"ס לפ"ק תנצב"ה



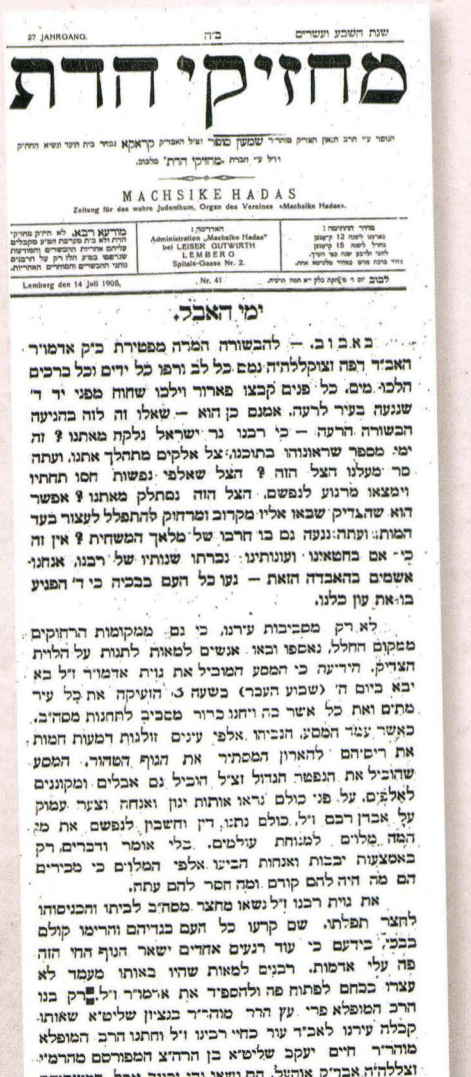
רביה"ק זצ"ל האט ליידער - מחמת זיין שוואכן געזונד - געמוזט אויפגעבן די ישיבה, און אלע יארן וואס ער האט געוואוינט אין באבוב, איז נישט אנגעגאנגען די ישיבה. דאגעגן האט זיך דער 'הויף' פיל פאכיג פארגרעסערט, און עס האבן זיך געשאפן באבוב'ער שטיבלעך אין פארשידענע מקומות. אויף די הייליגע טעג, און אנדערע ימים טובים, איז פון יאר צו יאר געקומען צו פארן א גרעסערער ציבור, צווישן זיי רבנים ויושבי על מדין, און באבוב איז פארוואנדלט געווארן אין דער צענטראלער חסידות, מיט דער גרעסטער 'געפארעכטס' אין מערב גאליציא.



דאס לעצטע סנדקאות פון מוהר"ש זצ"ל, אין טאג וואס ער האט פארלאזט באבוב און געפארן קיין דייטשלאנד צום באד-נאהיים. דאס איז געווען ביים ברית פון הרה"צ ר' יחזקאל טייטלבוים ז"ל אבד"ק לימאנוב. רביה"ק זצ"ל הי"ד איז געווען דער מוהל

בעוה"ר האט דאס נישט אנגעהאלטן מער ווי 13 יאר. ב' דר"ח תמוז תרס"ה, איז רביה"ק, אלט זייענדיג נישט מער ווי 58 יאר, נתבקש געווארן בישיבה של מעלה, לדאבון לב כל ישראל. רביה"ק איז געווען אויף קוהר אין באד-נאהיים דייטשלאנד, וואו דער אומגליק האט פאסירט (אין דעם הויז אויף גארטן-שטראססע נומער 53. חסידים האבן זיך געמאכט א סימן דערויף - ג"ן עדן). און מיט א באן האט מען צוריק געפירט את גופו הטהור לקבורה, בעיר כהונתו באבוב.

צו די לויה איז דאס שטעטל באלאגערט געווארן פון פילע טויזנטער אידן, בראשם רבנים וצדיקים ובנש"ק, וועלכע זענען געקומען מכל פינות המדינה אפצוגעבן דעם כבוד האחרון פאר דעם גאון אדיר ומרביץ תורה, וואס האט מעמיד געווען הונדערטער תלמידים גדולי תורה ויראה, מסלתה ומשמנה פון מערב גאליציא; פאר דעם קדוש ה' מכובד וואס לאורו נסעו אלפי ישראל, אויף וועמען ער האט משפיע געווען תורה וחסידות קדושה וטהרה במדה גדושה; פאר דעם איש מופת וואס האט ממשיך געווען ישועות ורפואות בצלותיה ובבעותיה, און באויזן ענינים נפלאים שלא כדרך הטבע - און יעצט הוי ואבוי! זייענדיג אין די בליענדע יארן איז 'נגדע הארז אשר בלבנון'.



27. JAHRGANG. שנת השבע ועשרים ב"ה

מחזיקי הדת

MACHSIKE HADAS

Zeitung für das wahre Judenthum, Organ des Vereines «Machsike Hadas».

Administration „Machsike Hadas" bei LEISER GUTWIRTH LEMBERG Spitals-Gasse Nr. 2.

Lemberg den 14 Juli 1905. Nr. 41

ימי האבל.

ב א ב ו ב. — להבשורה המרה מפטירת בי"ק אדמו"ר האב"ד דפה וצוקללה"ה נמס כל לב ורפו כל ידים וכל ברכים הלכו מים. כל פנים קבצו פארור וילכו שחוח מפני יד ד' שנגעה בעיר לרעה. אמנם כן הוא — שאלו זה לזה בהגיע הבשורה הרעה — כי רבנו נר ישראל נלקח מאתנו? זה מספר שראינוהו בתוכנו, צל אלקים מתהלך אתנו, ועתה סר מעלינו הצל הזה? הצל שאלפי נפשות חסו תחתיו וימצאו מרגוע לנפשם, הצל הזה נסתלק מאתנו? אפשר הוא שהצדיק שבאו אליו מקרוב ומרחוק להתפלל לעצור בעד המות, ועתה נגעה גם בו חרבו של מלאך המשחית? אין זה כי אם בחטאינו ועונותינו נכרתו שנותיו של רבנו, אנחנו אשמים בהאבדה הזאת — גען כל העם בבכיה כי ד' הפגיע בו-את עון כלנו.

לא רק מסביבות עירנו, כי גם ממקומות הרחוקים ממקום החלל, נאספו ובאו אנשים למאות לתנות על הלוית הצדיק. הידיעה כי המסע המוביל את גוית אדמו"ר ז"ל בא יבא ביום ה' (שבוע העבר) בשעה 3 הזעיקה את כל עיר מתים ואת כל אשר בה ויחנו כדור מסביב לתחנת מסילת הברזל. כאשר עמד המסע, הגביהו אלפי עינים זולגות דמעות חמות את ריסיהם להארון המסתיר את הגוף הטהור. המסע שהוביל את הנפטר הגדול זצ"ל, הוביל גם אבלים ומקוננים לאלפים. על פני כולם נראו אותות יגון ואנחה וצער עמוק על אבדן רבם ז"ל, כולם נתנו דין וחשבון לנפשם את מי הם מלוים למנוחת עולמים. בלי אומר ודברים, רק באמצעות יבבות ואנחות הביעו אלפי המלוים כי מכירים הם מה היה להם קודם ומה חסר להם עתה.

את גוית רבינו ז"ל נשאו מחצר מסילת הברזל לביתו, והכניסוהו לחצר תפלתו[4]. שם קרעו כל העם בגדיהם והרימו קולם בבכי, בידעם כי עוד רגעים אחדים ישאר הגוף החי הזה פה עלי אדמות. רבנים למאות שהיו באותו מעמד לא עצרו בכחם לשפוך פה ולהספיד את אדמו"ר ז"ל. ברק בנו הרב המופלא פרי עץ הדר מוהר"ר בנציון שליט"א שאותו קבלה עירנו לאב"ד עיר כחי רבינו ז"ל וחתנו הרב המופלא מוהר"ר חיים יעקב שליט"א בן הרה"צ המפורסם מהרמי"צ זצללה"ה אבד"ק אוהעל, הם נשאו נהי וקינה אבל דמעותיהם לחצו את דבריהם ונשמע בעם רק הוי אדון והוי הודו, לאחר שהוציאו מטת רבנו ז"ל לבית מועד לכל חי, כבר פנה היום ולא קמה עוד כל רוח בהאבלים מפני המספד שנדל כל היום.

רק אחת תנחמנו, כי על כסא רבנו ז"ל ישב זרעו אחריו, ר' השומר ברית דוד ושלמה לזרעו אחריו, ישמור ברית רבנו ז"ל לבנו הוא הרב הצעיר אב"ד שליט"א ויכין כסאו לישב עליו באהל התורה והעבודה וישמע תפלתו על ישראל כאשר בימי רבנו ז"ל העומד ומסלין עלינו טובות זכרונות.

באר.

עס איז פארבליבן א זכר פון די לויה, א באריכט וואס איז ערשינען בזמנו אין 'מחזיקי הדת' פון פרייטאג פרשת חקת-בלק, י"א תמוז תרס"ה:

ימי האבל

באבוב. - להבשורה המרה מפטירת כ"ק אדמו"ר האב"ד דפה זצוקללה"ה נמס כל לב ורפו כל ידים וכל ברכים הלכו מים. כל פנים קבצו פארור וילכו שחוח מפני יד ד' שנגעה בעיר לרעה. אמנם כן הוא - שאלו זה לזה בהגיע הבשורה הרעה - כי רבנו נר ישראל נלקח מאתנו? זה מספר שראינוהו בתוכנו, צל אלקים מתהלך אתנו, ועתה סר מעלינו הצל הזה? הצל שאלפי נפשות חסו תחתיו וימצאו מרגוע לנפשם, הצל הזה נסתלק מאתנו? אפשר הוא שהצדיק שבאו אליו מקרוב ומרחוק להתפלל לעצור בעד המות, ועתה נגעה גם בו חרבו של מלאך המשחית? אין זה כי אם בחטאינו ועונותינו נכרתו שנותיו של רבנו, אנחנו אשמים בהאבדה הזאת - גען כל העם בבכיה כי ד' הפגיע בו-את עון כלנו.

לא רק מסביבות עירנו, כי גם ממקומות הרחוקים ממקום החלל, נאספו ובאו אנשים למאות לתנות על הלוית הצדיק. הידיעה כי המסע המוביל את גוית אדמו"ר ז"ל בא יבא ביום ה' (שבוע העבר) בשעה 3 הזעיקה את כל עיר מתים ואת כל אשר בה, ויחנו כדור מסביב לתחנת מסילת הברזל. כאשר עמד המסע, הגביהו אלפי עינים זולגות דמעות חמות את ריסיהם להארון המסתיר את הגוף הטהור. המסע שהוביל את הנפטר הגדול זצ"ל, הוביל גם אבלים ומקוננים לאלפים. על פני כולם נראו אותות יגון ואנחה וצער עמוק על אבדן רבם ז"ל, כולם נתנו דין וחשבון לנפשם את מי הם מלוים למנוחת עולמים. בלי אומר ודברים, רק באמצעות יבבות ואנחות הביעו אלפי המלוים כי מכירים הם מה היה להם קודם ומה חסר להם עתה.

את גוית רבינו ז"ל נשאו מחצר מסילת הברזל לביתו, והכניסוהו לחצר תפלתו[4]. שם קרעו כל העם בגדיהם והרימו קולם בבכי, בידעם כי עוד רגעים אחדים ישאר הגוף החי הזה פה עלי אדמות. רבנים למאות שהיו באותו מעמד לא עצרו בכחם

4 אין'שערי ציון' (גליון י"ד, אב-אלול תשס"ח) איז געדרוקט א וויכטיגע הוספה, וויאזוי מען האט געדארפט האנדלען צו קענען מאכן די טהרה. אט איז אן אויסצוג: ביים אריבער פירן א נפטר פון איין מדינה צו די צווייטע, האט דאס געזעץ פארלאנגט, אז דער ארון זאל זיין גוט פארמאכט, און מען האט נישט געטארט ארויסנעמען דעם נפטר פון ארון, נאר תיכף אזוי ארויגלייגן אין זיין מקום הקבורה.

די רעגירונג האט חושד געווען אז מ'וועט עפענען דעם ארון, צו קענען מאכן די טהרה, האבן זיי דערפאר געשיקט פון די דערנעבנדיגע שטאט גריבוב, א משלחת פון פאליציי, וואס זאלן אפוואַרטן דעם ארון ביי די באן סטאציע, און אכטונג געבן אז מ'זאל בשום אופן נישט לאזן עפענען דעם ארון.

כדי בייצוקומען דעם שווערן פראבלעם, האבן די געטרייע היימישע עסקנים זיך שטארק משתדל געווען, נאך איידער דער ארון איז אנגעקומען קיין באבוב, און עס איז זיי געלונגען איבערצורעדן איינעם פון די באאמטע - מיט'ן נאמען קארפ - אז ער זאל טוהן אלעס מעגליך, אז מ'זאל קענען מאכן די טהרה. מען האט זיך אפגעשמועסט מיט אים, אז ער זאל באפעלן אלע שטאטישע באאמטע, אז זיי זאלן אפוואַרטן דעם ארון ביי די באן סטאציע אינמיטן שטאט, און ער איז אליין געבליבן שטיין ביי די אנדערע באן סטאציע וואס איז געווען ביים עק פון די שטאט. וויבאלד די באן איז צום ערשט אנגעקומען צו די סטאציע ביים עק שטאט, האט מען דארט שנעל ארויסגענומען דעם ארון, און אין גרויס איילעניש האט מען צוגעפירט דעם ארון צו דעם ארט וואו מען מאכט די טהרה, און מ'האט אלעס געטוען כדת וכדין אהן קיין שום שטערן, נאך איידער די באהערדע האבן זיך געכאפט וואס דא האט פאסירט.

לפתוח פה ולהספיד את אדמו"ר ז"ל. רק בנו הרב המופלא פרי עץ הדר הגה"צ מוהר"ר בנציון שליט"א, שאותו קבלה עירנו לאב"ד עוד בחיי רבינו ז"ל, וחתנו הרב המופלא מוהר"ר חיים יעקב שליט"א בן הרה"צ המפורסם מהרמ"י זצללה"ה אבדק"ק אוהעל, הם נשאו נהי וקינה, אבל דמעותיהם לחצו את דיבוריהם ונשמע בעם רק הוי אדון והוי הודו. לאחר שהוציאו מטת רבנו ז"ל לבית מועד לכל חי, כבר פנה היום ולא קמה עוד כל רוח בהאבלים מפני המספד שגדל כל היום.

רק אחת תנחמנו, כי על כסא רבנו ז"ל ישב זרעו אחריו, וד' השומר ברית דוד ושלמה לזרעו אחריו, ישמור ברית רבנו ז"ל לבנו הוא הרב הצעיר אב"ד שליט"א, ויכין כסאו לישב עליו באהל התורה והעבודה, וישמע תפלתו על ישראל כאשר בימי רבנו ז"ל, העומד וממלא עלינו טובות זכרונות.

הקמת מצבה והאהל

בשנת תשל"ה איז רבינו זצ"ל געפארן קיין פולין, צוריק אויפצושטעלן די מצבה על קברו בעיר באבוב. דער נוסח המצבה איז געמאכט געווארן לויט וויפיל מען האט געדענקט פון אמאל, מיט הוספות פון רבינו זצ"ל. עטליכע יאר שפעטער האט הרה"ח ר' יחיאל קורץ ע"ה אויפגעשטעלט צוריק דעם אהל הקדוש.



רבינו זצ"ל איז מתפלל ביי די נייי-אויפגעשטעלטע מצבה פון זקנו רביה"ק מוהר"ש זצ"ל, שנת תשל"ה. לינקס דערקענט מען בנו מרן רבינו שליט"א, וחתנו הגה"צ אבד"ק קרית באבוב שליט"א



נייי אויפגעשטעלטער אהל על קברו פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל

כתר תורה

פ"נ

כבוד קדושת אדוננו מורנו ורבנו עטרת ראשנו

הרב הגאון הקדוש ארי שבחבורה

אספקלריא המאירה מנורה הטהורה

שר התורה המפורסם בכל קצוי ארץ רשכבה"ג

עבד ד' במסירת נפש והרביץ תורה בישראל

ועסק בכל כוחו בתורה ועבודה

וגמילות חסדים בבחינה נפלאה

כקש"ת מרן שלמה הלברשטאם זצלה"ה

בן הרב הצדיק מוה"ר מאיר נתן זצ"ל

בנו של הגה"ק איש אלקים נורא

מרן חיים אבד"ק צאנז בעל דברי חיים זצ"ל

מגזע קדושים הג' מהרש"ל והג' חכם צבי

והגה"ק מרן נפתלי צבי אבד"ק ראפשיטץ זצ"ל

שימש בכתר הרבנות ארבעים שנה

בק"ק בוקאווסק אושפיצין ווישניצא באבוב

נפטר בשם טוב ב' דר"ח תמוז

שנת תרס"ה לפ"ק

ת נ צ ב ה

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל

כהונת מרן מהרב"צ



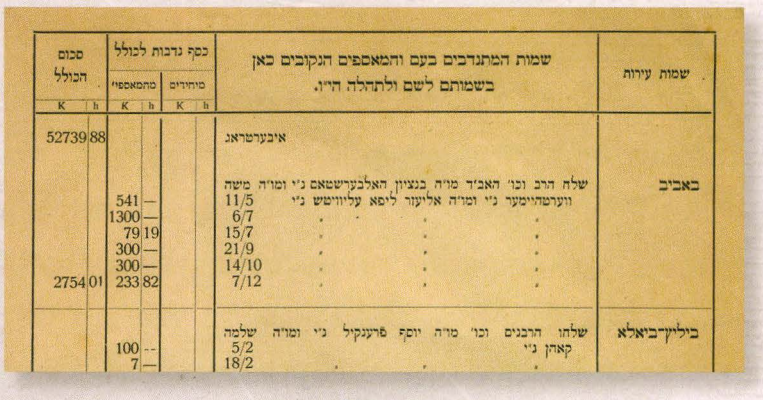
צורת קדשו פון רביה"ק זצ"ל הי"ד אין די ערשטע הנהגה-יארן

נאך די הסתלקות פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל, האט רביה"ק מהרב"צ זצ"ל הי"ד איבערגענומען דעם שבט ההנהגה, סיי אלס דער רבי און מנהיג פון עדת מרעיתו פון אביו הקדוש, און סיי אלס רב און מרא דאתרא פון שטעטל באבוב.

פון די ערשטע הנהגה יארן האבן מיר ווייניג ידיעות, אבער אזוי פיל איז באקאנט, אז שוין בשנת תר"ע, האט מרן זצ"ל מייסד געווען א ישיבה אין באבוב, און אויסגעשטעלט די ערשטע תלמידים. עס האט נישט גענומען מער ווי עטליכע געציילטע יארן, און די ישיבה איז נתבטל געווארן, מחמת דאס אויסברעכן פון די ערשטע וועלט מלחמה, תשעה באב שנת תרע"ד, וואס האט געברענגט א חורבן נורא בגשמיות וברוחניות אויף די גאנצע מדינה.

די ערשטע עטליכע חדשים איז מען נאך געווען אינדערהיים, אבער ממחרת יום הכיפורים שנת תרע"ה, האט רביה"ק הי"ד פארלאזט באבוב, און אנטלאפן פון גאליציא. עטליכע יאר איז מען געווען נע ונד, מען האט זיך געוואלגערט פון איין מקום צום אנדערן, מען האט געוואוינט אין ווינא, אין מאריענבאד און אין אנדערע מקומות, ביז מען איז צוריק אהיים געקומען.

אויך דאן האט מען נישט געקענט בלייבן אין באבוב, מחמת דער אומסטאביליטעט פון דער פאליטישער לאגע. ווי באקאנט איז דעמאלט גאליציא נישט מער געווען אונטער עסטרייך, נאר אונטער די נייע פוילישע רעגירונג, וועלכע האט נאך נישט געהאט דעם פולן קאנטראל, און עס האט דעריבער געהערשט א הפקרות אויף די גאסן, א מצב פון "לית דין ולית דיין" און "איש כל הישר בעיניו יעשה", פון וועלכן די אידן - איבערהויפט אין די קליינע שטעטלער - האבן געליטן, פון פאגראמען און אלע מיני אנטיסעמיטישע אויסברוכן.



שמות עירות	שמות המתנדבים בעם וחמאספים הנקובים כאן בשמותם לשם ולתהלה הי"ו.	כסף נדבות לכולל				סכום הכולל	
		פיזידים		מחמאספי			
		K	h	K	h	K	h
	איבערטראג					52739	88
באבוב	שלח הרב וכו' האב"ד מוה' בנציון האלבערשטאם נ"י ומוה' משה וועהרשהויטער נ"י ומוה' אליעזר ליפא עליזוויטש נ"י 11/5			541	—		
	6/7			1300	—		
	15/7			79	19		
	21/9			300	—		
	14/10			300	—		
	7/12			233	82	2754	01
בילין־ביאלא	שלחו הרבנים וכו' מוה' יוסף פרענקיל נ"י ומוה' שלמה קאהן נ"י 5/2			100	--		
	18/2			7	—		

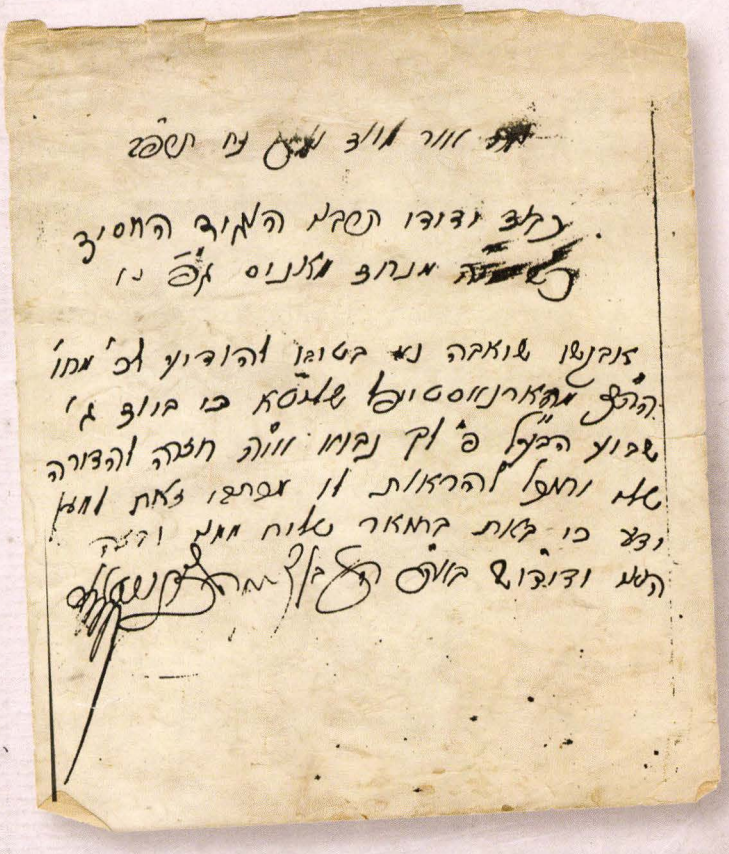
פון פנקס הכולל שנת תרס"ט

רביה"ק איז דאן אנטלאפן פון באבוב, און זיך באזעצט אין קראקא, וואו ער האט געשאפן דעם באנייטן באבוב'ער חצר הקודש, און אויך מייסד געווען א ישיבה מיט געקליבענע תלמידים. אט יענע תלמידים, וועלכע האבן געהאט די זכיה צו

באקומען די הייליגע הדרכה טאג טעגליך, און מיט וועמען רביה"ק האט זיך אפגעגעבן ווי א געטרייער טאטע צו קינדער, אט זיי זענען געווען שפעטער די גרויסע רמי"ם און משפיעים בחצר באבוב, זייענדיג אין די בחינה פון 'דולים ומשקים מתורת רבם לאחרים'.

*

עס זענען ווידער אדורך עטליכע יארן, די אלגעמיינע לאגע האט זיך בארוהיגט, און עס איז געקומען די צייט מען זאל מחזיר זיין 'עטרה ליושנה', און דאס קליינע שטעטעלע באבוב, זאל ווידער אמאל ווערן דער צענטער פון חסידות, דאס ארט צו וואו עס זאלן ציען טויזנטער אידן צו שעפן תורה ויראת שמים, ווי אין די פריערדיגע יארן.



בריוו בכתי"ק פון רביה"ק זצ"ל הי"ד, וואו ער איז מודיע אז מען וועט צוריק קומען קיין באבוב ג' לך תרפ"ב

אנפאנג שנת תרפ"ב (ג' לך, אין דעם טאג וואס רביה"ק מוהר"ש איז געקומען קיין באבוב) האט רביה"ק זיך צוריק געקערט אל ביתו נאוה קודש, וואו מען האט צוריק אויפגעלעבט דעם אמאליגן 'הויף' מיט איר גאנצן גלאנץ, און נאך ביתר שאת וביתר עוז. זיענדיג דעם גרויסן חורבן, און בעיקר די מורא'דיגע ירידה פון דעם יונגן דור, האט רביה"ק זיך אריינגעווארפן בלב ונפש אין דער עבודת הקודש פון מחנך זיין א נייעם דור פון בחורים יראי ה' ועושי רצונו. נישט וויסנדיג 'מאין יבוא עזרו', ווער עס וועט דאס פינאנצירן, און פון וואו ער וועט נעמען אויסצוהאלטן א ישיבה אין א צייט וועלן דער מצב הפרנסה ביי אידן איז אויף אזא נידריגן שטאפל, האט רביה"ק נישט געקוקט אויף גארנישט, נאר במסירת נפש אריינגעשפרינגען אין ים צו ראטעווען אידישע נשמות פון ווערן פארשוועלקט פון די מים הזידונים.

אין יענעם יאר, תרפ"ב, איז געפארן קיין אמעריקא איינער פון די געטרייע באבוב'ער חסידים, הרה"ח ר' אלימלך אלעזר ערנבערג ז"ל, וועלכער האט באלד ביים אנקומען געשאפן א קאמיטע פון תלמידי וחסידי באבוב, און אויפגעשטעלט אן אפיציעלן אפיס צו זאמלען געלט אויף אויסצוהאלטן די ישיבה אין באבוב. דער נשיא (פרעזידענט) פון די קאמיטע איז געווען החזן המפורסם ר' יאסעלע ראזנבלאט ע"ה (איידעם פון הרה"ח ר' יהודה קויפמאן ע"ה, שו"ב בריגל ומגדולי חסידי באבוב). יו"ר איז געווען הנגיד ר' חיים שלמה פענצטערהיים ע"ה, אלס גזבר האט געדינט הנגיד ר' יצחק בלאה ע"ה, תלמיד פון די ווישניצער ישיבה, הרה"ח ר' אליעזר לויער ע"ה איז געווען דער אויפזעער, און הרב ערענבערג דער מנהל.

די ישיבה האט שוין אין די ערשטע יארן זיך שנעל אנטוויקלט צו א גרויסע מקום תורה, וואו עס האבן געלערנט עטליכע הונדערט בחורים, וועלכע זענען אלע געפאלן צו לאסט אויף רביה"ק. שוין אזוי פרי ווי אין יאר תרפ"ג שרייבט רביה"ק צו ר' אלימלך אלעזר'ן בזה"ל:



הרב אלימלך אלעזר עהרנבערג ע"ה
וואוינענדיג אין אמעריקא

הנני כעת במבוכה רבה, אשר אין להעלות על הכתב והשי"ת ירחם. כי מלבד העבודה העמוסה עלי מאז לכלכל ולפרנס הבחורים שי', הושבתי כעת עוד ששה אנשים ת"ח שלומדים עם הבחורים למען יגיעו בעזה"י לתכלית הנרצה. האחד הוא הה"ג **ר' ליבוש הערציג, ר' חיים בנו של ר' שלום יצחק, ר' עזריאל מאנדלבוים, ר' ישראל מדובעצק, ר' מענדל מבאכניא, ר' חיים מטשעשאנוב.** וזולתם לומדים עוד הבחורים הגדולים עם הרבה תלמידים. הבט נא השמימה אם תוכל לספור ההוצאה הרובצת על שכמי . . . מלבד מה שנחוץ לי לעשות איזה מלבושי חורף ומנעלים לאיזה בחורים ההולכים ערום ויחף, אין די באר ואין די עולה דאגתי כל היום מאין אקח לכלכל הוצאות מרובים כאלה, המן הגורן המן היקב.

הגם כי תהלה לא'ל ישמח לבי ותעלוזנה כליותי בבואי אל הקודש לבית המדרש[5], וב"ה הבחורים יושבים כארזים נטע ד', וחקול קול יעקב מפרק הרים ומשבר סלעים, עד כי הוכרחתי להעתיק משם שני מלמדים ותלמידיהם והושבתים בחדרי הראשון, כי לא יכלו לשבת יחדיו מפני הקול והרעש. אבל בהעלות על לבי ההוצאה העמוסה עלי, תסמר שערות ראשי.

אין דעם זעלבן יאר, תרפ"ג, שרייבט רביה"ק צום דערמאנטן ר' יצחק בלאה ע"ה, א זעהר רירנדע שילדערונג, פון דער אנטוויקלונג פון די ישיבה, און ווי ער האט ביז לעצטענס נישט געבעטן פון קיינעם מאטעריעלישע הילף, נאר זיך געטיילט מיט די תלמידים פון זיין פערזענליכע קאסע. אבער איצט איז שוין דאס נישט מעגליך, מחמת דעם גרויסן צופלוס פון תלמידים. וזלה"ק:

עתה הנני לפרש שיחתי לפניכם. ידוע תדעו כי זה איזה שנים העיר ד' רוח ממרום בלבב צעירי אחב"י בסביבותנו, ונתלהב לבבם לתורת ד', ונהרו אחרי נערי בני ישראל יראים ושלמים ועוסקים בתורה בשקידה רבה יום ולילה לא ישבותו, ומזה נתפשט בגלילותנו בכל עיר ועיר יושבים עדרים עדרים ועוסקים בתורה ומתנהגים בדרך הטוב והישר בעיני אלקים ואדם, כאשר יאתה להיות לפני חמשים שנה מלפנים.

מי האמין כזאת כי בעת צר ומצוק כבזמן הזה, שנתרבו בעוה"ר פורקי עול תורה ומצות, וסר מרע משתולל, יקומו עוד בחורים כאלה אשר לבם כלב האריה לבלתי תת אוזן לדברי המלעיגים עליהם בעבודת השי"ת.

---

5 ענליך צו דעם שרייבט רבינו זצ"ל אין די הקדמה לספה"ק קדושת ציון ח"ב: "ומדי דברי זכור אזכור, אשר פעם אחת בעת הדחקות הגדול אשר הי' שורר בביתו, והחובות עלו למעלה ראש, והנושים הציקוהו עד נפש, התאוננה כבוד אמי הצדיקת ע"ה על מצב הקשה, והשיב לה כ"ק אאמו"ר זצ"ל לכי נא אל הביהמ"ד ותראה את אוצרותי, בזזית זו יושב ר' מענדלי ראטטענבערג, ובזזית אחרת יושב ר' עזריאל מאנדלבוים, וכן כאלה וכאלה כל הביהמ"ד מלא מאבנים טובות וסגולות מלכים, והם הם אוצרותי הנחמדים מזהב, וכל חפצים לא ישוו בם".

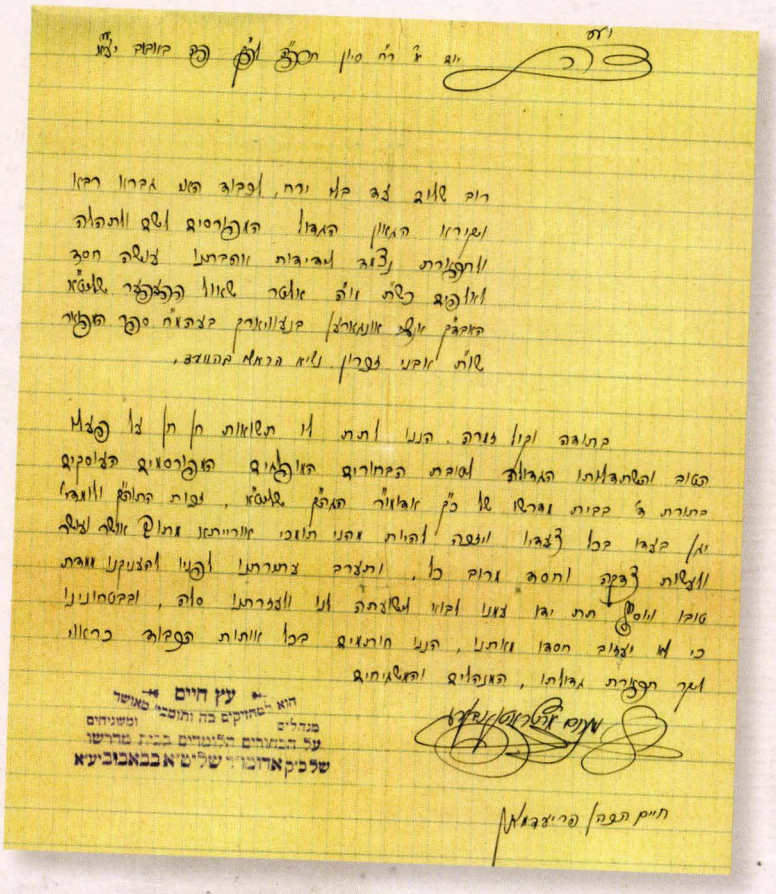
ומאז החל רוח ד' לפעם בקרבם ובאו לצל קורות בתינו כפעם בפעם, מצאו קן להם בביתי להרבות בתורה ומעשים טובים. אמנם רבו כמו רבו בני עניים, אשר מפאת חוסר פרנסתם ל"ע לא יוכלו לשבת על התורה בביתם, ותהלה לא"ל פתחתי שערי לכל הבא לטהר ולקבל עליו עול תורה ויראת שמים, להמציא להם כל הצטרכותם, וב"ה גדלו והצליחו וגם עשו פרי. מובן מאליו כי ענין כזה דורש הוצאה יתירה, בפרט בעת היוקר הנורא השורר אצלינו מדלית איסר, **עם כל זה נשאתי על שכמי ולא דרשתי משום איש סיוע על זה, רק ממה שחנני ד' ברוב רחמיו וחסדיו, חלק כחלק יאכלו כאחד מבני ביתי יחי'.**



צורת קדשו פון רביה"ק זצ"ל הי"ד בשנת תרפ"ו

ועתה מרבים העם להביא בניהם מכל עבר ופינה, ואנכי מצד מזגי הרך לא אוכל להשיב פניהם ריקם, בפרט כי יש לחשוש אשר כמה וכמה אם לא אקבלם לקרבם לתורה יהיו מוכרחים מחמת חסרון מזונותם להתרחק מלימוד התוה"ק, ויעזבו דרך הטוב, **ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי חם ושלו', לכן כל הרוצה לכנוס, פתח ביתי פתוח לפניו.** מעתה מעצמו מובן כי השתרגו עלו על צווארי הוצאות גדולות ונוראות אשר נלאיתי נשוא.

נאך האבן עטליכע יאר די ישיבה אין באבוב, בנוסף צו די בחורים וועלכע האבן געלערנט גרופנווייז אין די באבוב'ער שטיבלעך אין אנדערע שטעטלעך ("בכל עיר ועיר יושבים עדרים עדרים ועוסקים בתורה") האט מען בשנת תרפ"ה אנגעפאנגען צו ארגאנזירין אויך אין די שטעט און שטעטלעך אפיציעלע ישיבות, מיט באצאלטע מגידי שיעור, און א פולער מסגרת פון א ישיבה. דער סדר איז געווען אז יעדעס מקום האט זיך טיילווייז אליין אויסגעהאלטן, און אן אנדערער טייל איז געקומען פון די צענטראלע קאסע אין באבוב. דאס האט געהעכערט די חובות פיל-פאכיג, און דער גערענגל פאר עקזיסטענץ איז געווען א טאג-טעגליכער.



פון די ערשטע דאנק בריוו קיין אמעריקא, ר"ח סיון תרפ"ב, געשיקט צו הגאון ר' שאול פעפער ז"ל 'נשיא הראשי בהועד'. דער בריוו איז אונטערגעשריבן פון די צוויי רמי"ם הגאון החסיד ר' מענדלע ראטענבערג ז"ל הי"ד, און הגאון רבי חיים פריעדמאן ז"ל הי"ד

פון דער אנדערער זייט איז דער נחת דקדושה אויך געוואקסן פון טאג צו טאג, זענדיג די געוואלדיגע הצלחה און סיעתא דשמיא אויף דעם רוחניות'דיגן געביט. אין א צייט וואס עס האט געהערשט א תוהו ובוהו אויף דער אידישער גאס, און די יוגענט איז פארשלעפט געווארן אין אלע סארטן ארגאניזאציעס און פרטייען למיניהם, זענען די באבוב'ער שטיבלעך געווען אנגעפאקט מיט יונגע בחורים יראים ושלמים, וואס האבן געלערנט בהתמדה, געדאוונט בהתלהבות, און אנגעפירט א הייליגן סדר היום "כאשר יאתה להיות לפני חמשים שנים מלפנים". די בחורים האבן פארשיינט די שטעטלעך, וכל רואיהם הכירום כי זרע ברוכי ה' המה.

דאס אלעס איז דיריגירט געווארן פון דעם מרכז אין באבוב. דא האט מען אויסגעוועלט די מגידי שיעור פאר יעדע ישיבה, ווי אויך געשיקט בחורים פון איין שטאט צו די אנדערע, לויט ווי מען האט פארשטאנען וואס איז לטובת יענעם יחיד. אויף די ימים טובים פלעגן אלע בחורים קומען קיין באבוב, און נישט געווען קיין שענערער מראה ווי צו זעהן די איידעלע לעכטיגע צורות פון רבנן ותלמידיהון, וועלכע שעפן אלע פון איין מקור טהור, דער 'נחל נובע מקור חכמה' (משלי יח, ד), און ווי יעדנס הדרכה, ווי פארשידן עס זאל נישט זיין, זענען אבער 'כולם ניתנו מרועה אחד', וועלכער האט געוואוסט און פארשטאנען 'להתהלך לפי רוחו של כל אחד ואחד'.



טיילווייזע רשימה פון בחורים וואס לערנען אין די שטאט באבוב, שנת תרפ"ט. ביי איין נאמען 'חיים גאטליעב' איז צוגעשריבן א הערה "בקי בכל הש"ס בע"פ". ער איז געווען א זון פון ר' יצחק הערש ע"ה, א תושב אין באבוב, און נאך זיין חתונה איז ר' חיים געווארן א ראש ישיבה אין די ישיבה אין באבוב

מאטיל טשערנאוויצער - דער וועקער

האבנדיג שוין ישיבות אין כמעט אלע גרעסערע שטעט אין שטעטלעך אין מערב גאליציא, א סך הכל פון בערך פערציג ישיבות, האט מען א געוויסע צייט אין באבוב גופא נישט אנגענומען קיין גרויסע צאל תלמידים, מחמת מאנגל אין געלט, נאר מען האט זיי צושיקט צו אנדערע באבוב'ער ישיבות. געווען אבער אלעמאל יוצאים מן הכלל, און איבער איין אזא פאל האט רבינו זצ"ל אמאל דערציילט אט די געשיכטע:

א געוויסן טאג איז אנגעקומען קיין באבוב א 20 יעריגער בחור, מרדכי שווארץ, פון דער שטאט טשערנאוויץ אין ראמעניע. ער איז געווען זעהר א פשוט'ער בחור, כמעט גארנישט געקענט, אבער מען האט געזען אז ער איז א גרויסער ירא שמים, און א הולך בדרך תמים. נאכדעם וויי רביה"ק הי"ד האט מיט אים געשמועסט, און זיך איבערצייגט אז ער וויל באמת לערנען און וואקסען בתורה ויראה, האט ער באשלאסן אז פאר דעם בחור דארף מען מאכן אן אויסנאם, און געבעטן ר' אבוש ניימאן הי"ד, וועלכער איז דעמאלט געווען דער מנהל הישיבה, ער זאל געפינען פאר אים א זייטיגע ארבעט, כדי ער זאל קענען זיין אין די ישיבה.



ר' מרדכי שווארץ ע"ה הי"ד "ר' מאטיל טשערנאוויצער"

אין יענע צייט זענען די בחורים געשלאפן אויף אכסניות, ביי בעלי בתים אין שטעטל. וויבאלד זיי זענען נישט געווען קאנצענטרירט אויף איין ארט, איז נישט געווען קיין פארטאגס-וועקער, און יעדער האט געהאט אליין די אחריות אויפצושטיין פארטאגס צום לערנען. פארשטייט זיך אז יעדן טאג זענען פארשלאפן עטליכע בחורים, האט מען דעריבער באשלאסן אז דער נייער בחור, מרדכי שווארץ, זאל ווערן דער וועקער, און וועט ארומגיין אויף אלע אכסניות וועקן לעבודת הבורא.

אזוי איז געווען, 'מאטיל טשערנאוויצער' - ווי מען האט אים גערופן אין באבוב, איז ארומגעגאנגען יעדן פאטרטאגס צווישן 4 און 6 אזייגער, און אויפגעווועקט די בחורים. במשך דעם טאג האט ער געלערנט, ווען יעדער פון די בחורים געט אוועק אביסל צייט צו לערנען מיט אים. זיין התמדה איז געווען אין לשער, כאטש ער האט שוין געדארפט זיין אויף 4 אזייגער פארטאגס, איז ער נאך 12 אזייגער ביינאכט געזעסן און געלערנט. ער איז אויסגעוואקסן א תלמיד חכם, און געדענקט גמרא מיט תוספות, שולחן ערוך וכו'.

נאך די חתונה האט ער געוואוינט אין באבוב, וואו ער איז געווען א בתים-מאכער.

עס זענען ווידער אדורך עטליכע יאר, און ווידער איז באבוב געווען די אדרעס פאר א קיבוץ פון טויזנטער חסידים, יונג און אלט. דאס איז געווען שבועות שנת תרפ"ח, וואס ווערט אנגערופן "דער גרויסער שבועות". רביה"ק האט מגלה דעת געווען אז עס איז רצונו הקדוש - וטעמו ונימוקו עמו - אז אלע חסידים, פון אלע מקומות און פון יעדן עלטער, זאלן קומען צו פארן אויף שבועות קיין באבוב. עס איז אנטשטאנען א גרויסע התעוררות, מען האט פארמאכט אלע שטיבלעך יענעם יום טוב, און דער גאנצער עולם איז געקומען לחסות בצל הקודש אין שטעטל באבוב.


BILET JAZDY
nadzwyczajnym pociągiem osobowym
OŚWIĘCIM—BOBOWA MIASTO
(odjazd 12·30)
24 maja 1928
Podpis komendanta
Chaim Eisen

ספעציעלער באן-בילעט וואס איז אפגעדרוקט געווארן פאר דעם גרויסן שבועות פאר די רייזע מיט די באן פון אושפצין קיין באבוב. עס איז געחתמ'עט פון הרה"ח ר' חיים אייזען ע"ה, פון די ראשי קהלה אין אושפצין (אביו של הרה"ח ר' יודל אייזען ע"ה)

רוב רובם פון די געסט - און א ודאי אלע בחורים און יונגעלייטלעך - זענען געשלאפן אויף שטרוי-זעק אין בית המדרש, אין די עס-זאלן, גרעסערע לאקאלן ווי אויסגעלייגטע מאגאזינען וכדומה. עס זענען אבער געווען אזעלכע וועלכע האבן געקענט באצאלן פאר אן אכסניא, זיי האט מען פלאצירט ביי די איינוואוינערס פון שטעטל. די אכסניות זענען געווען פארשידנארטיג, און אזוי אויך די פרייזן. כאטש יעדן יום טוב, האבן די אידן אין באבוב פארדינט פון געבן אכסניות פאר געסט, איז אבער איצט געווען די צאל גאסט-געבער א פיל גרעסערער, און געגרייכט איבער דרייסיג.



א רעדל-שמועס פון חסידים אין אווינקל אין באבוב



'איציק לייזערס אכסניא', אדער 'זיסקינד האטעל', די רייכע אכסניא אין באבוב, סמוך ונראה צום הויז פון רבותינו הק', וואו עס זענען איינגעש־ טאנען די רבנים, און די גביר'שע אידן. די אכסניא האט באלאנגט צו ר' איציק לייזער זיסקינד, זון פון ר' אברהם זיסקינד (גבאי) ע"ה.

עס האט זיך מיט א צייט צוריק אפגעפונען א רשימה פון בערך 300 נעמען פון מענטשן, אנשים מכובדים ואנשי שם, וואס זענען געקומען אויף שבועות קיין באבוב, און זייערע געווען אכסניות. עס איז געווען געדרוקט אין גליון 'שערי ציון' (גליון מ"ז) כדאי דאס איבער צו דריקן למזכרת נצח, ווייל רוב פון זיי זענען נעבעך אומגעקומען על קידוש השם, און דאס איז זייער איינציגער זכר.

1928	נאמען	שטאט	בעל אכסניא	נומער פון הויז
5/2	אלימלך אלעזר עהרנבערג	אמעריקע	ראבין בן ציון הלברשטאם	39
5/9	הירש יצחק פיגענבוים		לייב הויטענגער	250
5/11	חיים ברוך מאיזער	פריסטיק		250
	משה גראספעלד	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	משה שרליך	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	שלמה צעהנווירטה	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	מיכל הלברשטאם	רישא	אברהם זיסקינד	158
	טובי' קורץ	ווישניצא	אברהם זיסקינד	158
5/18	שלום קופפערמאן	בערלין	אברהם זיסקינד	158
	משה קויפער	לינסק	אברהם זיסקינד	158
	מאיר איבערספעלד	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	לוי פערלמאן	קראקא	אברהם זיסקינד	158
5/24	אליעזר ליפא אילאוויטש	בארדיוב	אברהם זיסקינד	158
	אהרן בערגער	בארדיוב	אברהם זיסקינד	158
	אייליש זילבערגער	אושפיצין	חיים שיף	84
	דוד דרענגער	לימאנוב	חיים שיף	84
	משה בינדיגער	לימאנוב	חיים שיף	84
	אברהם יודא נערטלער	רישא	חיים שיף	84
	ישראל גאלדוואסער	פאדגורזע	חיים שיף	84
	שמואל יערעס	ניימארק	חיים שיף	84
	אהרן שינצער?	אמסאנא	חיים שיף	84
	בערל ראזענרסמאן	באכניא	חיים שיף	84
	פנחס דערשאוויץ	קשאנוב	חיים שיף	84
	יחיאל שורנער	אמסאנע	חיים שיף	84
	נתן הירש?	מישלענץ	מרדכי שלעזנער	74
	בעריש בעקער	מישלענץ	מרדכי שלעזנער	74
	שמואל בעקער	מישלענץ	מרדכי שלעזנער	74
	אהרן שלעזנער	וואדאוויטץ	מרדכי שלעזנער	74
	אשר ליבערפרייזד	וואדאוויטץ	מרדכי שלעזנער	74
	ברוך בלום	צאנז	שמא' לאסט	62
	שלמה פערבער	פאדגורזע		62
5/24	יעקב דערשאויץ	מישלענץ	שמואל לאסט	62
	שמואל קארגער	מישלענץ	שמואל לאסט	62
	יצחק נעניוויש	מושינא	שמואל לאסט	62
	אליעזר הירשקאפ	קראקא	שמואל לאסט	62
	חיים איצקאוויטש	באכניע	שמואל לאסט	62
	יעקב איצקאוויטש	באכניע	שמואל לאסט	62
	? ראסטענבערג	קאשוי (קאשוי)	לייב שווינגער	196
	יהושע וויינפעלד	לימאנוב	בערישׁ צוקער	45

	שמואל צוזערלינג	אושפיצין	משה לינדער	75
	ישראל האאס	אושפיצין	משה לינדער	75
	לייביש שיינער	אושפיצין	משה לינדער	75
	דוד מינסטערדאם	אושפיצין	משה לינדער	75
	ישראל גאלדשטיין	קשאנוב	משה לינדער	75
	יעקב רייכנבערג	קשאנוב	משה לינדער	75
	בערעש פייערליך	אושפיצין	משה לינדער	75
	מאיר לויבער	ניעפאלימינץ	נתן וואלף	126
	אהרן ברינגער	ניעפאלימינץ	נתן וואלף	126
	יוסף קעלמאן	באכניא	נתן וואלף	126
	משה קעלמאן	באכניא	נתן וואלף	126
	? קעלמאן	באכניא	נתן וואלף	126
	יוסף משה קנויגסבערג	באכניא	נתן וואלף	126
5/24	בן ציון פאלגער	באכניא	נתן וואלף	126
	אברהם בלוט	באכניא	נתן וואלף	126
	אייליש צעלמאן	באכניא	נתן וואלף	126
	יוסף אייזנ	באכניא	נתן וואלף	126
	מאיר קליינוואלד	קראקא	נתן וואלף	126
	יוסף בלוט	קראקא	נתן וואלף	126
	משה דוד פרוש	צאנז	עמאנואל וואלף	83
	אהרן עפשטיין	צאנז	עמאנואל וואלף	83
	שלמה גאלדבערג	צאנז	עמאנואל וואלף	83
	אברהם וואלף	צאנז	עמאנואל וואלף	83
	אהרן הירשטאל	מושינא	עמאנואל וואלף	83
	יהודא טרעגער	מושינא	עמאנואל וואלף	83
	דוד רייכמאן	קראקא	עמאנואל וואלף	83
	אלישע זינגער	קראקא	דוד זינגער	200
	שמעון זינגער	קראקא	דוד זינגער	200
	חיים שענקער	קשאנוב	דוד זינגער	200
	אלישע שענקער	קשאנוב	דוד זינגער	200
	וואלף הירשטאל	וויעליטשקע	דוד זינגער	200
	יהושע הירשטאל	וויעליטשקע	דוד זינגער	200
	חיים נעבענצאהל	וויעליטשקע	דוד זינגער	200
	לייב נעבענצאהל	וויעליטשקע	דוד זינגער	200
	משה גראספעלד	קראקא	דוד זינגער	200
	חיים גראספעלד	קראקא	דוד זינגער	200
	יואל בראדמאן	אושפיצין	ישראל הירש גאטליב	205
	הירש שאמראס	קראקא	ישראל הירש גאטליב	205

	משה וויינפעלד	לימאנוב	בערישׁ צוקער	45
	יהושע קארנגוט	אמסאנע	בערישׁ צוקער	45
	שמואל רייפער	קראקא	בערישׁ צוקער	45
	דוד מאסטבוים	אמסאנע	דוד לינקער	185
	יחיאל מאסטבוים	אמסאנע	דוד לינקער	185
	לייזער הירשהארן	דאמבראוא	דוד לינקער	185
	חיים מעשה	דאמבראוא	דוד לינקער	185
	אליעזר ליפא אילאוויטש	בארדיוב	דוד לינקער	185
	שלמה וואלמאס	מישלענין	יעקב נאלדשמידט	246
	וואלף לאנזזאס	מישלענין	יעקב נאלדשמידט	246
	שלמה זאנענשין	קראקא	יעקב נאלדשמידט	246
	אשר זאנענשין	קראקא	יעקב נאלדשמידט	246
	יחיאל זינגער	ברינגל	יעקב נאלדשמידט	246
	שמואל פריסט	ברינגל	יעקב נאלדשמידט	246
	חיים פערלמאן	פאדגורזע	יעקב נאלדשמידט	246
	שלמה פערלמאן	פאדגורזע	יעקב נאלדשמידט	246
	יעקב פערלמאן	פאדגורזע	יעקב נאלדשמידט	246
	מנשה פערלמאן	פאדגורזע	יעקב נאלדשמידט	246
	נפתלי פערלמאן	פאדגורזע	יעקב נאלדשמידט	246
	מרדכי מאהלער	פאדגורזע	יעקב נאלדשמידט	246
5/24	אשר קארן	פאדגורזע	יעקב נאלדשמידט	246
	בעריש זילבערגער	פאדגורזע	יעקב נאלדשמידט	246
	אברהם שיינבערג	סטענטסקאוויץ	יצחק קליינצאהלער	190
	שלמה שיינבערג	סטענטסקאוויץ	יצחק קליינצאהלער	190
	לייב שיינבערג	סטענטסקאוויץ	יצחק קליינצאהלער	190
	אהרן טויטלבוים	סטענטסקאוויץ	יצחק קליינצאהלער	190
	הירש לייב צעהנווירטה	אושפיצין	משה לינדער	75
	אנשיל צוזערלינג	אושפיצין	משה לינדער	75
	אהרן צוזערלינג	אושפיצין	משה לינדער	75
	הירש לייב צוזערלינג	אושפיצין	משה לינדער	75
	קלמן אקערמאן	אושפיצין	משה לינדער	75
	משה יוסף אקערמאן	אושפיצין	משה לינדער	75
	יונה לינקער	אושפיצין	משה לינדער	75
	הירש לינקער	אושפיצין	משה לינדער	75
	יעקב לינקער	אושפיצין	משה לינדער	75
	משה גינסבערג	סוכא	משה לינדער	75
	בצלאל? גאלדשטיין	אושפיצין	משה לינדער	75

	אהרן האפענינג	אושפיצין	ישראל הירש גאטליב	205
	נתן בארנפריינד	אושפיצין	ישראל הירש גאטליב	205
	יחזקאל ליפסקער	קראקא	ישראל הירש גאטליב	205
	שלמה שאמראס	קראקא	ישראל הירש גאטליב	205
	שכנא קאנעל	אושפיצין	יצחק פאליבוים	10
5/24	שמואל פאליבוים	קראקא	יצחק פאליבוים	10
	יצחק וזסמאן	קראקא	יצחק פאליבוים	10
	משה לייב פאסנדארפער?	קראקא	יצחק פאליבוים	10
	חיים זוסמאן	קאלביסוב	יצחק פאליבוים	10
	חיים פאליבוים	קראקא	יצחק פאליבוים	10
	לייב מאיער	קראקא	יצחק פאליבוים	10
	יעקב רוטטענבערג	אושפיצין	יצחק פאליבוים	10
	שמואל פאליבוים	גרינבוב	יצחק פאליבוים	10
	חיים ראובן טעמפלער	טארנא	הירש שאדענפרויד?	55
	הענריך שלום פריז	קראקא	הירש שאדענפרויד?	55
	חיים יעקב רייפער	דאמבראוע	הירש שאדענפרויד?	55
	שמשון בליגרונד	קראקא	משה האכבערגער	73
	זושא בליגרונד	קראקא	משה האכבערגער	73
	שבתי ראפפורט	קראקא	משה האכבערגער	73
	יעקב צימעטבוים	פאדגורזע	יעקב רוטטענבערג	252
	אהרן בלאנדער	לימאנוב	יעקב רוטטענבערג	252
	פישל ביגעל	פאדגורזע	יעקב רוטטענבערג	252
	משה קרישער	צאנז	יעקב רוטטענבערג	252
	לייב פריש	צאנז	יעקב רוטטענבערג	252
	יהודה שעטטער	אושפיצין	יעקב רוטטענבערג	252
	איסר גרובצער	אושפיצין	יעקב רוטטענבערג	252
	שמעון גרובצער	אושפיצין	יעקב רוטטענבערג	252
	משה קארנהויזער	קראקא	הירש שוויגער	36
	יצחק זינגער	קראקא	הירש שוויגער	36
	יעקב שטערנפעלד	קראקא	הירש שוויגער	36
	מיכל איזנבערג	קראקא	נחום רינג	112
	ישראל טורנער	קראקא	נחום רינג	112
	אהרן פנחס בארבער	קראקא	נחום רינג	112
	ירוחם איזנבערג	קראקא	נחום רינג	112
	משה ליפשיץ	קשאנוב	יחיאל קורץ	48
5/24	משה פעטערזייל	קשאנוב	יחיאל קורץ	48
	חיים ליפשיץ	קשאנוב	יחיאל קורץ	48
	שמואל לויפער	קשאנוב	יחיאל קורץ	48

	מאיר שאהנבערג	קשאנוב	יחיאל קורץ	48
	יונה שאהנבערג	קשאנוב	יחיאל קורץ	48
	הירש ווינשטיין	לאשע (גאליץ)	יחיאל קורץ	48
	ישראל זינגער	קראקא	מענדל שיינבערג	57
	פנחס רייך	מושינא	מענדל שיינבערג	57
	שלמה רייך	מושינא	מענדל שיינבערג	57
	שלמה ריטערמאן	מושינא	מענדל שיינבערג	57
	משה ריטערמאן	מושינא	מענדל שיינבערג	57
	וואלף וויטץ	זאטור	מענדל שיינבערג	57
	לייזער ראזנער	קראַקנא	מענדל שיינבערג	57
	ישעי' גראסס	טשענין	מענדל שיינבערג	57
	משה אראן	ברעגל	ביילא האכבערגער	46
	רפאל ?	קאלבאסוב	ביילא האכבערגער	46
	בעריש פוכטענר?	ווישניצא	ביילא האכבערגער	46
	חיים פייערשטיין	פאדגורזע	ביילא האכבערגער	46
	שלמה באכנער	שפרוב	ביילא האכבערגער	46
	משה באכנער	גדוב (מישלעניץ)	ביילא האכבערגער	46
	משה זילבינגער	ווישניצא	ביילא האכבערגער	46
	אברהם כ"ץ	ווישלישקע	ביילא האכבערגער	46
	איילוש שפילמאן	וואדאוויץ	ביילא האכבערגער	46
	משה מאדער	פאדגורזע	ביילא האכבערגער	46
	משה טיפענברוינער	פאדגורזע	ביילא האכבערגער	46
	דוד מאסטבוים	אממאנע	ביילא האכבערגער	46
	בערל אייזען?	אושפיצין	ביילא האכבערגער	46
	שמואל טורנער?	קראקא	ביילא האכבערגער	46
	אברהם פרענקל	קשאנוב	ביילא האכבערגער	46
	אברהם טרעגער	מושינא	אברהם אונטדארפער	192
	לוי האכהייזער	מושינא	אברהם אונטדארפער	192
	שלמה רייכער	קראקא	אברהם אונטדארפער	192
	ירמי' ברוינער	קראקא	אברהם אונטדארפער	192
5/24	לייזער ווינפעלד	קראקא	אברהם אונטדארפער	192
	דוד קלוגער	צאנז	אברהם אונטדארפער	192
	אלטר גלאזער	קראקא	אברהם אונטדארפער	192
	בערים יאקאבאוויטש	אממאנע	אברהם זיסקינד	158 ברודער יוסף, זון משה
	שלמה הערבסט	צאנז	אברהם זיסקינד	158
	שמעון פייערשטיין	אממאנע	אברהם זיסקינד	158
	יעקב קליין	ביאלא	אברהם זיסקינד	158 ברודער שלמה
	נפשה יחזקאל ווינפעלד	וואדאוויץ	אברהם זיסקינד	158

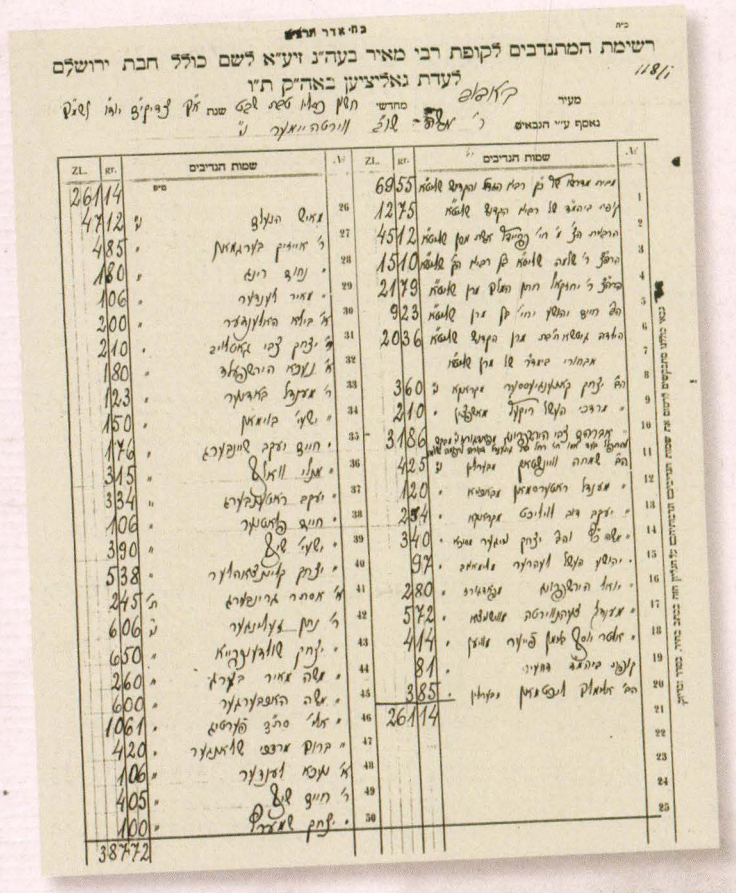
	שלמה באכנער	דאברא	יצחק ביגעל	52
	משה אהרן באכנער	דאברא	יצחק ביגעל	52
	אהרן עבערשטאנד	אושפיצין	יצחק ביגעל	52
	מרדכי עבערשטאם	מאקאו	יצחק ביגעל	52
	אברהם באכנער	קאשאוויטץ	חיים שטיינבערגער	105
	שמואל רעדליך	פאדגורזע	חיים שטיינבערגער	105
	שמואל שטוב	פאדגורזע	חיים שטיינבערגער	105
	בנימין גאלדפינגער	ביאלא ביליץ	חיים שטיינבערגער	105
	שמעון אכסטפעלד	קראקא	חיים שטיינבערגער	105
	שלמה שארף	ביאלא ביליץ	חיים שטיינבערגער	105
	יחזקאל באבער	קשאנוב	חיים שטיינבערגער	105
	יהושע צענהגנוס	אושפיצין	חיים שטיינבערגער	105
	מרדכי שוואריץ	אושפיצין	חיים שטיינבערגער	105
	הירש גאלדשטאף	אושפיצין	חיים שטיינבערגער	105
	אהרן נוגזוייז	ליימאנוב	אייזיק בערגמאן	89
	יוסף קליינהענדלער	סוכא	אייזיק בערגמאן	89
	מענדל זינגער	קשאנוב	אייזיק בערגמאן	89
	איילוש בלויגרונד	אושפיצין	אייזיק בערגמאן	89
	אברהם סאמעט	וואדאוויץ	ברוך לאנדא	27 זוהן שאול
5/24	נפתלי גינזבערג	זעמביץ	ברוך לאנדא	27
	אברהם וואלף פאבער	אממאנא	ברוך לאנדא	27
	אברהם בוקסבוים	אממאנא	ברוך לאנדא	27
	ברוך פאבער	אממאנא	ברוך לאנדא	27
	שלו לייב לעזער	קראשטין	ברוך לאנדא	27 זוהן אברהם
	אברהם גרינבערג	פאדגורזע	ברוך לאנדא	27 ברודער וואלף
	מאיר ביגעל	קראקא	ברוך לאנדא	27
	שלמה יאקאבאוויטש	אממאנע	ברוך לאנדא	27
	יוסף ברענגער	וואדאוויטץ	ברוך לאנדא	27 זון שלמה
	מנשה יחזקאל בלויגרונד	דאמבראווא	ברוך לאנדא	27 זון מרדכי
	הירש וואגנער	קראקא	ברוך לאנדא	27
	אהרן קאנגער	אושפיצין	ברוך לאנדא	27
	ישעי' זעליג פילליר	קראקא	ברוך לאנדא	27
	שלמה לינקער	אושפיצין	ברוך לאנדא	27
	מרדכי ביגעל	קראקא	ברוך לאנדא	27
	שמואל ביגעל	ניימארק	ברוך לאנדא	27
	לוי גראסס	אושפיצין	ברוך לאנדא	27
	וואלף שטיגל	אושפיצין	ברוך לאנדא	27
	אברהם טעפטענינג?	אושפיצין	ברוך לאנדא	27

	דוד יונגערמאן	בערלין	אברהם זיסקינד	158
	מאיר העניגבערג	בערלין	אברהם זיסקינד	158 זון שלמה
	משה ראנד	קראקא	אברהם זיסקינד	158 אהרן בנימין, מרדכי משה
	יצחק בארבער	קשאנוב	אברהם זיסקינד	158
	משה סטעמפל	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	אהרן צינגער	וואדאוויץ	אברהם זיסקינד	158 ברודער חיים
	נתן קופיץ	ניימארק	אברהם זיסקינד	158
	מאיר הירשפעלד	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	יעקב הירש	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	מרדכי מעטינגער	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	מענדל ווינפעלד	צאנז	אברהם זיסקינד	158
	ישראל שאהן	ביאלא	אברהם זיסקינד	158
	מענדל ריינפעלד	ביאלא	אברהם זיסקינד	158
	נתן לוזלעך	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	איילים מארגער	דזיקלא	אברהם זיסקינד	158
	עבער לובלינער	קראקא	אברהם זיסקינד	158
	יעקב צעהנדרטה	ווישניצא	שלמה אברהם זיסקינד	158
	דוד ריינהאלד	יארדינאוו	שלמה אברהם זיסקינד	158
	משה גראספעלד	קראקא	שלמה אברהם זיסקינד	158
	חיים רייפער	אושפיצין	יצחק ביגעל	52
	פנחס מוירער	אושפיצין	יצחק ביגעל	52
	שמואל רובין	ווישניצא	יצחק ביגעל	52
	הערש ווייטץ	סטריזוב	יצחק ביגעל	52
	אברהם ראזענבערג	יאסלא	יצחק ביגעל	52
	חיים גרינבערג	יאסלא	יצחק ביגעל	52
5/24	יעקב זאבעל	קשאנוב	יצחק ביגעל	52
	דוד מילליר	אושפיצין	יצחק ביגעל	52
	מענדל סענינ?	קשאנוב	יצחק ביגעל	52
	בערים בערגמאן	סטשאוויץ	יצחק ביגעל	52
	שמעון ראזענגארטן	נידזאוויץ?	יצחק ביגעל	52
	פנחס ראזענגארטן	נידזאוויץ?	יצחק ביגעל	52
	ארון ראזען	מישלעניץ	יצחק ביגעל	52
	שמואל ראזען	מישלעניץ	יצחק ביגעל	52
	נחמן ראטה	סאניק	יצחק ביגעל	52
	יעקב גלייכער	סאניק	יצחק ביגעל	52
	שמחה איילוש	סאניק	יצחק ביגעל	52
	וואלף גינץ	דאברא	יצחק ביגעל	52
	יוסף באכנער	דאברא	יצחק ביגעל	52

	לייזר בינענשטאק	וואדאוויץ	ברוך לאנדא	27 זון ישעי'
	יוסף שנייצער	אושפיצין	ברוך לאנדא	27
	אהרן שענטס	וואדאוויץ	ברוך לאנדא	27
	דוד ראנד	מישלעניץ	ברוך לאנדא	27
	יואל טראפער?	קראקא	לייב שווינגער	196
	יוסף לעזוענרויז	באכניא	לייב שווינגער	196
	בערים בוכהייסטער	מישלעניץ	לייב שווינגער	196
5/24	משה ריגלער	קשאנוב	לייב שווינגער	196
	ברוך ראנד	ביאלא	לייב שווינגער	196
	דוד ראנד	מישלעניץ	לייב שווינגער	196
	דוד לאנסבאלד	טשעבין	שמואל קארנרייך	33
	יחזקאל קלאנסבאלד	טשעבין	שמואל קארנרייך	33
	יעקב קלאנסבאלד	טשעבין	שמואל קארנרייך	33
	חיים הירש גראסס	טשעבין	שמואל קארנרייך	33
	יעקב נאלדוואסער	טשעבין	שמואל קארנרייך	33
	דוד גראס	סוכא	שמואל קארנרייך	33
	שלמה פערלמאן	קראקא	שמואל קארנרייך	33
	שלמה בינדפעלד	אושפיצין	שמואל קארנרייך	33
	יונתן וואלדמאן	אושפיצין	שמואל קארנרייך	33
	שלמה פערלבערגער	מישלעניץ	יחיאל אפנער	33
	משה מאיר פערלבערגער	מישלעניץ	יחיאל אפנער	33
	יוסף משה שלאף	אושפיצין	יחיאל אפנער	33
	יהודה דרייסיגער	אושפיצין	יחיאל אפנער	33
	ישראל ברזנער	אושפיצין	יחיאל אפנער	33
	הערץ שלאף	אושפיצין	יחיאל אפנער	33
	מענדל ווילק	אושפיצין	יחיאל אפנער	33
	לייב בינדער	אושפיצין	יחיאל אפנער	33
	חיים נאטאוויץ	אושפיצין	יחיאל אפנער	33
	יצחק נאטאוויץ	אושפיצין	שמואל קארנרייך	33
	שמואל רייכער	קראקא	יחיאל אפנער	33
	בערים רייכער	קראקא	יחיאל אפנער	33
	חיים לאנדא	אושפיצין	יחיאל אפנער	33
	יצחק גראסס	ניימארק	יחיאל אפנער	33
	משה ווינפעלד	ליימאנוב	יחיאל אפנער	33
	משה בנימין ?	שארנא	יחיאל אפנער	33
	שמואל וואכצינגער	קראקא	משה הירש ריגלהאפט	135
	יעקב וואכצינגער	קראקא	משה הירש ריגלהאפט	135
	נחום וואכצינגער	מישלעניץ	משה הירש ריגלהאפט	135
	יוסף בראספעלד	מישלעניץ	משה הירש ריגלהאפט	135
	הירש יערעס	באכניא	משה הירש ריגלהאפט	135
	דוד ליפשיץ	קראקא	משה הירש ריגלהאפט	135
5/24	בנימין לאנדא	בריגל	משה הירש ריגלהאפט	135
	יעקב איינהארן	קראקא	משה הירש ריגלהאפט	135
	אברהם קארן?	קראקא	משה הירש ריגלהאפט	135
	נפתלי שיף	בריגל	משה הירש ריגלהאפט	135

עטליכע יאר שפעטער, כ"א אדר תרצ"א, איז פארגעקומען די חתונה פון בת מרן הרה"ק זצ"ל מיט דעם חתן הרה"צ ר' משה'לע סטעמפל ז"ל הי"ד. די חתונה, וועלכע איז געווען באגלייט מיט גרויס 'דעקונג' פון דער פרעסע, און פאטאגראפיעס פון די פייערליכקייטן אין שטעטל ביום החופה זענען פארשפרייט געווארן אויף די גאנצע וועלט - איז זיכער געווען די מפורסם'דיגסטע געשעעניש אין היסטאריע פון דעם שטעטל.

עס איז געווען א וואך וועו דאס גאנצע שטעטל האט זיך געטובל'ט אין שמחה, און יעדן טאג האט מען געזען פרישע דערהויבענע צורות פון צדיקים וגדולי ישראל, וועלכע זענען געקומען זיך מיטפרייען בשמחת רביה"ק, און מיטהאלטן איינע פון די סעודות שבע ברכות. נישט איינער פון זיי האט ארויסגעוויזן התפעלות מפעולת צדיק, און זיך נישט געקענט גענוג אפוואונדערן פון וואס זיינע אויגן האבן געזען, וואס רביה"ק הי"ד האט באוויזן צו דערגרייכן אין געציילטע יארן, אין אויפבויען אזא ריזיגע פעסטונג פון תורה וחסידות, אין א צייט וואס אין אלגעמיין איז דאס אידישקייט ביי די יוגנט ליידער געגאנגען בארג אראפ.



רשימת המתנדבים צו קופת רבי מאיר בעל הנס
פון דער שטאט באבוב - אין יאר תרצ"א



ביי די חתונה פון הרה"צ ר' משה סטעמפל ז"ל הי"ד אין באבוב. דער עולם גייט צום באן מקבל פנים זיין דעם חתן וואס איז געקומען פון קראקא



רביה"ק זצ"ל הי"ד ביים אויפנעמען דעם חתן (מיט'ן קאלפיק) נאך זיין אנקומען. צווישן זיי ביידע ווערט געזען רבינו זצ"ל

עס איז נישט אדורך קיין גאנץ יאר, און דאס שיין און גלאנץ פון שטעטעלע באבוב איז אפגעטוען געווארן. דאס איז געווען ג' פרשת לך תרצ"ב (פונקט צעהן יאר פון ג' פרשת לך תרפ"ב ווען רביה"ק האט זיך צוריק באזעצט אין באבוב), ווען רביה"ק האט - אהן אנגעבן די אורזאך - זיך אויפגעהויבן און פארלאזט די שטאט.

עס איז שוין געווען פריער א שמועה אז רביה"ק האט באשלאסן צו פארלאזן באבוב, און זיך באזעצן ערגעץ אנדערש. און מענטשן האבן געזאגט פארשידענע סברות, אבער קיינער האט נישט געהערט מפיו קדשו דעם טעם און די סיבה - מלביה לפומיה לא גליא. מען האט אויך נישט געווואוסט לכתחילה צו דאס איז בהחלט, אדער נאר צייטווייליג, ביז מען האט געהערט, עפ"י סיבה, אן אנדייטונג.

אין באבוב האט מיט יארן פריער געווואוינט א איד מיט'ן נאמען ר' יודל האלצער. ער האט געגומען א חתן, ראובן, א בחור וואס האט זיך געדרייט אין צאנז ביים הייליגן דברי חיים זי"ע. אין זיין תנאים האט דער צאנזער רב - ברוב השתוקקותו פאר די גאולה - געשריבן "החתונה תהיה בעיר הקודש ירושלים". למעשה איז די חתונה געווען אין באבוב. פלעגט דער ראובן זאגן אז באבוב איז ירושלים...

יעצט, ווען רביה"ק הי"ד האט געהאלטן ביים פארלאזן די שטאט, איז ראובן אריינגעגאנגען אל הקודש פנימה, און געוויזן דעם כתב תנאים, פרעגנדיג בתמימות: "מען מעג אוועק פארן פון ירושלים?..." האט אים רביה"ק געענטפערט: "אויב עס איז דעתו לחזור, מעג מען..."

רביה"ק מיט די משפחה, גבאים און מקורבים, האבן זיך אוועק געצויגן פון באבוב, נישט וויסנדיג נאך צו וואו מען גייט. מען איז געווען יעדן שבת אין אן אנדער שטאט, ביז ענדליך האט מען זיך באזעצט אין דער שטאט טשעבין.

דאס שטעטל באבוב האט מיטאמאל באקומען אן אנדערע צורה - פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה...



רביה"ק זצ"ל הי"ד, ובנו הגדול רבינו זצ"ל, זיצן צוזאמען אויף א 'דראשקע'

הרב הצעיר



צורת קדשו פון רבינו זצ"ל
זייענדיג רב הצעיר פון באבוב

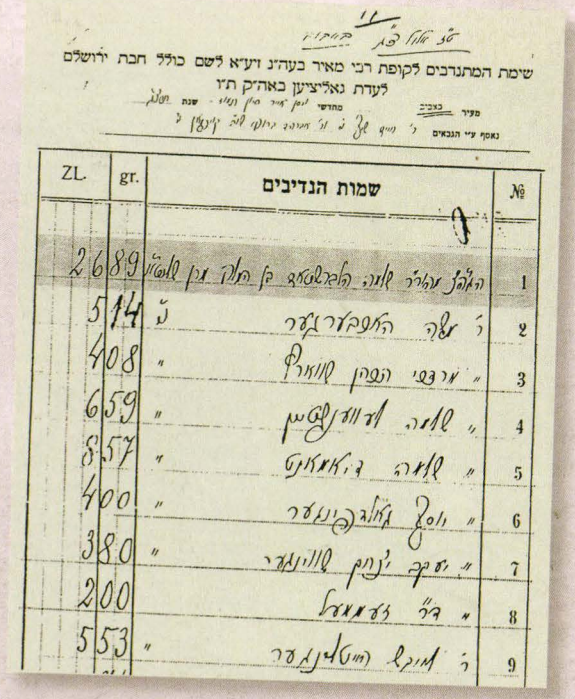
ווען רביה"ק הי"ד האט פארלאזט די שטאט, האבן די ראשי קהלה אויפגענומען בנו הגדול, רבינו זצ"ל אלס רב הצעיר. רבינו זצ"ל איז שנעל געווארן דער פאקטישער מנהיג פון די שטאט, און זיין רבנות פאסטן איז באגריסט געווארן פון יונג און אלט. מיט זיין באזונדערער כח המושך, און זיין נאטירליכע אהבת הבריות, האט רבינו זצ"ל נושא חן געווען ביי אידן פון אלע קרייזן און שיכטן, אפשאצנדיג זיין גרויסער מאס געטריישאפט און איבערגעגעבנקייט צו זיי. אויך די וועלכע האבן נישט געצויגן צו חסידות, און געהאט אנדערע וועלט אנשויאונגען, האבן זיך מכניע געווען צום נייעם יונגן רב, און אויסגעפאלגט זיינע הדרכות און באפעלן מיט גרויס יראת הכבוד.

רבינו זצ"ל איז געווען עומד על המשמר בעניני כשרות, טהרה, דיני ממונות וכו', און פיל געטוען לטובתם ולרווחתם פון די איינוואוינער און זייערע משפחות.

באזונדערס האט זיך דער נאמען פון דעם נייעם 'באבוב'ער יונגער רב' באקאנט געמאכט אלס א משכין שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, און אלס גוטער פוסק און מפשר ביי געלט-סכסוכים.

במשך די יארן אלס רב הצעיר אין באבוב האט רבינו זצ"ל געפירט א סאך דין תורה'ס, וואס זענען געווען אויף גאר גרויסע סכומים. מען איז געקומען פון פיל אנדערע שטעט אנצוהאלטן ביי אים א דין תורה, וויסנדיג אז נישט נאר וואס האמת נר לרגליו, און זיינע פסקים זענען באזירט אויף די דיני השלחן ערוך, בלי עיקולי ופשורי, און נישט נאר וואס דער "וה' נתן חכמה לשלמה" האט זיך דאך אנגעזען בעת המשפט, נאר ביי אים איז אויך דא די בחינה פון "צדק ושלום נשקו", צוזאמען מיט ארויסגעבן דעם רעכטן פסק, געפינט ער אויך אלעמאל דעם דרך השלום, וויאזוי צו פארנייען דעם ריס צווישן די צדדים.

צו דער זעלבער צייט האט רבינו זצ"ל אויך געפירט די ישיבה אין באבוב, זאגנדיג דעם העכסטן שיעור פאר 40 תלמידים. די עבודת החינוך פון בחורים איז ביי רבינו זצ"ל געווען א טייל פון זיין מהות

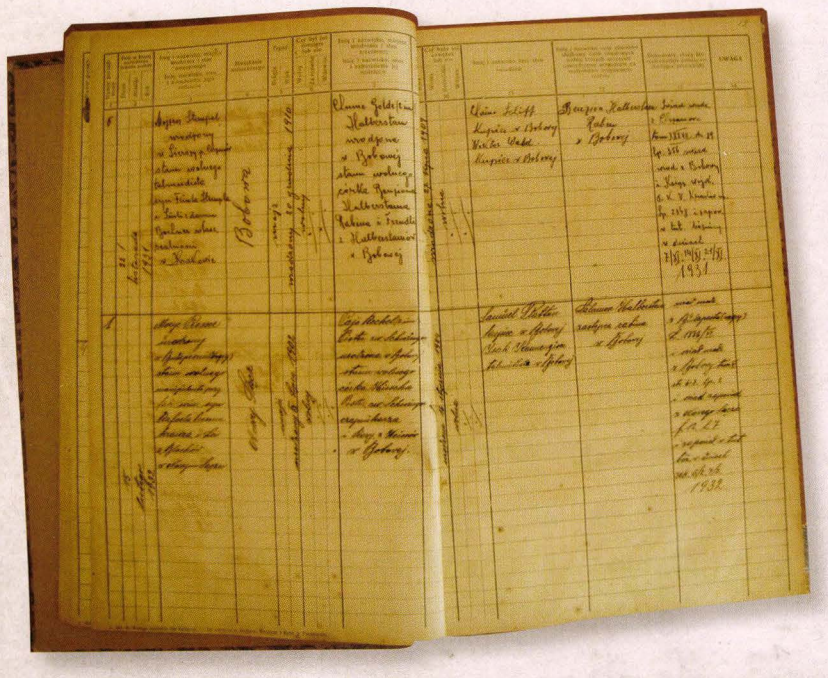


שימת המתנדבים לקופת רבי מאיר בעה"נ ויע"א לשם כולל חבת ירושלם
לעדת נאליצין באה"ק תוי

№	שמות הנדיבים	gr.	ZL.
1			
2		89	26
3		14	5
4		08	4
5		59	6
6		57	8
7		00	4
8		80	3
9		00	2
		53	5

רשימת המתנדבים בעיר באבוב לקופת רמבעה"נ פון יאר תרצ"ג. אנדערש ווי אין די פריערדיגע רשימה, הייבט זיך אט די רשימה אהן מיט'ן נאמען פון רבינו זצ"ל, ווייל אין יענע תקופה האט רביה"ק זצ"ל הי"ד געוואוינט אין טשעבין

און פון זיין לעבן, אזוי ווי ער האט זיך אמאל אויסגעדריקט אין א דרשה "איך בין געבורן און געצויגן געווארן אין חינוך". שוין עטליכע יאר פריער איז רבינו זצ"ל געשטעלט געווארן לימין קדשו פון זיין גרויסן טאטן רביה"ק הי"ד אין די עבודת הקודש פון אנפירן די ישיבות אין אלע שטעטלעך. ער איז געווען דער עומד בראש פון דעם גרויסן חינוך אפאראט, געשאפן אויף די ראשי הישיבות, און זיך אפגעגעבן מיט אלעס וואס איז פארבונדן מיט די הויפט ישיבה און מיט די סניפים. נישט געווען קיין דבר גדול וקטן וואס האט נישט געהאט זיין אויפזיכט, זיין עצה והדרכה, און בעינו הפקוחה האט רבינו זצ"ל געוואכט אויף זיין פאטערס הייליגן גארטן, צו וועלכן ער איז געווען צוגעבונדן בלב ונפש.



סידור קידושין'ס פון רביה"ק זצ"ל הי"ד פון יאר תרצ"א און פון רבינו זצ"ל אין יאר תרצ"ב

בשייכות מיט דעם איז כדאי מעתיק צו זיין א קורצן לשון פון א דרשת מלוה מלכה (שנת תשכ"ז), וואו רבינו זצ"ל האט געערעדט מיט התלהבות און ברען כדרכו הק', ונפשו יצאה בדברו פון גרויס געגועים צו די הייליגע באבוב'ער ישיבות, זייערע רמי"ם און תלמידים, וזלה"ק:

אז אונז בארעכענען זיך די לעכטיגע גאוני ארץ,

די גדולי התורה, תלמידי חכמים, אין אלע ישיבות. ווי אזוי מ'האט געלערנט תורה אין קראקא, אושפצין, קשאנוב, טארנא, באכניא, בריגל, און אלע שטעט. ווער עס דערמאנט זיך, מ'איז אריינגעקומען אין די באבוב'ער ישיבות, אין די הייליגע פלאנצן וואס מיין טאטע זכרונו לברכה האט איינגעפלאנצט מיט מסירת נפש! וויפיל תורה איז פון דארט ארויסגעגאנגען?! מענדלע ראטענבערג האט פארענטפערט א מהר"ם שיף'ס קשיא אויף 26 אופנים, מיט'ן גרעסטן חריפות! וויאזוי האט אויסגעזען מרדכי דייטש?! ברוכ'ל קאנענגיסער?! ... אז מיר דערמאנען זיך די הייליגע לעכטיגע וועלט וואס מיר האבן פארלוירן, ווערט אונז ביטער אויפ'ן הארץ!

אין אט אזא געזעלשאפט האט רבינו זצ"ל פארברענגט יענע יארן, זייענדיג מוקף חומת אש התורה, וועו צוזאמען מיט זיין דינען אלס רב ומרא דאתרא, פארנעמט ער זיך מיט הרבצת התורה רוב שעות פון טאג, און איז מעמיד תלמידים מצוינים וגדולים בתורה, יראי ה' און חסידישע בחורים במלוא מובן המלה.

אמאל, וועלנדיג ארויס ברענגען פאר די בחורים דאס היינטיגע באקוועמע לעבן פון א ישיבה בחור, קעגן וואס עס איז געווען אמאל אין באבוב, האט רבינו זצ"ל אנגעכאפט עטליכע ביישפילן:

פארצייטנס האט מען געברענט מיט נאפט-לעמפ. ס'איז נישט געווען קיין לעקטער, ביי אונז אין באבוב האמיר



געהאט נאפט-לעמפ. יעדעס לאמפ האט געהאט א לאמפן גלעזל, און אזוי ווי די נאפט האט געברענט, איז דאס גלעזל געווארן שווארץ, און אז מ'האט געוואלט דאס צווייטע נאכט אנצינדן, האט מען דאס געמוזט אויספיצן. און ס'איז געווען בחורים וואס האבן זיך אויף דעם פשוט מקדיש געווען די צייט אז אלע בחורים זאלן זיצן און לערנען, זענען זיי געשטאנען און געפיצט די לעמפ יעדן טאג.

ס'איז געווען אן ארימע וועלט, פארטאג איז מען געגאנגען אין מקוה אריין, אונז האמיר נישט געהאט יעדן טאג קיין ווארימע מקוה, נאר יעדעס צווייטן טאג. אז ס'איז געווען דינסטאג א ווארימע מקוה, איז מען מיטוואך געגאנגען אין א מקוה פון נעכטן. ווינטער, אין די קאלטע טעג, איז געווען גאנץ גוט קאלט, און מ'האמיר מיטגעטראגן א בלעכן אייוועלע, און שטיקלעך האלץ, כדי ס'זאל וואריימען, ווייל ס'איז נישט געווען קיין הייצונג ווי ס'איז דא היינט.

ס'איז געווען בחורים וואס האבן נישט געהאט וואו צו שלאפן, מ'איז געלעגן אויף די בענק, מ'האט געלערנט, מ'האט זיך געמוטשעט. מ'האט נישט געגעבן אזוי עסן באקוועם און בריוח ווי מען געט היינט. אונז לעב'מיר היינט קע"ה ווי מיליאנערן, פארצייטנס האט מען נישט אזוי געלעבט. בחורים האבן געגעסן טעג, און די בעלי בתים וואס זיי האבן געגעבן טעג, זענען אליין געווען ארימעלייט, ס'איז געווען אפאר געציילטע אידן נגידים, אבער רוב זענען געווען ארימעלייט.



ישיבה תלמידים אין באבוב, שנת תרצ"ז

אין דער שטאט באבוב
אלס תלמיד פון דעם יונגן רב

נאך פסח פון יענעם יאר (תרצ"ה) בין איך אוועק פון קראקא, און געפארן לערנען קיין באבוב, וואו עס האט אנגעפירט די ישיבה מורי ורבי כ"ק מרן אדמו"ר מבאבוב (שליט"א) [זצ"ל]. זינט דאן האב איך געלערנט אין באבוב ביז צו די קריג, איבער 4 יאר.

במשך די יארן האב איך זוכה געווען צו לערנען ביי מרן שליט"א עטליכע שיעורים, סיי אלס א טייל פון די כתה, און סיי פריוואט אלס חברותא. רבינו שליט"א האט געהאט דעם העכסטן שיעור, בערך 40 בחורים, און מען האט געלערנט חושן משפט הלכות עדות. דערנאך האב איך געלערנט ביי אים א שיעור עיון מסכת בבא קמא, צוזאמען מיט הבחור וואלף בוכייסטער הי"ד. איך האב געהאט דעם עול אויפצוועקן דעם רב יעדן אינדערפרי 5 אזייגער. קוים וואס כ'האב געגעבן א שוואכן קלאפ, איז ער שוין געווען אינדרויסן, געלאפן אין מקוה בזריזות נפלא, און זיך שוין געזעצט צו די גמרא. דאס לערנען איז געווען מתוק מדבש ונופת צופים.

יענעם ל"ג בעומר (תרצ"ה) איז רבינו שליט"א [זצ"ל] געקומען זיך וואשן מיט אונז די סעודת הילולא קדישא. דאן האב איך געהערט דעם ערשטן שמועס פון אים. געווען איז דארט א בחור וואס איז נישט געווען פון די 'בני עליה', און ווען מען האט געהערט פון דרויסן א האן קרייען, האט ער אנגעפאנגען א געלעכטער, און אריינגעצויגן אויך אנדערע. האט דאן רבינו שליט"א [זצ"ל] געזאגט א גאנצן מוסר שמועס, און דערמאנט וואס עס שטייט אין פרק שירה אז יעדעס בעל חי זאגט שירה צום באשעפער. עס קען דאך זיין - האט דער רב געזאגט - אז יעצט האט דער האן געזאגט זיין שירה, נו וויאזוי קען מען לאכן פון דעם, קען דען אימיצער זיך בארימען אז ער דאוונט מיט מער כוונה ווי דער האן ביי זיין שירה זאגן? דער רב איז דאן אריין אין א לאנגן שמועס וועגן האלטן כסדר קאפ וואס מען טוט, און אז יעדן טאג דארף מען זיך אפגעבן א חשבון הנפש, און נישט ווארטן ביז סוף יאר. ער האט דערביי נאכגעזאגט פון ישמח משה (פרשת אמור) דעם טייטש אויף 'יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת', ווי איין טאג רעדט צום אנדערן, און ווארענט אז דאס צווייטע טאג זאל נישט זיין אזוי ווי דער פארגאנגענער, מען זאל זיך לערנען פון די פעלערן פון איין טאג צו קענען זיך בעסער אויפפירן דעם צווייטן טאג.

['פארשפעטיגט די שיף'

מאת הרה"ח ר' משה יהושע צאנגער ע"ה]

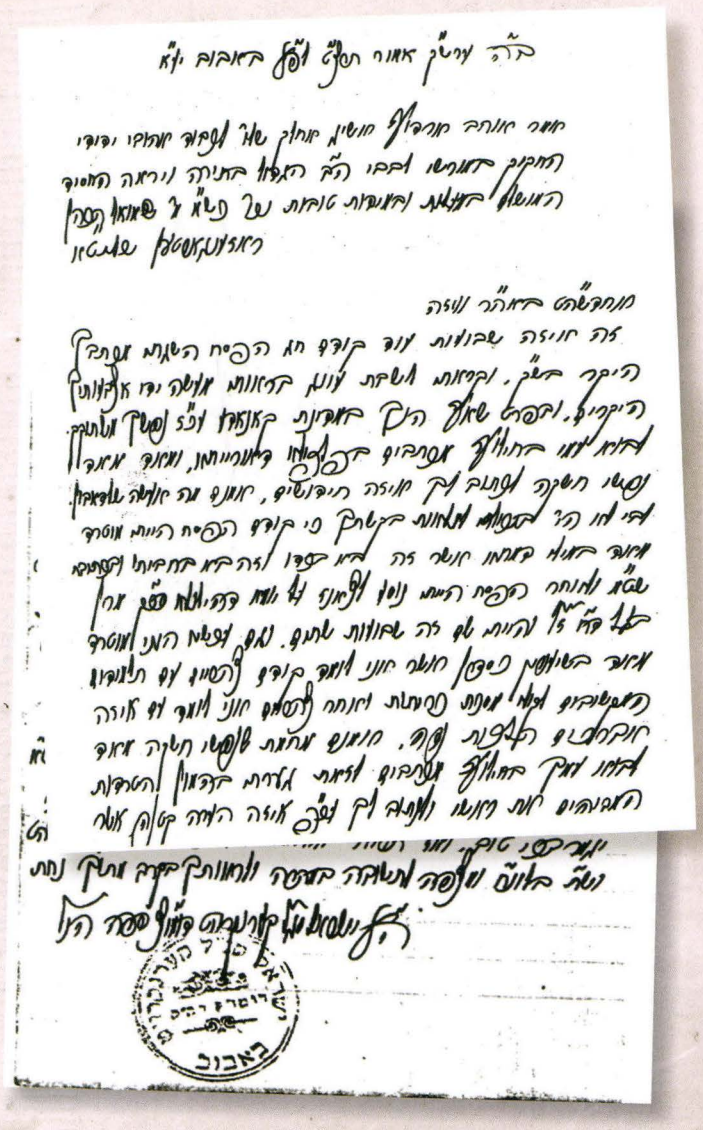
די ערשטע עטליכע יאר, פון תרצ"ב ביז תרצ"ה, איז דער דיין פון באבוב נאך געווען דער לאנגיאריגער דיין ומורה צדק הגאון ר' ליבוש הערצאג זצ"ל. ווי שוין דערמאנט, איז ר' ליבוש געווען א גאון אדיר, און א מתמיד נפלא מנעוריו ביז צו זיינע עלטערע יארן. רבינו זצ"ל פלעגט זאגן אז אין די ווינטער חדשים פלעגט ר' ליבוש זיך לייגן שלאפן אנפאנג נאכט, און 11 אזייגער ביינאכט איז ער שוין געווען אין בית המדרש, וואו ער האט געלערנט ביז אינדערפרי.

בשנת תרצ"ה איז ער נסתלק געווארן, און רבינו זצ"ל האט אים מספיד געווען. אין דעם הספד האט רבינו זצ"ל געברענגט דעם לשון הגמרא (בבא מציעא נט.) כותלי בית המדרש יוכיחו, אמת המים תוכיח, און געזאגט אז די כותלי בית המדרש זאגן עדות אויף זיין געוואלדיגע התמדה בתורה, וואס בה יהגה יומם ולילה זיין גאנץ לעבן, און 'אמת המים תוכיח' איז דאס וואסער וואס לויפט ביי די שטאט, דער טייך 'ביאלע', וואו ר' ליבוש האט מיט איבער פערציג יאר צוריק מציל געווען צוויי נפשות, בתוכם דעם טאטן - רבינו הקדוש הי"ד - וואס אלעס וואס ער האט שפעטער אויפגעשטעלט, די טויזנטער לומדים ועובדי ה', ווערט נזקף לזכותו פון דעם גרויסן נפטר, ווייל דאס איז אלץ מכח כוחו.

נאך די פטירה פון דעם דיין, האט מען אויפגענומען זיין איידעם הגאון ר' ישראל קערנקרויט ז"ל, זאל זיין ממלא מקומו בדיינות. צו דער זעלבער צייט איז ער אויך געווען איינער פון די ראשי ישיבה אין דער ארטיגער ישיבה, זאגנדיג א טעגליכן שיעור בגפ"ת. ר' ישראל איז געווען דער לעצטער דיין, און פארבליבן אויף זיין פאסטן ביז צו די קריג, ווען ער איז אומגעקומען על קידוש השם. הי"ד.

עס איז פארבליבן לפליטה א בריוו וואס הרה"ג ר' ישראל הי"ד האט געשריבן נאך פסח שנת תרצ"ט, א האלב יאר איידער דער קריג-אויסברוך, צו הרה"ח ר' שמואל ראזנגארטן ע"ה קיין קאנאדא. אט איז א קליינער אויסצוג:

> זה איזה שבועות, עוד קודם חג הפסח, השגתי מכתבך היקר בש"ק, וקראתי לשבת עונג בראותי מעשה ידי אצבעותיך היקרים, ובפרט שאף שהנך במדינת קאנאדא עכ"ז נפשך משתוקק לבוא עמי



בריוו פון הגאון ר' ישראל קערנקרויט ז"ל הי"ד, לעצטער דומ"ץ פון באבוב, צו הרה"ח ר' שמואל ראזענגארטן ע"ה

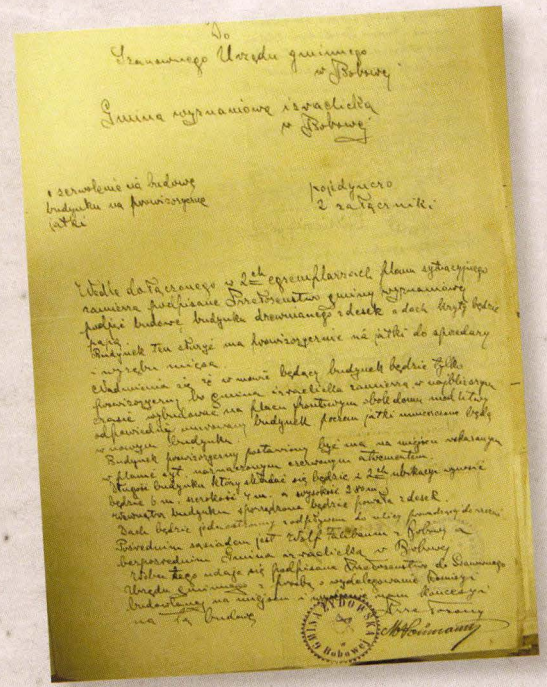
בחילוף מכתבים בפלפולא דאורייתא, ומאד מאד נפשי חשקה לכתוב לך איזה חידושים. אמנם מה אעשה שלדאבון לבי לא הי' ביכולתי למלאות בקשתך, כי קודם הפסח הייתי מוטרד מאד במילי דמתא, אשר זה בא בכדו וזה בא בחביתו, ובכתיבת שט"מ [שטרי מכירה], ולאחר הפסח הייתי נוסע לצאנז על יומא דהילולא דכ"ק מרן בעל ד"ח ז"ל, והייתי שם זה שבועות שתים. וגם עכשיו הנני מוטרד מאד בשיעורין כסדרן אשר אני לומד קודם צהריים עם תלמידים המקשיבים לקולי מסכת כריתות, ואחר הצהריים אני לומד עם איזה אברכים הלכות נדה...

*



הויז פון ראש הקהל הרה"ח ר' מאטיל ניימאן ע"ה הי"ד

דער לעצטער ראש הקהל פון באבוב איז געווען הרה"ח ר' מאטיל ניימאן ע"ה הי"ד. ווי שוין דערציילט איז ער געווען פון די וועלכע זענען מיטגעקומען מיט רביה"ק מוהר"ש זצ"ל פון ווישניצא. ער איז געווען שטארק אדוק ומקושר, און אויך געהאט א מופת חותך ונפלא פון מרן מוהר"ש. פילע יארן איז ער געווען א חשוך בנים ל"ע, ביז רביה"ק מוהר"ש זצ"ל האט אים אנגעוואונטשן "דו זאלסט האבן קינדער ווי יעקב אבינו", און הפלא ופלא, ער האט געבוירן 12 זון און איין טאכטער.



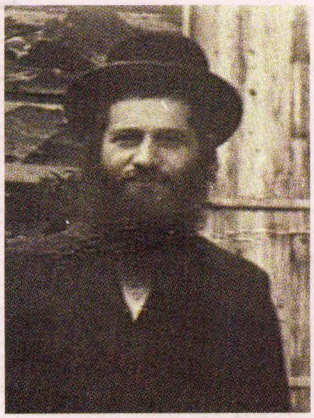
דאקומענט וועגן איבערבוי פון דעם שלאכט-הויז, געחתמ'עט דורך דעם ראש הקהל ר' מאטיל ניימאן

זיינע זון זענען געווען אויסגערופענע תכשיטים, תלמידי חכמים און בני עליה, און טייל פון זיי גרויסע משפיעים אין די שטיבלעך בכל מקומות מושבותיהם. ספעציעל באקאנט זענען 'אבוש מאטיל'ס' און 'איציק מאטיל'ס', וועלכע זענען געווען שארפע חסידים און 'געגנערעלער' אין דער באבוב'ער ארמיי, און אזוי אויך 'ישעי' ניימאן' דער געטרייער גבאי פון רביה"ק הי"ד, וועלכער איז געווען א בר אוריין און א נפש יקרה.



הרה"ח ר' אבוש ניימאן ע"ה הי"ד

ר' מאטיל האט געגומען פאר אן איידעם, איינעם פון די גרעסטע מצוינים פון תלמידי באבוב אין טארנא, און פון די 'שפיגעלער'



הגאון ר' שמעון אוירבאך ז"ל הי"ד

אין באבוב בכלל, הגאון ר' שמעון אויערבאך ז"ל הי"ד (שמעו'לע אוירבאך), וואס איז געווען א שם דבר מיט זיין בקיאות בש"ס און מיט זיין חריפות נפלאה, און איז באלד נאך זיין חתונה, בשנת תרצ"ד, געווארן אויפגענומען אלס ר"מ אין די ישיבה אין באבוב.

ליידער איז כמעט די גאנצע משפחה, אבות על בנים, אומגעקומען על קידוש השם, הי"ד.

*

אנפאנג שנת תרצ"ו האט מען שוין געשמועסט בבית רביה"ק הי"ד אין טשעבין פון צוריק פארן קיין באבוב. די עסקנים האבן זיך פארנומען מיט א פלאן אויפצופרישן און אויסברייטערן די בנינים לתורה ולתפלה, און זיי צופאסטן צו דעם כסדר וואקסנדן עולם.

רביה"ק האט דאן אנגעשריבן א מכתב התעוררות צו אלע אנ"ש (געדרוקט אין מכתבי קודש ח"ב מכתב כ"ד), דאטירט א' לסדר אין זה כי אם בית אלקים (פרשת ויצא) תרצ"ו, וואו ער בעט זיי זאלן ביישטייערן דעם סכום וואס מען וועט אויף זיי ארויף לייגן, כדי מען זאל קענען אויספירן דעם פלאן מיט הצלחה. וזלה"ק:

ב"ה א' לסדר אין זה כ"א בית א' תרצ"ו טשעבין יע"א

הטיבה ד' לטובים ולישרים בלבותם, יהי שלו' בחילם שלוה בארמנותם,
ידידי הנגידים החסידים הישרים והתמימים, יהי נועם ד' עליהם.

מכנף הארץ זמרת שמענו כמעט מכל אנ"ש יחי' הקרובים והרחוקים, כי חדות ד' מעוזם ומוכנים בכל אות נפשם לכונן בעיר באבוב יצ"ו בית נוה שאנן עבורנו, ורחבת ידיהם לפניהם ולכל מאן דעסקין באורייתא בצל קורתנו, ובמקום רנה שם תהי' תפלה לא'ל חי.

אי לזאת הנני להודיע לכם כי עתה הזמן מוכשר לזה, וכאשר רצונכם הטוב עמנו בלב ונפש חפצה לראות הבית בשכלולו לעטרת צבי תפארת לבית ישראל, כן מלאו ידכם היום לד' ותעזרנו חיל כיד ד' הטובה עליכם להתחיל ולגמור בעזה"י בשעטומ"צ במוקדם האפשרי.

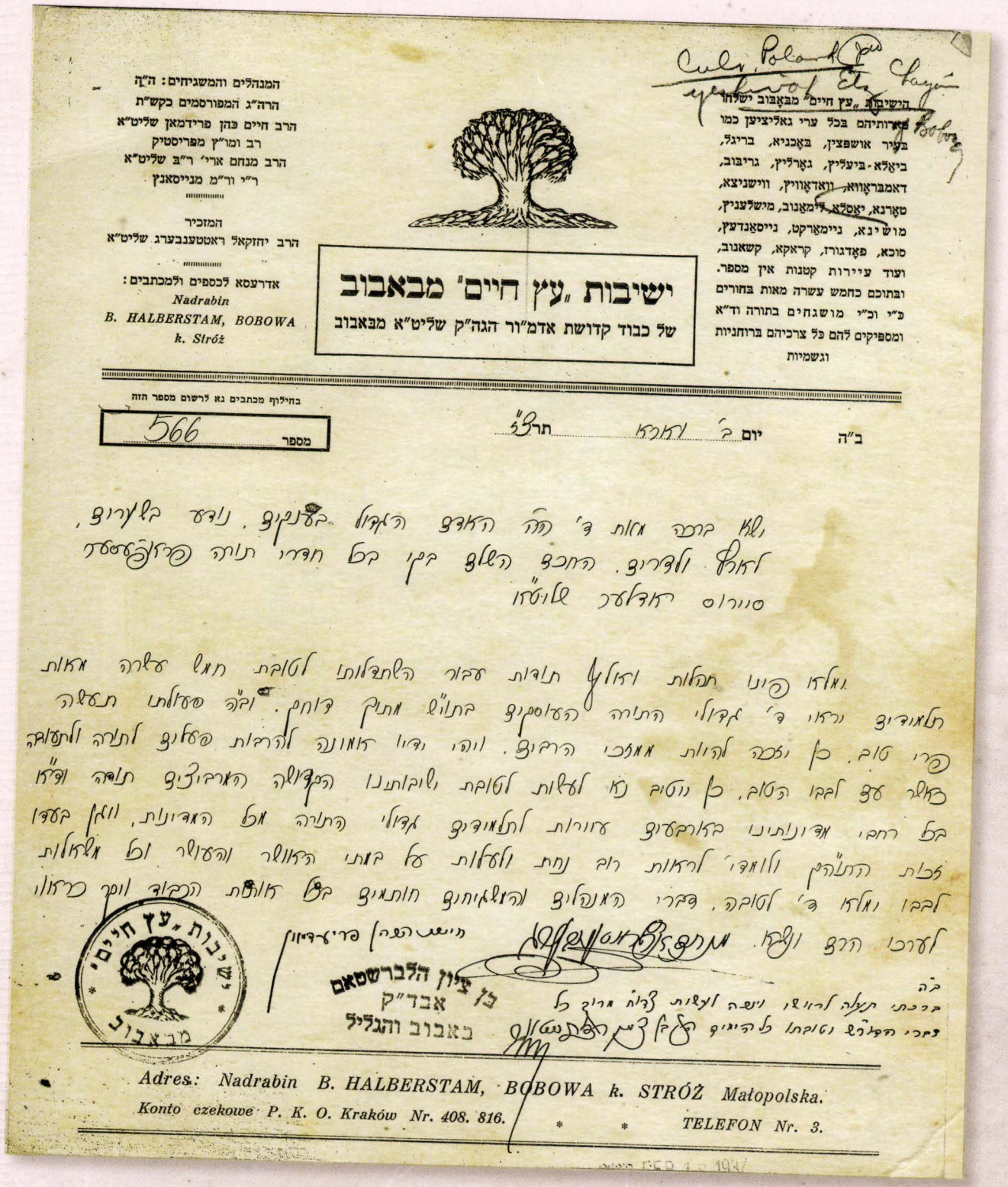
ולאשר לא ידע אינש בנפשו להעריך תרומת ידו, ע"כ צויתי על איש נאמן ביתי האברך המופלג ר' יחזקאל ר"ב [ראטנבערג] נ"י, להודיע לכל איש הסכום הנדרש מאתו, אשר עי"ז נוכל ברצ"ה לגשת אל המלאכה ולבוא לתכלית הנרצה בעזרתו ית"ש.

וערבה לה' מנחתם, ותצהיר צדקתם, להשפיע לכל איש ואיש כברכתם, ונזכה כולנו יחד מהרה לראות עיר ציון וירושלים בנוי לתלפיות, כימי עולם וכשנים קדמוניות, ברצון כל בית ישראל וכנפש ידידכם המחכה לישועת ד' ודו"ש באה"ר

הק' בן ציון הלברשטאם

א האלב יאר שפעטער האט דער כותב, הרה"ח ר' יחזקאל'ס הנ"ל, געשריבן א צווייטן בריוו, אין וועלכן ער איז מעורר מסלק צו זיין דעם סכום מיט וועלכן מען האט יעדן געשאצט, זייענדיג מודיע, אז רביה"ק איז שוין "עומד הכן לשוב לשבת בעזהי"ת בעיר באבוב יע"א, מקום אשר היה שם אהלו בתחלה".

און וווירקליך, אין חודש אלול תרצ"ו, איז רביה"ק הי"ד צוריק געקומען אהיים לחיים ולשלום, והעיר באבוב האירה מכבודו. ווידעראמאל איז דאס שטעטל געווארן א 'אבן שואבת' פאר טויזנטער אידן, וועלכע זענען געקומען אהער אויף שבתות וימים טובים, און די אמאליגע גלאריע פון באבוב האט באקומען נאך מער שיין און גלאנץ מיט יעדן יאר וואס איז אדורך - ודורו ראו ושמחו.



המנהלים והמשגיחים: ה"ה
הרה"ג המפורסמים בקש"ת
הרב חיים פהן פרידמאן שליט"א
רב ומו"ץ מפריסטיק
הרב מנחם ארי' ר"ב שליט"א
ר"י ור"מ מנייסאנץ

המזכיר
הרב יחזקאל ראטטענבערג שליט"א

אדרעסא לכספים ולמכתבים:
Nadrabin
B. HALBERSTAM, BOBOWA
k. Stróż

ישיבות „עץ חיים" מבאבוב
של כבוד קדושת אדמ"ור הגה"ק שליט"א מבאבוב

הישיבות „עץ חיים" מבאבוב ישלחו שליחותיהם בכל ערי גאליציען כמו בעזיר אושפיצין, באכניא, ברינגל, ביאלא-ביעלין, גארלין, גריבוב, דאמבראווא, וואדאוויץ, ווישניצא, טארנא, יאסלא, לימאנוב, מישלעניץ, מושינא, ניימארקט, נייסאנדעץ, סוכא, פאדגורז, קראקא, קשאנוב, ועוד עיירות קטנות אין מספר. ובתוכם כחמש עשרה מאות בחורים פ"י וכ"י מושגחים בתורה וד"א ומספיקים להם כל צרכיהם ברוחניות וגשמיות

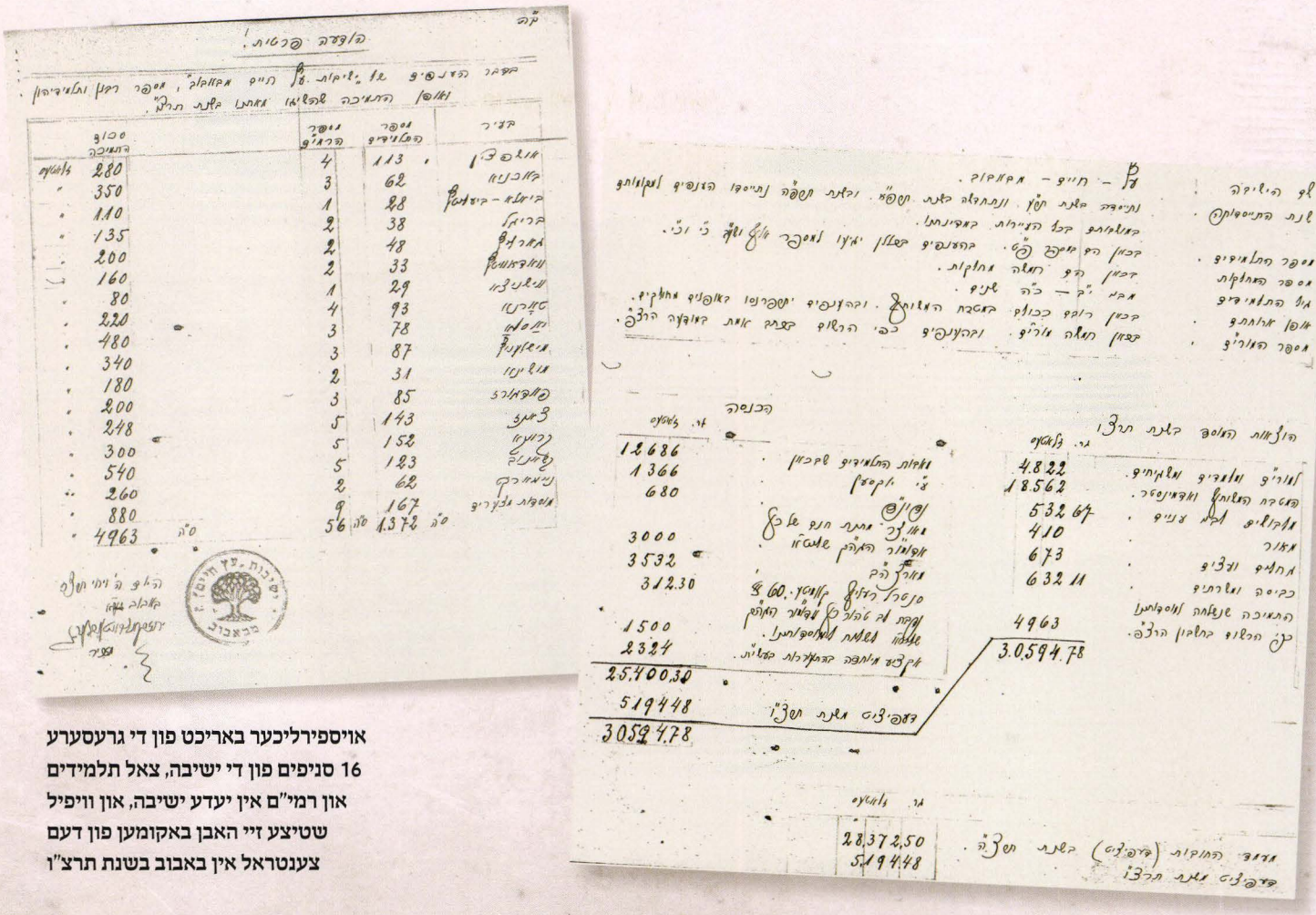
בחילוף מכתבים נא לרשום מספר הזה

מספר 566

ב"ה יום ב' ואתחנן תרפ"ג

Adres: Nadrabin B. HALBERSTAM, BOBOWA k. STRÓŻ Małopolska.
Konto czekowe P. K. O. Kraków Nr. 408. 816. * * TELEFON Nr. 3.

דאנק בריוו פון יאר תרצ"ז צו דער 'סענטריל רעליף' ביים 'דזשוינט' אין אמעריקא, און איר עומד בראש פראפעסאר סיירוס אדלער ע"ה.
דאס אינטערעסאנטע פון דעם בריוו, אז עס האט צוויי שורות צוגעשריבן פון רביה"ק זצ"ל הי"ד אליין, ובחתימת יד קדשו

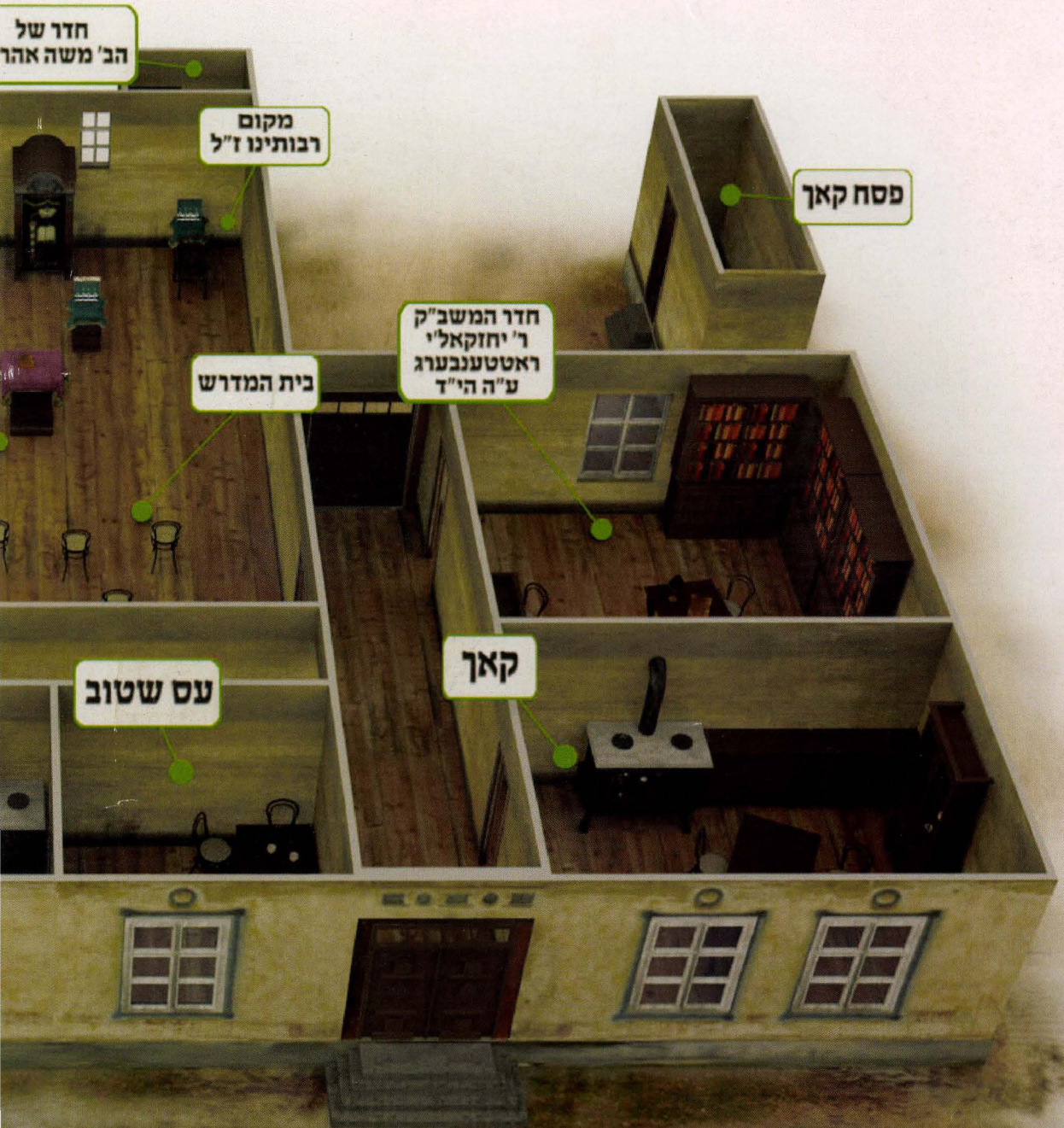


אויספירליכער באריכט פון די גרעסערע 16 סניפים פון די ישיבה, צאל תלמידים און רמז"ם אין יעדע ישיבה, און וויפיל שטיצע זיי האבן באקומען פון דעם צענטראל אין באבוב בשנת תרצ"ו

באריכט מיט אינטערעסאנטע פרטים וועגן די ישיבה. למשל, די ישיבה אין באבוב האט זיך געגרינדעט אין יאר תר"ע, און איז ווידער נתחדש געווארן שנת תרפ"א. די סניפים האבן זיך אנגעפאנגען צו גרינדן בשנת תרפ"ה. אין באבוב גופא לערנען איצט (שנת תרצ"ז) 89 תלמידים, און אלע סניפים ארום לערנען 1372 תלמידים א.א.וו. אויך איז דא א חשבון פון הוצאות און הכנסות און נאך.



רביה"ק זצ"ל אין זיין קוויטל שטוב, נאכ'ן זיך אומקערן צוריק קיין באבוב


חדר של
הב' משה אהר
מקום
רבותינו ז"ל
פסח קאן
חדר המשב"ק
ר' יחזקאל'י
ראטטענבערג
ע"ה הי"ד
בית המדרש
קאן
עס שטוב


מקום בני רבינו
חצר
קוויטעל שטוב
ספרים שטוב
ימה
חדר
של רבינו ז"ל
קאך

בימי המלחמה

דאס אלעס האט זיך אבער געענדיגט מיט'ן אריינמארש פון דעם דייטשן מיליטער קיין פולין. י"ז אלול תרצ"ט לפ"ק נישט מער ווי עטליכע טעג האט געדומען זינט דאס אריבערגיין פון די דייטשן די פוילישע גרענץ, (סעפטעמבער 1 1939 למספרם) און שוין (דעם 7'טן סעפטעמבער) איז באבוב געלעגן אונטער די טייוולאנישע שטיוול פון דעם אשמדאי.

זעלבסט פארשטענדליך אז עס איז באלד געווארן אויס צענטער פון דעם שיינעם באבוב'ער הויף. רביה"ק מיט זיין משפחה זענען אנטלאפן דריי טעג איידער די מלחמה האט אויסגעבראכן, ווי שוין דערציילט באריכות (פעולת צדיק לחיים ח"א פ"ג). אויף די הייליגע טעג פון יאר ת"ש זענען שוין נישט געקומען צופארן קיין חסידים, און א שווארצער וואלקן האט זיך אראפגעלאזט אויפ'ן שטעטל.



יודענראט אין באבוב. אויבערשטע שורה פון רעכטס צו לינקס: (?); ר' בן ציון גאלדבערג; (?); ר' יושע דימאנד. מיטלסטע שורה: ר' ישראל משה לאנדא (וויצע-הויפט פון יודענדראט) ; ר' משה האכבערגער; ר' שמואל מעסינגער (הויפט פון יודענראט); ר' חיים מאיער; ר' איטשע ר' ברוך מרדכי'ס שטיינברעכער. זיצנדיג: פנחס קנאפ; דוד שווינגער; (?); אב"ה הערש מאיער.

אין אנפאנג פון די מלחמה האט יעדער מורא געהאט צו בלייבן אין די קליינע שטעטלער, און דעריבער איז באבוב, אזויווי פיל אנדערע שטעט אירס גלייכן, תחילת היפשליך אויסגעליידיגט געווארן פון אידישע מענער. אויסגעשטעלט האט זיך אבער אז דייקא אין די קליינע שטעטלער האט געהערשט א פארהעלטנס-מעסיגער רוהיגקייט, על כל פנים אין די ערשטע צוויי יאר פון די מלחמה.

באבוב איז דעריבער אין די מלחמה יארן זאגאר געווארן א שטאט מיט א פיל גרעסערער אידישער באפעלקערונג. אויב פאר די מלחמה האט זי פארמאגט בערך 100 אידישע משפחות (וואס האבן געציילט איבער 600 נפשות) האט זי איצט צו באקומען פיל מער, פון אזעלכע וואס האבן פארלאזט די גרויסע שטעט און געקומען אהער. אזוי, למשל, ביים אויפשטעלן דעם געטא אין קראקא, אין זומער פון ת"ש, וועו צענער טויזנטער אידן זענען געבליבן אהן א היים מחמת מאנגל אין פלאץ אין דעם קליין-באגרעניצטן ארט 'פאדגורזש', וואו פון זיבעציג טויזנט קראקעווער אידן האבן נאר געמעגט און געקענט אריין צעהן טויזנט. וועו עס האט דאן געהאט א מעגליכקייט זיך צו באזעצן אין באבוב האט עס געטוען. דאס זעלבע איז געווען פון אנדערע שטעט[6].

6 אין דעם בוך 'פנקס הקהלות' איז פארצייכנט אז אין מערץ 1941 האט באבוב צו באקומען 300 פליטים, אין אפריל איז דער צאל שוין געווען 412 פלטים, און אין יולי זענען אנגעקומען 160 פלטים, וואס מען האט אהין געשיקט פון דעם דערבייאיגן גארליצער געטא. אויך אין יאר 1942 זענען צוגעקומען 200 פרישע איינוואוינער, און דאס פון די דערפער ארום באבוב. - סך הכל איז ביי דער אויסזידלונג אין אויגוסט 1942 געווען - לויט דעם ספר 'לוח השואה של יהדות פולין' - דער צאל אידישע נפשות 1500.

אין באבוב איז קיין פארמאכטער געטא קיינמאל נישט געווען. מענטשן האבן דארט געלעבט אין די אייגענע וואוינונגען ביז סוף יאר תש"ב, וועו עס איז פארגעקומען די אויסזידלונג. קיין געסטאפא, אדער וועלכער אנדערער 'אפיציעלער' נאצי-רוצחים באנדע, האבן אין באבוב נישט סטאנציאנירט. עס איז אבער יא געווען איין קאמאנדא פון דייטשן מיליטער, די 'וועהרמאכט', וואס איז געשטאנען גרויסן הויז פון דעם אנטלאפענעם בירגער-מייסטער דלוגאשעווסקי (ברודער פונעם פוילישן געניראל וויענאווא דלוגאשעווסקי). פון זיי האט מען אבער קיין צרות נישט געליטן וויל זיי האבן זיך נישט אינטערעסירט מיט דער "יודן פראגע". דאס שטעטל האט צו געהערט צו די גרעסערע נעבן שטעט גארליץ און יאסלא, וואו עס זענען געשטאנען בקביעות די געסטאפא. וועו מען האט געדארפט ארויסגעבן א גזירה, מאכן א רעוויזיע, אדער א פלוצלונגער כאפן צו דער ארבעט, פלעגן די רשעים קומען 'צו גאסט', טיילמאל פון גארליץ און טיילמאל פון יאסלא.

די ארדענונג אין שטאט האט געהאלטן, וויי פריער, די פוילישע פאליציי, וועלכע זענען געווען 'פאלגעוודיגע קינדער' פון די דייטשע מושלים. עס איז אבער געווען א מעלה וואס מען האט זיי געקענט אונטערקויפן פאר א ביסל וואדקא... די דייטשן האבן אויך דא איינגעשטעלט א 'יודענראט' וועלכעס איז באשטאנען פון גוטע אידן וואס האבן געזוכט צו העלפן. בפרט איז צו דערמאנען איר עומד בראש, דער חסידישער און מסירת נפש'דיגער יונגערמאן רבי שמואל מעסינגער הי"ד, איידעם פון ר' וועלוועלע פאליבוים ע"ה פון באבוב, וועלכער האט ביים אננעמען דעם פאסטן ערקלערט אז ער טוט דאס וויל "אויב נישט קען נאך נאמינירט ווערן אזא איינער וואס וועט זיין שעדליך". ר' שמואל האט געראטעוועט לעבנס, פארגרינגערט ליידן, און געהאלפן מיט וואס ער האט נאר געקענט, במסירת נפש ממש.

אויך איז געווען דארט א אידישער 'ארדענונגס דינסט', וואס האט 'געהאלפן' די פאליציי האלטן ארדענונג, און זען אז אידן זאלן נישט פארלעצן די געזעצן. וויי עס האט פארצייכנט אן עד ראיה, ר' אליעזר אונגער ע"ה, אין א צייטונג אין ארץ ישראל (שנת תש"ה), זענען די ארדענונגס דינסט פאליציאנטן אין באבוב געגאנגען אנגעטוען מיט זייערע חסידישע מלבושים, ארויפגעוויקלט ביז האלב, אונטער דעם שטרויענעם גארטל וואס דער 'יודנראט' האט זיי צוגעשטעלט, צוזאמען מיט א שטעקן אלס געווער... "עס איז פשוט געווען א געלעכטער אנצוקוקן וויי זיי האבן געשפילט די ראלע פון פאליציאנטן..." פירט ער אויס.

געזעצן קעגן אידן זענען אין באבוב געווען פונקט וויי אין אנדערע ערטער. מען האט נישט געטארט ארויסגיין פון שטאט, נאר מיט א באזונדערן פאסיר-שיין וואס די דייטשע אויבערזעהער האבן ארויסגעגעבן. מען האט נישט געטארט גיין קיין בארד-און-פיאות, נישט דאווענען אין בית המדרש, אויך נישט ארויסגיין נאך 7 פארנאכט א.א.וו. וויבאלד עס האבן זיך זעלטן באוויזן דייטשן אין שטאט האבן די אידן נישט מקבל געווען אזוי ערנסט דעם 'דינא דמלכותא'. א סאך האבן געטראגן בערד, און האבן טאג-טעגליך געדאוונט מיט מנין אין פריוואטע שטיבער.

די חסידישע יונגעלייט זענען זיך צוזאמען געקומען בשתיקה פרייטאג צו נאכטס און מוצאי שבת, מחזק צו זיין זיך און פארברענגען בד"ת ובשירות ותשבחות ביז שפעט אין די נאכט. עס איז אפילו געווען אמאל אז זיי האבן נישט געהאט קיין

שטיקל ברויט אויף וואס זיך צו וואשן סעודת מלוה מלכה, האבן זיי געגנומען רויע וויצלעך און געקייעט, זכר לסעודה, און ווי געווענליך פארברענגט מיט שמועסן פון חסידות ודברי חיזוק.



הרה"ג ר' יחזקאל'ע ראטענבערג ז"ל הי"ד, משב"ק, און די פיוטים 'אילי הצדק' און 'לו חכתה נפשי', אויף וועלכע ער האט מחבר געווען זיינע תחנונים'דיגע ניגונים, בעת צר ומצוק אין שטאט באבוב.

עס האט זיך דאן געפינען אין באבוב א הייליגע חבריא, בתוכם האחים ר' מענדל'י ור' יחזקאל'י ראטענבערג, ר' עזריאל מאנדלבוים, ר' איציק מאטיל'ס (ניימאן), ר' אליש סופר, ר' נפתלי מעהר-כהנא (שוועסטערן-זון פון ר' שמואל מעסינגער, און איידעם פון ר' אורי קאנט, פונעם דארף 'ביזשאן' נעבן באבוב), ה' ינקום דמם. אלע פון די אויסגערופענע בני עליה אין באבוב.



האברך המרומם ר' נפתלי מעהר ז"ל הי"ד



הרה"ח ר' אליש סופר ז"ל הי"ד (לינקס)

זייענדיג א כתבא רבא, האט ר' יחזקאל'י פון דארט אנגעשריבן חיזוק בריוולעך צו אידן אין פארשידענע מקומות[7]. אויך האט ר' יחזקאל'י אין יענע ביטערע תקופה מחבר געווען די ארציגע ניגונים אויף די פיוטים פון שביעי ואחרון של פסח, אילי הצדק, לו חכתה נפשי, און ארבעה נקראו נחלה, וועלכע זענען דורכגעדרונגען מיט דעם וויי-געשריי אויף די צרות הזמן.

כאטש ווי געזאגט איז דאס לעבן דא געווען רוהיגער ווי אין די גרויסע שטעט, פונדעסטוועגן האט מען אויך דא כסדר געלעבט אין פחד. מען האט געציטערט טאמער באווייזט זיך א דייטשער רשע. יעדעס אויטא איז געווען אונטער א חשד, אויך יעדער פאלאק איז חשוד געווען אויף מסירה. מענטשן האבן וויניג פארדינט און געליטן פון הונגער. פון צייט צו צייט האט מען געמוזט ארבעטן פאר דעם דייטש פארשידענע מלאכות בזויות ושפלות, און ווער עס האט זיך א קעגן געשטעלט איז געווען אחת דתו...

אויך די פארשידענע פלוצלינגע גזירות האבן אנגעמאכט א צומישענעש און געווארפן א שרעק. אט, למשל, איז פלוצלונג ארויס א גזירה אז יעדער מוז אפגעבן אלע זיינע פיטער-זאכן ווי פעלצן, שטריימלעך, וואדימע שטיוול א.ד.ג. געווען איז עס בעצם יום השבת, און מען האט עס געמוזט טוען ביז עטליכע שעה. האט זיך געמאכט א שאלה צו מעג מען אראפרייסן די פיטערן פון די מלבושים, נישט וועלנדיג פארלירן די לעצטע מלבושים וואס מען האט פארמאגט. געווען אזעלכע וואס האבן

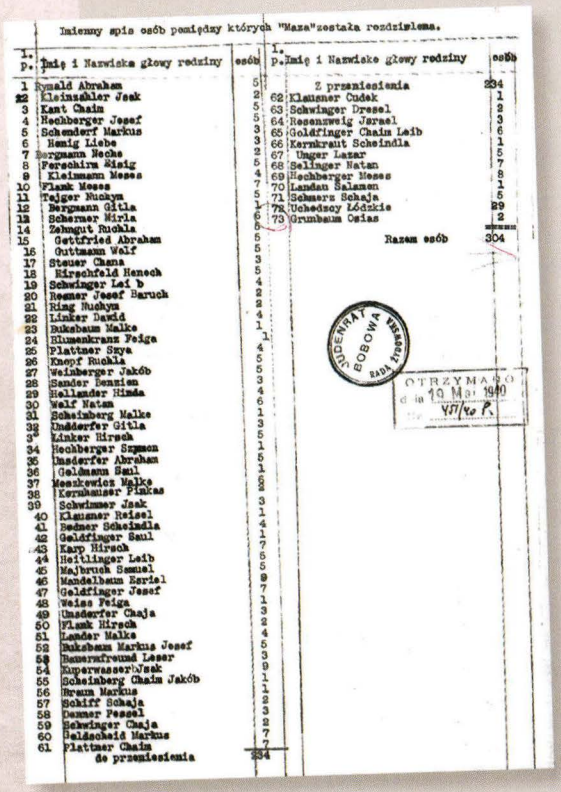
7 באקאנט אז די מליצה וואס ער האט געשריבן, באזירט אויפ'ן פסוק אין תהלים (קלט, טו) רוקמתי בתחתיות ארץ, לויט דעם באקאנטן טייטש בדרך צחות אויף 'ורוקם' און געלעבט (אנשטאט געווועבט), האט ער געשריבן 'רוקמתי בתחתיות ארץ', איך לעב און בין בשמחה אויך וועז איך געפין זיך בדיוטא התחתונה, און טיילמאל אפילו באהאלטן בתחתיות ארץ כפשוטו, אין אונטערערדישע בונקערס. - ראויים הדברים למי שקיימם.

בשום אופן עס נישט געוואלט טוען, און אפילו נישט מתיר געווען מיט אן אמירה לעכו"ם, זיי האבן געהייסן א גוי זאל הייסן א צווייטן גוי עס צו טוען, אן אמירה לעכו"ם לאמור לעכו"ם...

עס איז זיך פארצושטעלן אז דאס לעבן כסדר אונטער קאשמארנע פחדים, דערצו דאס הערן כסדר די ביטערע נייעסן פון די גרעסערע שטעט, האט היפשליך פארטונקלט די שיין פון די זון, אויף ווי ווייט זי האט נאך יא א ביסל געשיינט אין באבוב.

סאציאלע הילף פאר באבוב

שוין אנפאנג סעפטעמבער 1940 האט דער הויפט פון יודנראט, שמואל מעסינגער, זיך געוואנדן צו דער יידישער צענטראל קאמיטעט אין קראקא[8] מיט א הילפס-רוף פאר די אידן אין באבוב, באזונדערס פאר די פליטים. אפריל 1941 איז אויפגעשטעלט געווארן אין באבוב א סניף פון דער צענטראלע. ביז ענדע 1941 האט די צענטראלע אין קראקא געשיקט קיין באבוב א געוויסן סכום יעדן חודש. סך הכל האט מען געשיקט אין 1941 - 4,650 זלאטעס, אין מערץ 1942 - 1,300 זלאטעס, און אין יוני 1942 - 800 זלאטעס.


Imienny spis osób pomiędzy których "Maza"została rozdzielona.

l. p.	Imię i Nazwiska głowy rodziny	osób
1	Rymald Abraham	5
22	Kleinzahler Jsak	2
3	Kant Chaim	5
4	Hechberger Josef	5
5	Schemderf Markus	3
6	Hemig Liebe	3
7	Bergmann Necha	2
8	Fereshirm Rinig	5
9	Kleinmann Moses	4
10	Flamk Moses	7
11	Tajger Ruchym	5
12	Bergmann Gitla	1
13	Scherner Mirla	6
14	Zehngut Ruchla	5
15	Gottfried Abraham	5
16	Guttmann Wolf	5
17	Steuer Chana	3
18	Hirschfeld Henech	5
19	Schwinger Lei b	4
20	Reener Josef Baruch	2
21	Ring Ruchym	2
22	Linker Dawid	1
23	Bukshaum Malke	1
24	Klumenkranz Feiga	4
25	Plattner Szya	5
26	Knopf Ruchla	3
27	Weinberger Jakób	4
28	Sander Bennien	6
29	Hellander Hinda	6
30	Welf Natan	3
31	Schsinberg Malke	5
32	Undderfer Gitla	5
33	Linker Hirsch	1
34	Hechberger Szymon	5
35	Undderfer Abraham	2
36	Goldmann Saul	2
37	Meenkowicz Malke	3
38	Kernhauser Pinkas	1
39	Schwimmer Jsak	4
40	Klemmer Reisel	1
41	Redner Schaindla	7
42	Geldfinger Saul	5
43	Karp Hirsch	6
44	Heitlinger Leib	5
45	Majbruch Samuel	9
46	Mandelbaum Revisl	7
47	Geldfinger Josef	1
48	Weiss Feiga	3
49	Undderfer Chaja	2
50	Flamk Hirsch	4
51	Leader Malke	5
52	Bukshaum Markus Josef	3
53	Bamerafreund Leser	9
54	Kuperwasser Jsak	1
55	Scheinberg Chaim Jakób	1
56	Braum Markus	2
57	Schiff Schaja	3
58	Danner Fessel	3
59	Schwinger Chaja	7
60	Goldschaid Markus	7
61	Plattner Chaim	7
	do przeniesienia	234

l. p.	Imię i Nazwiske głowy rodziny	osób
	Z przeniesienia	234
62	Klausner Cudek	1
63	Schwinger Dresel	2
64	Nesenzweig Jsrael	3
65	Goldfinger Chaim Leib	6
66	Kernkraut Scheindla	1
67	Unger Lazar	5
68	Sellinger Natan	7
69	Hechberger Moses	8
70	Landau Salmon	1
71	Schmerz Schaja	5
72	Uchedzcy Łódzkie	29
73	Grunbaum Celas	2
	Razem osób	304

OTRZYMANO dnia 19 Maj 1940 471/40 P.

אפיציעלער רשימה פון 'יודנראט' אין באבוב פון זייער סאציאלער הילף פראגראם

די געלטער האבן צוגעהאלפן צום עקזיסטענץ פון א פאלקס-קאך וואס איז אויפגעשטעלט געווארן ענדע 1940. די מאלצייטן - איינמאל א טאג - זענען געווען פאר פיל מענטשן די איינציגע באשפייזונג אין טאג. דער קאך האט עקזיסטירט ביז צו דער אויסזידלונג.

ארום 70 קינדער מיט ספעציעלע געברויכן, האבן באקומען צו צוויי מאלצייטן א טאג, פרישטיג און מיטאג. נאך 200 האבן געווארט אויף אזא הילף, אבער דער 'יודנראט' האט נישט געהאט די פינאנציעלע מעגליכקייטן דאס נאכצוקומען.

עס איז אויך געווען א שולע (א חדר) וואס האט באקומען שטיצע פון דער יידישער צענטראל אין קראקא. טראץ דער שווערער מצב אין געטא באבוב, דער מאנגל אין שפייז, קליידונג, הייצונג, און דער גרויסער מענטשן-געדראנג, איז נישט באקאנט פון קיין מגיפה-אויסברוכן אין שטאט, ביז פעברואר 1942.

8 כדאי צו באמערקן אז דער אידישער קאמיטעט האט באקומען טייל פון זיין הכנסה, פון דעם עסקן ר' חיים ישראל אייז ע"ה אין צירייך, שווייץ. דאס איז צו זעהן פון א בריוו וואס ה' חיים ישראל האט געשריבן צו זיין קאלעגע, דער עסקן ר' יעקב גריפעל, אין טערקיי (געדרוקט אין ספר מושיען של ישראל ח"ז דף תנ"ה) דאטירט ועש"ק שלח תש"ג, וז"ל: "את ועד התמיכה בעירו של הרמ"א יש לי יחוסים, אבל לפני כשנה (ד.ה. שנת תש"ב, איידער די אויסזידלונגען) היתה היכולת לשלוח על ידם, אח"כ לקחו השונאים את כל אשר נשלח לועד התמיכה".

הרה"ח ר' לייבל מאנדלבוים ע"ה, וועלכער איז אנגעקומען קיין באבוב אינמיטן תש"א, געט איבער אין זיין ספר 'גערעטעוועט פון כבשן האש' וועגן די שול, און וועגן דעם בית המדרש פון רבותינו הק' אין באבוב:



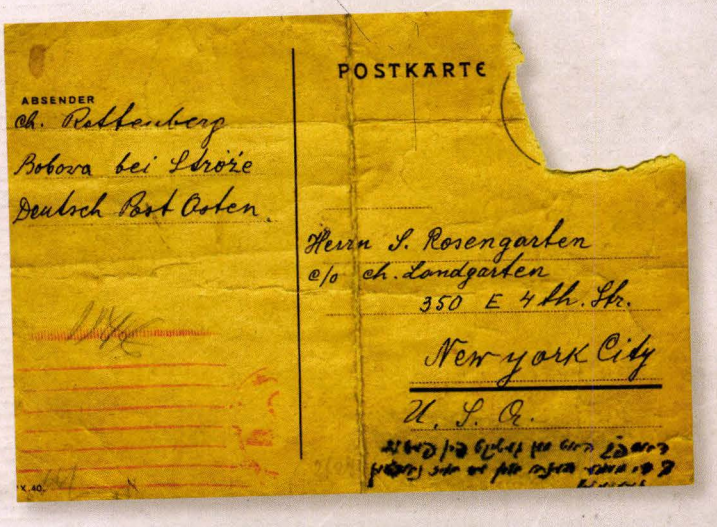
הרה"ח ר' לייבל מאנדלבוים ע"ה

אין די צייט וואס מיר האבן געוואוינט אין באבוב, האט מען שוין נישט געדאוועט אין די געהעריגע שול, ווייל די אפיציעלע שול געבוידע אינעם צענטער פון שטעטל איז געווען צוגעמאכט. נאר מען האט געדאוועט אינעם בית המדרש וואס איז געווען אונטערן הויז פונעם רב ז"ל, וואס האט געהייסן "דעם רב'ס בית המדרש". יענע בית המדרש איז אויך געווען היפש גרויס, אבער מען האט נישט געדאוועט דארט אינעם גאנצן בית המדרש, ווייל א גרויס טייל דערפון האט מען געמאכט שטובער צו וואוינען פאר פליטים וואס זענען אנגעקומען פון טורנא אדער קראקא, און נאר איין שטיקל פונעם ביהמ"ד איז געבליבן צום דאוונען. אויך האט מען נישט געדאוועט דארט יעדן טאג, נאר אין שבת און יום טוב.

שפעטער, איןווינטער תש"ב, איז די שטאטישע שול ווידער געעפנט געווארן, אבער נישט צום דאוונען, נאר צו מאכן דארט ארבעט פאר די דייטשן ימ"ש. ווי עס גיט איבער ר' לייבעלע הנ"ל:

אינמיטן ווינטער איז געווען א שטיק צייט וואס מען האט גענומען די אידן אין באבוב צו פלעכטן שטיוול פון שטרוי, וואס דאס איז געווען גרינגערע ארבעט. וואַרשיינליך האט דאס ערלעדיגט דער ראש הקהל ר' שמואל מעסינגער ע"ה הי"ד, כדי מען זאל נישט דארפן ארויסגיין אין די קעלט און ארבעטן מיט שווערע ארבעט.

די דייטשע ארמייען האבן דעמאלט שוין געקעמפט אין רוסלאנד (זינט סוף תש"א), וואו די פרעסטן זענען ווינטער גאר שטארק, און זיי זענען נישט געווען צוגעוואינט צו אזעלכע שווערע קעלטן. צוליב דעם האט מען אונז באאויפטראגט צו מאכן שטרויענע גרויסע שטיוול צו שיקן פאר די דייטשע סאלדאטן אויפן רוסישן פראנט, אז זיי זאלן דאס אנטוען איבער זייערע געווענליכע לעדערנע שטיוול, זיך צו באשיצן פון די פראסטיגע קעלט. (מען האט אלץ געזוכט צו זיין עפעס נוצבאר פאר די דייטשן, כדי זיי זאלן נאך לאזן די אידן לעבן).



פאסט-קארטל פון הרה"ח ר' יחזקאל'ע ראטענבערג ז"ל הי"ד, געשיקט פון געטא באבוב קיין אמעריקא צו הרה"ח ר' שמואל ראזענגארטען

די שטרוי ארבעט פלעגט מען מאכן אין די גרויסע שול אין באבוב, וואס דארט איז געווארן דער וואַרשטאט (פאבריק) וואו מען האט פאבריצירט די שטיוול.

פעמים צרה



ר' נחום רינג ע"ה הי"ד,
שמש פון די שול



ר' יואל אדלער ע"ה הי"ד,
משמש בבית רביה"ק זצ"ל
הי"ד, פארשטעלט אין פורים

דער מער-ווייניגער רוהיגער צושטאנד האט אנגעהאלטן ביז מאנטיג פרשת שמות, ט"ז טבת תש"ב (יאנואר 5 1942 למספרם) ווען מען האט צום ערשטן מאל דערפילט אז מען געפינט זיך פאקטיש אינעם פיסק פון דעם גרויזאמען לייב. אין יענעם טאג זענען געקומען צו פארן עטליכע געסטאפא לייט פון גארליץ, זיך ארום געדרייט עטליכע מינוט אין די קליינע געסלער פון שטעטל און געשאסן. 4 מענטשן זענען דאן געפאלן פון די קוילן. דאס זענען געווען די ערשטע פיר קרבנות.

די פיר ריינע אומשולדיגע קרבנות זענען געווען, **יואל אדלער**, דער באליבטער הויז-מענטש ביי רביה"ק הי"ד, א איש פשוט און קליינער בעל השגה, אבער זעהר אן ערליכער און תמימות'דיגער מאן. ווען מען האט אים געשאסן האט ער אויסגעשריגן הויך 'שמע ישראל'. ר' **יהושע גרינבוים**, באקאנט געווען אלס 'יהושע פיאקער', זייענדיג דער בעל עגלה פון שטעטל. אנדערש ווי דע געווענליכע בעלי עגלה, איז ר' יהושע געווען א חסידישער איד, מיט א בארד און געקרייזלטע פיאות, און געגאנגען שבת א שטריימל. ר' **חיים פלאטנער**, און מרת **סימא אונסדארפער**, טאכטער פון ר' **נחום רינג**, שמש פון די שול - ה' ינקום דמם.

דער אינצידענט האט דערשיטערט דאס שטעטל, און אויפגעטרייסלט יעדע'ס געוויסן, זייענדיג דאס ערשטע מאל וואס די דייטשן זענען אריינגעקומען, און אהן קיין פארוואס און פארווען געהרג'עט אידן קאלטבלוטיג. עס איז אבער נישט געווען וואס צו טוען, און דאס 'לעבן' מישטיינס געזאגט, איז צוריק געגאנגען צו איר רוטין.

*



הרה"ח ר' אברהמל'י מאנדלבוים ע"ה צוזאמען מיט רבינו זצ"ל

זעקס וואכן שפעטער, מיטוואך פרשת תרומה, דעם צווייטן טאג ר"ח אדר תש"ב (פעברואר 18 - 1942) זענען ווידער געקומען די רשעים ימ"ש און עס האט זיך נאכאמאל איבערגעחזר'ט די זעלבע זאך. זיי האבן געשאסן צופעליגע דורכגייער אין גאס, און זיך ווייטער געפארן, ווי קיינמאל גארנישט. איצט זענען נעבער געפאלן פינף מענטשן, ובראשם דער איש חסיד ונכבד ר' **חיים יוסף פרנס** - ה' ינקום דמם. די רשעים האבן אויך נאכגעשריגן ר' **אברהמ'לע מאנדלבוים** ע"ה, ער זאל זיך אפשטעלן. ער האט אבער נישט געפאלגט, און אנטלאפן מיט די לעצטע כוחות זיך צו באהאלטן, און איז ב"ה ניצל געווארן.

אט די אקציע, זייענדיג שוין די צווייטע, האט איבערגעלאזט אויף אלע איינוואוינער א שטארקע דעפרעסיע, און טיפער זארג פאר דעם מארגן.

טבח מזעזע

קוים זענען אריבער צוויי וואכן און שוין ווידער האבן זיך באוויזן די בלוט-דורשטיגע חיות וועלכע זענען געקומען נאך מענטשן רויב. דאס מאל איז עס געווען דינסטאג ביינאכט, די נאכט פון פורים אויף שושן פורים. דער הויפט געסטאפא-מאן פון יאסלא, דער רשע ראשוויץ ימ"ש, האט געגעבן א באפעל פאר די פאליציי אין באבוב זיי זאלן איינזאמלען די חשוב'ע מענטשן פון שטאט, און זיי צוגרייטן צום שיסן. מען האט תיכף געמאכט א רשימה פון 25 אנשים חשובים, און במשך די נאכט זענען ארום געגאנגען, א דייטשער זעלנער צוזאמען מיט א פוילישן פאליציאנט און איינער פון דער אידישער ארדענונגס דינסט, זיי האבן איינגעזאמלט די מענטשן, און זיי פארהאלטן אין די לאקאלע תפיסה. צומארגנס זענען געקומען די געסטאפא רשעים און געבעטן פאר זיי גרויסע סכומים אויסלייז-געלט. נאך ווי מען האט צוגעשטעלט דאס געלט, האבן זיי ארויסגענומען אלע מענטשן צום עק שטאט, און זיי געשאסן נעבן דעם בית החיים.

אט וואס עס דערציילט דערוועגן אן עד ראיה, הרה"ח ר' לייבל מאנדלבוים ע"ה, בספרו 'געראטעוועט פון כבשן האש' הנ"ל:

פורים ביינאכט, ליל שושן פורים, איז פארגעקומען א מסיבה וואו דער עולם פון באבוב איז זיך צוזאמגעקומען אינעם רב'ס בית המדרש, אין דעם איינעם שטיבל וואס איז נאך געבליבן רעזערווירט צום דאוונען, און מען האט זיך משמח געווען לכבוד פורים, אונטער די אנפירערשאפט פונעם רב'ס זון רבי יחזקאל דוד ז"ל.

צוויישן אנדערע האבן זיך באטיילגט די צוויי חשוב'ע ברידער הר"ר מענדל'י און הר"ר יחזקאל'י ראטענבערג ז"ל הי"ד, הר"ר עזריאל מאנדלבוים ע"ה הי"ד, דער ספרא דבי רב הר"ר אלי'ש סופר ע"ה הי"ד, ר' נפתלי מעהר ע"ה הי"ד פון טארנא, מיט זיין שוואגער ר' מאטל זילבערשטיין ע"ה הי"ד (זיי זענען געווען איידעמער פון ר' אורי קאנט ע"ה פון באבוב, און האבן זיך דאן געפונען אין באבוב ביי זייער שוועי). ר' בן ציון גארליצער ע"ה, דער גרויסער למדן הב' המופלג שלמה פערלמאן ע"ה, ר' שמואל שטוב ע"ה פון קשאנוב, און אויך מיין טאטע און איך. סך הכל זענען געווען דארט בערך פינף און צוואנציג מענטשן, וואס מען איז געזעסן פורים ביינאכט, אביסל געזונגען און אביסל געשמועסט, און ר' יחזקאל'י ראטענבערג ז"ל האט געגראמט, און מ'האט זיך אביסל מחזק געווען.

די ארטיגע פוילישע פאליציי האבן געהאט צוזאמגעשטעלט א ליסטע פון פינף און צוואנציג מענטשן פון די חשובי העיר, און זיי האבן די אלע מענטשן אויפגעזוכט אין יענע נאכט, און זיי געפירט אין די פוילישע תפיסה, און שפעטער אום שושן פורים בייטאג זענען אגעקומען די געסטאפא רשעים פון יאסלא, און האבן ארויסגעפירט די אידן צום בית החיים, וואו מען האט זיי אלע אויסגעשאסן הי"ד, און נאך אין זעלבן טאג האט מען זיי אלע קובר געווען.

די קדושים זענען געווען מסלתה ומשמנה פון די שטאט באבוב, וועלכע זענען געווען די מנהיגים אין שטעטל, צוויישן זיי איז געווען הרה"ח ר' מאטיל ניימאן (דער ראש הקהל), ר' שלום האלצער (א רייכער שיך סוחר), ר' אביגדור וואלד (א שניט סוחר), און נאך אנדערע חשוב'ע מענטשן, ה' ינקום דמם. פון די גאנצע לאנגע ליסטע האט נאר געפעלט איינער, ר' יחזקאל דוד ז"ל, וועמען דער טאטע האט געראטעוועט[9].

9 די מעשה וועלט דארט דערציילט באריכות, אבער בקיצור איז די מעשה, אז די דייטשן האבן אינמיטן די נאכט אנגעקלאפט אויף די טיר פון ר' אברהמ'לע, וואס איז יענע נאכט געשלאפן אין רב'ס הויז. זיי האבן געזאגט אז זיי זוכן 'יחזקאל דוד הלברשטאם' (פאקשעווניצער רב ז"ל), האט ער זיי געהייסן גיין ארום צו דע אנדערער זייט, וואו עס איז געווען ר' יחזקא'ל דוד'ס דירה. דערווייל האט ער פון אינעווייניג געהאקט אויף די וואנט און געשריגן "יחזקאל דוד אנטלויף, די רשעים זוכן דיך". דער פאקשעווניצער רב איז באלד ארויס געשפרינגען פון פענסטער, זיך געלאפן באהאלטן אין הויז פון ר' יחזקאל בעדער, און נאך די זעלבע נאכט אנטרינען קיין טארנא. וועָן די רשעים זענען געקומען צו זיין דירה, האט די רביצין געעפנט, און געזאגט אז שוין עטליכע טעג וואס ער איז נישט אינדערהיים. זיי האבן געגלייבט און אוועק געגאנגען.

ר' אביגדור וואלד און ר' יעקב פאלקמאן הי"ד

איינער פון די קדושי שושן פורים איז געווען, ווי שוין נעשריבן, ר' **אביגדור וואלד** הי"ד. ער איז געווען אן איידעם ביי ר' רפאל בראנדשטעטער ע"ה פון באבוב. ער האט געהאט א זון ר' רפאל וואלד ע"ה, וועלכער האט נאך די מלחמה געוואוינט אין תל אביב, און איז געווען שטארק מקושר קיין באבוב. ער פלעגט כסדר קומען קיין קרית באבוב מיטצוהאלטן יעדע סעודת הילולא, חנוכה וכדומה. ער איז נפטר געווארן בשנת תשמ"ט, נישט איבערלאזנדיג קיין זש"ק, און מוצש"ק שקלים שנת תש"נ, בעת רבינו זצ"ל איז געווען אויף א באזוך בארה"ק, האט מען אריינגעגעבן א ספר תורה אין ביהמ"ד פון די ישיבה 'קדושת ציון' לעילוי נשמתו. ביי יענער געלעגנהייט האט רבינו זצ"ל געשמועסט פון ר' אביגדור הי"ד, און געזאגט (ווי עס איז מועתק אין 'שערי ציון' גליון נ'):

ר' אביגדור ע"ה פון באבוב איז געווען א זון פון ר' יחזקאל פון בארדיוב. ווען עס איז אויסגעקומען אז דער זיידע (רביה"ק מוהר"ש זצ"ל) אדער דער שינאווער רב ז"ל זענען געפארן קיין בארדיוב, איז די אכסניא אלעמאל געווען ביי ר' יחזקאל'ען.

ר' אביגדור איז געווען מיינס א נאענטער ידיד. כ'האב נישט געהאט אין די שטאט באבוב נאך אזא ידיד נאמן. אין די יארן וואס דער טאטע זכרונו לברכה האט געוואוינט אין טשעבין, און איך בין געווען יונגער רב אין באבוב, האט ער ממלא געווען מיין רצון אין יעדן ענין.



ר' רפאל וואלד ע"ה

ר' אביגדור איז געווען א גביר, ער האט געפירט די באנק אין די שטאט באבוב, און פון דארט האט ער געטיילט צדקות און געטוען אהן א שיעור חסד פאר די ארימעלייט אין די שטאט. ער האט געדענקט גאנץ ששה סדרי משנה פון אויסנווייניג! דאס האט זיך געגומען פון דעם, ווייל דורכאויס די גאנצע ערשטע וועלט-מלחמה, וואס האט געדויערט א פיר-פינף יאר, האט ער זיך אויסבאהאלטן אין א בוידעם, און דארט האט ער כסדר געלערנט משניות, ביז ער האט געקענט דאס גאנצע מיט'ן לשון בעל פה, ממש ווי 'אשרי'. יעדן שבת ווען ער איז אריינגעקומען אין בית המדרש, זענען בחורים צוגעגאנגען צו אים און אויסגעהערט ווי ער זאגט משניות פון אויסנווייניג, און ער האט זיך קיינמאל נישט פארהאנקערט.

*

נאך איינער פון די קדושים פון יענעם טאג איז געווען ר' **יעקל פאלקמאן** ע"ה הי"ד. רבינו זצ"ל האט אמאל געשמועסט פון אים, און דערציילט אז ר' יעקל האט געוואוינט אין א דארף 'שעדליסק' אין גליל פון באבוב, און מען האט אים געפרופן "ר' יעקל שעדליסקער". ער איז געווען אן איש חכם, און רביה"ק הי"ד פלעגט מייעץ זיין אים צו נעמען פאר א בוררות.

ר' יעקל האט געהאט אן אלטן טאטן א סגי נהור ל"ע, וואס האט געקענט עטליכע בלעטער גמרא מיט תוספות בעל פה אין מסכת פסחים, און אין מסכת קידושין, וואס ער האט כסדר געחזר'ט. ער האט ליב געהאט - האט רבינו זצ"ל געזאגט - ווען מיר זענען געקומען אים אויסהערן דאס לערנען, ווייל אזוי האט ער עס ווידעראמאל געחזר'ט און נישט פארגעסן.

אין די שפעטערע יארן איז ר' יעקל פאלקמאן געווען א מיטגליד פון 'קהל' אין באבוב.

א שרעקליך גרויזאמע סצענע האט זיך יענעם טאג אפגעשפילט אין הויז פון משפחת וואסערלויף אין באבוב. איינער פון די 25 אויף די שווארצע ליסטע, איז געווען א איד מיט'ן נאמען ר' וואלף וואסערלויף ע"ה הי"ד. ר' וואלף איז געווען אן איש מכובד, פון די שענסטע בעלי בתים אין שטאט. ער האט געהאט א זון א חשוב'ער בחור, פון די מצוינים אין די ישיבה אין באבוב, מיט'ן נאמען יצחק (איטשע) וואסערלויף הי"ד. וועו דער איטשע האט געהערט אז מען האט ארעסטירט דעם טאטן, איז ער געגאנגען צו די פאליציי, וואו עס איז געזעסן דער רשע ראשוויץ ימ"ש, און זיך ביי אים געבעטן ער זאל אים נעמען אנשטאט זיין טאטן. מיין טאטע האט א פרוי און קליינע קינדער - האט ער זיך געבעטן ביים רוצח - און איך בין אן איינצלנער. אויב דארפסטו מענטשן צו דער ארבעט, בין איך דאך יונגער און שטערקער פון אים. דער סאדיסט האט זיך אויסגעלאכט פון אזא 'מענטשליכע' בקשה, און אים באפולין ער זאל זאפארט פארשווינדן.

באלד דערנאך האט זיך דער רוצח בארעכנט, און חרטה געהאט פארוואס ער האט פריי געלאזט דעם מחוצף, וואס האט געהאט די העזה צו קומען בעטן אזא זאך. ער האט זאפארט באפוילן מען זאל אויפזוכן דעם בחור און אים ברענגען אהער. וועו איטשע האט געהערט אז מען זוכט אים, איז ער געלאפן זיך באהאלטן. זעענדיג אז דער בחור איז נישט צו געפונען, האט ראשוויץ ימ"ש ארויסגעגעבן אן אולטימאטום, אויב קומט נישט דער יוגנטליכער ביז א קורצע צייט, וועט ער אויסהרג'ענען די גאנצע שטאט. הערנדיג דאס האט דער בחור געזאגט "חס ושלום! איך וועל נישט גורם זיין אז קיין איד זאל אומקומען צוליב מיר", ער האט זיך געזעגנט פון זיינע חברים, געבעטן מען זאל מתפלל זיין פאר אים, און געגאנגען צו דער פאליציי סטאציע. ווי נאר דער רשע האט אים געזען, האט ער אויסגעצויגן זיין רעוואלווער און אים דערשאסן אויפ'ן ארט.

דער רוצח האט אבער נאך אלס נישט געקענט לעשן זיין רציחה-דורשט, און באפוילן צו הרג'ענען די גאנצע וואסערלויף משפחה. מיט הינטישער אכזריות זענען די רוצחים באפאלן דאס הויז פון די וואסערלויפ'ס, וואו עס זענען געזעסן די מוטער מיט די קינדער מיט תהלים'לער אין די הענט, און געזאגט תהלים פאר דעם טאטן און דעם ברודער - און זיי אלע אויסגעשאסן מיטאמאל.

עס איז געווען א שרעקליך בילד צו זעהן ווי עס ליגן נעבעך חללים, אם על הבנים, מיט תהלים'לער אין די הענט, וואס זענען פארשמירט פון זייער וואריעם בלוט - ה' ינקום דמם השפוך.

*

עס איז פארבליבן א געשריבענער הגדת עדות פון איינעם פון די תושבים אין באבוב אין יענער צייט, הרה"ח ר' יהושע בערגמאן ע"ה, וועלכער האט אליין מיטגעמאכט די צרות און פחדים אין יענע תקופה, און געווען פון די וועלכע האבן זיך מטפל געווען מיט די קבורה פון די קדושי שושן פורים[10]. כאטש מיט עטליכע פרטים איז זיין עדות אנדערש ווי מיר האבן געשריבן אויבן[11], ברענגען מיר דא זיין וועריסיע כלשונו:

אין א קליין שטעטל באבוב, קרייז יאסלא אין פולין, האט עקזיסטירט א אידישע קהלה פון צירקע 2000 נפשות, צוזאמען מיט

10 ר' יהושע איז אויך געווען דער וואס האט געזען די שחיטה פון משפחת וואסערלויף, זייענדיג דער וועמען מען האט שפעטער געשטעלט צו היטן דאס הויז פון גנבים, ווי ער האט געזאגט אין עדות בעל פה: "איך האב געזען מיט מיינע אייגענע אויגן, ווי עס ליגט א מאמע מיט קינדער, מיט תהלימ'לער אין די הענט, און דאס בלוט גיסט זיך פון זיי".

11 עס איז נישט מער ווי נאטירליך אז נאך אזא חורבן, מיט אזוי פיל מיטמאכענישן, איז "אין שני עדים מעידים בסגנון אחד". מיר זענען אלעמאל געגאנגען נאך רוב דעות, אבער לאו דוקא אז דא און דארט האט דער יחיד נישט בעסער געדענקט. - וללמד על הכלל כולו יצא.



הרה"ח ר' יהושע בערגמאן ע"ה, אלס יונגערמאן, ביים שערן. לינקס איז זיין פאטער הרה"ח ר' אייזיק בערגמאן ע"ה.

די איבערגעזידלטע פון די אומגעגנט אין יאר 1942. די קהלה האט רעפרעזענטירט שמואל מעסינגער אלס פרעזעס פון אידנראט. דער דערמאנטער האט אין יענער צייט פערטיידיקט די אידישע אינטערעסן מיט מסירת נפש.

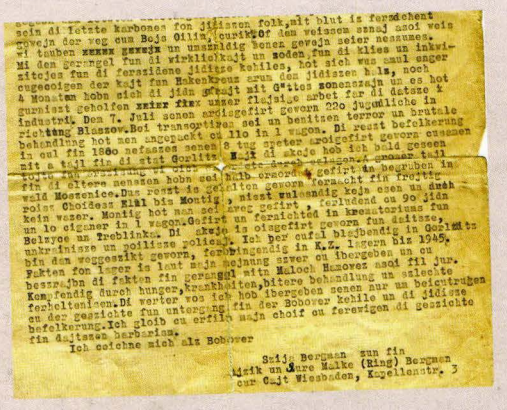
ווי עס איז געפאלן דער טרויעריגע משפט צו פארניכטן אונזער פאלק, האט זיך אנגעהויבן די שחיטה אין א גרויזאמערן גיהנום אקציע אין די קליינע שטעטלעך, אויסגעפירט מיט די הילף פון דער פוילישער פאליציי.

דער ערשטער זייער בעסטיאלע אויפטריט אין באבוב איז פארגעקומען 1.5.42 די גארליצער און יאסלא געסטאפא, אין בעשטאנד פון אויטא און קיזקא, האבן ברוטאל ערמארדעט 5 אידן אין מיטן טאג, אין הויפט פלאץ. פארלאנגענדיג א גרויסע קאנטריבוציע זענען זיי אוועק געפארן פון שטעטל. נאר די עדות פון זייערע שרעקליכע טאטן זענען אונז דערגאנגען פון די אנדערע קהלות.

פונקט נאך 4 וואכן מארדען, אקציעס אין גאנצן קרייז, זענען זיי ווידער געקומען נאך באבוב אויף 'האזן-יאגד' און וויטער דערמארדעט 6 אידן. ווידער 4 וואכן גרויזאמע זענען אדורך אין פחד און טרויער.

דעם 5 מערץ אין די זעלבע יאר, זענען זיי געקומען בלוט-דורשטיג מיט א נידערטרעכטיגן פלאן. א טאג בעפאר איז טעלעפאניש איבערגעגעבן געווארן א באפעל דעם פוילישן פאליציי קאמענדאנט לאסקא, צו ארעסטירן 25 די אנגעזעענסטע אידן פון שטאט. די פוילישע פאליציי - לאסקא, העבדא, און אנדערע - האבן מיטן פולן באוואוסטזיין דעם באפעל אויסגעפירט. דעם אנדערן טאג זענען געקומען די געסטאפא און ארויסגענומען די ארעסטירטע אידן און געפירט זיי 100 מעטער נעבן די שטאט.

אינצווישן די געשעענישן האט א חסידישן בחור מיטן נאמען וואסערלויף געמאלדן זיין אפפער פאר זיין פאטער, דאמיט זיין קליינע ברידער און שוועסטער זאלן נישט בלייבן יתומים און די מוטער אן אלמנה. אבער די בלוטיגע טיגערס האבן טראץ דעם העלדישן אפפער זיך צוגענומען דעם פאטער מיט ביידע זוהן. אינצווישן איז איינער אנטלאפן און באהאלטן זיך. אזוי ווי מ'האט אים ערקלערט אז די געסטאפא וויל אויסשחט'ן די גאנצע שטאט פאר זיין פערזאך, האט ער זיך גוטוויליג צוגעשטעלט. נישט קילענדיג זיך דערמיט האבן זיי ערשאסן די מוטער און די גאנצע פאמיליע, נאכהער די אנדערע ארעסטירטע. פארן ערשיסן איז ביי זיי פארלאנגט געווארן דאס פארמעגן, דאס האט געזאלט זיין דאס אפקויף געלט.



אפיציעלער עדות'שאפט וואס ר' יהושע בערגמאן האט איבערגעגעבן אין דער דייטשער שפראך, פאר די קאמיטע אין מינכן, דייטשלאנד, תיכף נאך די מלחמה

די דאזיגע קדושים האבן מיר קובר געווען אויפ'ן בית עולם דורך שוויים און טרערן און עקשנות. אויפגעמאכט די פערפרוירענע און פערקאווטע-אין-אייז ערד, וואס האט זיך ענטוואגט אריינצונעמען די גרויזאמע קרבנות. אזוי האבן מיר זיי אנגעגעבן דעם לעצטן בכבוד'יגן פליכט, און מיט הספדים און תפלות זיי זאלן זיין די לעצטע קרבנות פון אידישן פאלק. מיט בלוט איז פערצייכנט געווען דער וועג צום בית עולם צוריק אויף דעם ווייסן שניי. אזוי וויים ווי טויבן און אומשולדיג זענען געווען זייערע נשמות.

ר' יהושע בערגמאן ע"ה

ר' יהושע בערגמאן ע"ה איז געווען דער זון פון הרה"ח ר' אייזיק בערגמאן ע"ה, דער פריזעהר (שערער) פון באבוב. אמאליגע צייטן, ווען מען האט געשניטן די האר פון קאפ מיט א גאל-מעסער, האט עס טיילמאל פאראורזאכט בלוט-וואונדן, און מענטשן האבן שטארק געליטן פון דעם. זייענדיג דער שערער פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל, האט בנו רביה"ק זצ"ל הי"ד מייעץ געווען פאר ר' אייזיק, ער זאל פארן קיין טארנא און זיך אויסלערנען צו שערן מיט א האנט-מאשינדל, וואס איז דעמאלט געווען א נייע ערפינדונג. ער האט אזוי געטוען און גיעו וארן באקאנט אלס א מומחה אין זיין פאך, צובאקומענדיג רייכע קונדן, פון וואס ער האט געהאט שיין פרנסה.

ווען ר' יהושע האט געדארפט טראכטן פון פרנסה, האט אים רביה"ק הי"ד געהייסן זיך נעמען צו די זעלבע מלאכה. כאטש ער האט נישט געהאט קיין חשק דערצו, האט ער געפאלגט, און דאן בשעת די קריג האט זיך ארויסגעווויזן אז דאס האט אים כסדר געראטעוועט. ווייל זייענדיג א גוטער שערער, האבן די דייטשע רשעים אים געלאזט לעבן, וועלנדיג אים נוצן פאר אייגענעם געברויך.



רבינו זצ"ל טאנצט מיט ר' יהושע בערגמאן ע"ה, בייי די הכנסת ספר תורה לבית מדרשנו

ר' יהושע ע"ה איז געווען צווישן די וועלכע האבן - בעת חורבן באבוב - זיך באשעפטיגט מיט קובר זיין די 70 ספרי תורה, אין א גרויסן גרוב, אונטער די שטאטישע שול. מיט צענדליגער יארן שפעטער, ווען ער האט אריינגעגעבן א ספר תורה בבית מדרשנו אין בארא פארק, האט רבינו זצ"ל דאס דערמאנט, און געזאגט אז אשרי חלקו וואס נאכ'ן זיין געצוואונגען קובר צו זיין ספרי תורה, האט ער זוכה געווען 'לרומם קרן התורה' דורך שרייבן א ספר תורה און עס אריינגעבן לבית מדרשנו.

בייי יענע דרשה האט רבינו זצ"ל אויך געזאגט א רמז אין דעם פסוק "ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל" אז ווען מען פארענדיגט און מען לייגט אריין א נייע ספר תורה להיכל, קומען צוריק די אלע רבבות אלפי נשמות האבודות, וואס יעדעס אות איז א נשמת ישראל, כידוע אז ישראל איז נוטריקון י'ש ש'שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה.

RABBI SOLOMON HALBERSTAM
OF BOBOWA

שלמה הלברשטאם
אבר"ק באבאוו

133 WEST 85th STREET
NEW YORK 24. N. Y.

TRafalgar 7-0835

ב"ה יום ה' פרשת ואתחנן לשנת תשי"א לפ"ק

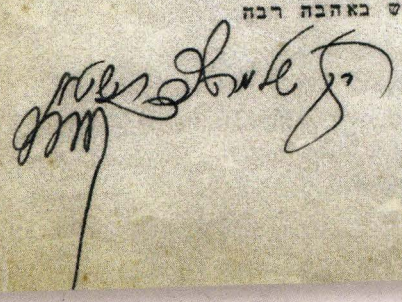
שוכט"ס לכבוד ידידי האברך הנכבד
והבעלה כש"ת מוה"ה יהושע בערגמאן נ"י

אחדוש"ט

בשבוע העבר בא לפני האברך מר סעצגער והראה לו סכתבך, אשר בו אתה מבקש לשלוח בעבורך ובעד משפחתך ד. פ. קאנטראקט, כדי לבוא לניו-יורק, והבטחתי לו תיכף להשתדל בזה הענין הגם שכעת אין זה דבר קל, כי בזמן האחרון עשו קישויים בסידור הקאנטראקטים ודורשים שהספאנסאר (הוא הבורג הקאנטראקט) יהי' אזרח אמריקאי ובעל נכסים, וכן עשיתי. בקשתי אחד מידידי, אזרח אמריקאי, אשר הלך להדזוינט ולהאיאס לסדר הכל עבורך, אבל להאבוני הרב אמרו לו שכבר עבר הזמן של קבלת קאנטראקטים לפי החוק ביום השלשים ואחד יולי לפ', ולא אבו לקבל ההצעות. סצדי עשיתי אשר ביכולתי.

הנני מודיע לך זאת, כדי שלא תחכה על חנם ולא תאחר הקאנטראקט שיש לך מן הדזוינט למיננעאפאליס. באמת פליאה בעיני שלא כתבת אלי לשלוח לך ניירות מקודם, כי יודע כל שנה עמי שכל האנשים שכתבו לי לשלוח להם קאנטראקטים והשתדלתי עבורם ושלחתי לכלם ולא השבתי פניהם ריקם, ובפרט עבורך הייתי שולח בלי שום עיכוב, ובודאי מאת ד' היתה זאת שנתעכבת בשם, ויהי' הכל לטובה ואפשר יעלה בידך אחרי בואך כאן עי"י הדזוינט להשאר בניו-יורק עי"י תחבילה ואסתלה. יעזור הש"ית שתצליח בדרכיך ותבוא לכאן אי"ה בשעה טובה וימין לך הש"ית פרנסתך בהרחבה גדולה.

בברכת נפש ידידו"ש באהבת רבה



ווי באקאנט האט רבינו זצ"ל מייסד געווען באלד ביים קומען קיין אמעריקא (תש"ו) א 'ועד פדיון שבוים' צו ברענגען די אידן פון די די. פי. לאגערן קיין אמעריקא. הונדערטער אידן, לאו דוקא באבוב'ער חסידים, זענען געקומען מיט דער הילף פון רבינו זצ"ל וועלכער האט געשאפן די נויטיגע דאקומענטן (וועלכע זיי האבן דאן געדרופן ד. פ. קאנטראקטן) פאר די אידן, זיי זאלן קענען אריינקומען אין לאנד. פארליגנד איז א בריוו פון רבינו זצ"ל צו ר' יהושע בערגמאן ע"ה, אן ענטפער צו זיין וועגדונג פאר אזא קאנטראקט. אינטערעסאנט וואס רבינו שרייבט דרך אגב "יודע כל שער עמי, שכל האנשים שכתבו לי לשלוח להם קאנטראקטים, השתדלתי עבורם ושלחתי לכולם, ולא השבתי פניהם ריקם" דאס איז געווען, ווי געזאגט, אין די הונדערטער.

קיץ תש"ב

נאך יענע שרעקליכע שחיטה, האט שוין יעדער געוואוסט און געשפירט אז פריער אדער שפעטער וועט קומען דאס שרעקליכע, און עס איז נאר א פראגע פון צייט. וואס א חודש ווייטער, האט מען געהערט מער און מער שרעקליכע שמועות, פון גאנצע שטעט, גרויסע און קליינע, וואס זענען אויסגעליידיגט געווארן פון אידן. מען האט געהערט פון מאסן-הריגות, פון פארשיקונגען, פון צוטיילן משפחות א.א.וו.

אזוי איז געווען אין אלגעמיין. אנדערש איז אבער געווען ביי דאס הייפעלע געהויבענע חסידישע אינגעלייט און בחורים, וואס כאטש אויך זיי האבן געהערט און געוואוסט פון אלעס וואס עס טוט זיך ארום, פונדעסטוועגן איז דער בטחון און די שמחה נאך אלץ געווען א טייל פון זייער טאג-טעגליך לעבן. זיי האבן נישט צוגעלאזט צו זיך קיין מחשבות פון יאוש, און מיט אלע כוחות פארגעזעצט דאס דאוונען און דאס לערנען, און אויך דאס צוזאמען קומען זיך.

אין יענע טעג, חודש תמוז תש"ב, איז אריינגעפאלן קיין באבוב א איד פון טארנא, ר' אליעזר אונגר ע"ה. דאס איז געווען נאך דער אויסזידלונג אין טארנא, ביי וועלכן מען האט אומגעברענגט זיין פאטער, הגה"צ דער זשאבנער רבי זצ"ל, ווי אויך זיין פרוי (טאכטער פון ר' ליבוש דיין ז"ל) און קינד הי"ד, איז ער אין זיין עלענדקייט געקומען קיין באבוב, וואו ער האט נאך געהאט משפחה און פריינד.

אין אן ארטיקל פארעפנטליכט אין א צייטונג אין א"י, באלד נאך די מלחמה, שנת תש"ה, שילדערט ר' אליעזר מיט התפעלות דאס העכערע לעבן פון די געהויבענע בחורים און יונגעלייט וואס ער האט געטראפן אין באבוב, אין שאטן פון די גזירות און פחדים. אט וואס ער שרייבט:

> אין באבוב האב איך נאך אזוי שפעט ווי אין יולי 42' געפונען צענדליגער עלטערע אידן, יונגעלייט און בחורים, וועלכע האבן עוסק געווען אין תורה, אין חסידות, אין סיפורי צדיקים, און אין באבוב'ער נגינה.
>
> אין אט דעם חסידות-פעסטונג עקזיסטירט נישט קיין עצבות און מען ווייסט נישט פון קיין יאוש. דא לעבט מען מיט אמונה און בטחון, וועלכע מאכן פארגעסן פון אלע צרות. דא פירט מען די מלחמת ה' פאר תורה און אידישקייט אפילו נאך ווי דער רבי איז שוין נישטא.
>
> "און אז דער גענעראל פאלט, און אפילו אז א האלב מיליטער איז ליקווידירט, דארף דען די מלחמה נישט וויטער אנגיין?" - זאגט צו מיר איינער פון די חסידים[12].

די "מלחמה" האט אבער לאנג וויטער נישט געהאלטן. ביים סוף פון יענעם זומער איז דער גורל פון די באבוב'ער איינוואוינער פארזיגלט געווארן. עס איז געווען א זעהר ביטערער זומער, דער גרויזאמסטער פאר אידן אין גאליציא. צענדליגער שטעט און שטעטלעך זענען אין יענע חדשים 'אפגעווישט געווארן' דורך דער דייטשער מארד-מאשין, און באבוב איז געווען נאענט אויף די רייע.

אויך דערציילט דער דערמאנטער ר' אליעזר אונגער ע"ה אין זיין בוך 'זכור', וואס ער האט אליין געזען, אז אין איינע

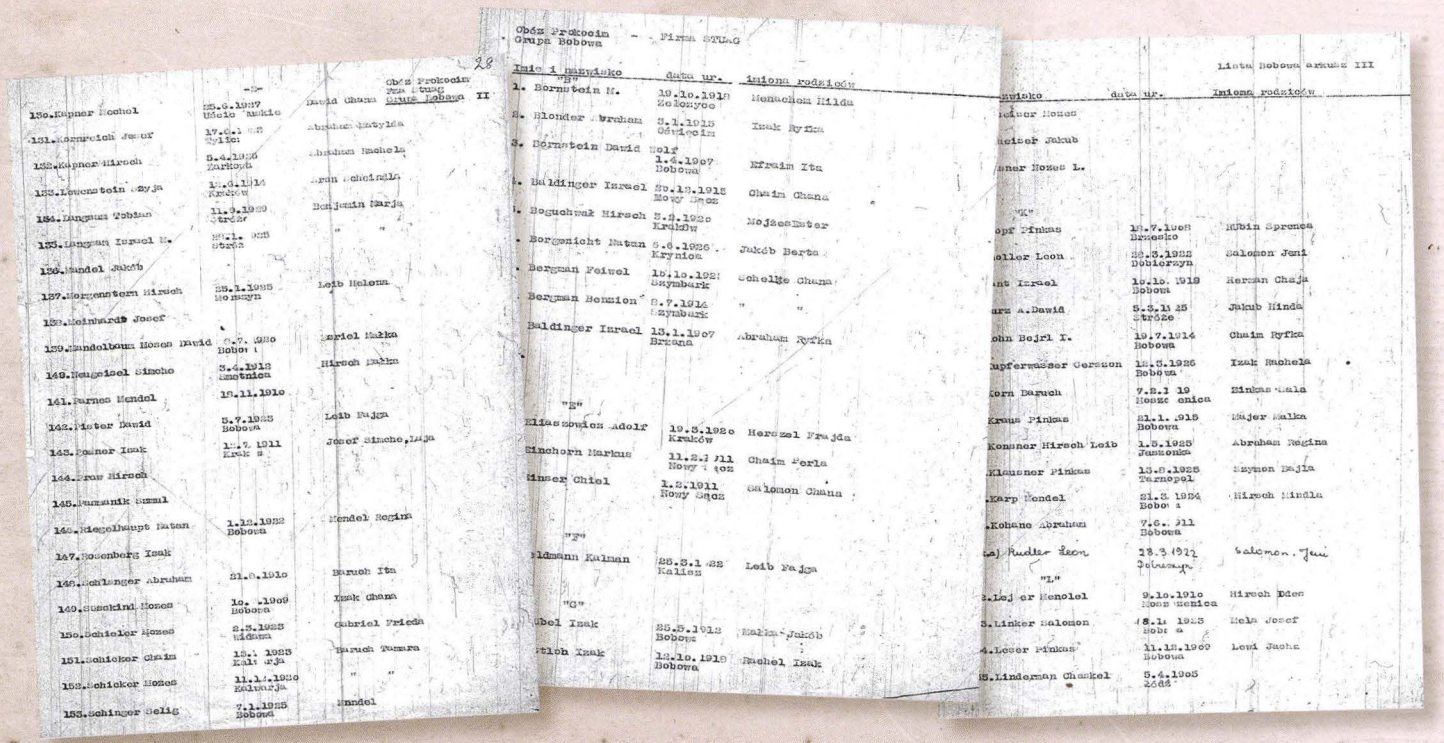
[12] דאס איז, ווי באקאנט, דאן געווען רגיל על לשונו הזהב פון הרה"ח ר' יחזקאל'ע ראטנבערג ז"ל הי"ד.

פון די טעג איז ר' שמואל מעסינגער הי"ד צוריק געקומען פון דער געסטאפא אין גארליץ, א דערשיטערטער, און געזאגט אז מען האט אים באפולין צו מאכן א רשימה פון אלע איינוואוינערס אין שטאט. אויך האט מען ארויף געלייגט א פרישע קאנטריבוציע פון א גרויסן סכום, וואס מען דארף זיי שוין געבן. ווי זיך צו רייצן מיט די קרבנות, קורץ איידער זייער אומברענג, האט מען באפוילן דורך אים אז יעדער מוז זיין באשעפטיגט מיט ארבעט פאר די דייטשן, און נאר דאס קען אים ראטעוון פון פארשיקונג. מען האט שנעל געשאפן א פאבריק פון שטרויענע שטיוול, דאס מאל אין בית המדרש פון רבוה"ק זצ"ל, און מען האט זיך פריש געגומען צו דער ארבעט.

אין חודש אב האט מען שוין געפילט באשיינפערליך אז עפעס טרויעריגס רוקט זיך אונטער. "איך געדענק - שרייבט ר' לייבלע מאנדלבוים - ווען מ'האט געזאגט די קינות תשעה באב ביינאכט, האט מען געהאט אזא געפיל ווי מ'זאגט עס אויף זיך אליין. עס האט אויסגעזען אז דער עולם ווייסט אז דאס איז דאס לעצטע מאל וואס מ'זאגט די קינות".

ביים סוף פון יענעם חודש, האט מען צוזאמען גענומען 220 יונגע מענטשן, געזונטע און ארבייט-פעאיגע, און זיי פארשיקט אין אן ארבייטס-לאגער "ביעזשאנוב" (יולאג 3) נאבן קראקא. דער אויבנדערמאנטער ר' יהושע בערגמאן ע"ה דערציילט וועגן דעם אין זיין עדות: "דעם 7 (יולי) [אויגוסט] זענען ארויסגעפירט געווארן 220 יוגענטליכע אין ריכטונג פון פלאשוב. ביי טראנספארטירן זיי און באנוצן טעראר און ברוטאלע באהאנדלונג, האט מען אנגעפאקט צו 110 אין איין וואגאן".

דאס האט געגעבן דעם פארגעפיל אז מען גרייט צו אן אקציע אין די נאענטע טעג. - ליידער האט נישט געדויערט מער ווי איין וואך און דער פארדאכט האט זיך באשטעטיגט.



דייטשע רשימה פון מענטשן וואס זיי האבן פארנומען אין באבוב, קורץ איידער די אויסזידלונג

העתקה פון א צייטונג געשריבען אויף די העברעאישע שפראך

מהתופת הנאצי בפולין

אני נוסע לבובוב

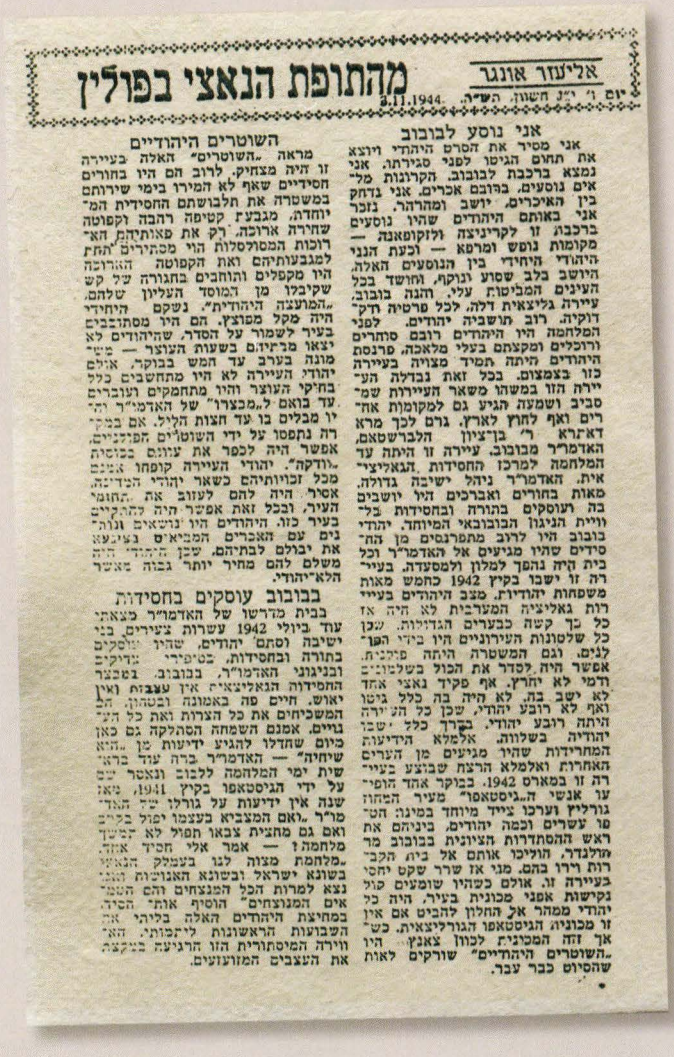
אני מסיר את הסרט היהודי ויוצא את תחום הגיטו (טארנא) לפני סגירתו. אני נמצא ברכבת לבובוב. הקרונות מלאים נוסעים, ברובם אכרים. אני נדחק בין האכרים, יושב ומהרהר. נזכר אני באותם היהודים שהיו נוסעים ברכבת זו לקריניצה ולזקופאנה – מקומות נופש ומרפא – וכעת הנני היהודי היחידי בין הנוסעים האלה. הישוב בלב שסוע ונוקף, החושד בכל העינים המביטות עלי. חנה בובוב, עיירה גליציאית דלה. לכל פרטיה דק דוקיה. רוב תושביה יהודים. לפני המלחמה היו היהודים רובם סוחרים ורוכלים ומקצתם בעלי מלאכה. פרנסת היהודים היתה תמיד מצויה בעיירה כזו בצמצום. בכל זאת נבדלה העיירה הזו במשהו משאר העיירות שמסביב, ושמעה הגיע גם למקומות אחרים ואף לחוץ לארץ. גרם לכך מרא דאתרא ר' בן־ציון הלברשטאם, האדמו"ר מבובוב. עיירה זו היתה עד המלחמה למרכז החסידות הגאליציאית. האדמו"ר ניהל ישיבה גדולה, מאות בחורים ואברכים היו יושבים בה ועוסקים בתורה ובחסידות בלוויית הניגון הבובובאי המיוחד. יהודי בובוב היו לרוב מתפרנסים מן החסידים שהיו מגיעים אל האדמו"ר וכל בית היה נהפך למלון ולמסעדה. בעיירה זו ישבו בקיץ 1942 כחמש מאות משפחות יהודיות. מצב היהודים בעיירות גאליציה המערבית לא היה אז כל כך קשה כבערים הגדולות, שכן כל שלטונות העירוניים היו בידי הפולנים, אשר היה לכפר את עוונם בכוסות ודקה". יהודי העיירה קופחו אמנם מכל זכויותיהם כשאר יהודי הגדיה, אשר היה להם לעזוב את התומי הערי, ובכל זאת אשר היה להקרקים בעיר כזו. היהודים היו נושאים ונותנים עם האכרים המביאים בעיקא את יבולם לבתיהם, שכן היהודי היה משלם להם מחיר יותר גבוה מאשר הלא־יהודי.

השוטרים היהודיים

מראה "השוטרים" האלה בעיירה זו היה מצחיק. לרוב הם היו בחורים חסידיים שאף לא המירו בימי שירותם במשטרה את תלבושתם החסידית המיוחדת, מגבעת קטיפה רחבה וקפוטה שחורה ארוכה. רק את פאותיהם האריכות המסולסלות הוי מכתירים תחת למגבעותיהם ואת הקפוטה ההורוקה היו מקפלים ותוחבים בחגורה של קש שקיבלו מן המוסד העליון שלהם, "המועצה היהודית". נשקם היחידי היה מקל מפוצץ. הם היו מסתובבים בעיר לשמור על הסדר, שהיהודים לא יצאו מבתיהם בשעות העוצר — משעה מוגה בערב עד חמש בבוקר. אולם יהודי העיירה לא היו מתחשבים כלל בחיקי העוצר והיו מתחמקים ועוברים עד בואם ל"מבצרו" של האדמו"ר וחזרו מבלים בו עד חצות הלילה. אם במקרה נתפסו על ידי השוטרים הפולניים, אשר היה לכפר את עוונם בכוסות ודקה". יהודי העיירה קופחו אמנם מכל זכויותיהם כשאר יהודי הגדיה, אשר היה להם לעזוב את התומי הערי, ובכל זאת אשר היה להקרקים בעיר כזו. היהודים היו נושאים ונותנים עם האכרים המביאים בעיקא את יבולם לבתיהם, שכן היהודי היה משלם להם מחיר יותר גבוה מאשר הלא־יהודי.

בבובוב עוסקים בחסידות

בבית מדרשו של האדמו"ר מצאתי עוד ביולי 1942 עשרות צעירים, בני ישיבה וסתם יהודים, שהיו עוסקים בתורה ובחסידות, בטיפוחי עדקים ובניגוני האדמו"ר, בבובוב. במצבר התפידות הגאליציאית אין עצבות ואין יאוש. חיים פה באמונה ובטחון. הם משכיחים את כל הצרות ואת כל הדעגיים. אמנם השמחה ההמלקה גם כאן כיום שהדלו להגיע ידיעות מן "היא שיחיה" — האדמו"ר ברח עוד ברגע שית ימי המלחמה ללבוב ונאסר שם על ידי הגיסטאפו בקיץ 1941. ואז שנה אין ידיעות על גורלו של האדמו"ר. ואם המציבה בעצמו יפול בידי ואם גם מחצית צבאו תפול לא תפסיק מלחמה! — אמר אלי חסיד אחד. "מלחמת מצוה לגו בעמלק הנאצי. בשונא ישראל ובשונא האנושות האמיצא נצא למרות הכל המנצחים והם השמאים המנוצחים". הוסיף אותו חסיד. במחיצת היהודים האלה בליתי את השבועות הראשונות לירמותי. האווירה המיסתורית הזו תרגישה בכל את העצבים המזרעזעים.



אליעזר אונגר

מהתופת הנאצי בפולין

3.11.1944

אני נוסע לבובוב

אני מסיר את הסרט היהודי ויוצא את תחום הגיטו לפני סגירתו. אני נמצא ברכבת לבובוב. הקרונות מלאים נוסעים, ברובם אכרים. אני נדחק בין האיכרים, יושב ומהרהר. נזכר אני באותם היהודים שהיו נוסעים ברכבת זו לקריניצה ולזקופאנה — מקומות נופש ומרפא — וכעת הנני היהודי היחידי בין הנוסעים האלה. הישוב בלב שסוע ונוקף, החושד בכל העינים המביטות עלי. חנה בובוב, עיירה גליציאית דלה. לכל פרטיה דק דוקיה. רוב תושביה יהודים. לפני המלחמה היו היהודים רובם סוחרים ורוכלים ומקצתם בעלי מלאכה. פרנסת היהודים היתה תמיד מצויה בעיירה כזו בצמצום. בכל זאת נבדלה העיירה הזו במשהו משאר העיירות שמסביב, ושמעה הגיע גם למקומות אחרים ואף לחוץ לארץ. גרם לכך מרא דאתרא ר' בן־ציון הלברשטאם, האדמו"ר מבובוב. עיירה זו היתה עד המלחמה למרכז החסידות הגאליציאית. האדמו"ר ניהל ישיבה גדולה, מאות בחורים ואברכים היו יושבים בה ועוסקים בתורה ובחסידות בלוויית הניגון הבובובאי המיוחד. יהודי בובוב היו לרוב מתפרנסים מן החסידים שהיו מגיעים אל האדמו"ר וכל בית היה נהפך למלון ולמסעדה. בעיירה זו ישבו בקיץ 1942 כחמש מאות משפחות יהודיות. מצב היהודים בעיירות גאליציה המערבית לא היה אז כל כך קשה כבערים הגדולות, שכן כל שלטונות העירוניים היו בידי הפולנים, אשר היה לכפר את עוונם בכוסות ודקה". יהודי העיירה קופחו אמנם מכל זכויותיהם כשאר יהודי הגדיה, אשר היה להם לעזוב את התומי הערי, ובכל זאת אשר היה להקרקים בעיר כזו. היהודים היו נושאים ונותנים עם האכרים המביאים בעיקא את יבולם לבתיהם, שכן היהודי היה משלם להם מחיר יותר גבוה מאשר הלא־יהודי.

השוטרים היהודיים

מראה "השוטרים" האלה בעיירה זו היה מצחיק. לרוב הם היו בחורים חסידיים שאף לא המירו בימי שירותם במשטרה את תלבושתם החסידית המיוחדת, מגבעת קטיפה רחבה וקפוטה שחורה ארוכה. רק את פאותיהם האריכות המסולסלות הוי מכתירים תחת למגבעותיהם ואת הקפוטה ההורוקה היו מקפלים ותוחבים בחגורה של קש שקיבלו מן המוסד העליון שלהם, "המועצה היהודית". נשקם היחידי היה מקל מפוצץ. הם היו מסתובבים בעיר לשמור על הסדר, שהיהודים לא יצאו מבתיהם בשעות העוצר — משעה מוגה בערב עד חמש בבוקר. אולם יהודי העיירה לא היו מתחשבים כלל בחיקי העוצר והיו מתחמקים ועוברים עד בואם ל"מבצרו" של האדמו"ר וחזרו מבלים בו עד חצות הלילה. אם במקרה נתפסו על ידי השוטרים הפולניים, אשר היה לכפר את עוונם בכוסות ודקה". יהודי העיירה קופחו אמנם מכל זכויותיהם כשאר יהודי הגדיה, אשר היה להם לעזוב את התומי הערי, ובכל זאת אשר היה להקרקים בעיר כזו. היהודים היו נושאים ונותנים עם האכרים המביאים בעיקא את יבולם לבתיהם, שכן היהודי היה משלם להם מחיר יותר גבוה מאשר הלא־יהודי.

בבובוב עוסקים בחסידות

בבית מדרשו של האדמו"ר מצאתי עוד ביולי 1942 עשרות צעירים, בני ישיבה וסתם יהודים, שהיו עוסקים בתורה ובחסידות, בטיפוחי עדקים ובניגוני האדמו"ר, בבובוב. במצבר התפידות הגאליציאית אין עצבות ואין יאוש. חיים פה באמונה ובטחון. הם משכיחים את כל הצרות ואת כל הדעגיים. אמנם השמחה ההמלקה גם כאן כיום שהדלו להגיע ידיעות מן "היא שיחיה" — האדמו"ר ברח עוד ברגע שית ימי המלחמה ללבוב ונאסר שם על ידי הגיסטאפו בקיץ 1941. ואז שנה אין ידיעות על גורלו של האדמו"ר. ואם המציבה בעצמו יפול בידי ואם גם מחצית צבאו תפול לא תפסיק מלחמה! — אמר אלי חסיד אחד. "מלחמת מצוה לגו בעמלק הנאצי. בשונא ישראל ובשונא האנושות האמיצא נצא למרות הכל המנצחים והם השמאים המנוצחים". הוסיף אותו חסיד. במחיצת היהודים האלה בליתי את השבועות הראשונות לירמותי. האווירה המיסתורית הזו תרגישה בכל את העצבים המזרעזעים.

והנה בובוב, עיירה גליציאית דלה, לכל פרטיה ודקדוקיה. רוב תושביה יהודים. לפני המלחמה היו היהודים רובם סוחרים ורוכלים, ומקצתם בעלי מלאכה. פרנסת היהודים היתה תמיד מצויה בעיירה כזו בצמצום. בכל זאת נבדלה העיירה הזו במשהו משאר העיירות שמסביב, ושמעה הגיע גם למקומות אחרים ואף לחוץ לארץ. גרם לכך מרא דאתרא ר' בן־ציון הלברשטאם, האדמו"ר מבובוב. עיירה זו היתה עד המלחמה למרכז החסידות הגאליציאית, האדמו"ר ניהל ישיבה גדולה, מאות בחורים ואברכים היו יושבים בה ועוסקים בתורה ובחסידות בלוויית הניגון הבובובאי המיוחד. יהודי בובוב היו לרוב מתפרנסים מן החסידים שהיו מגיעים אל האדמו"ר, וכל בית היה נהפך למלון ולמסעדה.

בעיירה זו ישבו בקיץ 1942 כחמש מאות משפחות יהודיות. מצב היהודים בעיירות גאליציה המערבית לא היה אז כל כך קשה כבערים הגדולות, שכן כל שלטונות העירוניים היו בידי הפולנים,

וגם המשטרה היתה פולנית. אפשר היה לסדר הכל בשלמונים ודמי לא יחרץ. אף פקיד נאצי אחד לא ישב בה. לא היה בה כלל גיטו, ואף לא רובע יהודי, שכן כל העיירה היתה רובע יהודי.

בדרך כלל ישבו יהודיה בשלוה, אלמלא הידיעות המחרידות שהיו מגיעים מן הערים האחרות, ואלמלא הרצח שבוצע בעיירה זו במארס 1942. בבוקר אחד הופיעו אנשי ה"גיסטאפו" מעיר המחוז גורליץ, וערכו צייד מיוחד במינו: חטפו עשרים וכמה יהודים, ביניהם את ראש ההסתדרות הציונית בבובוב מר הולנדר, הוליכו אותם אל בית הקברות וירו בהם. מני אז שרר שקט יחסי בעיירה זו, אולם כשהיו שומעים קול נקישות אפני מכונית בעיר, היה כל יהודי ממהר אל החלון להביט אם אין זו מכונית הגיסטאפו הגורליצאית. כשאך זזה המכונית לכוון צאנז, היו "השוטרים היהודיים" שורקים, לאות שהסיוט כבר עבר.

השוטרים היהודיים

מראה "השוטרים" האלה בעיירה זו היה מצחיק. לרוב הם היו בחורים חסידיים שאף לא המירו בימי שירותם במשטרה את תלבושתם החסידית המיוחדת, מגבעת קטיפה רחבה וקפוטה שחורה ארוכה, רק את פיאותיהם הארוכות המסולסלות היו מסתירים תחת למגבעותיהם, ואת הקפוטה הארוכה היו מקפלים ותוחבים בחגורה של קש שקיבלו מן המוסד העליון שלהם "המועצה היהודית". נשקם היחידי היה מקל מפוצץ. הם היו מסתובבים בעיר לשמור על הסדר, שהיהודים לא יצאו מביתם בשעת העוצר - משמונה בערב עד חמש בבוקר, אולם יהודי העיירה לא היו מתחשבים כלל בחוקי העוצר, והיו מתחמקים ועוברים עד בואם ל"מבצרו" של האדמו"ר, והיו מבלים בו עד חצות הליל. אם במקרה נתפסו עלידי השוטרים הפולניים, אפשר היה לכפר את עוונם בכוסית "וודקה".

יהודי העיירה קופחו אמנם מכל זכויותיהם כשאר יהודי המדינה, אסור היה להם לעזוב את תחומי העיר, ובכל זאת אפשר היה להתקיים בעיר כזו. היהודים היו נושאים ונותנים עם האכרים המביאים בצינעא את יבולם לבתיהם, שכן היהודי היה משלם להם מחיר יותר גבוה מאשר הלא-יהודי.

בבובוב עוסקים בחסידות

בבית מדרשו של האדמו"ר מצאתי עוד ביולי 1942 עשרות צעירים, בני ישיבה וסתם יהודים, שהיו עוסקים בתורה ובחסידות, בסיפורי צדיקים ובניגוני האדמו"ר. בבובוב, במבצר החסידות הגאליציאית, אין עצבות ואין יאוש, חיים פה באמונה ובטחון, הם המשכיחים את כל הצרות ואת כל הענויים. אמנם השמחה הסתלקה גם כאן מיום שחדלו להגיע ידיעות מן "הוא שיחיה" - האדמו"ר ברח עוד בראשית ימי המלחמה ללבוב, ונאסר שם על ידי הגיסטאפו בקיץ 1941, מאז שנה אין ידיעות על גורלו של האדמו"ר. "ואם המצביא בעצמו יפול בקרב, ואם גם מחצית צבאו תפול, לא תמשך המלחמה?" - אמר אלי חסיד אחד. "מלחמת מצוה לנו בעמלק הנאצי, בשונא ישראל ובשונא האנושות, ואנו נצא למרות הכל המנצחים והם נטמאים המנוצחים" הוסיף אותו חסיד. במחיצת היהודים האלה בליתי את השבועות הראשונות ליתמותי, האווירה המסתורית הזו הרגיעה במקצת את העצבים המזועזעים.

חיסול אכזרי

פאסירט האט דאס ערב שבת פרשת שופטים, דעם צווייטן טאג ראש חודש אלול תש"ב (ולמספרם אויגוסט 14 1942). עס איז געווען אין די פארטאגס שעה'ן, ווען עס זענען מיטאמאל אנגעקומען אין שטאט אריין צענדליגער טראקס, אנגעפולט מיט דייטשע און אוקראיניש רשעים. נישט לאנג דערויף האט מען געפויקט אין די גאסן און אויסגערופן אז אלע אידן, אהן אויסנאם, מוזן זיך פארזאמלען ביז א באשטימטער צייט אויפ'ן מארק.

יעדער האט פארשטאנען וואס אזא איינזאמלונג באדייט. מען האט אבער געוואוסט אז טאמער פאלגט מען נישט, און מען ווערט שפעטער געכאפט, זענען דאן די יסורים און מאטערונגען אין לשער. האט מען דעריבער קיין ברירה נישט געהאט און מען איז געגאנגען זיך שטעלן. געווען אבער אנדערע, גאנץ א היבשער צאל, וואס האבן אויסגעמיטן די פארארדענונג און זיך באהאלטן. טייל אין בונקערס, טייל אין וועלדער ארום, און אנדערע אויף בוידימעס וכדומה.

נישט יעדן איז געלונגען צו בלייבן פארהוילן פון די פארשאלטענע דייטשישע רוצחים, וועלכע זענען געגאנגען פון הויז צו הויז און מיט זייערע שפיזיקע אויגן געזוכט און גענישטערט צו טרעפן באהאלטענע אידן. די וועלכע מען האט געפונען זענען באלד געטויט געווארן דורך שיסן אדער דורך אנדערע מיתות משונות, צווישן זיי הרה"ג החסיד ר' עזריאל מאנדלבוים ז"ל הי"ד. א טייל איז אבער בחסדי ה' דאך געלונגען צו בלייבן אומבאמערקט.



אין טאג פון דער אויסידלונג. אידן אויפ'ן 'רינעק' אין באבוב, געהיטן פון דייטשע מערדער, ווארטן צו ווערן פארשיקט

די שעה'ן זענען געגאנגען זייער וועג, די מענטשן האבן זיך צוביסליך איינגעזאמלט און דער מארק איז וואס אמאל מער פול געווארן. צו דער באשטימטער צייט, שוין פארנאכט צו, האבן זיך די טראקס דערנענטערט צום מארק, און מען האט אנגעהויבן אנצולאדענען די מענטשן. טאטעס מיט קינדער, מענער און פרויען, אנשים נשים וטף, זענען ארויף געשליידערט געווארן אויף די טראקס. די יללות און געוואלדן האבן געשפאלטן הימלען, אבער נישט די רוצח'ישע פארדומטע הערצער. זיי האבן געטוען זייער ארבעט מיט סאדיסטישער הנאה, נישט שאנעוועדיג קיין קלעפ און קיין שפאט רייד על ה' ועל משיחו.

א לענגערע צייט האט דאס געדויערט, ביז די טראקס זענען אוועק געפארן 'ערגעץ וואו' און איבערגעלאזט דאס שטעטל באבוב א ליידיגע. אויסגעלערט פון אירע איינוואוינער, אויסגעלערט פון דעם מענטשליכן מין וואס האט זיך דארט געפונען ביז איצט, און איבערלאזנדיג איר מיט אירע פוילישע שונאי ישראל, וועלכע האבן זיך די גאנצע צייט צוגעקוקט מיט אזא סאטיספאקציע, נישט קענענדיג זיך דערווארטן די מינוט זיך א לאז צו טוען איבער די אידישע הייזער, און צו נעמען אלעס וואס עס איז געבליבן.

גערַאטעוועט אין בונקער

די באבוב'ער משפחה, דהיינו די אלטע רביצין הרבנית הצדקנית מרת חי' פראדל ע"ה, מחברתו הטהורה פון רביה"ק זצ"ל הי"ד, צוזאמען מיט איר זון הרה"צ ר' יחזקאל דוד ז"ל אבד"ק פאקשעווניץ, און אירע טעכטער און אייניקלעך, האבן זיך ב"ה אלע גערַאטעוועט פון דער אויסזידלונג, א דאנק דעם 'בונקער' וואס מען האט צייטליך צוגעגרייט. דער 'בונקער' איז געבויט געווארן אונטערן בית המדרש. מען פלעגט צו גראבן ביי טאג, און ארויספירן דעם זאמד ביינאכט. פארשידענע קלוגע איינריכטונגען זענען געמאכט געווארן, סיי אז מען זאל נישט דערקענען די באהעלטענישׁ, און סיי מען זאל קענען שעפן א ביסל לופט פון דרויסן. עס איז אבער געווען ווייט פון א באקווועמע דירה, און אפילו נישט קיין פארענדיקטער בונקער.

באלד אינדערפרי, ווען מען האט געהערט די קולות פון די אנקומענדע רוצחים, איז מען אריין אין דער באהעלטענישׁ, צוזאמען מיט די קליינע קינדער, און מען איז דארט געזעסן א גאנצן טאג און א גאנצע נאכט, ליל שבת קודש, אין א גרויסן געדרענג. מען האט פון דארט געקענט הערן די געשרייען און די יללות פונדרויסן, און דאס הארץ איז אויסגעגאנגען פאר פחד און פאר צער.

זיצנדיג דארט, האט מען געהערט ווי בשעת מען האט געטריבן די אידן צום 'רינעק', איז א איד אריינגעלאפן אין בית המדרש, צוגעלאפן צום ארון הקודש, און געשריגן אויפ'ן קול "שמע ישראל". דער פאקשעווניצער רב פלעגט זאגן, אז לויט זיין השערה איז דאס געווען דאס קול פון הגאון החסיד ר' מענדלי ראטענבערג ז"ל הי"ד.

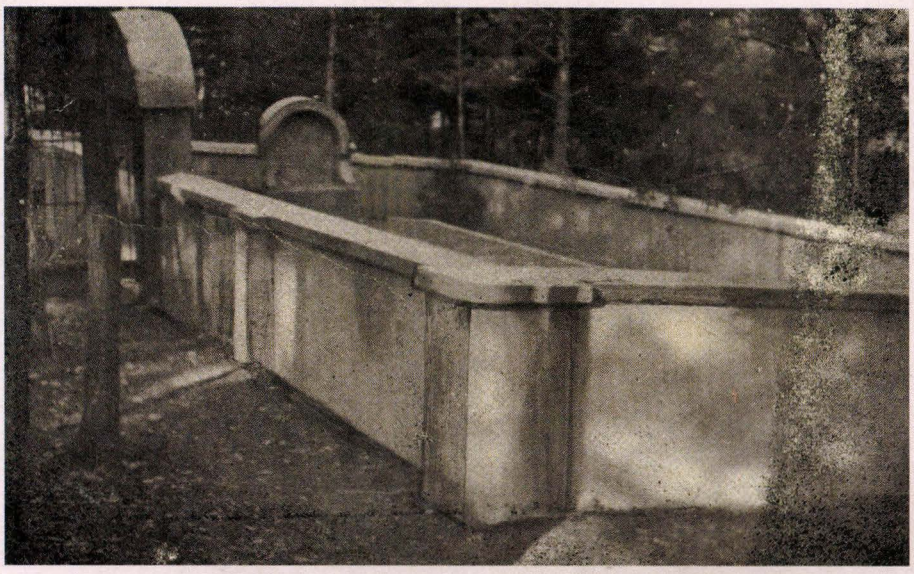
נאך זיצן א גאנצע נאכט, זענען זיי צוביסלעך ארויס געקראכן פון דעם בונקער, און זיך צוטיילט אין קליינע גרופעס, ווען אלע - פארשטעלט ווי גויים - גייען צו אן אנדערע באן סטאציע, און מיט פון פריער באזארגטע לעגאלע פאסיר-שיינען, האבן זיי געקומען די באן קיין טארנע, און ווייטער ביז צום באכניער געטא, וואו עס איז געווען דער ראש המשפחה רבינו זצ"ל.

דער וועג איז געווען א סכנה'דיגער און פול מיט ניסים, ביז מען איז ענדליך אנגעקומען צום געטא. זינט דאן איז די משפחה געווען צוזאמען, ביז צום אנטלויפן קיין אונגארן.

קבר אחים

די אנגעפולטע טראקס זענען געפארן אין צוויי ריכטונגען. דער גרעסטער טייל איז געפארן קיין גארליץ, צום ארטיגן געטא. און א קלענערער טייל - ארום 400 נפשות, אלטע מענער, פרויען און קליינע קינדער - האט מען געפירט צום דערבייאיגן דארף 'סטריזשאווקע' וואו עס איז געווען אויפגעגראבן א גרויסער גרוב, מען האט זיי אלע דערשאסן, אריינגעווארפן אין גרוב, און געברענגט אידן זיי צו פארשיטן מיט ערד.

צו דער זעלבער צייט האט מען אויך געברענגט אהין עטליכע הונדערט אידן פון גארליץ, און אלע האבן געטיילט דעם זעלבן ביטערן גורל, און באגראבן געווארן אין איין גרויסן מאסן-קבר[13], ה' ינקום דמם.



מאסן קבר פון אידן פון באבוב צוזאמען מיט אידן פון גארליץ, אין וואלד עבן דעם דארף 'סטריזשאווקע'

טייל, וועמען די קוילן האבן נישט געכאפט אין אן אבר שהנשמה תלויה בו, און האבן נאך פולשטענדיק געלעבט, זענען צוזאמען מיט זייערע גוסס'דיגע ברודער און שוועסטער, אנשים נשים וטף, אריינגעשליידערט געווארן אינעם טיפן לאך, און געשטארבן א לאנגזאמער דערשטיקונג-טויט, מיט שרעקליכע יסורים.

עדי ראי' האבן איבערגעגעבן אז עטליכע טעג האט זיך נאך די ערד געהויבן פון די באגראבענע לעבעדיגערהייט, וועלכע האבן נאך געאטעמט...

יארן שפעטער איז, דורך ארטיגע פאלאקן, געגאסן געווארן א צעמענטענער צודעק איבער דעם גאנצן קבר, און עס איז געשטעלט געווארן א דענק-שטיין, געשריבן אויף פוילישׁ: "אין דעם מאסן-קבר זענען באגראבן ארום 700 אידן פון גארליץ און באבוב, די קרבנות פון די נאצישׁ וועלכע זענען אכזריות'דיג ערמארדעט געווארן אויגוסט 14 1942".

---

[13] אין גארליצער יזכור-בוך (עמוד 242) דערציילט אן עד ראיה בזה"ל: "בר"ח אלול תש"ב (14.8.42) עש"ק הוצאה פקודה, כי על כל היהודים להתאסף בדבורז'יסקו ולקחת אתם חפצים אישיים. רבים צייתו לפקודה. חלק גדול שלא ציית התחבא במחבואים שונים. בין אלה היו גם בני משפחתי ואני. מקום המחבוא היה עליית גג בביתו של ר' יצחק נטע שטנגל. משם ראיתי איך האיצו הנאצים בזקנים ובנשים לעלות על מכונית-משא וילדים קטנים נזרקו כמו כדורים על המכונית. העיר בכלל, והגטו בפרט, היו מוקפים משמרות גרמניים חזקים, ולא היה כל מפלט ואפשרות לברוח. כל המשאיות טעונות אנשים, נשים וטף, הוסעו לכיוון סטריז'ובקה וליד גרבץ (בין סטריז'ובקה לאומשונקה) כבר היה מוכן קבר מקודם לכן, ושם חוסלו ביריות כ-700 איש".

לשריפה בכבשונים

ווי געזאגט האט מען רוב אידן פון באבוב (בערך 1400 נפשות) געברענגט קיין גארליץ. איידער מיר שרייבן וואס מיט די אידן האט פאסירט, לאמיר צוריק גיין כאפן א בליק וואס עס האט פאסירט אין באבוב נאך דער אויסזידלונג.

ווען די שרייעווידיקע קולות האבן זיך אפגעשטילט, און די מענטשן אין זייערע באהעלטענישן האבן פארשטאנען אז די אקציע איז געענדיגט, זענען זיי מיט גרויס פארזיכטיגקייט ארויס פון די באהעלטענישן, און צוביסליך זיך צוזאמענגעטראפן איינער מיט דעם אנדערן.

עס איז שוין געווען שפעט אין דער נאכט, ליל ש"ק פרשת שופטים, און איינער פון זיי, הרב הגאון החסיד הנעלה רבי מענדעלע ראטענבערג ז"ל האט געזאגט אז מען דארף קידוש מאכן. מען האט געטראפן א שטיקל טריקן ברויט, און געמאכט קידוש. די ברכה פון "מקדש השבת" האט ביטער הארמאניזירט מיט די ברכה פון "המקדש שמו ברבים"...

די פוילישע גויים האבן אבער נישט געקענט דולדן אז עס זענען נאך פארבליבן לעבעדיגע אידן. וואו עס האט זיך נאך ארומגעדרייט א איד האט מען אויף איהם אנגעווויזן מיט'ן פינגער, און ער איז גענומען געווארן אין געפענגעניש.

געווען אויך אזעלכע וואס האבן נישט געקענט מער ליידן דעם הונגער און דאס חיה'שע לעבן אין וואלד, וואו מען האט זיך ערנערט פון גראז וכדומה, און האבן זיך אליין איבערגעגעבן צו דער פאליציי.

ר' לייבעלע מאנדלבוים ע"ה, וועלכער איז אויך געווען באהאלטן דורכאויס די אויסזידלונג, און איז דאן אנדעקט געווארן דורך א פוילישן שכן (וועמען מען האט געהאלטן פאר א גוטן פריינד), און איבערגעגעבן געווארן דורך אים, שבת אינדערפרי, אין די פוילישע פאליציי-תפיסה פון באבוב, שרייבט פאלגענדנס:

> די תפיסה איז געווען אין א גרויסע שטוב, און אנקומענדיג אהין האבן זיי מיך אריינגעשטופט אין דעם שטוב וואו איך האב געטראפן נאך א 60-70 אידן נערים וזקנים אנשים ונשים, וואס מען האט שוין פון פריער געכאפט פון פארשידענע באהעלטענישן, וועלכע האבן געהאלטן אינמיטן זאגן אידישע ווערטער פון וויזוי און דאוועגען ... ארום צען אזיגער אינדערפרי האט מען אונז געהייסן גיין צו דעם בנין פון די אידישע געמיינדע אויפן מארק, אין די באגלייטונג פון א פוילישן פאליסמאן (קיין סאך שמירה האבן זיי נישט געדארפט האבן אויף אונז, ווייל וואו האבן מיר דען געקענט לויפן). דארט זענען ווידער שוין געווען פארזאמלט בערך נאך 60 אידן, וואס מען האט געכאפט פון אנדערע באהעלטענישן ... פארנאכט ווען עס איז אנגעקומען דער זמן פון מנחה און רעוא דרעוין, האט די פוילישע פאליציי געברענגט עטליכע וועגענער מיט פערד, און מ'האט אונז אלע אריינגעפאקט אין די וועגענער (א סך הכל פון בערך 120-130 אידן), און מ'האט אנגעהויבן צו פארן אין די באגלייטונג פון צוויי דריי פוילישע פאליציאנטן, ביז מען איז אנגעקומען קיין גארליץ.

אין גארליץ האט מען אונז צוגעפירט צו די 'בוטשארניע' (שיך פאבריק), דאס איז געווען א גרויסער בנין פון צוויי שטאק אויסער די שטאט. דער בנין איז דעמאלט געווען ליידיג, און דארט האט מען נאך פון פרייטאג געהאט

אריינגעשטופט אלע אידן פון באבוב און גארליץ, און אפשר פון נאך פלעצער, און אויך להבדיל די ציגיינער. וועו מיר זענען אנגעקומען אהין האט מען אויך אונז אריינגעשטופט אזוי ווי די הערינג אין א פאס. אין דעם איינעם בנין האבן זיך דאן געפונען העכער פופצן הונדערט מענטשן! אלע מיני מענטשן, אנשים נשים וטף, יונג און אלט, צוזאמען געקוועטשט, און אלעס אהן קיין עסן, אהן קיין טרינקען, אהן קיין לופט, און אין א געפערליכער היץ, וואו דער דארשט איז געווען שרעקליך. ועל כולם אז מען האט זיך נישט געקענט רירן פון פלאץ, מען האט ממש נישט געקענט גיין קיין איין שריט ... דער מצב איז געווען איום ונורא.

דארט אין דעם בנין האבן מיר פארברענגט שטייענדיג צוקוועטשטערהייט אין א משך פון 36 שעה, פון מוצאי שבת (און די רוב אידן פון באבוב שוין פון פרייטאג פארנאכט) ביז מאנטאג אינדערפרי אום אכט אזייגער, וואס דאן האט מען געעפנט די טויערן און מען האט געהערט די קולות "אלעס ארויס!".

אינדרויסן אויפן פעלד זענען געשטאנען צוויי גרויסע וואש-טעפ מיט וואסער, און דער עולם האט זיך צוגעכאפט דערצו, און אדורכלויפנדיג האט מען אנגעשעפט וואסער און געטרינקען, וועו אין די זעלבע צייט האט מען געכאפט מכות רצח פון די דייטשן וועלכע האבן געשלאגן מיט לאנגע בייטשן (בלויז פאר זייער אייגענע פארגענגן), אבער צוליב דעם אויסטערלישן דארשט האט מען נישט געקוקט אויף גארנישט.

ר' לייבל דערציילט דארט ווייטער, אז נאכדעם ווי דער גאנצער עולם איז געווען אינדרויסן, האבן די דייטשן סעלעקטירט הונדערט יונגע און ארבייטס-פעאיגע מענטשן (צווישן זיי ר' אפרים לאנדא ע"ה), און זיי געשטעלט באזונדער. אומבאמערקטערהייט האט זיך אויך זיין פאטער ר' אברהמ'לע ע"ה צוזאמען מיט אים, אריינגעשטעלט אין יענע גרופע, וועלכע איז שפעטער פארשיקט געווארן צו פארשידענע ארבעטס לאגערן.

"שטייענדיג דארט" - שרייבט ר' לייבל - "האב איך פונדערווייטענס געזען ווי דער רשע ראשוויץ ימ"ש פון די יאסלער געסטאפא, זאגט פאר דעם הויפט פונעם יודענראט אין באבוב, דער געוואלדיגער איש החסד הר"ר שמואל מעסינגער ע"ה הי"ד, אז ער וויל אים שענקען דאס לעבן און ער קען בלייבן מיט די מענטשן וואס ער לאזט איבער. מיר האבן נישט געהערט וואס ער האט געענטפערט[14], אבער מיר האבן פונדערווייטענס געזען ווי ער זאגט אפ די טובה פון דעם רשע, און ער זאגט ניין, נאר ער וויל גיין מיט 'זיינע' אידן ביז צום סוף. נאכדעם איז ער אריין אין דעם ריזיגן וואגאן, מיט זיין משפחה...[15]

"מיר האבן אנגעפאנגען צו מארשירן" - דערציילט ר' לייבל ווייטער - "נישט וויסענדיג וואו אהין מען גייט. אויפן וועג זענען מיר דורכגעגאנגען נעבן די באן שינעס, און מיר האבן געזען דעם גרויסן צוג פון בהמה-וואגאנען מיט פארהאקטע פענסטער וואס איז שוין דאן געווען פארמאכט און פארזיגלט, אנגעלאדנט מיט די אידן וואס זייער גורל איז פארזיגלט געווארן צום גן עדן. 95-90 פראצענט פונעם עולם פון באבוב און גארליץ, זייענדיג גרייט צו פארן ווייטער קיין בעלזיץ".

---

[14] עס איז באקאנט, און אויך געדרוקט אין פארשידענע ערטער, אז ר' שמואל האט געענטפערט מיט שטאלץ: "איך וויל גיין מיט מיינע יודן".

[15] ענליך צו דעם, און מיט מער פרטים, וועלט דערציילט אין גארליציער יזכור בוך (עמוד 242): "בין המגורשים היה ראש גיטו באבוב, איש מכובד, חסיד ובר אוריין בשם מוסינגר, ובזכותו זכו יהודי בובוב להקלות מסוימות. כאשר באו לגורליץ רצו אנשי הגסטאפו לשחררו, אותו ואת משפחתו, אבל הוא סירב להשתחרר, אם לא ישחררו את כל בני קהילתו. ויתרו לו קצת ונתנו לו אפשרות לבחור כמה ממקורביו וגם הם ישוחררו, אבל גם לזה לא הסכים - "דין וגורל אחד לכולנו!" אמר. כשעמד במרדו התנפלו עליו במכות רצח וזרקו אותו לתוך הקרון, ויחד עם אנשי קהילתו הוסע במסע המות".

דאס זעלבע, מיט נאך אביסל איינצלהייטן, שרייבט ר' יהושע בערגמאן ע"ה אין זיין הגדת עדות, באציענדיג זיך סיי צו די פארשיקטע קיין סטריזשעווקע, און סיי קיין גארליץ און פון דארט קיין בעלזיץ. אט איז זיין עדות:

ביי די אקציע (די אוסזידלונג פון באבוב), האב איך באלד געזעהן טויט פון ערשיסונג, ווי אויך ערמארדעטע דורך שלאגן. א גרויסע טייל פון די עלטערע מענטשן האבן זיי - האלב ערמארדעט - געפירט און באגראבן אין וואלד מושיניץ (ביי סטריזשאווקע). דאס רעשט איז געהאלטן געווארן פערמאכט פון פרייטאג ראש חודש אלול, ביז מאנטיג, נישט צולאזענדיג קיין עסען און אויך קיין וואסער. מאנטיג האט מען זיי אוועקגעפירט פערלאדענט צו 90 אידן און 10 ציגאנער אין איין וואגאן, געפירט און פארניכטעט אין קרעמאטאריעס פון בעלזיץ.



דאס הויז אין בעלזיץ, וואו מען האט פארגאזט די אידישע קרבנות הי"ד

איינער פון די פארשיקטע, הרה"ח ר' מנשה יחזקאל פערלמאן ע"ה הי"ד פון קראקא, (איז דאן געווען א פליט אין באבוב, צוזאמען מיט זיין זון החתן שלמה הי"ד, דער יונגסטער פון די דריי אויסגערופענע לומד'ישע ברודער, ר' נפתלי בנימין אין מישלעניץ, ר' לוי אין קראקא, און ער, וועלכע האבן אלע געשמ'ט אלס בקיאים בש"ס) האט זיך געהאט צוגעגרייט פון פריער פאסט-קארטלעך. אויף די קארטלעך האט ער אנגעשריבן גענויע אינפארמאציע פון וואס עס געשעט מיט זיין טראנספארט. ער האט זיי אדרעסירט און ארויסגעווארפן פון פענסטער, האפנדיג אז גויים וועלן זיי געפונען און אוועק שיקן. עס איז געווען מן השמים וואס א גוי האט אויפגעהויבן דאס לעצט-אראפגעלאזט קארטל וואס איז געווען אדרעסירט צום קראקאווער געטא, און עס אוועק געשיקט. אויפ'ן קארטל איז נישט געשטאנען מער ווי די איינצעלנע ווערטער: "היום ו' אלול, היום הגענו לבעלזיץ..."[16]



אויפשריפט 'בעלזיץ' וואס האט געווארפן אן אימה ופחד

[16] עס איז געווען א מיינונג אז אין בעלזיץ האט מען פארגאזט אינעם זעלבן טאג וואס די טראנספארטן פלעגן אנקומען. אנדערע האבן אין דעם נישט געגלייבט. פון דעם האט.זיך געמאכט דער שינוי הקביעות, וועו טייל האלטן די יארצייט ו' אלול און אנדערע ז' אלול.

בעלזעץ טויט-לאגער

בעלזעץ איז געווען דער ערשטער פערמאנענטע טויט-פאבריק. עס זענען דארט אומגעבראכט געווארן בערך 600,000 אידן, הויפטזעכליך פון גאליציע. בעלזעץ איז א קליין שטעטעלע אין לובלינער געגנט מיט א קליינע באן-סטאציע אויף דער לובלין-לעמבערג באן ליניע. דער "דערפינדער" פון אומברענגען מענטשן דורך גאז, איז פאקטיש געווען דר. קארל בראנד, היטלער'ס פערזענליכער דאקטאר, מיט דער הילף פון איינעם מיטן נאמען קריסטיאן ווירטה. אט דער ווירטה איז ספעציעל געשיקט געווארן קיין בעלזעץ, בכדי אנצופירן מיט די "אפעראציעס".

זינט אנפאנג מערץ 1942 האט מען אנגעהויבן ברענגען אידן צום פארגאזן אין די פילע טויזנטער. שוין אין די ערשטע צוויי חדשים (מערץ און אפריל 1942) זענען בערך 80 טויזנט אידן פארגאזט געווארן. בערך 130 טויזנט אידן פון גאליציא זענען דארט אומגעברענגט געווארן זומער תש"ב.

די אידן וואס זענען אנגעקומען קיין בעלזעץ, פריער אין לאגער 1, האט מען זיי געזאגט אז זיי געפינען זיך אין א "טראנספער לאגער" פון וואנען זיי וועלן געשיקט ווערן אויף ארבעט. נאר פאר דער אייגענער טובה דארפן זיי זיך היגיעניש צוגרייטן צו דער רייזע און נעמען א באד. זיי דארפן אפגעבן זייער געלט און ווערט-זאכן, וואס מען וועט זיי צוריקגעבן נאך דעם באד. ווי מען פארשטייט, האבן די דאזיגע אידן נישט מער געזעהן קיין קליידער און ווערט-זאכן, ווארום דער באד איז געווען א גאז קאמער און קיינער איז פון אט דער קאמער נישט ארויס א לעבעדיגער.



אריינגאנג צום טויט לאגער

אין דעצעמבער 1942 האבן די פירער אפגעשטעלט די אפעראציעס אין בעלזעץ. צווישן דעצעמבער 1942 און פרילינג 1943 זענען די מאסן-קברים פון די פארגאזטע אידן אין בעלזעץ געעפענט געווארן, און די גופים פון די הרוגים זענען פארברענט געווארן אין א גרויס אינסטאלירטן קרעמאטאריום. נאך אט דער אפעראציע איז דער בעלזעץ לאגער צענומען געווארן און אלע סימנים פון די מאסן-רציחות זענען אפגעווישט געווארן.

אזוי האט זיך געענדיגט דאס לעבן פון די איינוואוינער אין איינע פון די שיינע און פרומע שטעטלעך אין מערב גאליציע, דאס שטעטל באבוב, און עס איז דערמיט פארלאשן געווארן דער לעצטער פונק וואס האט נאך געטליעט דארט ביז ר"ח אלול תש"ב. - **ה' ינקום דמם השפוך לעינינו.**



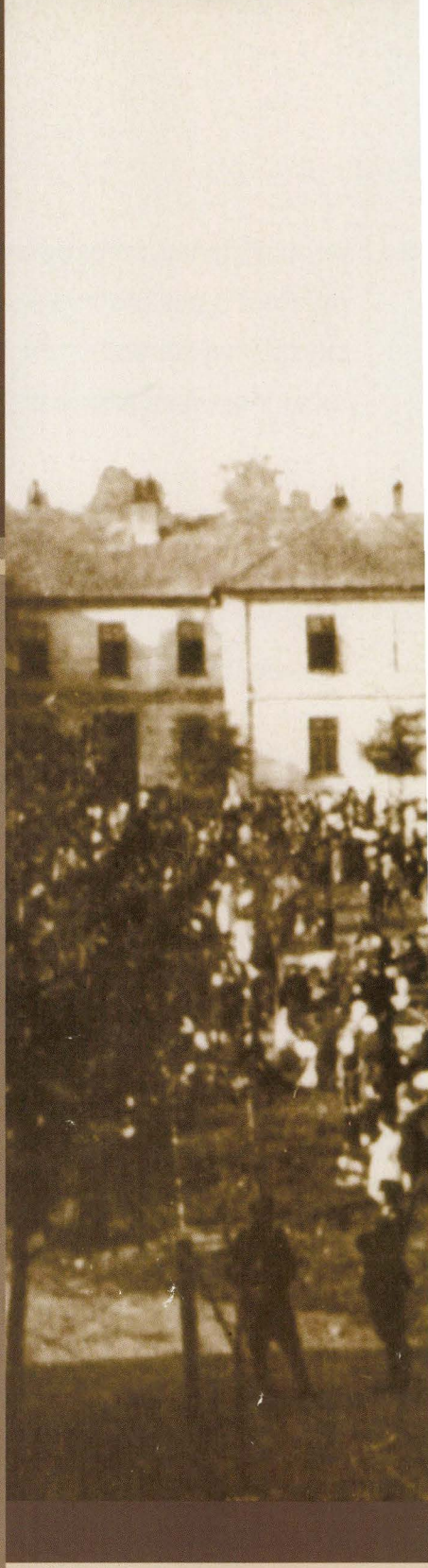
מצבה אויפ'ן 'הר ציון' אין ירושלים לזכר קדושי עיר באבוב הי"ד





שמות נשמות
הקדושים המסומנים פה המודעות לבני
ר' אהרן גרייווער בן ר' יהודא ע"ה
אשתו מרת חנה גרייווער ע"ה
בת ר' שמחה ראפאפארט ע"ה
ר' שמשון בראמאן בן ר' יעקב ע"ה
ר' יצחק אוללמאגן ע"ה
אשתו מרת פעסל אולמאן ע"ה
בת ר' יעקב בראמאן ע"ה
ר' נטע געגגער ע"ה
ר' חיים שעהנבערג ע"ה
ר' חיים שמשון גארפונקיל ע"ה
ר' יהודא לייב פיינער ע"ה
ר' אלטר לייב גוטפריינר ע"ה
מר עקבער ע"ה בן מאה ושש שנים
ר' עקיבא דאטקאפף בן ר' נפתלי ע"ה
האשה מרת איטא אבעגר ע"ה
הא' ת' שמחה באמאך בר' אלטר שלמה ע"ה

פרק ג
כליון נורא



משענת קנה רצוץ / מי יתן מותנו יצפנני בסכה / גירוש וישניצא על קדושת השם / בבור תחתיות רצחת וגם ירשת

משענת קנה רצוץ

קורץ נאך חורבן באבוב איז געקומען די ריי אויף חורבן באכניא. ווי מיר האבן געשריבן אויבן (ענדע פרק א'), האבן די באכניער אידן, זיענדיג כסדר די דורכלויפענדע געפאקטע וואגאנען, פארשטאנען אז אויך זייער ביטערער סוף איז אן אומפארמיידליכער. אנדערש אבער האבן געטראכט די איבער טויזענט אידן וועלכע האבן געארבעט אין די פארשידענע פאבריקן פון סאלי גרייווער (וועלכער האט געהאט ענגע פארבינדונגען מיט דער ארטיגער פירערשאפט פון די ארמיי-כוחות, די 'וועהרמאכט'). זיי האבן באקומען פון אים א פייערליכע פארזיכערונג - אין וועלכן ער אליין האט אויך געגלויבט מיטן גאנצן הארץ - אז זיי וועט מען נישט טשעפען, וויל זיי זענען וויכטיג פאר די דייטשע פראדוקציע, באזונדערס פאר דער מיליטערישער פליגל.

אבער דא האט הער גרייווער געמאכט א פאטאלן טעות. זיין נאענטקייט צו די דייטשע שטאטישע באהערדע, ווי זיין שטארקן קשר מיט די הויפט פירער פון דער 'וועהרמאכט', איז אים כלל נישט בייגעשטאנען בעת צרה, וועו די בעסטיעס פון דער געסטאפא און ס.ס. האבן זיך צופירט זייערע לאפעס איבער דעם באכניער געטא. זיי, די געסטאפא און ס.ס. האבן געהאט זייער אייגענע אגענדע, און זיך ווייניג וואס געריכטן מיט די אינטערעסן פון אנדערע פליגלען פון די רעגירונג, און א ודאי נישט מיט דער 'וועהרמאכט', מיט וועמען זיי האבן געהאט כסדר'דיגע קאנפליקטן.

דערציילט אונז טאקע דער אויבנדערמאנטער אויפזעהער פון א מיליטער-פאבריק אין באכניא, הרה"ח ר' בערל פרענקל ע"ה, אז "ארום דער עקזיסטענץ פון די געטא-ווארשטאטן איז במשך פון די גאנצע צייט געגאנגען א פארביסענער קאמף צווישן דער געסטאפא און די אפיציעלע דייטשע ווירטשאפט קרייזן. די געסטאפא צענטראלע אין קראקא איז געווען אקעגן דער גאנצער אונטערנעמונג. זיי האבן נישט געוואלט אז ס'זאל זיין אזא גרויסע צאל פריווילעגירטע ווירטשאפט-ווערטפולע אידן".

עס איז אבער געווען פיל מער ווי סתם א וויידערווילן צו א 'גרויסן צאל פריווילעגירטע אידן'. די דייטשע רשעים מיט זייער אומבאגרעניצטער דורשט פאר אידיש בלוט, האבן אבער נישט ווייניגער פון דעם אויך געלעכצט נאך אידיש געלט, און דעריבער וועו איין אפטיילונג, אין אונזער פאל די 'וועהרמאכט' און די 'שטאט-ראט', האבן אנגעפולט זייערע טאשן דורך פארשקלאפונג פון אידן, און די אנדערע - די געסטאפא און ס.ס. - זענען נישט געווען קיין שותפים צום געשעפט, האט דאס ארויסגערופן ביי זיי א קנאה-שנאה, און זיי האבן געווארט אויפ'ן טאג פון נקמה אין זייערע קאנקורענטן, וועו זיי וועלן צושטערן דעם גאנצן ארבייט-אפאראט, דורך אומברענגען די ארבייטער - די אידן.

און דער טאג איז געקומען...

מי יתן מותנו

עס איז שוין א וואך אריין אין חודש אלול תש"ב. א דערדריקנדע שטימונג הערשט אין גאנצן געטא. מען שמועסט אז ביי די באן-סטאציע שטייען שוין אויסגעשורה'ט פיל ליידיגע וואגאנען. קיינער ווייסט נישט, אבער יעדער פארשטייט און האט מורא ארויסצוברענגען אויף די ליפן, וואס דאס באדייט.

רבינו זצ"ל, צוזאמען מיט דעם מרא דאתרא הגה"צ ר' יהושע הלברשטאם זצ"ל הי"ד (בן הגה"צ רבי אשר מאיר זצ"ל אבד"ק באכניא, בן רבי יוסף זאב ז"ל, בן הרה"ק רבי דוד'ל קשאנוב'ער זצ"ל, בנו של מרן הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע) און נאך עטליכע רבנים, צוזאמען מיט א ציבור אידן, באגלייטן א בר-מינן ל"ע, ארויף דעם בארג צום בית עולם.

דער נפטר איז א טייערער בחור, א בנן של קדושים, מיכל'ע האלפערן ע"ה, א יתום מאב, וועמענס מאמע האט חתונה געהאט בזיוו"ש מיט הגה"צ ר' משה'לע רובין זצ"ל פון צאנז, פון די גאר נאענטע מענטשן ביי רביה"ק בעל קדושת ציון זצ"ל הי"ד, און א גרויסער שתדלן לטובת הכלל. דער שטיף-טאטע איז פארטריבן געווארן קיין סיביר, און ער, מיכל'ע, איז פארוואגלט געווארן אין באכניער געטא, וואו ער איז ל"ע קראנק געווארן און אריין אין שפיטאל.



הרה"צ ר' משה רובין מצאנז, שטייענדיג רעכטס, נעבן רבינו זצ"ל און הרה"צ משה סטעמפל ז"ל הי"ד, ביי די אסיפה אין לעמבערג קעגן די שחיטה-גזרה. עס זיצן רביה"ק זצ"ל הי"ד, האדמו"ר מסאכטשוב זצ"ל הי"ד

רבינו זצ"ל האט זיך מיט אים מטפל געווען במסירות ווי מיט אן אייגן קינד. געלאפן יעדן טאג אין שפיטאל אים ברענגען צו עסן, און פארלייכטערן די יסורים. וועו עס איז נישט געווען מער וואס צו טוען אין שפיטאל, האט אים רבינו זצ"ל אהיים געגומען צו זיך, וואו ער האט געלעבט ביז צו זיין לעצטן אטעם.

שטייענדיג אויפ'ן בארג, זעען די אידן דעם לאנגן וואגאנען-צוג, און עס ווערט זיי פינסטער פאר די אויגן. אינו דומה שמיעה לראיה. מען מאכט הספדים, מען איז עוסק אין די קבורה כדת וכדין, אבער יעדנס מחשבות איז אויף די באנען. וועט דאס טאקע געשען?... איז עס שוין ממש אט אט?...

אלע וועגדן די אויגן צום באכניער רב הגה"צ ר' יהושע הנ"ל, וועלכער זאגט עטליכע ווערטער נאך סתימת הגולל, און זיינע רייד זענען בערך אזוי:

"מיר שטייען דא ביים פרישן קבר פון א בחור, וועלכער איז אוועק געריסן געווארן יונגערהייט, און דאך זענען מיר אלע אים מקנא. דער נפטר האט זוכה געווען צו א טהרה, צו א לויה, און צו קומען לקבר ישראל. וועו ווייסט, וועו ווייסט, צו מיר וועלן דערצו זוכה זיין?..."

דעם רב'ס רייד האבן נישט געלאזט מער קיין ספיקות. יא - האט יעדער ביי זיך געטראכט - דאס וועט זיכער געשען, און ווי עס ווייזט ליידער אויס, טאקע שוין.

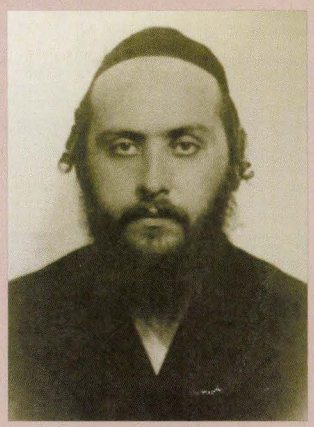
גירוש ווישניצא

נישט ווייט פון באכניא, האט זיך געפונען דאס שטעטעלע ווישניצא, דאס רבנות ארט פון רביה"ק מוהר"ש זצוק"ל (תר"מ-תרנ"ג), וואו ער האט אויפגעשטעלט זיין גרויסע ישיבה 'עץ חיים', באקאנט אלס 'די ווישניצא ישיבה'. אין פארלויף פון די מלחמה יארן איז דאס שטעטל געווען א וואונדערליכער אויסנאם. וויבאלד עס איז געווען אויסערן וועג, עס איז נישט געגאנגען אהין קיין באן, און מען האט געקענט אנקומען נאר מיט פערד און וואגן, פון די באן סטאציע אין באכניא, זענען דעריבער נישט געווען דא קיין דייטשן. אידן האבן דאס אויסגענוצט און מען האט זיך געפירט אזוי וויו ביז אהער, עס האבן עקזיסטירט בתי מדרשים בפרהסיא, מען איז געגאנגען בארד און פיאות, און אפילו מיט שטריימלעך.

אין באבוב'ער שטיבל אין ווישניצא האט מען געדאוונט ערב ובוקר, געפראווען שבתות וימים טובים, חנוכה ופורים, אויף דעם זעלבן שטייגער ווי אמאל, און עס האט דא אפילו פונקציאנירט א גרויסע באבוב'ער ישיבה.

ישיבה מיט 'ששים גבורים'

אין ווישניצא האט דאן געוואוינט איינער פון די חשוב'סטע באבוב'ער יונגעלייט, איש מורם מעם, הגאון החסיד ר' ברוך קאנענגיסער (גרונער) ז"ל הי"ד. ער איז געווען ביז צו די קריג א ראש ישיבה אין די באבוב'ער ישיבה אין קראקא, און האט מעמיד געווען א סאך תלמידים. אויסער זיין אויסערגעווענליכער יראת שמים, איז ר' ברוכ'ל געווען א מתמיד עצום און א גרויסער למדן, וועמענס שיעורים האבן געשמ'ט מיט זייער קלארקייט און גרינטליכקייט. ער איז געווען אן איידעם ביי הרה"צ ר' דוד אלימלך צאנגער זצ"ל, קראקאווער רבי. אט וואס עס שרייבט וועגן אים און זיין ישיבה אין ווישניצא בימים ההם, זיין שוואגער הרה"ח ר' משה יהושע צאנגער ע"ה (פארשפעטיגט די שיף, עמוד 55):



הרה"ג ר' ברוכ'ל קאנענגיסער ז"ל הי"ד

געווען אין ווישניצא אויך מערערע באבוב'ער בחורים וואס 'נפשם חשקה בתורה', און זיי האבן זיך געוואנדן צו מיין שוואגער ר' ברוכ'ל ער זאל מיט זיי לערנען. תחלת האט ער געקוועלט, ווייל ער האט פארשטאנען אז דא ליגט אויף אים דער עול מפרנס צו זיין די משפחה. אבער מיין שוועסטער, די צדיקת, האט אים באווירקט ער זאל זיך זעצן לערנען מיט די תלמידים, צוזאגענדיק אז זי, צוזאמען מיט מיר, וועלן זארגן פארן וואוילזיין און פאר די ווירטשאפט פון הויז. זי האט זיך דערביי בפירוש אויך אויסגעשמועסט אז ער זאל נישט נעמען ביי קיינעם קיין געלט אלס 'שכר לימוד'. דערהערנדיק דאס, האט דער שוואגער זיך ווידער אריינגעווארפן ראשו ורובו אין דער תורה הקדושה, און זיך געזומען צו זיין אלטער פאך, צו זיין א מרביץ תורה און א מורה דרך פאר בחורים.



ביי די חתונה פון הרה"ח ר' משה יהושע צאנגער ע"ה (צענטער). רעכטס איז זיין פאטער הרה"צ קראקאווער רבי זצ"ל אין מאנטריאל, און לינקס רבינו זצ"ל

אזוי פיל ווי זעכציג בחורים האבן געלערנט אין זיין ישיבה אין ווישניצא. ארום און ארום האט זיך גאליציע געבאדן אין אידיש בלוט, און דא, ווי אויף אן אינזל אינמיטן ים, זענען געזעסן 'ששים גבורים' און געפירט זייער אייגענע מלחמה, די מלחמתה של תורה, וועו זיי ווערן מושפע פון דעם געניאלן משפיע ומדריך, רבי ברוכ'ל קאנענגיסער הי"ד. ווי מען טרינקט אהן א קרבן איידער מען איז אים מקריב, האט דער שוואגער במשך קרוב צו צוויי יאר אנגעטרינקען די צאן קדשים מימה של תורה, איידער זיי זענען געווארן עולות תמימות אויפ'ן מזבח פון קידוש השם, הי"ד. - דאס זענען געווען לומדישע בחורים, הייליגע נפשות, אמת'ע חסידים דורכגעדרינגען מיט אהבת ה' און אמונת צדיקים, על אלה אני בוכיה.



קאראוואן פון ווישניצער אידן וואס ווערן געטריבן קיין באכניא

דאס אלעס איז אבער געקומען צו אן ענדע שבת פרשת כי תצא ט' אלול תש"ב, עטליכע טעג איידער דער 'אויסזידלונג' פון באכניא. ווי עס דערציילט הרה"ח ר' חנה זכרי' פאלגער ע"ה - דאן א תושב אין ווישניצא - אין זיין ספר 'אשוב ממצולות' (פנימי), האט מען זונטאג פרשת תצא, ג' אלול תש"ב, אויסגעהאנגען פלאקאטן אין עפענטליכע פלעצער, אז אלע אידן פון שטאט מוזן פארלאזן ווישניצא און גיין קיין באכניא.

דער טאג פון די גזירה איז באשטימט געווארן אויף דעם קומענדיגן שבת, ט' אלול.

אין די אפיציעלע מקורות פון די מלחמה געשעענישן ווערט איבערגעגעבן: "אויגוסט 21 1942 (פרייטאג כי תצא) זענען אלע אידן פון באכניא'ער געגנט געווארן איינגעזאמלט, און דעם אנדערן פרימארגן געווארן טראנספערירט קיין באכניא. די גאנצע אידישע באפעלקערונג פון ווישניצא (1,500 פערזאן) זענען געווארן טראנספערירט צו דער געטא אין באכניא, צוזאמען מיט די אידן פון דעם ישוב ברעזנאוו (ברזעזניקא), קאפעלניק, און אנדערע ישובים מיט א קליינער אידישער באפעלקערונג. דאס גרויסע איבערזידלונג פון אידן קיין באכניא דורך די נאצי אויטאריטעטן האט געשאפן פאניק אין געטא. דאס קאנצענטרירן אלע אידן פון א דיסטריקט אין דעם צענטראלן געטא איז כמעט אלעמאל געווען דער סימן פון א קומענדע גרויסע אקציע".



ווישניצער אידן איינגעזאמלט אין דעם 'קאסערן' אין באכניא

און אזוי דערציילט הרה"ח ר' משה יהושע צאנגער ע"ה, א דאמאלטיגער תושב פון ווישניצא אין זיינע זכרונות:

דער שרעקליכער טאג איז געקומען. דער טאג ווען דאס הייליגע שטעטל ווישניצא - דאס איינציקע אינזל ווו אידישקייט איז אנגעגאנגען טאג-טעגליך אפען און אומגעשטערט - האט געטיילט דעם גורל פון אירע שוועסטער-שטעט, און געווארן א קרבן פון דעם הימלישן גזר-דין. עס איז געווען שבת פרשת תצא, ווען אלע ווישניצער אידן



הרה"ח ר' נחום זאלץ ע"ה

האבן געמוזט פארלאזן די שטאט און גיין קיין באכניא. אנשים נשים וטף, אלטע און קראנקע, אלע אהן אויסנאם האבן אין לאנגע רייען - טייל אויף וועגנער וואס די רשעים האבן צוגעשטעלט, און אנדערע צופוס - האבן געצויגן צום געטא, וואו זיי זענען 'פלאצירט' געווארן אין די גרויסע קאסערן - דאס ארט וואו א בריגאדע פונעם פוילישן מיליטער האט אמאל סטאנציאנירט - וועו אויפ'ן באנהויף זענען שוין געשטאנען גרייט די לאנגע פראכט-ציגער זיי צו נעמען וויטער אוועק, צום ענדגילטיגן ציל.

צווישן די ארויסגעטריבענע פון ווישניצא איז געווען א איד א שוחט מיט'ן נאמען ר' משה יהושע איזנבערג הי"ד (זון פון דעם חסיד מפורסם רבי מיכל'ע איזנבערג ז"ל פון קאלווארייע, פון די גדולי החבריא אין באבוב, און איידעם פון הרב החסיד הישיש ר' נחום זאלץ ז"ל), א גאר חשוב'ער יונגערמאן. וועו מען האט ארויסגעטריבן די איד פון די הייזער, צו גיין קיין באכניא, האט ער געמאכט א מנין אויפ'ן מארק. א גרויסער עולם האט זיך געשטעלט דאוועגען אונטערן פרייען הימל, און נאכ'ן דאוועגען האט ער געגומען דעם עולם און געמאכט א ריקוד. מען האט געטאנצט מיט גרויס התלהבות "ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו וגו'" וויסנדיג וואס עס דערווארט זיי נעבעך. דער טאנץ איז געווארן כסדר פלאמיגער און שטורמישער, אז עס האט ממש בוקע רקיעים געווען, און די מחשבות פון יענע איד האבן זיי אוועק געטראגן וויט וויט, ביז די רשעים האבן צושטערט דעם ריקוד און אנגעפאנגען צו טרייבן די איד צו די וועגנער.

כי יצפנני בסוכה

אין דעם זעלבן שבת פרשת כי תצא, ט' אלול תש"ב (ולמספרם אויגוסט 22, 1942) האט דער דייטשער 'קרייז הויפטמאן' באקאנט געמאכט די איינצלהייטן פון דער אויסזידלונג, אין אן עפענטליכער 'באקאנטמאכונג', אויף די שפראכן דייטש און פוילישׁ, וואס לייענט זיך בערך אזוי:

באקאנטמאכונג

צום דורכפירונג פון באפעל פון דער ס.ס. און פאליציי-פירער אין קראקא-ראיאן, בנוגע דער אידן אויסזידלונג פון באכניא, ווערט דאס פאלגנדע באקאנט געמאכט:

1. דעם 24.8.1942 הויבט זיך אהן אין באכניא אן אידן אויסזידלונג.
2. יעדער פאלאק וואס וועט שטערן די אויסזידלונג, אויף וועלכן סארט אופן, וועט ווערן געשאסן.
3. יעדער פאלאק וואס וועט געבן שעלטער צו א איד נאך דער אויסזידלונג, אדער העלפן אן אנדערן

דאס צו טוען, וועט ווערן געשאסן.

4. יעדער פאלאק וואס וועט אריינגיין אין הויז פון אן אויסגעזידלטן איד, וועט פארעכנט ווערן ווי א גנב, און וועט ווערן געשאסן.

5. דורכאוים די אויסזידלונגם-אקציע איז פארבאטן זיך צו געפינען אויף דער גאס. די פענסטערס דארפן זיין פארשפארט.

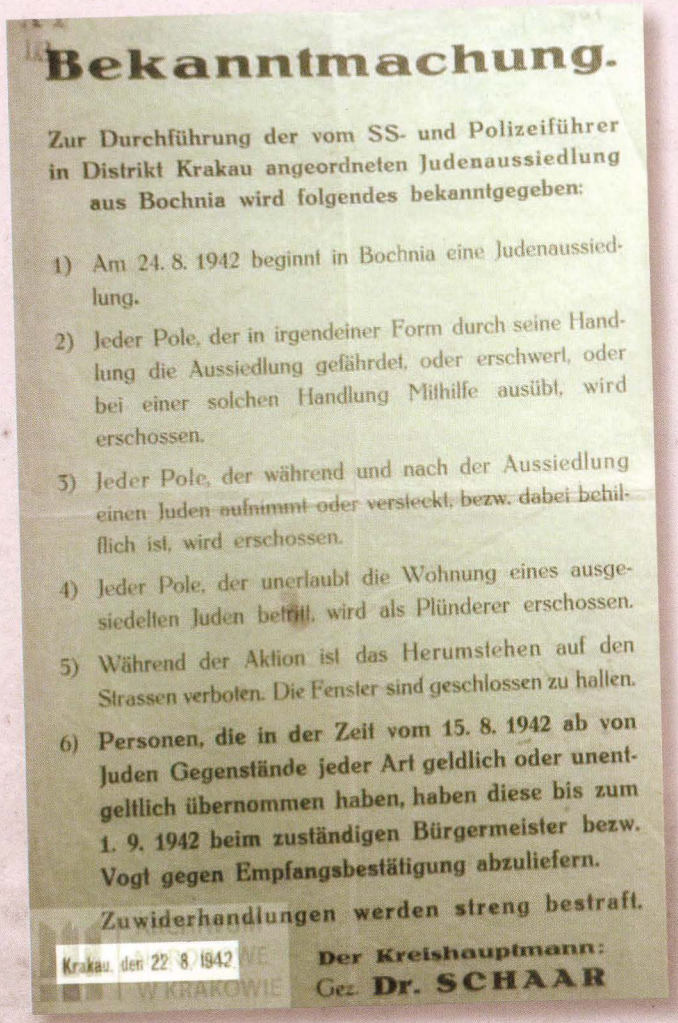
6. מענטשן וועלכע האבן קאנפיסקירט אירגנט-וועלכע זאך פון אידן, זינט דעם 15'טן אויגוסט 1942, צוליב וועלכע סיבה עס זאל נישט זיין, האבן צייט ביז דעם ערשטן סעפטעמבער דאס צו ברענגען צום בירגער-מייסטער (מעיאר), און אויסטויש פאר א באשטעטיגונג (רעסיט).

נישט אויספאלגן וועט ווערן שטרענג באשטראפט

קראקא דעם 22.8.1942

דער קרייז-הויפטמאן

דר. שהעער



Bekanntmachung.

Zur Durchführung der vom SS- und Polizeiführer in Distrikt Krakau angeordneten Judenaussiedlung aus Bochnia wird folgendes bekanntgegeben:

1) Am 24. 8. 1942 beginnt in Bochnia eine Judenaussiedlung.

2) Jeder Pole, der in irgendeiner Form durch seine Handlung die Aussiedlung gefährdet, oder erschwert, oder bei einer solchen Handlung Mithilfe ausübt, wird erschossen.

3) Jeder Pole, der während und nach der Aussiedlung einen Juden aufnimmt oder versteckt, bezw. dabei behilflich ist, wird erschossen.

4) Jeder Pole, der unerlaubt die Wohnung eines ausgesiedelten Juden betritt, wird als Plünderer erschossen.

5) Während der Aktion ist das Herumstehen auf den Strassen verboten. Die Fenster sind geschlossen zu halten.

6) **Personen, die in der Zeit vom 15. 8. 1942 ab von Juden Gegenstände jeder Art geldlich oder unentgeltlich übernommen haben, haben diese bis zum 1. 9. 1942 beim zuständigen Bürgermeister bezw. Vogt gegen Empfangsbestätigung abzuliefern.**

Zuwiderhandlungen werden streng bestraft.

Krakau, den 22. 8. 1942

Der Kreishauptmann:
Gez. Dr. SCHAAR

דייטשער 'באקאנטמאכונג' איבער דער אויסזידלונג פון געטא

עס גייען אדורך קוים צוויי טעג און דער געטא באקומט אן אנדערן, גאר שרעקעוודיגן אויסזעה. נאצישע פאטרולן ווירבלען אין די גאסן, מיליטעריש מאשינעריע ווערט געזעגן פון אלע זייטן, און א פחד נעמט ארום יעדן איינעם. נישטא מער קיין פלאץ פאר אילוזיעס. מענטשן הויבן אהן צו מאכן זייערע באשלוסן, זיך באהאלטן אדער נישט. טייל זענען פעסט ביי דער מיינונג אז באהאלטן זיך איז די איינציגע מעגליכקייט פאר הצלה, בעת גיין צו די באנען איז א זיכערער טויט. אנדערע ווידער נויגן נאך אלץ צו גלייבן אז מען פירט צו ארבעט, אדער צו איבערזידלונג, און נישט חלילה צום אומברענגען, דאגעגן אויב באהאלט מען זיך און מען ווערט געכאפט, ווערט מען דערשאסן אויפן ארט.

דער 'יודענראט' האט געלאזט וויסן אז פופצן הונדערט מענטשן (דערונטער די ארבעטער פון די פאבריקן) וועלן איבערבלייבן, און די האבן באקומען ספעציעל געזיגלטע קארטלעך, וואס איז געווען פאר זיי אן 'אות חיים'.

אויך פאר רבינו זצ"ל האט דער 'יודענראט' געוואלט געבן א געזיגלטן קארטל, אבער ער האט זיך אפגעזאגט פון די טובה. "איך וועל זיך גיין באהאלטן" - האט ער געזאגט, און נישט געוואלט שאדן מאכן אן אנדערן איד, וואס וויל זיך נישט באהאלטן, און עס וועט אים אפשר צוניץ קומען דאס קארטל.

א סאך אידן זענען געקומען פרעגן דעת קדשו, און פאר יעדן האט רבינו זצ"ל געענטפערט אז אויך ער וויסט נישט זיכער וואו מען פירט, אבער ער גלייבט נישט די רשעים קיין איין וואלט, און וועט זיך דעריבער גיין באהאלטן מיט זיין גאנצע משפחה.

ביי איינעם אזא שמועס, איז אים געקומען אין מויל דער פסוק פון תהלים (כז, ה) "כי יצפנני בסכה ביום רעה וגו'", אין וועלכן ער האט זיך אנגעכאפט ווי א סימן מן השמים, בבחינת פסוק לי פסוקך.

רבינו זצ"ל האט געמונטערט וואס מער מענטשן, זיי זאלן נוצן די עצה פון זיך באהאלטן, און אליין געהאלפן שאפן בונקערס, און זיי גרייט מאכן צו קענען דינען דעם ציל, פון אריינגעמען א גרעסערע צאל מענטשן, און זיין גוט קאמופלאזשירט, אז א בייז אויג זאל עס חלילה נישט באמערקן.

*

אין אזא אנגעצויגענע צייט, האט רבינו זצ"ל געזוכט און געפונען חיזוק דוקא אין די פסוקים פון די תוכחה. ער האט געגומען זיינע צוויי קליינע קינדער, נפתלי און מרדכי דוד, ווי אויך די קליינע יתומים'לער פון די משפחה, און געלערנט מיט זיי חומש, די וואכעדיגע סדרה פרשת כי תבוא, פארטייטשנדיג יעדעס וואלט פון די תוכחה, לויט דעם מצב. דאס האט ער געטוען - ווי ער האט זיך אמאל אליין אויסגעדריקט - כדי אז אויב זיי וועלן אומקומען אויף קידוש ה', זאל עס זיין מיט ריינער אמונה, גלייבן אז אלעס איז מן השמים, מיט א חשבון און מיט א ציל. מיטאמאל האט דער רב דערזען און דערשפירט ווי אלעס וואס קומט פאר אין די יעצטיגע טעג שטייט שוין אין די תורה קלאר און דייטליך, און געטראכט צו זיך: איך האב דאך שוין דאס געלערנט צענדליגער מאל, און קיינמאל נישט אזוי גוט ארויס געהאט דעם באדייט פון יעדן פסוק...

עס זענען אריינגעקומען עטליכע אידן זיך געזעגענען, ווייל זיי האבן געפאסט דעם באשלוס אז זיי וועלן יא גיין צו די וואגאנען. רבינו זצ"ל האט דאן געהאלטן אינמיטן לערנען, און אנגעקומען צום פסוק "והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות ואין קונה". "אט ווי פאסיג איז עס צו די יעצטיגע צייט - האט רבינו אויסגערופן צו זיי - ווען אידן בעטן זיך ביי גוים מען זאל זיי אריינענעמען אלס באאמטע אדער ארבייטער, און זענען גרייט צו באצאלן גרויסע סכומים, ווייל דורכדעם וועלן זיי קענען באקומען א באווילִיגונג פון דער געסטאפא צו בלייבן, אבער קיינער וויל נישט טוען די טובה - ואין קונה".

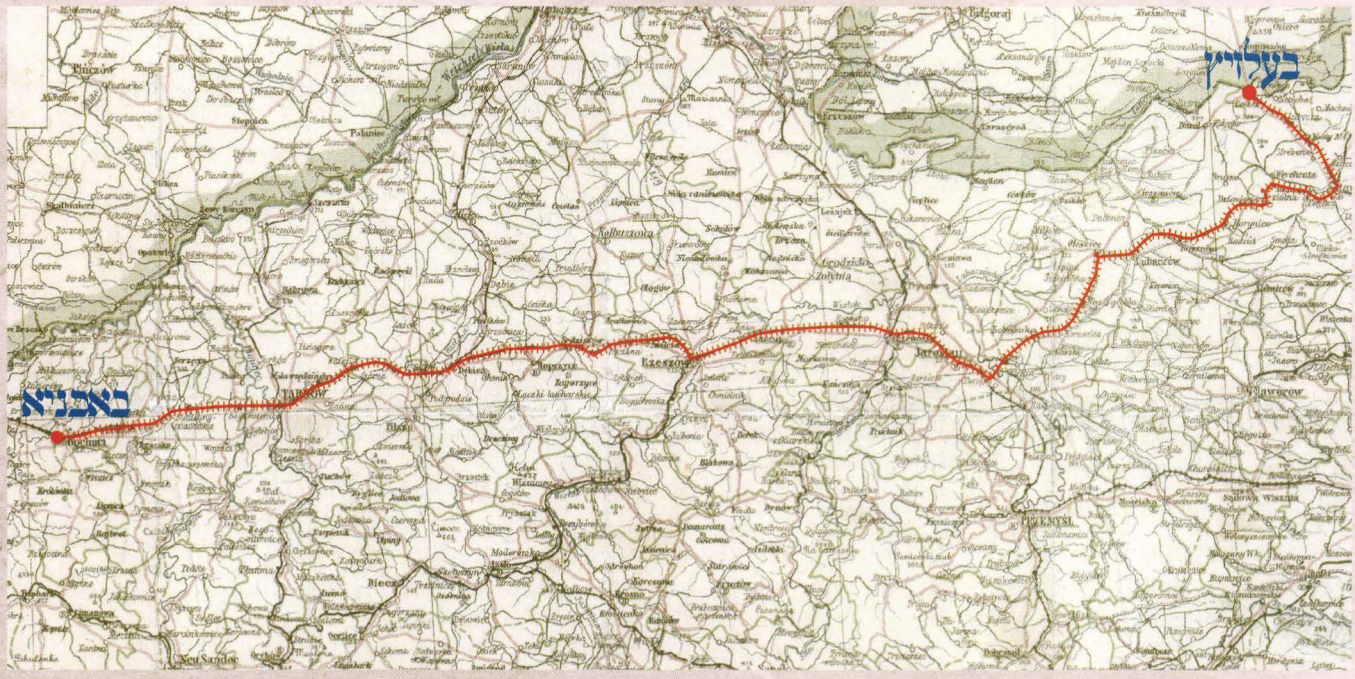
"די טבע פון מענטשן איז - האט רבינו זצ"ל ווייטער געזאגט - צו אנטלויפן פון הערן תוכחה און קללות, אבער איך געפין דוקא גרויס חיזוק אין די ווערטער, זענדיג ווי אלעס איז שוין פון פריער פארגעשריבן, און האפענדיג, וועט אט די קללה, די לעצטע פון די תוכחה, אויך זיין אונזער לעצטע קללה, און מיר וועלן בקרוב זוכה זיין צו די גאולה".

על קדושת השם

עס איז געקומען דער יום המר והנמהר, דינסטאג פרשת כי תבוא י"ב אלול תש"ב (ולמספרם אויגוסט 25 1942), ווען דער גזר דין אויף באכניא איז אויסגעפירט געווארן, דורך די ספעציעלע 'פארניכטונגס קאמאנדעס' פון געסטאפא און ס.ס. אין קראקא (וואס איז געווען דער צענטראל פון די גאנצע געגענט), צוזאמען מיט דייטשע זשאנדארמעריע און אוקראאינישע געהילפס פאליציי. לאמיר דא ציטירן פון די אפיציעלע מקורות:

די אקציע אין באכניא איז פארגעקומען צווישן 25 און 27 אויגוסט 1942. עס איז געווען אונטער דער אויפזיכט פון דזשאסעף מילער, ווילהעם קונדא, הערמאן היינריך, שאמבורג און לייבמאן (די העכסטע אויטאריטעטן פון דער געסטאפא אין קראקא און באכניא).

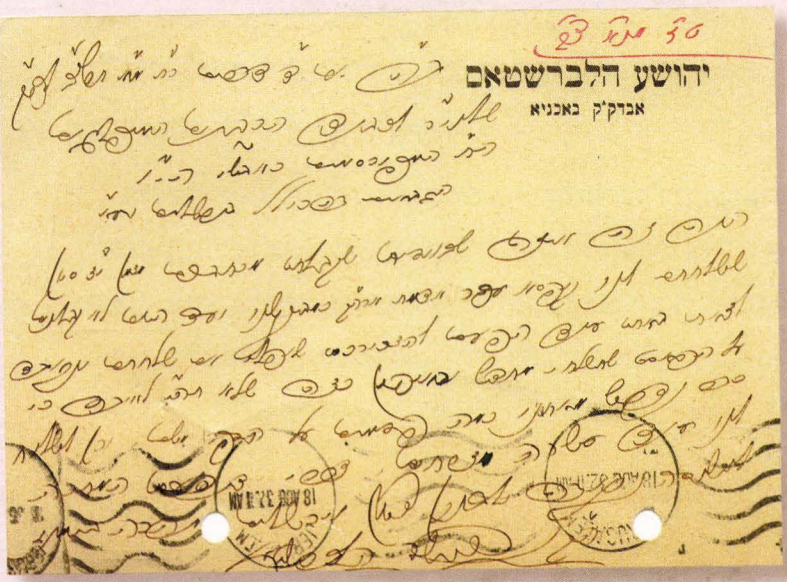
איידער די אקציע, האבן אלע געטא איינוואוינער זיך געדארפט שטעלן ביי די קאסערן (מיליטערישע בארקן). די סעלעקציע דארט איז געווען גענצליך ראנדום. אפילו אידן מיט שריפטן וועלכע בארעכטיגן זיי צו בלייבן אין געטא, זענען אוועק געפירט געווארן. צוליב דער גרויסער צאל באהאלטענע, איז דער מאנגל אין צאל דעפארטאנטן געווען זעהר גרויס, אז אידישע פאליציי לייט האבן געמוזט ברענגען זייערע אייגענע עלטערן, ווי זייערע ווייבער און קינדער, אנצופילן די דעפארטאציע קוואטא.



"צעקתם ובכיותיהם צפופים וסגורים בקרונים - כצאן לטבח יובלו לשריפה בכבשונים" - דער לאנגער וועג פון באכניא קיין בעלזיץ. אויך היינט איז עס א וועג פון 10 שעה, דאן האט עס געגנומען עטליכע מעת לעת, אין אומבאשרייבליכער פיין.

אין דער אומשלאג פלאץ איז פארגעקומען נאך א סעלעקציע. א גרופע פון עפ"י רוב עלטערע מענטשן, פרויען און קינדער, זענען געזומען געווארן מיט טראקס צו דער דערבייאיגן 'בעזקאף' ישוב, צוזאמען מיט אלע פאציענטן פון דעם אידישן שפיטאל. ביים אנקומען האט מען אלע 1,200 מענטשן דערשאסן. די קערפערס זענען אריינגעשליידערט געווארן אין א גרויסן גרוב וואס איז געווען צוגעגרייט פאר דעם צוועק.

א געשאצטע 600 אלטע און קראנקע מענטשן זענען געשאסן געווארן ביי דער זוכונג, אנגעפירט אין געטא דורך די געסטאפא.


יהושע הלברשטאם
אבדק"ק באכניא



בריוו פון באכניא'ער רב ז"ל הי"ד צום גאליציאנער כולל 'חיבת ירושלים', וואו ער בעט א זעקל זאמד פון ארץ הקודש, צו נוצן ביי זיין קבורה. - ער האט נישט געקלערט אז עס וועט זיך ליידער ענדיגן אזוי טראגיש...

די איבריגע 2,000 (לויט ר' בערל פרענקל ע"ה: 4,500) דעפארטירטע האבן מארשירט צו א ווארטנדיגע באן, מיט פראכט וואגאנען, און טראנספארטירט געווארן צו דער 'בעלזיץ' טויט לאגער אין דעם קומענדיגן טאג, 2 א זייגער נאכמיטאג. אויך כמעט די גאנצע יודענראט איז געשיקט געווארן קיין בעלזיץ מיט דעם טראנספארט פון אט די אקציע.

עס ווערט געשאצט אז בערך 14,000 אידן זענען טראנספערירט געווארן קיין בעלזיץ פון די שטעטלעך אין דער קראקאווער געגנט, אריינגערעכנט באכניא - צווישן 25 און 30 אויגוסט 1942.

ווי דערציילט אויבן, האט דער באכניער רב הגה"צ ר' יהושע הלברשטאם זצ"ל הי"ד זיך אויסגעדריקט אז ווער ווייסט צו מיר וועלן זוכה זיין צו דעם וואס דער יונג-פארשטארבענער בחור האט זוכה געווען. ליידער איז טאקע אזוי געשען, ווי עס דערציילט ר' בערל פרענקל ע"ה אין זיינע זכרונות: "דער רב, הרה"ק רבי יהושע האלברשטאם, איז אומגעקומען דינסטאג. א געסטאפא-מאן האט אים ארויסגעשלעפט אויפ'ן הויף ארויס, און אים דארט דערשאסן. מיט א טאג פריער איז דער רב געהאט באפרייט געווארן פונעם גירוש. אויפ'ן געשריי פונעם רב איז די אלטע רעבעצין ארויס אויפ'ן הויף און א קרעכץ געטוען, אינעם זעלבן מאמענט איז זי אויך דערשאסן געווארן".

שרעקליכע סצענעס אויף דעם באן-הויף

- איבערגעגעבן פון א מיטלעבער, הרה"ח ר' חנה זכרי' פאלגער ע"ה, אין זיין ספר 'אשוב ממצולות' -

מיטוואך פרשת תבא, י"ג אלול. אין דעם טאג איז פארגעקומען דער אויסזידלונג פונעם שטאט באכניא, ווען אלע פארבליבענע איינוואוינער זענען פאטריבען געווארען אריין אין די קאסערן. די דייטשע רשעים זענען געגאנגען פון הויז צו הויז, און מיט א שרעקליכע מהומה זיך ארויפגעווארפן אויף די פארלוירענע אידן, הייסנדיג יעדער ארויסגיין תיכף ומיד צו די גאס, און פון דארט צו די קאסערן. וועד עס האט נאר פראבירט צו אנטלויפן, אדער האט נישט אויסגעפאלגט די מינדעסטע באפעל פון די דייטשע אפיצירן, איז אויף די רגע גע'הרג'עט געווארן מיט א מבול פון קוילן. אזוי האבן די רשעים מארשירט פון שטוב צו שטוב, אנזייענדיג א פחד און אימה אויף די צובראכענע אידן.

נאכדעם וואס די באכניע-אידן זענען געווארן צוזאמגעזאמעלט און אריינגעפירט אין די קאסערן צוזאמען מיט די אידן פון ווישניצא, האט דער אויפזעהער געגעבן א באפעל אז אלע אידן זאלן תיכף ארויסגיין צו די באן סטאציע. ארויסקומענדיג צו די סטאציע, זענען שוין געשטאנען גרייט באן-וועגענער, צו פירן די קרבנות צום פארניכטונגס-לאגער בעלזשיץ. מיט זייער דייטשע פונקטליכקייט, האבן די ס.ס. רשעים באפוילן אז יעדער זאל זיך אויסשטעלן אין פונקטליכע גראדע שורות, געוויי הונדערט מענטשן צו א שורה. וועד עס האט זיך נישט געגוג שנעל אריינגעשטעלט אין איינער פון די שורות, איז באלד געווארן איבערגעפאלן מיט מכות אכזריות דורך די ס.ס. לייט, אויפן זינד אז ער שטייט נישט גרייט ווי עס פאַסט פאר סאלדאטן אין א מיליטער. ביי מערערע פעלער האט זיך נישט דער דייטש באגענוגענט בלויז מיט טיילן קלעפ, נאר ער האט אויף יענעם געשאסן, און דער איד איז באלד אראפגעפאלן אויפן ערד אין א טייך פון בלוט.

די רשעים האבן זיך אויף אונז ארויפגעווארפן ווי ווילדע פארצוקענדע וועלף, און האבן ווי בייזע הינט געשריגן מיט קולות און משונה'דיגע געשרייען. זיי זענען ארומגעלאפן צווישן אונז און געטיילט קלעפ מיט זייערע שטעקענעס, ווי אויך האבן זיי געשטויסן מיט די שטיוול אויף רעכטס און אויף לינקס, אן קיין שום טעם אדער חשבון, נאר בלויז אנצומאכן א בהלה און כאאס, צו הייבן דער פחד און ציטער צווישן די דעשראקענע אידן.

לויפנדיג צווישן די שורות, האבן די רשעים ארויסגעשלעפט אסאך עלטערע אידן און אידענעס וואס זענען נישט געשטאנען אין די שורות געגוג גלייך און צופרידענשטעלנד, און האבן זיי ארויפגעווארפן אויף דערנעבנדיגע לאסט-אויטא'ס ווי בינטלעך שמאטעס. אזוי האבן זיי אויך געטוען מיט די אלע אידן וואס האבן זיך געפונען אינעם שפיטאל נעבן באכניא, ווי עס האבן זיך אויך אויסבאהאלטן אסאך אידן מיט'ן האפענונג אז די דייטשן וועלן פון זיי פארגעסן ביים אקציע. צווישן די אידן וואס די דייטשן האבן ארויסגעפירט פונעם שפיטאל איז געווען ר' יעק'לי צעהנווירטה הי"ד (פאטער פון ר' מענדל ע"ה), וואס ער איז געווען דער ראש הקהל אין ווישניצא. מיט מיינע אייגענע אויגן האב איך געזען ווי צוויי דייטשן האבן אים געטראגן, האלטנדיג ביי די הענט און פיס, און מיט כח אים ארויפגעטראסקעט אויף דער לאסט-אויטא. איבער אים האבן זיי ארויפגעווארפן נאך עלטערע אידן, און דערנאך זענען די רשעים ארויפגעגאנגען

אויפן לאסט-אויטא און געטרויטן אויף די אידן, אראפדריקנדיג זיי מיט זייערע שטיוול, כדי צו מאכן פלאץ פאר נאך מענטשן. וועו דער לאסט-אויטא איז שוין געווען פיל, איז עס ארויסגעפארן צום דערנעבנדיגן וואלד, און נאך עטליכע מינוט האט מען געקענט הערן דעם קול פון פליענדע קוילן, ווי אלע אידן זענען נעבעך אומגעקומען על קידוש השם הי"ד.

וועו יעדער איז שוין געווען פארזאמעלט און אויסגעשטעלט אין די שורות, האט דער אויפזעהער אויסגערופען אז יעדער זאל ארויפגיין אויף די באן-וועגענער, אין חבורות פון הונדערט מענטשן צו א וואגאָן. די וואגאנען האבן אונטער נארמאלע אומשטענדן געקענט אריינעמען נישט מער פון פערציג מענטשן, אבער אצינד האבן זיך דארט געדארפט אריינשטיפן הונדערט מענטשן! די לופט איז געווען אזוי שטיקענד אז עס איז כמעט נישט געווען מעגליך צו אטעמען, און אסאך אידן האבן נעבעך אויסגעהויכט די נשמה אין די וואגאנען, נאך איידער מען איז אנגעקומען צום ציל.

וועו מען האט אנגעהויבן ארויפגיין אויף די באנען, האט יעדער אויפגעהויבן זיין רענצל אדער זאק אויף די פלייצע, מיטצונעמען אויפן וועג. פלוצלונג האבן זיך אבער די דייטשן ארויפגעווארפן אויף אונז מיט ווילדע געשרייען, און אראפגעריסן אלע פעקלעך, וואַרפנדיג אלעס אויף די ערד. מערערע מענטשן זענען אומגעפאלן פון די שטארקע קלעפ, און וועו זיי האבן זיך פראבירט אויפצוהייבן, האבן די רשעים זיי אראפגעדריקט און געשלאגן און געטרויטן אויף זיי, שעלטנדיג דערביי מיט ווילדע קללות. מיט די לעצטע כוחות האבן זיך די פארבליבענע אידן צוזאמגענומען און ארויפגעשלעפט אויף די באנען, און די טירן זענען הערמאטיש פארשלאסן געווארן פון הונטער זיי. איבער די גאנצע באן-סטאציע זענען געלעגן אויסגעשפרייט הויפענעס פון רענצלעך, ווי עס זענען געלעגן דאס ביסל האב און גוטס, ווי אויך דאס געלט און אנדערע חפצים, וואס די אומגליקליכע אידן האבן געוואלט מיטנעמען מיט זיך צום 'ארבייטס-פלאץ'. עס איז זיי נישט איינגעפאלן אז מען פירט זיי אצינד ווי שאף צו די שחיטה, און עס איז מקויים געווארן די וועדטער פון יחזקאל הנביא, 'כספם בחוצות ישליכו'.



הרה"ח ר' חנה פאלגער ע"ה באקומט א ברכה פון רבינו זצ"ל

דאס זעלבע בילד האט זיך איבערגעשפילט ביי יעדע חבורה פון אידן וואס מען האט ארויפגעפירט אויף די באנען, וועדנדיג כסדר באגלייט מיט די ווילדע קולות און געשרייען פון די דייטשן, "ראוף! ראוף! שנעללער! שנעללער!"

און וואס איז געשען מיט די 1200 פריוויליגירטע ארבייטער פון די אלע פאבריקן און אונטערנעמונגען? און טאקע מיט דעם סאלי גראיווער זעלבסט?



הרה"ח ר' שמעון קעמפלער ע"ה

דערציילט אונז איבער דעם, דער אויבנדערמאנטער ר' בערל בזה"ל: "די געסטאפא פיהרער זענען אריין אין די ווארשטאטן און געמאלדן אז פון די 1200 ארבייטער מעגן בלייבן בלויז 160. ווען דער לייטער גראיווער האט געפרואווט עפעס רעדן און אויפקלערן, האט איינער פון די געסטאפא-לייט אים אראפגעריסן דאס העמד, און געפרעגט (מיט שפאָט) וואו ער האט די ציצית. גראיווער האט נאך אינעם זעלבן טאג געפרואווט אלארמירן די דייטשע ווירטשאפטליכע קרייזן אין קראקא, האט די געסטאפא אונטערגעהערט דעם טעלעפאנישן געשפרעך, און אים גלייך דערויף ארעסטירט".

לויט ווי עס האט שפעטער איבערגעגעבן הרה"ח ר' שמעון קעמפלער ע"ה, א גרויסער כלל-עסקן אין באכניא געטא, אין א אפיציעלע הגדת עדות פאר בית דין, האט מען צוזאמען מיט סאלי גרייווער אויך איינגעזעצט זיין פאטער ר' הערשל (ער האט געהאט א לעדער געשעפט אין באכניא, און געווען א גרויסער עושר) א פעטער און אנדערע קרובים. דאן האט מען אים טראנספערירט צו די שרעקליכע הויפט-תפיסה פון דער געסטאפא אין קראקא, באקאנט מיט דעם נאמען 'מאנטעלופיך', וואו ער איז אומגעקומען מיט א מיתה משונה רח"ל. אויך אלע משפחה מיטגלידער האבן זיי אומגעברענגט, הי"ד.

ווען דער ר' שמעון האט אמאל געהאט א סכסוך מיט איינעם פון די ס. ס. פאליציאנטן, האט דער רשע אים געסטראשעט: "דוא וויסט בעענדיגען זא וויא גרייווער האט בעענדיגט, יעצט וואקסט שאהן אויף איהם גראַזע" (דו וועסט ענדיגן אזוי ווי גרייווער האט געענדיגט. יעצט וואקסט שוין אויף אים גראז).

דער שרעקליכער 'מאנטעלופיך' תפיסה פון
דער געסטאפא אין קראקא

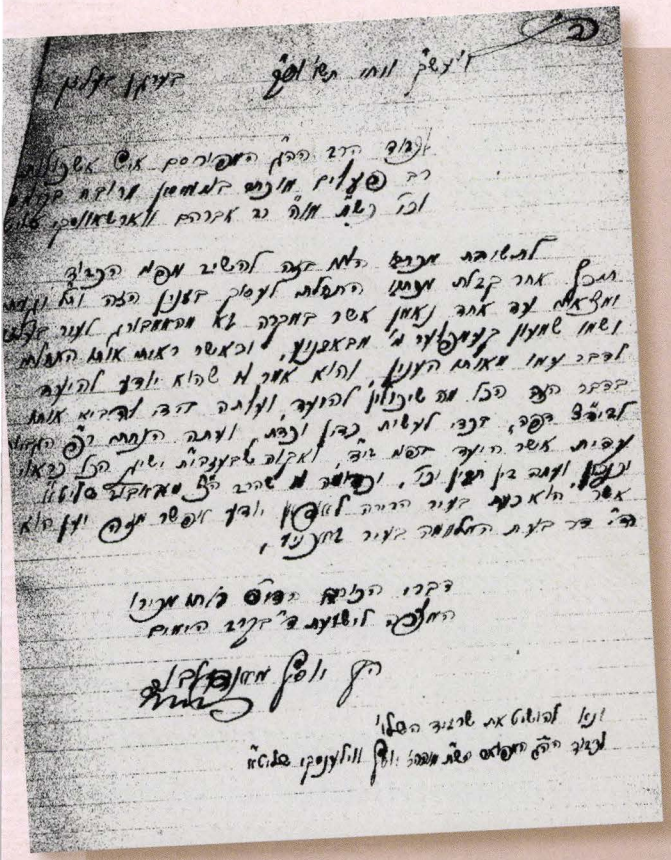


כתב גביית עדות

די פרוי פון סאלי גרייווער הי"ד האט זיך באלד נאך די קריג געוואנדן צו דעם לאנדאן בית דין, צו באקומען א היתר חתונה צו האבן. הרה"ג ר' אברהם ווארשאווסקי ז"ל, א עסקן אין לאנדאן האט זיך געוואנדן קיין בערגן-בעלזן, דיטשלאנד - וועלכע איז געווען אין דער ענגלישער זאנע - צו הרה"ח ר' יאסעלע מאנדלבוים ע"ה, וואס זייענדיג א חזן איז זיין נאמען שוין געווען באקאנט, און געפרעגט צו מען קען געוואויר ווערן ביי עמיצן א ידיעה איבער דעם סוף פון סאלי גרייווער. פונקט דאן איז געקומען קיין בערגן בעלזן הרה"ח ר' שמעון קעמפלער ע"ה, וועלכער האט געוואוסט גענוי צו דערציילן וואס עס איז געשען.

ב"ה ו' עש"ק ויחי תש"ו לפ"ק בערגן בעלזן

לכבוד הרב הה"ג המפורסם איש אשכולות
רב פעלים מוכתר בנימוסין מרובה בקילוסין וכו'
כש"ת מו"ה רב **אברהם ווארשאווסקי** שליט"א



עדות וועגן סאלי גרייווער. ער דערמאנט צום סוף אז כדאי צו פרעגן אויך ביי רבינו זצ"ל, וועלכער געפינט זיך יעצט (שנת תש"ו) אין לאנדאן, און איז אויך געווען א תושב אין באכניא

לתשובת מכתבו הנני בזה להשיב מפני הכבוד. תיכף אחר קבלת מכתבו התחלתי לעסוק בענין הזה, ות"ל יגעתי ומצאתי עד אחד נאמן אשר במקרה בא מהאמבורג לעיר בעלזן ושמו שמעון קעמפלער נ"י מבאכניא, וכאשר ראיתי אותו התחלתי לדבר עמו מאותו הענין, והוא אמר לי שהוא יודע להעיד בדבר הזה הכל מה שיכולין להעיד, ועלתה בידי להביא אותו לביה"ד דפה, בכדי לעשות כדין וכדת, ועתה הנחתי ר"פ [רצוף פה] הגביות עדות אשר הועד בפני בי"ד, ואקוה שבעזהי"ת ישיג הכל כראוי וכנכון, ועתה בין תבין וכו'. **וכדומה לי שהרב הצ' מבאבוב שליט"א אשר הוא כעת בעיר הבירה לאנדאן, יודע אפשר מזה יען הוא הי' דר בעת המלחמה בעיר באכניא.**



הרה"ח ר' יאסעלע מאנדלבוים ע"ה

דברי הכותב ידידו"ש בלתי מכירו
המצפה לישועת ד' בקרב הימים

הק' יוסף מאנדעלבוים

ונא להושיט את שרביט השלו' לכבוד הה"ג
המפואר כש"ת מוהר"ר יוסף ווילענסקי שליט"א

מספר 145

ב"ה העתקה מגביות העדות בדבר ה"ר שלמה בן ה"ר צבי גרייעווער מבאכניא

במותב תלתא כחדא הוינא אתא לקדמנא ה"ר שמעון קעמפלער בן ה"ר דוב מעיר באכניא להעיד בתורת אליונ"ע [אם לא יגיד ונשא עונו] איך שיודע שה"ר שלמה בן ה"ר צבי גרייעווער מעיר באכניא נתפס בשנת תש"ב בסוף הקיץ ע"י הרוצחים האכזרים הגערמאנים הס.ס. לבית המשמר בעיר באכניא, עם אביו ודודו וגם כל הקרובים שלהם, ונפצע רח"ל במכות אכזריות ונוראות כדי להמית, יען כי הוא התנגד להם בהצלת היהודים שעבדו בבוידיענסט בעיר באכניא שהי' תחת השגחתו, ואח"כ הובילו אותו, את ה"ר שלמה הנ"ל, לקראקא לבית המשמר הידוע בשם "מאנטעלופיך" שרובם ככולם הלכו שמה למיתה ר"ל, וכפי השמועה מכמה אנשים וכן קלא דלא פסיק שהרגו אותו שמה במיתה משונה, וזה הי' דבר ברור אצל כל אנשי עיר באכניא שהרגו אותו וקרוביו בבית המשמר רח"ל. וגם אחר עבור איזה זמן שמע מאחד מס.ס. הרשעים, שהי' לו איזה סכסוך אתו, ואמר לו בזה"ל "דוא וויסט בעענדיגען זא וויא גרייווער האט בעענדיגט, יעצט וואקסט שאהן אויף איהם גראַזע".

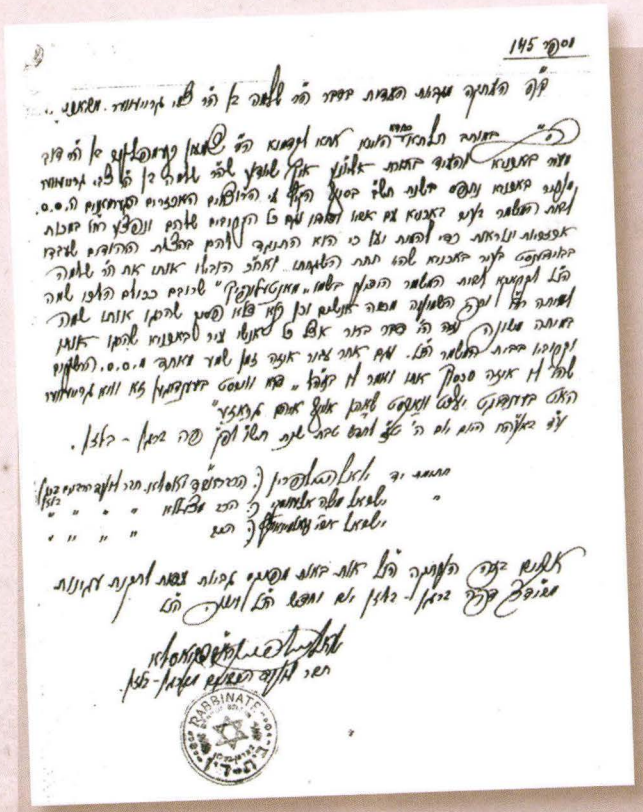
ע"ז באעה"ח היום יום ה' ט"ז לחדש טבת שנת תש"ו לפ"ק פה ברגן-בלזן

חתימת יד

יואל היילפרין (הרב ראב"ד יאסלא, חבר ועד הרבנים ברגן בלזן)
ישראל משה אלעווסקי (הרב מצעלא " " " ")
ישראל אשר זאלמינאוויץ (הרב " " " ")

אקיים בזה העתקה הנ"ל אות באות מפנקס גביות עדות לתקנת עגונות מביד"צ דפה ברגן-בלזן יום וחודש הנ"ל ושנה הנ"ל

יואל היילפרין אבד"ק יאסלא
חבר ועד הרבנים מברגן-בלזן



כתב גביית העדות פון דעם בערגן-בעלזענער בית דין



ראבינאט פון בערגן בעלזן, פון לינקס צו רעכטס:
הגה"צ ר' ישראל משה אלעווסקי, צעלער רב ז"ל;
הגה"צ ר' יואל היילפרין, יאסלער רב ז"ל;
הגה"צ ר' הערשל מייזעלס, ווייצענער רב ז"ל,
הגה"צ ר' ישראל אשר זאלמינאוויץ ז"ל

בבור תחתיות



הרה"ח ר' ראובן פרץ קויפמאן ע"ה הי"ד, ערשטער לינקס

די אקציע האט אנגעהאלטן דריי טעג, וועו די קולות און יללות שפאלטן די הימלען. מיט חיה'שער אכזריות האבן די ספעציעלע פארניכטונגס אייגהייטן געטוען זייער ארבעט, גייענדיג פון הויז צו הויז, זוכן אויב עס זענען נישט פארבליבן קיין מענטשן. פילע באהעלטנישן זענען אנטפלעקט געווארן, און אלע געפונענע זענען דערשאסן געווארן אויפ'ן ארט, טייל נאך דורכגיין פארשידענע ענויים קשים.

רבינו זצ"ל, וועלכער האט זיך געהאלטן פעסט ביי דער מיינונג, אז באהאלטן איז נאך אלץ די בעסטע און איינציגע עצה, האט זיך צוזאמען מיט זיין גאנצע משפחה אריינגעקליבן אין דעם בונקער פון הרה"ח ר' ראובן פרץ קויפמאן הי"ד, (מחשובי אנ"ש און פון די אויסגערופענע בעלי תפלה אין באבוב) וואו עס זענען געזעסן צוזאמען בערך פופציג נפשות, דריי טעג און נעכט, און זענען בחסדי ה' נישט אנטפלעקט געווארן דורך די רוצחים, און זיך באוויזן צו ראטעוונען.

אט דער בונקער איז נישט געווען דער ערשטער אויסוואל. תחלת האבן זיי אליין געבויט א באהעלטעניש צווישן א הויפן ציגל, וואס איז געשטאנען אין א הויף, אין דער הויך פון א גאנץ הויז. מען האט עס אויסגעהוילט פון אינעווייניג, געמאכט א פארשטעלטן אריינגאנג, אז עס איז גארנישט געווען צו דערקענען. דערנאך אבער האט מען זיך בארעכנט אז עס איז נישט צוגעפאסט פאר משפחות מיט קליינע קינדער, ווייל אויב זיי וועלן וויינען וועט מען קענען ארויסהערן. האט מען דאס איבערגעגעבן פאר אנדערע משפחות, אהן קליינע קינדער, און אליין אריין אין דער אויבנדערמאנטער באהעלטעניש.

עס האט זיך ארויסגעוויזן אז די עצה פון זיך באהאלטן איז טאקע געווען די בעסטע. ווייל בשעת רוב פון די 'פארזיכערטע' מיט די ספעציעלע זיגלען, זענען ליידער פארשיקט געווארן, זענען א גרויסע צאל באהעלטענישן נישט אויפגעדעקט געווארן, און הונדערטער אידן האבן זיך אזוי ארום געראטעוועט, בחסדי ה'.

רצחת וגם ירשת

א וואך נאך ווי די אויסזידלונג איז פארענדיגט געווארן - פרייטאג פרשת תבוא כ"ב אלול תש"ב (דעם 4'טן סעפטעמבער 1942) איז פארגעקומען א זיצונג פון דייטשע מושלים מיט די פאליציי פירערשאפט, בנוגע די אויסגעליידיגטע דירות פון די נארוואס פארטריבענע אידן. צומארגנס איז ערשינען אין דער עפענטליכקייט די אנווייזונגען צו די פוילישע באפעלקערונג, לויט ווי עס איז פארמירט געווארן ביי יענע זיצונג. דער דעקרעט פארמאגט אין זיך פיל אכזריות'דיגע פאקטן, הן בנוגע דעם הוה און הן בנוגע דעם עתיד. עס לייענט זיך אומגעפער אזוי:

דאם באפעל פון דער קאנפערענץ פון 4.9.1942 איבער די דירות פון די אויסגעווארצלטע אידן

וויבאלד די דירות וואס זענען געווארן פארלאזט פון די אידן, זענען נאך נישט געענדליך ליידיג, און די פארזיגלונג פון די הייזער איז נאך נישט אראפגענומען, קענען זיי נאך נישט ווערן איבערגעגעבן צו נייע באזיצער. מען קען אבער שוין אנפאנגען צוגרייטונג, ווי למשל קומען צו פארשטענדיגונגען (קאנטראקטן) מיט צוקונפטיגע איינוואוינער.

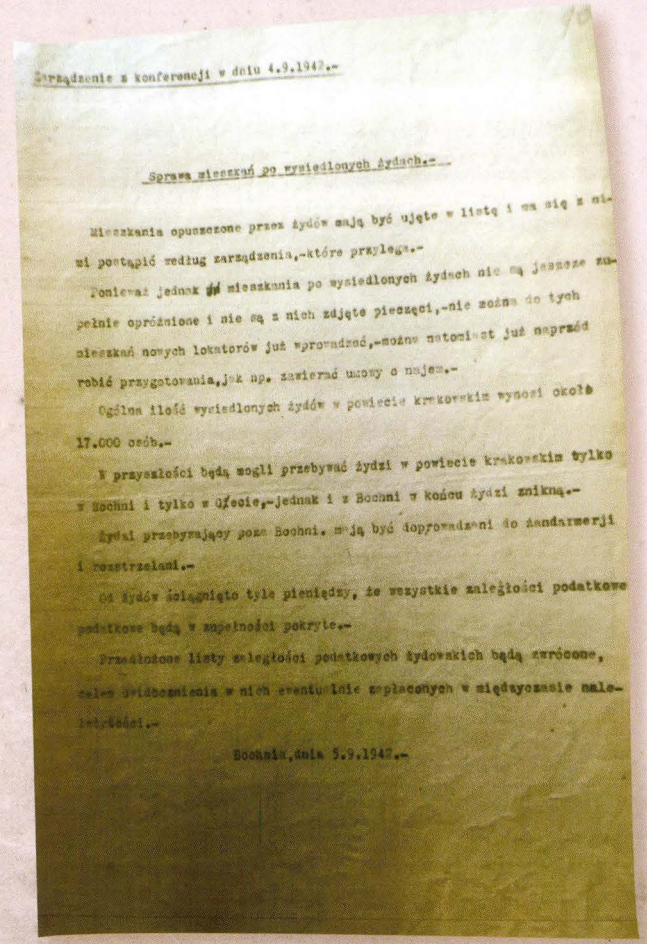
דער סך הכל פון ארויסגעטריבענע אידן אין קראקא דיסטריקט איז 17,000.

אין דער צוקונפט וועלן אידן מעגן וואוינען אין קראקא דיסטריקט אויסשליסליך נאר אין באכניא, און נאר אין דער געטא. **אבער אויך פון באכניא וועלן אידן עוועקטויעל פארשוואונדן.**

אידן וואס וועלן געפונען ווערן אויסער באכניא, דארפן געברענגט ווערן צו דער פאליציי און ווערן געשאסן.

מען האט ארויסגעצויגן פון די אידן ריזיגע סומעס געלט, אז אלע זייערע שטייערן-חובות זענען פול געדעקט.

באכניא 5.9.1942 (סעפטעמבער 5 1942)



Zarządzenie z konferencji w dniu 4.9.1942.-

Sprawa mieszkań po wysiedlonych żydach.-

Mieszkania opuszczone przez żydów mają być ujęte w listę i na nie z ni- wi pontąpić według zarządzenia,-które przyleg-.-

Ponieważ jednak mieszkania po wysiedlonych żydach nie są jeszcze zu- pełnie opróżnione i nie są z nich zdjęte pieczęci,-nie można do tych mieszkań nowych lokatorów już wprowadzać,-można natomiast już naprzód robić przygotowania,jak np. zawierać umowy o najem.-

Ogólna ilość wysiedlonych żydów w powiecie krakowskim wynosi około 17.000 osób.-

W przyszłości będą mogli przebywać żydzi w powiecie krakowskim tylko w Bochni i tylko w Oświecie,-jednak i z Bochni w końcu żydzi znikną.-

Żydzi przebywający poza Bochnią, mają być doprowadzeni do żandarmerji i rozstrzelani.-

Od żydów ściągnięto tyle pieniędzy, że wszystkie zaległości podatkowe podatkowe będą w zupełności pokryte.-

Przesłane listy zaległości podatkowych żydowskich będą zwrócone, celem uwidocznienia w nich ewentualnie zapłaconych w międzyczasie nale- żytości.-

Bochnia,dnia 5.9.1942.-

מודעה וועגן איבערגעבן די אידישע הייזער צו גויים

עס דארף דערביי פארצייכנט ווערן, אז אויסער דער רויב פון די הייזער, דאס מעבל, און אלע אנדערע פארלאזטע טייערע חפצים, וואס די דייטשן ימ"ש האבן אנגערויבט פון זייערע קרבנות, האבן זיי אויך געצווינגען די אידן צו צאלן די קאסטן פון זייער אויסזידלונג. עס איז געווג צו געבן עטליכע ביישפילן: אין אויגוסט 1942, בלויז געציילטע וואכן איידער די אויסזידלונג, האבן די אידן פון געטא געדארפט צאלן 'קאנטריבוציע' אין דעם סכום פון א מיליאן זלאטעס, וואס פאר דעם האבן די דייטשן זיי צוגעזאגט 'פולע פארזיכערונג' פון פארשיקונג א.ד.ג. נאך ווי די אויסזידלונג איז צושטאנד געקומען, און אידן האבן זיך ווידער צוזאמענגעקליבן אין באכניער געטא (ווי ווייטער דערציילט) האבן זיי דאס ערשטע געמוזט צאלן 150 טויזנט זלאטעס, צו דעקן די קאסטן פון די 'טראנספארטאציע' קיין בעלזיץ. און א ביסל שפעטער האט מען פארלאנגט א צוגאב פון נאך 20 טויזנט זלאטעס, פאר די קאסטן פון די ארויסגעשאסענע קוילן, וואס מען האט געגוצט בשעת די אויסזידלונג!

הגדת עדות

א זעלטענער כתב הגדת עדות פון רבינו זצ"ל, געשיקט צו הגאון ר' יהושע הלוי הירשהארן ז"ל אב"ד קרילאוויץ וסטאנב, וסגן יו"ר ועד הרבנים דמאנטריאל, איבער דאס אוועק פירן קיין בעלזיץ פון מרת שפיעלמאן הי"ד, ביי די ערשטע אויסזידלונג פון באכניא, י"ב אלול תש"ב.

ב"ה יום ה' דברים תש"ח לפ"ק ניו יארק יצ"ו

בין המצרים, יזרח אור לישרים, וקרן התורה במהרה ירים,
ה"ה כבוד אהובי ידידי הרב הגאון המפואר וכו'
הרב הירשהארן שליט"א

הנני בזה להודיע לכתה"ר כי אני מכיר היטב את המוכ"ז מר הערש שפיעלמאן נ"י, וידוע לי כי זוגתו ע"ה וגם בתו ע"ה היו במחנה הריכוז יחד בעיר באכניא תחת הנאציאם ימ"ש, ובכל שנה עשו הרשעים אויסזידלונג ושלחו אלפים מאחב"י לכבשוני האש, ולבסוף שנת תש"ג עשו זה רח"ל ולא נשאר יהודי אחד במחנה באכניא, ובעזר השי"ת עלה בידי להנצל --- ולבוא לניו יארק.

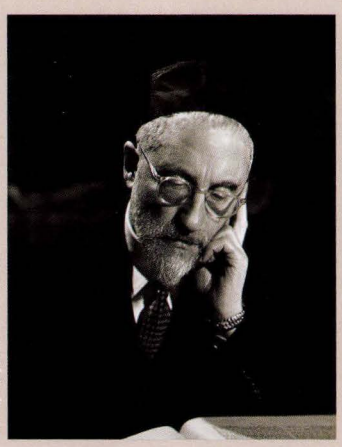
ראיתי מכתב מאיש אחד שמו נפתלי ראפס שהי' מהממונים במחנה הנקרא (ארדנונגס דינסט) והוא הכיר את אשתו של ר' הערש הנ"ל, וכותב שהאשה שפיעלמאן עם בתה נשלחו עוד באויסזידלונג הראשונה לכבשן האש לעיר בעלזיץ.

וע"ז באעה"ח
הק' שלמה הלברשטאם

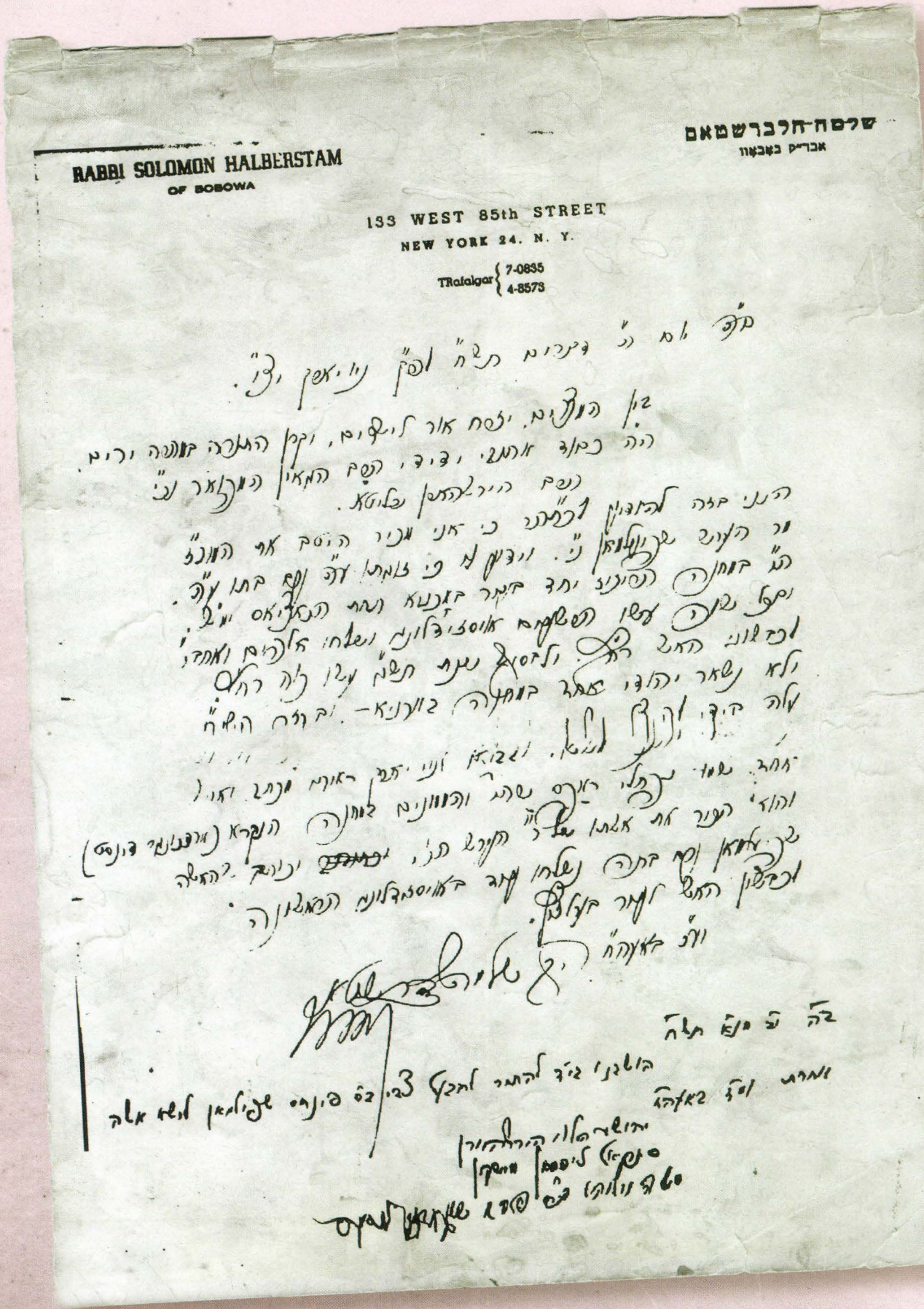
ב"ה י"ב מנ"א תש"ח

הושבנו בי"ד להתיר להבעל צבי ב"ר פינחס שפילמאן לישא אשה אחרת. וע"ז באעה"ח

יהושע הלוי הירשהארן
כתריאל ליפמאן מישקין
משה אליהו ב"ר פסח



הרב יהושע הלוי הירשהארן ז"ל



שלמה חלברשטאם
אבריק בבאוו

RABBI SOLOMON HALBERSTAM
OF BOBOWA

133 WEST 85th STREET
NEW YORK 24, N. Y.
TRafalgar { 7-0835 / 4-8573

פינוי עצמות הקדושים

נאכדעם ווי די מלחמה איז פאריבער, האבן עטליכע עסקנים זיך אונטערגענומען מפנה צו זיין די עצמות - פון די קדושי י"ב אלול - פון דעם מאסן קבר אין וואלד פון דערבייאיגן 'בעזקאף' ישוב, און זיי באגראבן אינעם בית החיים פון באכניא, ווייל אין וואלד זענען זיי געקומען לידי בזיון, דורך די חיות וואס האבן אויפגעגראבן דעם בור און ארויסגעשלעפט די ביינער. - דא איז א בריוו וואס עס האט דאן געשיקט הגאון המפורסם אבד"ק שטשאקאווא זצ"ל (געוואוינט דאן אין בעלגיא), צו כ"ק אדמו"ר זצוק"ל, מיט וועמען ער איז געווען צוזאמען יענע ביטערע צייט אין באכניער געטא, בנוגע א תשובה וואס ער האט אנגעשריבן מתיר צו זיין דעם פינוי עצמות, און עס אוועק געשיקט צום סאטמארער רבי'ן הגה"ק מהר"י ט"ב זצוק"ל. דער שטשאקאווער רב בעט אז רבינו זצוק"ל זאל זיך משתדל זיין ביים סאטמארער רב ער זאל זיך מצרף זיין צום היתר, און אז אויך ער - רבינו זצ"ל - זאל מסכים זיין דערצו.

ב"ה כי תבוא מרחץ ספא יע"א

ישאו הרים שלו' וברכה מרובה וכתיבה וחתימה טובה לכ"ק הרב הגה"צ פאר הזמן והדרו איש האשכולות כקש"ת מפארים מוהר"ר **שלמה הלברשטאם** האבד"ק **באבוב** שליט"א וכעת איתן מכון שבתו בניו-יארק ולכל המסתופפים בהיכלו שלו' וברכה.

אחרי שים שלו' וברכה ליראי ד' ולחושבי שמו כראוי וכנכון.

אבקשהו נא בזה כאשר נתעוררו פליטי שרידי דעיר **באכניא** אשר בכאן, כאשר שמעו שמועה שלדאבוננו הערך **אלף קדושי אחב"י שנרצחו בידי האכזרים ימ"ש ביום הזעם י"ב אלול תש"ב ונקברו לתוך בור ההרגה בהיער סמוך להעיר הי"ד**, אין מקום קבורתם בחזקת משומר כי מונחים במקום מופקר, וכבר שומר היער אמר להם שהעצמות הקדושים באים לידי בזיון ע"י חיתו היער, וקשה בשם לעשות מה לשמירתם.

ולכן רוצין לפנותם אל הבית החיים דהעיר שהוא מוקף גדר ונודע למקום קברות ונתקדש לזה, ואנשי עיר קראקא המועטים אשר נשארו עוד ומוכנים לנסוע בכל רגע, התנדבו לזה לעשות הפינוי בארונות, וכבר קבצו ממון לזה הצורך ופעלו רשיון הממשלה ע"ז. ושמו עיניהם בי, יען שהנני מיושבי העיר הזאת בעת הזעם ר"ל, לטכס עצה בזה כדת מה לעשות עפידתוה"ק.

וכתבתי בזה תשובה ארוכה לברר כל פרטי הדברים להתירא, אך רציתי שלענין גדול כזה יצטרף עמי גאון וצדיק אשר ראוי לסמוך עליו בזה. כתבתי זה כמה שבועות ענין התשובה להרב הגה"צ מסאטמאר שליט"א ובקשתי להשיב מיד תשובתו כי הענין נחוץ הוא למאוד מאוד, ואם לא נעשה עכשיו, הענין לא יהי' עוד עם מי לדבר, כי החורף ממשמש ובא וביותר אנשי פולני' נוסעים בכל יום ויום. אבל עד היום לא קיבלתי ממנו שום תשובה אשר הדבר יפלא בעיני.

ויען שידעתי **שכ"ק הדרת"ה שליט"א יש לו ג"כ כמוני חיוב להזדקק לענין זה, כי ניצל ג"כ בזה היום עפ"י נס בהעיר הזאת**, לכן אם כי קשה עלי להטריחו ובפרט בימים הקדושים האלו, עכ"ז אין לי עצה אחרת כעת, כי המצפון בלב דוחק אותי לבל לחשות בענין כזה. ולכן אבקשו מאוד להתקשר עם הרה"צ מסאטמאר שליט"א כי שמעתי שקשרי ידידות בינותיכם, וישפיע עליו או בכתב או בע"פ בדבר הענין האמור - כי הוא יש לו כל תשובתי בכתב - להודיעני.

ואבקש שגם כ"ק שי' יסכים מצידו להענין הלז. ולו אין טירחא לפני כעת, הייתי שולח לו כל דברי התשובה שלי בכתב, אך הזמן גרמא לקצר במכתבים, ובפרט כי הרב הגה"צ מסאטמאר יש לו תשובתי, והייתי שמח אם כ"ק יחי' יצטרף עמנו בצירופא דרבנן. ובטוח אני על רב טובו וגודל התענינותו להענין הלז שאקבל תשובתו במוקדם האפשרי, והשי"ת יגדור פרצותינו ברחמים.

ובזה הנני יוצא ואומר שלו', ומברך בברכת כוח"ט עכט"ס, ש"ב וידידושת"ה

שמואל אברהם זעלטענרייך

האבד"ק שטשאקאווא

שמואל אברהם זעלטענרייך
אבד"ק שטשאקאווא
כעת באנטווערפען — טערליסט שטר. 29

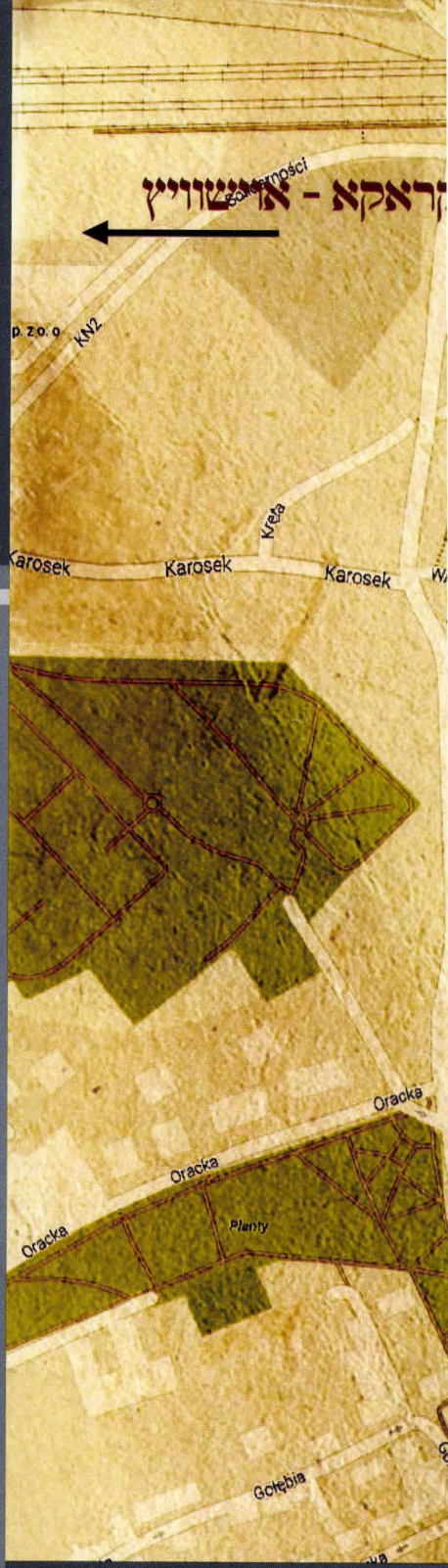
RABBIN
S. SELTENREICH
Terliststr. 29 — Antwerpen
TEL. 307.24


קכו
פעולת צדיק לחיים
באן סטאציע
Księcia Józefa Poniatowskiego
טורא - בעלזיץ
Kryta Pływalnia im. Jana Kota w Bochni
Wojska Polskiego
קאסערן
Kolejowa
Langera
Świętego Leonarda
Pod Lipką
Babica
Krzeczowska
Brzeska
Podedworze
Trudna
Dębcza
Galasa
Niecała
Solna Góra
געטא
Babica
Trudna
בית החיים
Modrzejewskiej
Krzęczków
Plac zabaw
אידישע פאליצי
Kowalska
Bracka
Zespół Państwowych Szkół Muzycznych
Uzdrowisko Kopalnia Soli Bochnia
Borek. Centrum aktywnego...
Solna
Gazaris
Plac Pułaskiego
Dominikańska
Szewska
Warzelnicza
Konfederatów Barskich
Bar mleczny PSS Społem
Floris
Pułkownika Osiki
II Liceum Ogólnokształcące im.

תש"ז-ג

פרק ד

געטא חדש



קיבוץ גדול / לטהרתן של ישראל
ישיבה במסתור / ה'אקציע' השניה

קיבוץ גדול

ווי נאר די אקציע, וועלכע איז פאקטיש געווען א פולשטענדיגע אויסזידלונג, איז פאריבער, האבן די בערך 300 מיט-ערלויבענישי-פארבליבענע אידן זיך געזומען צו דער ארבעט. דאס זענען געווען מענטשן וועלכע האבן געהאט אויף זייער ארבייטס-שיין א ספעציעלע רויטע סטעמפל מיט דער אויפשריפט "דער קאמאנדיר פון דער זיכערהייט'ס פאליציי און פון דער ס. ד.". זיי זענען געווען די, וועלכע מען האט געלאזט לעבן, כדי צו טוען די ארבעט פון אויסריניגן די הייזער פון פארשיקטע, סארטירן די מעבל, די שטוב-געצייג א.א..ו. און זיי גרייט מאכן צום שיקן קיין דייטשלאנד, צו די משפחות פון די רוצחים ימ"ש.

אין געטא האט געהערשט א טויט-שטילקייט, א מין תוהו ובוהו.

די גאסן זענען געווען פארפלעקט מיט אידיש בלוט, טויטע קערפער פון קדושים האבן זיך געוואלגערט איבעראל, אבער קיין לעבעדיגע אידן האט מען נישט געזען. אלע זענען 'טראנספערירט' געווארן צו אן אומקאלרע אדרעס...

די לעבן-פארבליבענע אידן האבן געהאט פאר זיך א גאר שווערע אויפגאבע. נישט איינמאל האבן זיי זיך אנגעטראפן מיט די קערפער פון נאענטסטע און טייערסטע, וועמען זיי האבן געדארפט קובר זיין, איינשטיקנדיג אין זיך די נאטירליך-מענטשליכע געפילן. זיי זענען אנגעקומען אין הייזער וואו די בלוט-פארשמירטע וועגט האבן עדות געזאגט אויף די שחיטות וואס זענען דא פארגעקומען, איידער די טייוולאנישע רוצחים האבן געשלעפט די שטוב-מענטשן צו די וואגאנען.



יודענראט ארבעטס-קארטל פון א געטא איינוואוינער. עס ווערט אנגעגעבן געגוי זיין ארבעטס ארט אין די חדשים סעפטעמבער, אקטאבער, נאוועמבער. ווארשיינליך איז ער פארשיקט געווארן ביי די צווייטע אקציע, אין מאנאט נאוועמבער

אויסער יענע 300, זענען פארבליבן נאך מערערע הונדערטער אידישע נפשות, וועמען עס איז געלונגען זיך צו באהאלטן און נישט צו ווערן אנטפלעקט. צוביסלעך האבן זיי אנגעפאנגען ארויס צו קריכן פון זייערע באהעלטענישן, און זיך באווייזן אין דער עפענטליכקייט.

עס האט נישט געדויערט לאנג, און עס האט זיך ווידעראמאל פארמירט א געטא, פון אט יענע באהאלטענע, צוזאמען מיט נאך הונדערטער אידן וועלכע זענען געווען אויסבאהאלטן אין די דערפער און וועלדער, ארום און ארום, און איבערגעלעבט דעם שרעקליכן 'חורבן באכניא'.

דער נייער געטא איז געווארן איינגעשרומפן צו א פיל קלענערן שטח, כאטש עס איז - ווי געברענגט אויבן - געווען דאס איינציגסטע ארט אינעם גאנצן 'קראקא דיסטריקט' וואו עס איז ערלויבט געווארן א אידישער געטא.

*

באכניא איז ווידעראמאל געווארן א צוציאונגס-קראפט פאר געיאגטע און געפלאגטע פון אנדערע מקומות, און דאס אויך א דאנק די בוי-שטעלעס, קלענערע און גרעסערע ארבייטס-אונטערנעמונגען, וועלכע האבן ווידעראמאל אנגעפאנגען צו פונקציאנירן, אונטער נייע בעלי בתים.

אויף דעם האבן מיר אן עדות פון איינעם פון די אנפירער פון אן אפטיילונג אין איין אזא גרויסע אונטערנעמונג, דער דערמאנטער ר' בערל פרענקל ע"ה. אט איז וואס ער דערציילט:

צומארגענס נאך די שחיטה האט דער דייטשער ארבייטס-לייטער באפוילן אז אלע פארבליבענע אידן זאלן

זיך גלייך שטעלן צו די ארבייט אין די ווארשטאטן. אינעם זעלבן טאג איז אבער אויסגעבראכן א גרויס פייער אין די ווארשטאטן, און דער גרעסטער טייל מאשינען מיט א ריזיגע לאגער פון רויע שטאף איז געווארן אפגעברענט. די געבליבענע אידן האבן זיך געזען פאר א פרישע געפאר.

דערווייל האבן קיין באכניא געגומען שטראמען אידן פון אלע זייטן. אזוי איז געווען איינגעפירט, אז נאכדעם ווי א שטאט האט דורכגעמאכט די 'אקציאן' האט מען געהאלטן דעם דאזיגן ארט אלס זיכער. די דייטשן האבן געווואוסט אז די באהאלטענע אידן וואנדערן פון ארט צו ארט. זיי האבן סיסטעמאטיש אלץ געטוען די אידן אויפסניי צו קאנצענטרירן. וועו זיי האבן געזען אידן אנטלויפן, האבן זיי רוהיג צוגעגעבן: "וואוהין דער איד זאל נישט לויפן, וועט ער שוין אריינפאלן אין אונזערע הענט".

דער שעף פון דער געסטאפא אין באכניא, שאמבארג, האט ארויסגעגעבן א באפעל אז אלע אויסבאהאלטענע און פריש אנגעקומענע אידן, קענען ארויסנעמען צייטוויליגע אויפנהאלט-שיינען. מען האט קיינעם פון די אנגעקומענע נישט געפרעגט, פון וואנען ער קומט, נאר די געסטאפא האט יעדן געגעבן א צייטוויליגע אויפנהאלט-שיין. דאס איז געווען א צעטיל מיט א לענגליכ'ן סטעמפל, וואס מען האט געהאלטן פאר וויניגער 'זיכער'.

דערווייל זענען די ווארשטאטן צוריק געווארן באנייט. דער לאנד-ראט האט באשלאסן צו פארקויפן די גאנצע אונטערנעמונג - פונקט ווי דאס וואלט געווען זיין אייגענטום - פאר'ן פרייז פון העכער א מיליאן זלאטי. עס האט זיך געפונען איינער א גרויסער דייטשער אונטערנעמער מיט'ן נאמען וואגנער, פון מינכן, וואס האט אפגעקויפט די אפגעברענטע ווארשטאטן, צוואמען מיט די אידישע שקלאפן-ארבייטער. דער דאזיגער וואגנער איז אליין געווען א שטורמיסט און א גאנצער יחסן ביי די נאצים, דערצו איז ער געווען א פיפיגער אונטערנעמער און האט געזוכט רייך צו ווערן אויפ'ן חשבון פון אידיש'ן אומגליק.

אין סעפטעמבער 1942 (תשרי תש"ג) האבן די ווארשטאטן ווידער געקלאפט. שנעל האבן זיך צונויפגעקליבן 750 אידישע ארבייטער. מען האט ווידער געזוכט זיך אנצוכאפן אין א צעטעלע מיט א רויטן האקענקרייץ סטעמפל. אזוי איז די צאל ארבייטער פון די באכניא ווארשטאטן געוואקסן, ביז אז וואגנער אליין האט באשעפטיגט 1900 ארבייטער.

עס האט נישט געגומען לאנג, און דאס אויסגעזידלטע באכניע איז ווידעראמאל געווארן אן 'עיר ואם' בגעטאס, מיט א באפעלקערונג פון אזוי פיל ווי 5,000 נפשות. דער אלטער 'שם טוב' וואס באכניא האט געהאט, אז דא לאזט זיך 'שמירן', האט ווידעראמאל אפעלירט צו די הערצער פון די וועלכע האבן טראץ אלע צרות געוואלט לעבן, און געזוכט זיך אנצוכאפן אין יעדע 'שמועה רחוקה' וואס קען זיי העלפן דאס צו דערגרייכן.

אויך האבן די פאבריקן און ווארשטאטן געצויגן צו זיך מענטשן פון אלע מקומות, וואס נישט געקוקט אויף דער ביטערער אנטוישונג, האבן זיי זיך ווייטער געוואלט איינרעדן אז דאס 'ארבעטן ביים דייטש' איז א מין פארזיכערונג קעגן פארשיקונג.

ווידעראמאל איז אין באכניא אנגעגאנגען א אידיש לעבן, כאטש מיט פיל מער שרעק און פחד, און מיט א סאך מער פארזיכטיגקייט ווי אין פריערדיגן יאר - ווייל די אטמאספערע איז געווען אן אנגעצויגענע, און די לופט איז געווען אנגעפילט מיט מער אידן-האס ווי אמאל - אבער דאך האט עס געקענט אויסזען אין די ערשטע צוויי חדשים (חצי אלול-חצי חשון) אז דא וועט זיך דאס לעבן מער-ווייניגער צוריק איינשטעלן ווי פריער.

סוכות תש"ג

פון דעם יום טוב סוכות תש"ג ביי רבינו זצ"ל, האבן מיר די פאלגענדע שילדערונג, דערציילט פון הרב חיים צבי הלברשטאם שליט"א, נכד רביה"ק בעל קדושת ציון זצ"ל הי"ד, וועלכער איז דאן געווען א קליין יונגל, און זיך אויפגעהאלטן אין געטא מיט די באבוב'ער משפחה. אט וואס ער דערציילט:

דאן האט מען שוין פיל מער מורא געהאט פון די דייטשן ימ"ש, און אפילו אין געטא גופא האט מען פראקטיצירט אידישקייט מיט א סך מער זהירות און פחד.

איך געדענק ווי דער פעטער זצ"ל האט געמאכט די סוכה אויף א באהאלטענעם אופן. ער האט אראפ גענומען עטליכע שורות שינדלען (שינגעלס) פון דעם בוידעם-שטאק, איבער די דירה וואו ער האט געוואוינט. און דייקא נישט פון דעם טייל בוידעם וואס גייט צו דער גאס, נאר פון דער אינעווייניגסטער טייל, כדי מען זאל נישט דערקענען פון דרויסן. ער האט דאן געהייסן מיך און מיינע קאזינען, אלע קליינע קינדער, מיר זאלן גיין קלויבן צווייגלער פאר סכך. וועו גרויסע מענטשן וועלן דאס טוען - האט דער רב מסביר געווען - וועט עס זיין אויפפאלענד, אבער אז קינדער דרייען זיך ארום מיט צווייגן פון א בוים, ציט דאס נישט קיין שום חשד. אזוי ווייט איז מען געווען געוואוארנט.

מען האט טאקע געמאכט א סוכה, און איך געדענק אפילו ווי מען איז געזעסן דארט יום טוב, צוזאמען מיט לייביש צאנזער (פלאסטער) און אנדערע אידן, און געזינגען "והשיאנו"...

לטהרתן של ישראל

באלד ביים אויפשטעלן דעם נייעם געטא, האט די דייטשע באהערדע איבערגעבויט דעם 'בית מרחץ', די שטאטישע מקוה, און עס צוגעפאסט צו קענען אויפנעמען און דינען א גרויסן קוואנטום מענטשן. דער ציל דערפון איז געווען, אז דאס זאל נוצן פאר 'ענטלויזונג' פאר די ארבייטער אין געטא, און פון אלע ארומיגע ארבייטס לאגערן. דא וועלן זיך אלע ארומוואשן, און

אויך רייניגן זייערע קליידער, נאך עטליכע טעג ארבעט, כדי נישט צו ווערן אנגעשטעקט מיט לייז וכדומה. הונדערטער טושן (שוישרס) זענען אינסטאלירט געווארן, און עס האט ביז א קורצע צייט אנגעפאנגען צו פונקציאנירן.

רבינו זצ"ל איז געשטעלט געווארן אלס דער הויפט-אויפזעער אויף די גאנצע 'רייניקונגס אפאראט', מיט דער הילף פון נאך 8 חסידישע יונגעלייט. אויף זיי איז געלעגן די אויפגאבע אז דער בית מרחץ זאל יעדן טאג גרייט זיין אויפצונעמען די געהעריגע צאל מענטשן, עס זאל זיין גענוג ווארעם וואסער א.א.וו.

כאטש מען האט געדארפט הייצן דעם מרחץ יעדן טאג, אריינגערעכנט שבת, האט מען באוויזן איבערצולאזן גענוג הייס וואסער פון פרייטאג, און עס האלטן ווארעם אויף א געוויסן אופן, כדי נישט צו דארפן מחלל שבת זיין, נישט ער און נישט זיינע געהילפן. עס איז טאקע געווען עטליכע מאל וואס די פרייע אידן האבן פראטעסטירט אז דאס וואסער איז שבת נישט גענוג הייס, אבער עס איז פאר רבינו זצ"ל אלעמאל געלונגען בס"ד זיי אפצושטילן מיט פארשידענע ערליי תירוצים.

אין באקומען אזא פאזיציע, האט רבינו זצ"ל געזען פאר זיך א שליחות מן השמים, צו קענען העלפן אידן מיט א זאך וואס איז געווען פארבונדן מיט מסירת נפש ממש. ווי באקאנט האבן די דייטשן נישט געלאזט האבן אפען קיין מקוואות, און ערליכע חסידישע אידן וועלכע זענען געווען צוגעווואוינט זיך צו טובל'ן קודם התפלה, ערב שבת וכו', האבן דאס מער נישט געקענט באווייזן צו טוען. אידן זענען געווען דערפון זעהר צובראכן, איבערהויפט אין א צייט וואס קיינער ווייסט נישט צו ער וועט איבערלעבן דעם טאג, מחמת די טעגליכע פלוצלונגע איבערפאלן רח"ל, האט יעדער געוואלט זיך קענען מטהר זיין איידער ער קומט אום אויף קידוש ה'.

אויך אויף דעם בית מרחץ, וואס איז געווען צוזאמען מיט די מקוה, איז געווען א שטרענגער באפעל, אז מען זאל די מקוה נישט באנוצן, און עס לאזן אומבארירט.

כאטש א ווידערשפעניגונג פון א דייטשן באפעל האט געדראהט מיט טויט-שטראף, האט רבינו זצ"ל נישט געקוקט אויף דעם, נאר במסירת נפש אנגעפילט די מקוה, עס אנגעווארעמט, און פארדעקט אויף אן אופן מען זאל גארנישט דערקענען, און דאן דורך א באהאלטענע עפענונג האבן אידן - בסוד גדול און מאקסימאלער פארזיכטיגקייט - זיך געטובל'ט און מטהר געווען.

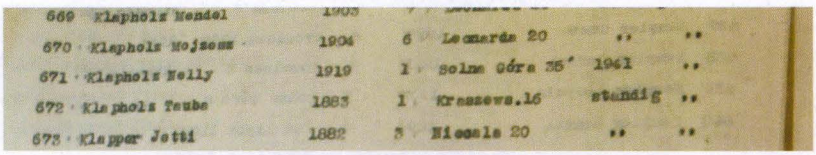
עס איז נישט צו שילדערן וואס אזא טבילה במקוה האט געמיינט פאר אט די אידן. וויפיל קדושה וטהרה, וויפיל התחזקות און בטחון דאס האט אריינגעגעבן אין זיי אין אזא ביטערע צייט. מען קען זיך גארנישט פארשטעלן מיט וויפיל הרהורי תשובה עס האבן זיך געטובל'ט די אידן, טראכטנדיג אז דאס קען זיין זייער לעצטע טבילה...

דאס איז אנגעגאנגען במשך א לאנגע צייט. א גרויסע צאל אידן האבן פון דעם גענאסן, און עס איז אנצונעמען אז פיל פון זיי האבן אפילו נישט געווואוסט ווער עס איז דער באהאלטענער 'מזכה את הרבים' וואס שטייט אונטער דעם.

איבריג צו זאגן וואס עס וואלט געווען אויב די געוואגטע אונטערנעמונג וואלט חלילה אנטפלעקט געווארן. אבער ב"ה אז די זאך איז אדורך בשלום אהן קיין שום מכשול.

ישיבה במסתור

אין באכניא זענען אין יענע צייט געווען זעהר פיל מנינים אין פריוואטע הייזער. וויבאלד די שולן זענען געווען פארמאכט, האט מען ארגאניזירט די תפלות אין פארשידענע מקומות, באהאלטענערהייט. לויט ווי עס האט דערציילט אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל האבן די באבוב'ער חסידים געדאוונט אויף פיר מקומות. דער גרויסער און הויפט מנין איז געווען ביי הרה"ח ר' מענדל קלאפהאלץ הי"ד, ביי וועמען אויך רבינו זצ"ל האט געדאוונט (עס איז געווען אין זעלבן הויז). נאך א מנין איז געווען ביי הרב יחזקאל רובין הי"ד, זון פון ווישניצער רב ז"ל הי"ד. א דריטער מנין האט געדאוונט אין הויז פון הרה"ח ר' מרדכי דייטש הי"ד. און דאס פערטע מנין האט געדאוונט ביי הרה"ג החסיד ר' ברוכ'ל קאנענגיסער ז"ל הי"ד.



669	Klapholz Mendel	1903				
670	Klapholz Mojsesz	1904	6	Lesnarda 20	"	"
671	Klapholz Nelly	1919	1	Solna Góra 35	1941	"
672	Klapholz Taube	1883	1	Krasszewa.16	standig	"
673	Klapper Jetti	1882	3	Niecala 20	"	"

הרה"ח ר' מענדל קלאפהאלץ ע"ה הי"ד אין די רשימה פון גטא אייווואוינער. זיין אדרעס איז לעאנארדא 20 דאס זעלבע הויז וואו רבינו זצ"ל האט געווואוינט (דאס ווארט 'שטענדיג' מיינט אז ער איז נישט קיין אריינגעקומענער אין גטא, נאר אן אריגינעלער באכניער תושב)

ר' ברוכ'ל, וועלכער איז געווען איינער פון די שענסטע יונגעלייט אין באבוב, א תלמיד חכם עצום און א ראש ישיבה אין די באבוב'ער ישיבה אין קראקא, האט ביז ענדע תש"ב געוואוינט אין ווישניצא, וואו ער האט אנגעפירט א ישיבה מיט 60 בחורים, וואס איז ווארשיינליך געווען די איינציגע אפענע ישיבה אין גאליציא צו יענער צייט, ווייל ווי דערציילט אויבן, בעת אין די גאנצע מדינה האט שוין נישט עקזיסטירט קיין נארמאל אידיש לעבן, איז אין ווישניצא וויטער אנגעגאנגען אלעס ווי ביז אהער.

ווען עס איז געקומען דער גזירת גירוש אויף ווישניצא (זעה פרק ג') איז ר' ברוכ'ל אנטלאפן קיין בריגל, און אויסגעמיטן די פארשיקונג. נאך א וואך צייט, ווען באכניא האט ווידעראמאל אויפגעלעבט, האט ער זיך אריינגעקליבן מיט די משפחה קיין באכניא, און זיך באזעצט אויף א בוידעם אין איינע פון די גטא-הייזער.

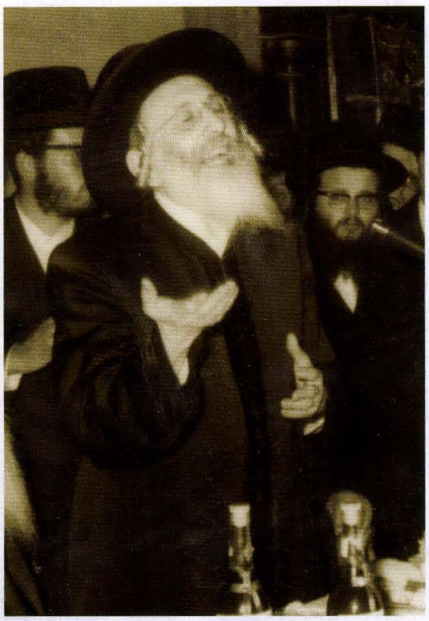
נאך א קורצע צייט האט ער געטוישט די 'וואוינונג' פון בוידעם צו קעלער, אין הויז פון הרה"ח ר' ישעי' ווייצען שו"ב הי"ד, א באבוב'ער חסיד, אויף די בראדסקי גאס. אין יענעם קעלער איז געווען דער אויבנדערמאנטער באהאלטענער מנין, וואו עס האט געדאוונט א שיינע קבוצה פון היימישע אידן, חסידים ואנשי מעשה.

דער קעלער איז אבער געווען נישט נאר א בית המדרש לתפלה, נאר אויך א מקום פון הרבצת תורה במסירת נפש. דאס איז געווען אן אונטערנעמונג פון ר' ברוכ'ל הי"ד צוזאמען מיט רבינו זצ"ל.

אין א שמועס וואס ר' ברוכ'ל האט געהאט מיט רבינו זצ"ל, האבן זיי באשלאסן אז מען דארף נעמען א קבוצה תלמידים, און לערנען מיט זיי תורה באהאלטענערהייט, נישט געקוקט אויף די סכנה וואס לויערט אויב מען ווערט געכאפט.

רבינו זצ"ל האט אים געזאגט, כאטשיג אויף צו פסק'ענען דיני נפשות דארף מען האבן א בית דין של כ"ג, אבער דער טרויעריגער פאקט איז דאך אז מען כאפט מענטשן יעדן טאג, און מען ברענגט זיי אום אהן קיין שום סיבה. אט - זאגט דער רב ווייטער - איז היינט דא געווען א מעשה, אז ס'איז געקומען א גוי פון דער שטאט מישלעניץ און אנגעוויזן אויף א איד, אז יענער האט אים געגעבן

געלט, און מען האט אים געהרג'עט אויפ'ן ארט. אזוי זענען דא מעשים בכל יום. אויך געבן זיי נישט צו עסן, און מען מוז זיך דאס אליין ארגאניזירן, און אויב כאפט מען עמיצן מיט אן עוף וכדומה, הרג'עט מען. זעהט מען דאך אז אונזער בלוט איז סייווי הפקר, און אלע זענען איינגעשטעלט יעדע מינוט, מיר מיט די וויבער מיט די קינדער. אויב אזוי, איז אפשר גלייכער מען זאל געכאפט ווערן 'על דברי תורה'. דעריבער - האט רבינו זצ"ל פארענדיגט צו ר' ברוכ'לן - מיין איך אז דו האסט דעם היתר פון רבי עקיבא, וועלכער האט זיך מוסר נפש געווען פאר הרבצת תורה.



רבינו זצ"ל ביי א דרשה

ר' ברוכ'ל האט אזוי געטוען. ער האט איינגעזאמלט 40 תלמידים, צווישן זיי אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל, ר' הערש מאיר וויינבערג, האחים ראובן ויעקב וואגנער, בני ר' הערשל וואגנער הי"ד; זיין פלימעניק הב' אלי' ניימאן, אייניקל פון הרב החסיד הנכבד ר' מאטיל ניימאן הי"ד. זיי האבן געלערנט ביי אים אין קעלער, און געווען אפגעזונדערט פון אלץ און אלעמען וואס האט זיך געטוען אינדרויסן.

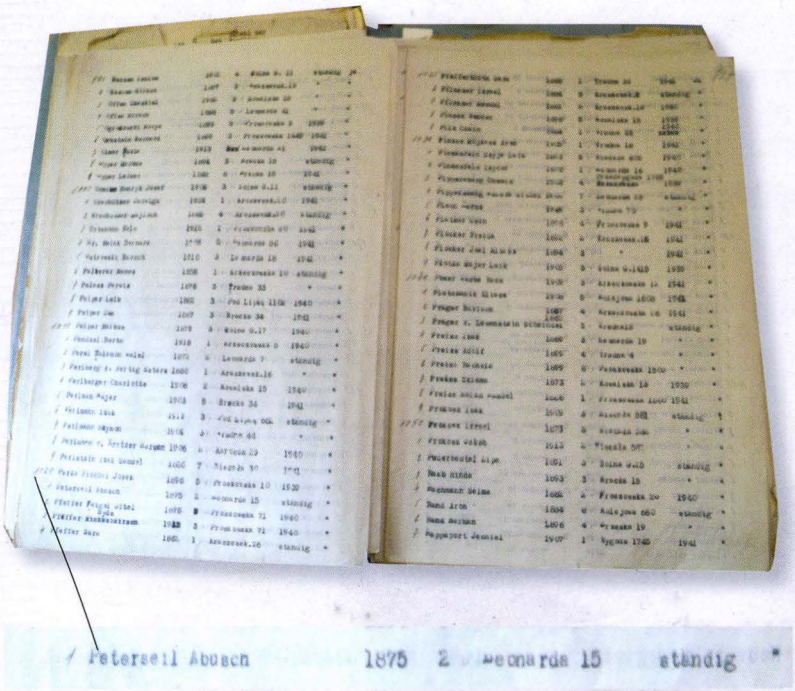
רבינו זצ"ל האט געוואכט איבער די 'ישיבה', אז קיין שלעכט אויג זאל דארט נישט שאטן. ער האט אפילו ערלעדיגט ביי דער יודנראט - ביי וועמען ער האט געהאט אן איינפלוס - אז די אידישע פאליציי, די 'ארדענונגס דינסט', וועו זיי זוכן יונגע מענטשן אויף פארשידענע ארבעטן, זאלן זיי נישט אריינקומען אין יענעם קעלער.

אין א דרשה וואס רבינו זצ"ל האט געהאלטן (מלוה מלכה השנתית, וישלח תש"ל), האט ער דערציילט אז געווען איז א איד, ר' אביש פעטערזייל הי"ד, וואס האט אים געגעבן דריי הונדערט זלאטעס, צו געבן פאר ר' ברוכ'לן, ער זאל האבן פון וואס צו לעבן, וויל ער האט נישט געארבעט דאן, נאר געלערנט מיט די בחורים. דערביי האט רבינו זצ"ל ארויסגעברענגט דאס מסירת נפש פון ר' אביש, וואס האט פאר זיך אליין גארנישט איבערגעלאזט, אין א צייט וואס קיינער האט נישט געמאכט קיין פרנסה, און ער האט דאס גוט געקענט נוצן פאר אייגענעם געברויך. עס איז כדאי צו ציטירן עטליכע אויסצוגן פון יענע דברים חוצבים להבות אש:

> איך געדענק אין באכניא אין געטא, ווען מען האט נעבעך אוועק געשלעפט אזויפיל אידישע קינדער צו די ארבעט, אין אזעלכע מקומות פון וואו זיי זענען שוין מער נישט צוריק געקומען. אויב מען האט באקומען ארבעט אין געטא, ווער רעדט נאך א גוטע ארבעט, איז מען געווען א גליקליכער מענטש.
>
> אבער ס'איז געווען א הייליגער יונגערמאן, ר' ברוכ'ל קאנענגיסער עליו השלום, איז געזעסן אין א קעלער מיט פערציג יונגלעך און בחורים און האט מיט זיי געלערנט גמרא מיט תוספות. אינדרויסן איז ארום געלאפן דער מלאך המות, מען האט געשלעפט צו די ארבעט, מען האט געריסן. און ווען דער זעלבער באגוש ימ"ש מיט זיינע צוהעלפער, ווען זיי קומען אריין אין יענעם קעלער, און זיי טרעפן ברוכ'ל קאנענגיסער מיט די פערציג בחורים זיצן און לערנען, וואלטן זיי אלע אויסגעשאסן. אבער ברוכ'ל קאנענגיסער האט געזאגט מען איז דאך אין ערגעץ נישט פארזיכערט, און דא אין קעלער באהאלט מען זיך ביי די תורה.

עס זענען דא מענטשן וואס זענען געווען דארט אין באכניא, און געזען דאס זעלבע וואס איך האב געזען. אזא מין באבוב'ער ישיבה, אונטער די נעגל פון מלאך המות, האט אויסגעהאלטן באכניא!

פון וואנעט האט ברוכ'ל קאנענגיסער געהאט צו לעבן? עס איז צוגעקומען צו מיר א איד, ער האט געהייסן ר' אביש פעטערזייל עליו השלום, א באכניער בכבוד'ער איד. עס האט שוין דעמאלט נעבעך קיינער גארנישט געהאט, יעדער האט נאך געלעבט פון דעם וואס מען האט פארקויפט א פאר חפצים, און פון דעם האט מען געלעבט. איז צוגעקומען צו מיר ר' אביש פעטערזייל - עס איז כדאי צו דערמאנען אזא איד - און האט מיר געגעבן 300 זלאטעס פאר ר' ברוכ'ל קאנענגיסער. זאגט ער, ער איז אזא טייערער איד קען זיין ער וועט נישט וועלן ביי מיר נעמען.



Petersell Abusch 1875 2 Leonarda 15 standig

הרה"ח ר' אבוש פעטערזייל ע"ה הי"ד אין די רשימה פון געטא איינוואוינער

ער האט שוין נעבעך אליין דעמאלט גארנישט געהאט. דעמאלט אוועק געבן דריי הונדערט זלאטעס?! פאר א שטיקל ברויט האט מען דעמאלט באצאלט שווער געלט אויפ'ן שווארצן מארק. ער האט ער אוועק געגעבן פון זיך - זאל עס זיין פאר אים א זכות אין הימל.

אויך אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל, אין זיין הסכמה צום ספר 'פארשפעטיגט די שיף' פון הרה"ח ר' משה יהושע צאנגער ע"ה, שרייבט: "גיסך מו"ר הגה"צ רבי ברוכ'ל קאנענגיסער הי"ד, אשר קידש את השי"ת בחייו ובמותו, ואני הקטן זכיתי ללמוד אצלו מס' ב"ק פ' מרובה במו ימות המלחמה בגעטא באכניא, אשר שם הגיד שיעורין במסנ"פ בהחבא במרתף לכארבעים תלמידים".

עס דארף דא דערמאנט ווערן די 'עזר כנגדו' פון ר' ברוכ'ל קאנענגיסער, מרת חי' אסתר הי"ד, אן אשה חשובה מאד ובעלת מעשים (טאכטער פון דעם קראקעווער רבי'ן הרה"צ ר' דוד אלימלך צאנגער זצ"ל), וועלכע האט טאג-טעגליך צוגעגרייט דאס עסן פאר די בחורים. אגב, זי האט אנגעפירט מיט א שפייז-קראם אין געטא, און פלעגט אויף יעדן שבת שיקן פאר רבינו זצ"ל א מתנה, א קארב מיט פירות לכבוד שבת.

ה'אקציע' השניה

אויך במשך די ערשטע צוויי חדשים פון תש"ג איז נישט געווען אינגאנצן שטיל. כמעט יעדן טאג זענען פארגעקומען שיסעריין, פארכאפונגען פון איינצלנע אדער אמאל אפילו צענדליגער מענטשן מיטאמאל, און זיי פארשיקן אין אן ארבייטס לאגער, אבער דאס האט געהייסן - לויט דעם דעמאלסדיגן מצב - א שטילע תקופה.

די צווייטע העלפט פון חודש חשון, קוים וואס דאס לעבן איז צוריק איינגעשטעלט געווארן, האט מען שוין געהערט קלאנגען איבער א פרישע 'אקציע' וואס גייט דא פארקומען בקרוב. א שרעק האט יעדן אנגעכאפט, האבנדיג נאך דעם ביטערן טעם אין מויל, און דעם ציטער אין די ביינער, פון די נאריואס פארגעקומענע שרעקליכע געשעעניש.

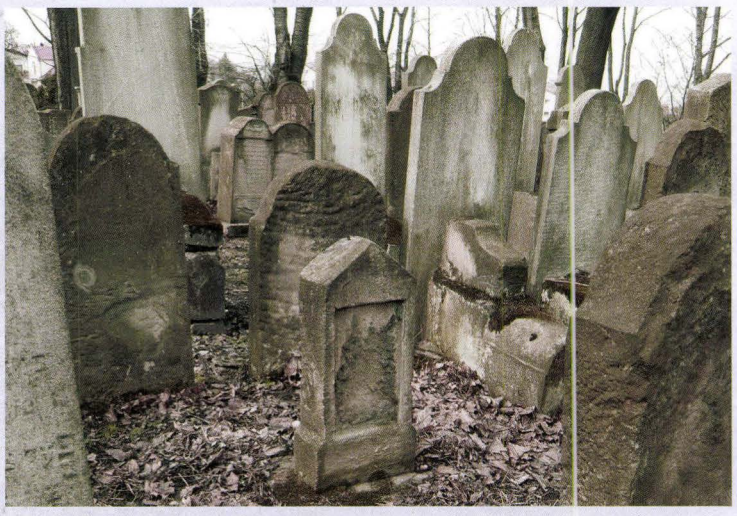
מענטשן האבן פונדאסניי געזוכט שוץ-ערטער, טייל אין געטא, אנדערע אינדויסן פון געטא, עס האט געהערשט א בהלה און א כאאס, און מען האט זיך געראכטן אויף דאס ערגסטע. עס איז אבער בחסדי ה' געווען א פיל לייכטערע ווי די פריערדיגע, כאטש אויך מיט הונדערטער קרבנות הי"ד.

אין די אפיציעלע מקורות ווערט דערציילט איבער די אקציע בערך אזוי:

> די צווייטע אקציע אין באכניא, איז פארגעקומען דעם 10טן נאוועמבער 1942 (ר"ח כסלו תש"ג), ביי וועלכן ארום 70 מענטשן זענען געהרגעט געווארן אין געטא זעלבסט, אדער אויף דעם בית החיים אויף דער סאלאנא גאס, און בערך 500 זענען דעפארטירט געווארן קיין בעלזעץ.
>
> נאך די אקציע האבן די דייטשן פארלאנגט פון די אידן דעם סכום פון 20,000 זלאטעם, צו דעקן די קאסטן פון אמוניציע וואס די אקציע האט אפגעקאסט.

אנדערש ווי ביי די ערשטע אקציע, האט מען יעצט יא געשוינט די אלע ארבייטער פון די ווארשטאטן. לויט די עדות'שאפט פון דעם ארבייטס-לייטער ר' בערל פרענקל ע"ה, איז דאס געווען די ארבעט פון דעם הויפט אונטערנעמער, דער דייטשער וואגנער, וועלכער "האט באפוילן אז די ארבייטער זאלן מיטברענגען אין די פאבריק אריין די פרויען און קינדער, און מען האט כמעט קיינעם פון זיי נישט געגומען".

רבינו זצ"ל האט דאסמאל נישט מיטגעלעבט דעם קאשמאר, ווייל ער האט באשלאסן באצייטענס צו פארלאזן באכניא, און צו אנטלויפן קיין קראקא, עד יעבור זעם.



בית החיים אין באכניא, וואו מען האט געשאסן הונדערטער אידן, הי"ד

דער גרויסער שתדלן ר' אליעזר לנדא ע"ה
און זיין חלק אין די הצלה פון מרן רבינו זצ"ל

דאס פארהאלטנסמעסיג בעסערער צושטאנד פון אידן אין באכניא, דורך זיין באשעפטיגט ביי די פילע ווידער-אויפגעשטעלטע פאבריקן, איז אויסער דעם דערמאנטן וואגנער, אויך פיל צו פארדאנקען די פעולות פון דעם באקאנטן שתדלן פון קראקא און באכניא הרה"ח ר' אליעזר לאנדא ע"ה.



ר' אליעזר לנדא ע"ה אין זיין יוגענד

אין די הקדמה צום ספר 'מנת חלקי' (חידושים וביאורים על מסכת בבא בתרא) פון זיין זון, הרה"ג ר' קלמן לנדא שליט"א, ווערט דערציילט ווי אזוי זיין פאטער האט אנגעקניפט באקאנטשאפט מיט די צוויי גרויסע רשעים פון דער הויפט-געסטאפא אין קראקא (וועלכע האט רעגירט איבער אלע געסטאפא-אפטיילונגען פון דעם גאנצן ראיאן) קונדא און הייניריך ימ"ש, און א דאנק גרויסע שוחד מתנות, מציל געווען דורך זיי טויזנטער אידישע נפשות.

אט יענע צוויי רוצחים האבן אנגעפירט מיט דער 'אידן אפטיילונג' ביי דער הויפט געסטאפא אין קראקא, און זענען געווען פאראנטוואורטליך פאר אלע אקציעס און אויסזידלונגען אין די ארומיגע שטעט. זייענדיג אין גוטע באציאונגען מיט זיי, איז געלונגען פאר ר' אליעזר געווארן צו ווערן פון זיי וועלכע שטאט עס קומט אין דער ריי, און ער האט באצייטנס אלארמירט אין דעם אנגעגעבענעם ארט, מען זאל זיך גרייטן, און טוען אלע פעולות זיך צו ראטעווען.

נאך די גרויסע אויסזידלונג פון באכניא, ענדע תש"ב, האט ר' אליעזר שוין געווואוינט אין באכניא, און ווייטער אנגעהאלטן זיינע נאעטנע קאנטאקטן מיט די געסטעפא הויפטן פון קראקא. ביים אויפשטעלן די נייע פאבריקן און אונטערנעמונגען, האט ר' אליעזר געהאט א גרויסן איינפלוס, און פאקטיש איבערגענומען די ראלע פון סאלי גרייווער הי"ד. א דאנק אים - שרייבט דער זון - איז באכניא געווען דאס לעצטע ארט אין גאליציע, וואו עס האט נאך עקזיסטירט א געטא ביז ענדע תש"ג.

אויך דאס וואס די צווייטע אקציע האט זיך אויסגעשטעלט צו זיין א סאך מילדער ווי געראכטן, איז אויך צו פארדאנקען ר' אליעזר און זיין פרוי מרת שרה ע"ה. אט וואס עס ווערט דערציילט אין ספר מנת חלקי:

איידער עס איז געקומען דער טאג פון די אקציע, האבן קונדא און הייניריך ימ"ש מודיע געווען דעם טאטן, אז זיי וועלן זיין אין באכניא בשעת די אקציע וועט אנגיין, און זיי ווילן קומען צו אים אויף א סעודה.

מען האט צוגעגרייט ביי אונז אין שטוב א גאר רייכע סעודה, מיט א סאך שארפע משקאות. די מלאכי חבלה זענען געקומען, זיך געזומען צום טרינקען א כוסה נאך א כוסה, און זייענדיג שוין גוט אנגעטרינקען, האט דער טאטע מיט די מאמע זיך אנגעהויבן צו בעטן ביי זיי ברחמים, אז זיי זאלן הייסן ענדיגן די אקציע זאפארט. 'כטוב לבם ביין' האבן זיי נאכגעגעבן די בקשה, און באלד ארויסגעגעבן א באפעל מען זאל שוין שליסן די אקציע! אזוי ארום זענען טויזנטער אידן ניצל געווארן.

*



ר' אליעזר לאנדא ע"ה (לינקס) מיט זיין זון הרה"ג ר' קלמן לנדא שליט"א

ווי באקאנט האבן די דייטשן געהאלטן שטרענג בסוד, אז די אידן ווערן געפירט מיט די וואגאנען צו פארטיליקונג רח"ל. זיי האבן איינגערעדט אז מען זידלט זיי איבער צו אנדערע מקומות, וואו די ארבייטס באדינגונגען וועלן זיין לייכטער. פאר ר' אליעזר'ן האט אבער דער רשע קונדא ימ"ש יא דערציילט בסוד וואו אהין די וואגאנען גייען (ספר מנת חלקי הנ"ל), און ער האט עס אין געהיים איבערגעגעבן פאר אנדערע, וואס אנדערע מען זאל זיך באהאלטן, און נישט גיין פרייוויליג צום פארשיקונג.

מעגליך, אז די פעסטע שטעלונג פון רבינו זצ"ל, נאר צו נוצן די עצה פון באהעלטענישן, איז אויך געווען אויף דער אנווייזונג פון ר' אליעזר'ן, מיט וועמען רבינו זצ"ל האט זיך א סאך באנוצט ביי זיינע הצלה-אונטערנעמונגען, און אין וועמענס הויז ער איז געווען אן אפטער יוצא ונכנס.

ווי ווייט רבינו זצ"ל האט געהאלטן ר' אליעזר'ן פאר זיין אייגענער מציל ומושיע, איז צו זען פון די מעשה וואס עס שרייבט זיין זון, הרה"ג ר' קלמן הנ"ל, אין יענעם ספר:

בבוכניה היה הרה"צ רבי שלמה הלברשטאם זצוק"ל בנו של מרן כקש"ת אדמו"ר רבי בן ציון מבאבוב הי"ד, שהיה אז אברך. הוא היה מגיע רבות לביתנו להתייעץ עם אבא על המצב, ועל הדרכים שיש לנקוט בזמנים השונים. הוא ניצל ועבר את הדרך לסלובקיה האמורה לעיל, ולאחר המלחמה הגיע לארה"ב, ולאחר שהוא מילא את מקום אביו הקים מעפר את בית באבוב.

וכאשר כ"ק האדמו"ר רבי שלמה מבובוב זצוק"ל בא ארצה לפני מספר שנים, נערכה לכבודו בבת ים קבלת פנים המונית, וקהל ו"ב עבר בסך לקבל את ברכתו של הרבי, בין המון הקהל היה גם אחי הרה"ח צבי לנדוי הי"ו וכשאחי הושיט לו את ידו אמר לרבי מקורבו הרה"ח יהושע ביטרמן הי"ו "האיש הוא בנו של רבי אליעזר לנדוי", כששמע זאת הרבי הישיש, קם ממקומו והחזיק בחזקה את ידו של ר' צבי ואמר "איי האבא שלך ז"ל הציל אותי, האבא שלך הציל אותי, כל חצר באבוב שאתה רואה הוא רק מכח אביך".



רבינו זצ"ל באזוכט אין הויז פון אדמו"ר מאז'רוב-חנצ'ין שליט"א

ענליך צו דעם שרייבט אין א בריוו צו הרב לאנדא הנ"ל, הגה"צ ר' תנחום בנימין בקר, האדמו"ר מאז'רוב-חנצ'ין שליט"א: "בעת ביקורו של הגה"ק מבאבוב זצוק"ל בבית מדרשנו בת"א, לפני כח"י שנים (תשמ"ו), הצגתי לפניו את אביך ז"ל, ואמר לי הרבי בזה"ל: 'לייזער לנדא, ער האט מיך געראטעוועט מיט די גאנצע משפחה".

*

שנת תשי"ט איז אין ארץ ישראל אריינגעגעבן געווארן א געריכט-קלאגע קעגן ר' אליעזר לאנדא ע"ה איבער זיינע אקטיוויטעטן בשעת מלחמה, ווען אנדערע האבן אים געוואלט באשולדיגן אין פארראט. רבינו זצ"ל האט זיך געשטעלט לימינו, אים פארטיידיגט דורך א וועגדונג צום הויפט-פראקוראר פון לאנד, און דערצו געשריבן א חיזוק-בריוו צו ר' אליעזר, אין וועלכן ער שרייבט: "מצאתי עלי חוב מוסרי להגיד יושרו, אשר נוכחתי לדעת בנסיון אישי שכמ"ע הכניס את עצמו הרבה פעמים בסכנות נפשות, למען הצל נפש מישראל, אשר לא יאומן כי יסופר". רבינו זצ"ל פארענדיגט מיט א הבטחה: "ובטוח אני שבזכות מעשיו הטובים והצלת ישראל שפעל ועשה באופן נפלא, יצילהו ה' מידי הקמים עליו ויצא לאור משפטו". כך הוה, און דער הויפט-פראקוראר האט ארויסגעווארפן די קלאגע פון געריכט, נאך איידער עס איז געקומען צו א פראצעס.

שלמה הלברשטאם
אבד"ק באבוב

Kabbi Solomon Halberstam
OF BOBOV

184 BROOKLYN AVENUE
BROOKLYN 13, N. Y.

SLocum 6-3160

ערב שבת שובה .תשיך .ברוקלין יע"א .

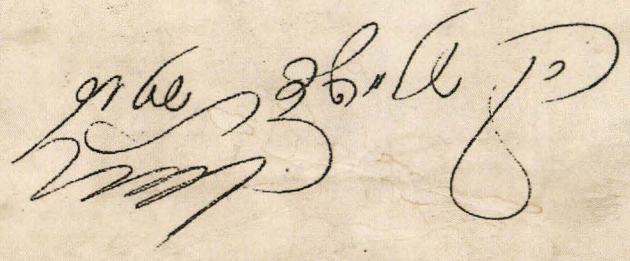
כבוד הגביד הנכבד המפורסם רודף צדקה וחסד
וכרבה להתיסים כשית כו"ה אליעזר הלוי לאנדוי נ"י

אחדשת"ם :

הנני שולח רישפ העתק משעלעגראמע שהברקתי אל
היועץ המשפטי כאשר בתודע לי שהעלילו על כמ"ע חשדות
של שקר, ומצאתי עלי חוב מוסרי להגיד יושרו אשר נוכחתי
לדעת בנסיון אישי שבמ"ע הכביס את עצמו הרבה פעמים בסכנות
נפשות למען הצל נפש מישראל אשר לא יאומן כי יטופר .

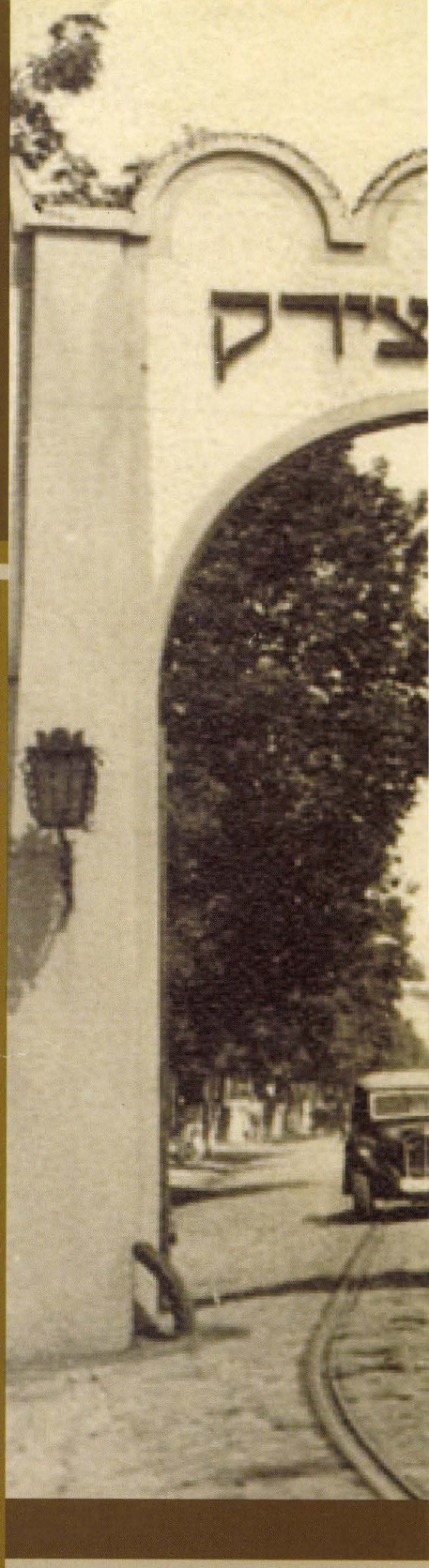
ובטוח אני שבזכות מעשיו השובים והצלת ישראל שפעל
ועשה באופן נפלא, יצילהו ד' מידי הקמים עליו ויצא לאור
משפטו. ויקוים בו והייתם נקיים מד' ומישראל .

כיד הכותב למען האמת והצדק ,
וחותם בברכת גמר חתימה שובה ,




ייִדישער

פרק ה
הבריחה לקראקא



תועה בדרך / בית מלא חסד
אקרא ולא תענה
אצל האדמו"ר מבעלזא

תועה בדרך

ווען עס האט זיך דערנענטערט דער טאג פון די פאראויסגעזעענע 'אקציע', האט רבינו זצ"ל געגומען די משפחה, די רביצין מיט די קינדער, אלע פארשטעלט ווי גוים, און זיך ארויסגעכאפט ביינאכט פון געטא, צו דער באן וואס פירט קיין קראקא. אין 'פאדגורז', א געגענד ביים עק פון דער שטאט, איז דאן געווען דער קראקעווער געטא, מיט פילע טויזנטער אידן, דערונטער א סאך באבוב'ער חסידים, האט דער רב געריכטן דארט איבער צו וואַרטן די עטליכע שווערע טעג פון די אקציע אין באכניא, און דאן צוריק קומען.

על ידי מצות ציצית תנצל נפשי

אזוי ווי דא, אזוי איז געווען פילצאליגע מאל, וואס רבינו זצ"ל האט זיך געמוזט פארשטעלן ווי א גוי, למען הצלת נפשות. רבינו זצ"ל האט אמאל מגלה געווען, אז כאטשיג ער האט געטוישט זיין גאנצער לבוש, כדי אוסצוזעהן ווי א נישט-איד, פונדעסטוועגן איז ער אלעמאל געגאנגען מיט א טלית קטן אונטערן העמד, אויך בעת די גרעסטע סכנות.

די סיבה איז א פשוטע - האט רבינו זצ"ל מסביר געווען - ווען די רשעים האבן איינעם חושד געווען אז ער איז א איד, האבן זיי בודק געווען צו ער איז געמל'ט. איז אויב וועלן זיי נישט האבן קיין חשד, וועלן זיי דאך נישט זוכן דעם טלית קטן, און אויב יא, וועט דאס נישט טראגן קיין טלית קטן גארנישט העלפן, ווייל זיי וועלן דאך ווייטער זוכן, איז פארוואס נישט מקיים זיין א גאנצע צייט כאטש די איינע מצוה.

לישנא דמשתמע לתרי אנפין

עס דערציילט הרה"ג החסיד ר' זושא פאלמאן שליט"א, אז ער האט אמאל געהערט מפ"ק פון רבינו זצ"ל, וואס האט דערמאנט דעם פסק פון רמ"א (יו"ד סימן קנ"ז סעיף ב') "אע"ג דאסור לומר שהוא עובד כוכבים, מכל מקום יוכל לומר להם לשון המשתמע לתרי אנפין" [כאטשיג מען טאר נישט זאגן בפירוש אז מען איז א גוי, מעג מען זיך אבער אויסדריקן מיט א שפראך וואס קען האבן צוויי באדייטונגען], און דערציילט אז ווען ער האט געדארפט אין די מלחמה יארן זאגן אז ער איז נישט קיין איד, פלעגט ער זאגן "קיין יודע", וואס מיינט אויף דייטש נישט קיין איד, און אינזינען האבן אויף לשון הקודש "כֵּן, יודע". יא, איך בין א איד...



רבינו זצ"ל מיט הרה"ג החסיד ר' זושא פאלמאן שליט"א, מנהל רוחני דמתיבתא עץ חיים

עס איז אבער נישט געווען אזוי פשוט. דער געטא איז געווען ארומגענומען מיט א מויער, און ביי די טויערן זענען געשטאנען היטערס, וועלכע האבן נישט געלאזט אריינקומען, נאר די אידן וואס וואוינען דארט, אדער אזעלכע מיט ספעציעלע ערלויבענישן. איז מען געקומען אויף א געדאנק, מען זאל אויסשטייגן אין דארף 'פראקאטשים', וואס איז איין סטאציע פאר קראקא, און אין דער פינסטערניש פון דער נאכט זאל מען אומבאמערקטערהייט זיך אריינבאקומען אין דעם בית הקברות פון דארף, וואו מען וועט איבערווארטן די נאכט, און צומארגענס דעם גאנצן טאג - און פארנאכט וועט מען זיך אויסמישן מיט די הונדערטער אידישע

לאגער-ארבייטער (אין פראקאטשים איז געווען אן ארבייטס-לאגער, וואו עס האבן געארבעט אידן פון דעם קראקאווער געטא), וועלכע גייען אהיים פון דער ארבעט, און צוזאמען מיט זיי אריינקומען אין געטא.

דער וועג אויפ'ן באן, וואס איז געווען באגלייט מיט טויט-שרעק, איז ב"ה אדורך אהן קיין מכשול. אבער ווי מען גייט אראפ פון די באן אין פראקאטשים, און מען וויל זיך קערן אין דער ריכטונג צום בית עולם, האט מען געמאכט א טעות, און געגאנגען אין אן אנדערע ריכטונג. רבינו זצ"ל האט זיך געכאפט אז מען גייט נישט אויף דעם ריכטיגן וועג, אבער אינדרויסן איז שטאק פינסטער, און דא איז מען אין א פרעמדן דארף, יעדע רגע איז א סכנה, ווייל מען קען געכאפט ווערן פון דייטשע נאכט-וועכטער, אדער פון פאליציי, איז וואס טוט מען ווייטער?



באן-סטאציע אין פראקאטשים

שטייענדיג אזוי פארצווייפלט, ציטערן זיי פלוצלונג אויף, ווען מען באמערקט א געשטאלט קריכט ארויס פון ערגעץ-וואו, מיט א לאמטערנע אין האנד, און דערנענטערט זיך צו זיי. זיי זענען געווען זיכער אז דאס איז א פאליציאנט וואס וועט זיי זיכער נעמען און... האט מען אנגעפאנגען שטילערהייט צו שעפטשען פסוקים פון תהלים, מען האט דערמאנט זכות אבות און אנדערע סגולות, ניצל צו ווערן פון זיינע הענד.

קומענדיג נענטער באמערקן זיי אבער אז זיין אוניפארם איז פון א באן-באאמטער, און נישט פון א פאליציאנט. דאס אליין האט שוין בארוהיגט די געמיטער, אבער נאך מער פארוואונדערט זענען זיי געווארן, הערנדיג ווי ער זאגט: "איר זענט דאך אידן, וועלכע אנטלויפן פון דער אויסזידלונג אין באכניא, טא גייט דא ארויף דעם וועג (ער ווייזט זיי אהן געגנוי ווי אזוי צו גיין), וועט איר אנקומען צום בית הקברות, און דארט וועט איר אייך קענען באהאלטן". ווי ער פארענדיגט די ווערטער, ווערט ער נעלם, און מען זעהט אים מער נישט פאר די אויגן.

דאס איז נישט קיין אנדערער - האט יעדער פארשטאנען און געגלויבט - נאר אליהו הנביא אליין, וועלכער איז געקומען זיי ראטעווען בעת צרה. ווייל די פולישע גוים זענען געווען ווייט פון טוען אזא נאבעלע זאך. אדרבה, זיי האבן זיך געפרייט צו כאפן אנטלאפענע אידן, און זיי איבערגעבן צו דער געסטאפא.

מען האט געטוען אזוי ווי דער מאן האט אנגעוויזן, און באלד געפונען דאס ארט. די משפחה האט זיך במשך די נאכט אויסבאהאלטן אינעם בית החיים, און קיינער האט זיי ב"ה נישט אנטפלעקט. אינדערפרי האט רבינו זצ"ל - פאר גוט געלט, פארשטייט זיך -

געשיקט דעם שומר בית הקברות קיין פאדגורז, צו הרה"ח ר' פישל בייגל הי"ד, פון די געטרייע באבוב'ער חסידים, אים מודיע זיין אז מען געפינט זיך אויף דעם בית החיים אין פראקאטשים, און מען וויל אריינקומען קיין פאדגורז. די זאך איז געווארן ערלעדיגט מיט איינעם פון די שומרים ביים טויער פון געטא, וועלכער האט נישט מקפיד געווען אויף 'לא תקח שוחד', און צו דער באשטימטער צייט איז די משפחה אריין בשלום אין געטא.

בית מלא חסד



הרה"ח ר' פישל בייגעל ע"ה הי"ד
אין די יונגע יארן

ר' פישל האט אויך געשיקט מיט דעם שליח די ענווייזונגען, וויאזוי אנצוקומען צו זיין הויז, אזוי האט מען געוואוסט וואו צו גיין, און ביז א קורצע צייט האט רבינו זצ"ל זיך געפונען אין הויז פון ר' פישל, וועלכער האט אים אויפגענומען מיט וואריימקייט און ליבשאפט, און געמאכט פלאץ פאר די גאנצע משפחה צו וואוינען ביי אים.

באלד ביים אריינקומען האט רבינו זצ"ל נישט געקענט גלייבן זיינע אייגענע אויגן. ווי ער האט געעפנט די טיר האט ער דערזען פאר זיך א מראה, ווי עס זיצן א גרויסע צאל אידן, טייל אויף לאנגע בענק ארום דעם גרויסן טיש אינמיטן פון א גרויסן צימער, טייל אין זייטיגע צימערלעך, און וואו מען קען נאר, און אלע עסן א געשמאקער מאלצייט, פרישע ברויט און א וואַרעם געקעכץ, וועו ר' פישל אליין איז עומד ומשמש, מיט דער הילף פון זיין זון ר' ישראל ע"ה.

איז דאס געווען א האטעל? האט מען דא אנגעפירט א פאלקס קיך?

ניין. ר' פישל בייגל האט פאר די מלחמה אנגעפירט מיט א בעקעריי אין פאדגורז. וועו עס האט זיך דארט געשאפן דער אידישער געטא, האט די געסטאפא אים געגעבן די אויפגאבע צו באקן ברויט פאר דעם גאנצן געטא. ווי באקאנט האט מען קריגס-צייט נישט געקענט באקומען קיין ברויט (אפילו גוים) נאר לויט וויפיל די באהערדע האט ערלויבט. זיי האבן געגעבן פאר ר' פישל גאנצע זעק מעל, און פון דעם האט ער געדארפט באקן א געוויסע צאל ברויט, פאר דעם גאנצן געטא. דערצו האט ער אויך באקומען ערד-עפל (פאטעיטאס) און נאך, צו קענען מאכן א געקעכץ און אויסטיילן פאר די אירמע איינוואוינער.



אין די געטא-יארן

ר' פישל האט שנעל פארוואנדלט די בעקעריי אין אן אינסטיטוציע פון צדקה וחסד, אהן קיין גרעניץ. נישט געקוקט אויף די געזעצליכע באגרעניצונגען, האט ער געבאקן פיל מער ווי ערלויבט, און זיין הויז איז שנעל געווארן א בית ועד לעניים (און וועד איז

דען נישט געווען דעמאלט קיין עניי?), ווען הונדערטער אידן קומען טאג טעגליך אהין, און עסען א סעודה צו דער זעט. די שווער-אויסגעפייניגטע לאגער ארבייטער, האבן ביים אהיימקומען אין געטא הונגעריג און אויסגעשעפט, זיך דערקוויקט דאס הארץ מיט א שטיקל פריש ברויט און א ווארעם געקעכץ, וואס האט זיי דערהאלטן ביים לעבן. ביים ארויסגיין האט ר' פישל נישט פארפעלט זיי אריינצושטופן א 'חתיכה ראויה להתכבד' זיי זאלן האבן וואס אהיים צו ברענגען, און וואס צו עסן צומארגנס אינדערפרי.

ר' פישל, האט טאג טעגליך מקיים געווען מאות נפשות מישראל, אין בוכשטעבליכן זין. דערצו האבן אויך געהאט דערין א גרויסן חלק די פרוי און די טעכטער פון ר' פישל (מרת שטיעל ע"ה ותבלח"ט מרת ווישליצקי שתחי' לאוי"ט), וועלכע זענען געשטאנען כסדר אין קאך, און געארבעט פלייסיג ביים צוגרייטן די מאכלים.



דאס הויז און בעקערי פון ר' פישל בייגעל ע"ה הי"ד

ווען רבינו זצ"ל האט דאס געזען, האט ער ספאנטאניש אויסגערופן: "מיט אזא הייליגע עבודה, קען מען דאך אויפטוען מער ווי מיט תפלת כל נדרי!"

צווישן די פארזאמלטע, האט רבינו זצ"ל באמערקט אידן וועלכע זענען אמאל געווען שיינע בעלי בתים, ווידער אנדערע וואס ער האט געקענט צו זיין גרויסע תלמידי חכמים, און דא נעבעך האבן זיי דערגרייכט אזא שפלות און בזיון, און דאס הארץ איז אים אויסגעגאנגען פאר צער און מיטלייד.

נאך האט רבינו זצ"ל באמערקט, אז צווישן די אלע, איז געווען א געוויסע צאל מענטשן וועלכע האבן אויסגעזען נאך פיל ערגער ווי די אנדערע. זיי זענען געווען אפגעצערט, אויסגעטריקנט, און מיט פארלאשענע אויגן. עס איז פשוט געווען א רחמנות צו זען ווי זיי באוועגן זיך קוים, נישט פארמאגנדיג שוין לגמרי קיין שום לעבנס-לוסט. פרעגנדיג דעם בעל אכסניא ווער עס זענען אט די אידן, האט ר' פישל ערקלערט, אז דאס זענען מענטשן וועלכע וואוינען נישט אין געטא, נאר זענען פארשפארט אין ארבייטס-לאגערן, און איינמאל א וואך אדער צוויי וואכן, ברענגט מען זיי אהער זיך צו וואשן און 'ענטלויזן'. זיי דארפן נישט אהער קומען עסן, נאר דורך ברויט-שוחד פאר די באגלייטערס, וועלכע ברענגען זיי אהער און נעמען זיי צוריק אין לאגער, איז ערלעדיגט געווארן זיי דורכצופירן דאס הויז, וואו זיי קענען זיך דערכאפן דאס הארץ.



הרה"ח ר' ישראל בייגעל ע"ה

אזוי איז אונטער די נאז פון די רשעים אנגעגאנגען א לאנגע צייט א חסד טעטיגקייט אויף א גאר גרויסן מאסשטאב, פון וועלכן רבינו זצ"ל פלעגט נאך יארן שפעטער רעדן מיט התפעלות.

א טיש אין אויוון אריין...

ווען ר' פישל האט געזען אז אלעס קומט צו אן ענדע, און אט אט זידלט מען אויס דעם גאנצן געטא, האט ער געזאגט אז ער וויל נישט דאס דער טיש (א ריזיגער לאנגער און ברייטער טיש), אזא הייליגער מזבח אויף וועלכן מען האט געגעבן צו עסן פאר אזויפיל אידן, זאל אריינפאלן אין די הענט פון די רשעים, וועלכע פלעגן איינזאמלען דאס מעבל נאכ'ן פארשיקן די אידן. האט ער צוזאמען מיט זיינע קינדער צובראכן דעם טיש אויף שטיקלער, און אריינגעווארפן די העלצער אין אויוון.

יא, נישט נאר די קרבנות, נאר דער מזבח אליין האט אויך געברענט...

שותפים אין הצלה

רבינו זצ"ל האט אויך עוסק געווען אין עניני הצלה און 'פדיון שבוים' צוזאמען מיט ר' פישל בייגעל הי"ד, ווי ער האט דערציילט אין זיין דרשה ביי די 'אסיפת מכינה' פון אגודת ישראל אין לאנדאן, שנת תש"ו (געשילדערט באריכות אין 'בנין שבנה שלמה' ח"ד), און עס איז דאן אפגעדרוקט געווארן בזה"ל:

"דאס ווארט נעמט דער באבאווער רבי: אין א זעהר געלונגענע רעדע פול מיט התלהבות, שילדערט דער באבאווער רבי ווי דאס רעליגיעזע יודענטום האט זיך געהאלטען אין די שווערסטע שעה'ן פון אידישען לעבען, ווי אידישע קינדער זענען מיט "שמע ישראל" געגאנגען אין פייער פאר'ן באשעפער.

ער דערצעהלט א פאקט ווי א יונגער מאן איז אנטלאפען פון טארנער געטא און איז געכאפט געווארען, און אזוי ווי עס איז געווען אויף דעם יונגערמאן א מסירה, האט מען געמוזט פארשאפען דאקומענטן פון קראקא, א חוץ געלד, כדי דעם יונגערמאן צו ראטעווען.

א יונג מיידעלע פון 9 יאהר, רבקה'לע, די טאכטער פון הירש וואגנער, איז אויסגעווהלט געווארען צו שמוגלען זיך אינ'ם געטא קיין קראקא מיט א בריף צו ר' פישעל בייגעל. פאטער און מוטער האבען איינגעשטעלט דאס לעבען פון א קליין קינד כדי צו ראטעווען דאס לעבען פון א איד. דאס מיידעלע האט געזאגט: מאמע, האב נישט קיין מורא. און א קליין ברודער'ל האט געזאגט מיט איהר תפילת הדרך 'ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך...'

על פי נס איז זי צוריק געקומען, געברענגט פון געטא דאקומענטן, 2 גאלדענע זייגערלעך, און 1660 דאלאר אין קעש, כדי אויסצולייזען דעם יונגערמאן".

אן אייגנארטיגע המצאה

דערוויסנדיג זיך פון די געוואלדיגע פעולות הצלה פון רבינו זצ"ל, און די גרויסע קאסטן מיט וואס זיי זענען פארבונדן, איז הרה"ח ר' ישראל בייגעל ע"ה אויפגעקומען מיט אן אייגנארטיגע המצאה. ער האט אנגעהויבן צו באקן א געוויסן סארט בעסערן זעמל (וועלכע מען האט שוין מער נישט געבאקן), וואס האט זיך פארקויפט פאר א גוטן פרייז, און דאס גאנצע ריוח פון דעם, האט ער מקדיש געווען פאר רבינו זצ"ל און זיינע פעולות. הרה"ח ר' משה יוסף גאלדפינגער ע"ה, וועלכער איז געווען אן ארבייטער אין די בעקעריי, און האט גלייכצייטיג געהאט פארבינדונגען מיט גוים אויסער'ן געטא, פלעגט זיך אפגעבן מיט אריבער שיקן דאס געלט קיין באכניא צו רבינו זצ"ל.

אקרא ולא תענה

צו יענער צייט האט רבינו זצ"ל געפרואווט פארשידענע אופנים פון הצלה, פאר זיך און פאר די משפחה. באזונדערס האט ער עוסק געווען אין א געוויסן פלאן, וואס לויט זיין מיינונג וואלט עס געווען זעהר גינסטיג, און עס וואלט דערפון ארויסגעקומען א גרויסע ישועה. דער פלאן האט שוין אפילו אפגעקאסט א סאך געלט, אבער צום סוף האט עס זיך נישט אויסגעארבעט, און די גאנצע הארעוואניע, צוזאמען מיט גרויסע סכומים זענען געגאנגען לטמיון.



מאפע פון קראקעווער געטא

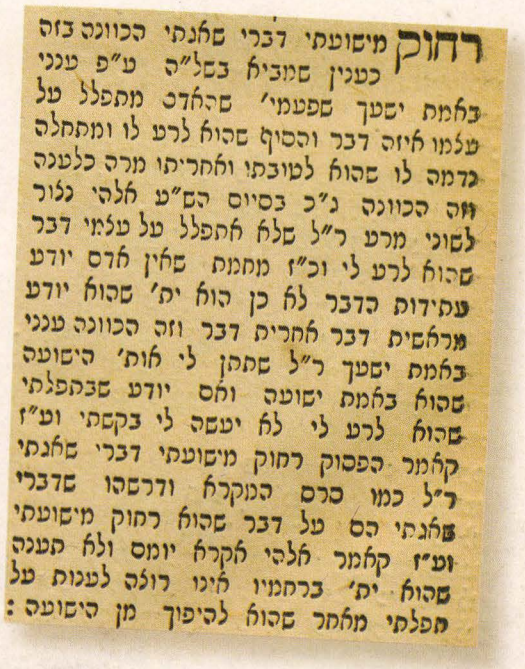
רבינו זצ"ל האט געהאט דערפון גרויס עגמת נפש, שפירנדיג ווי א כמעט-זיכערע הצלה איז פארמיטן געווארן. אין זיין גרויס פארביטערטקייט, איז ער איין אין ציימער פון ר' פישל'ס הויז, וואו עס איז געשטאנען די ספרים שאפע, האט אויסגעשטרעקט די האנט און ארויסגענומען א ספר, איינצוקוקן א דבר תורה, און דערמיט פארטרייבן די אומעטיגע מחשבות.


ספר
תפארת עוזיאל
חלק ראשון.
על חמשה חומשי תורה וחמש מגילות.
דברים יקרים מכוכבים פאירים. כזהר הרקיע מזהירים, נהרים חכמים. כי ברוח קדושה ומורה נאמרים. באורים נפלאים ונעימים. מרהיבי עין ומשליאי לב. כלו מחמדים והכו מחתכים. זהב טהור מאירים מרוקים, מדבש ונופת מתוקים. כל דבריו בחללי אש בוערות. להלהיב לבבות באמרות מזהירות. לשמוע אל החוקים והחוזות. ומצות ד' ברא לעשות בלב ישרת. דברי אלקים חיים יצאו מפתח קדוש מדבר האדם הגדול בעקבים. זוהר הוא בשחקים. תשא הגדול בעל כנפים צריך ימד עולם. כבור רבינו הגאון המאיר מיני ועקר הרים פוצח הדור פוצל ישועות עיר וקריה בן שמוא נחית בוריא קדישא חסידא ומרישא אספקלריא המאירה בגודה המחוי מאור הגולה ר"שכבה"ג בקש"ת מרנא ורבנא ע"ב"ד עוזיאל מיימלש זצוקללה"ה אבדק"ק אסטראוצי וריטשוואל ועיר חדש ע"א תלמיד מובהק לרבינו הקדוש רשכבה"ג תרבו ר בעד זצוקללה"ה הסנדר מסעדיפים ע"א ורבו של הרב הצדיק רבי ר' פישלי זצוק"ל מסטריקוב זי"ע:
המפר הזה נדפס לחמשים פעם וכמה פה יקר בחליפות, ומחמת כמה מקומות מהכתב שכתבים לחבירו מוגלחין שוד הפעם לאור שלם בכלים מהירות וסיומי כדפום פלם ובנייר יפה וכמ"ש מנוייקם וכמדב כמן מאחר מיכתב מחוזק מיבריס. בנתם מענדיל נחמ"ל מכלסם תכת נ"י.
בהוצאת בית מסחר הספרים של
ר' פייביל ראזען,
וואר שא, נאלעווקי 37

שער ספה"ק תפארת עוזיאל

בין השמים האט מען אזוי געפירט, אז דאס ערשטע ספר וואס איז געקומען אונטער די האנט איז געווען הספה"ק 'תפארת עוזיאל' פון הרה"ק ר' עוזיאל מייזליש זצ"ל אב"ד אוסטראווצי וריטשוואל, א תלמיד מובהק פון דעם גרויסן מגיד פון מעזריטש זי"ע. רבינו זצ"ל עפענט דאס ספר, און עס האט זיך אויפגעמישט צו תהלים, אויף די פסוקים אין אנפאנג קאפיטל כ"ב, רחוק מישועתי דברי שאגתי, אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי. וזה לשון קדשו:

> רחוק מישועתי דברי שאגתי. הכוונה בזה, כענין שמביא בשל"ה על פסוק ענני באמת ישעך, שפעמים שהאדם מתפלל על עצמו איזה דבר, והסוף שהוא לרע לו, ומתחלה נדמה לו שהוא לטובתו, ואחריתו מרה כלענה. וזה הכוונה ג"כ בסיום השמונה עשרה, אלקי נצור לשוני מרע, ר"ל שלא אתפלל על עצמי דבר שהוא לרע לי. וכל זה מחמת שאין אדם יודע עתידות הדבר,


רחוק מישועתי דברי שגתי הכוונה בזה
כענין שמבית בבל"ה ט"פ ענני
באמת ישעך שהאדם מתפלל על
עלמו ויזה דבר והסוף שהוא לרע לו ומתחלה
נדמה לו שהוא לטובתו ואחריתו מרה כלענה
וזה הכוונה נ"כ בסיום הש"ס אלהי נצור
לשוני מרע ר"ל שלא אתפלל על עלמי דבר
שהוא לרע לי וכ"ז ממה שאין אדם יודע
עתידות הדבר לא כן הוא ית' שהוא יודע
מראשית דבר אחרית דבר וזה הכוונה ענני
באמת ישעך ר"ל שתתן לי אות' הישועה
שהוא באמת ישועה ואם יודע שבתפלתי
שהוא לרע לי לא יעשה לי בקשתי וע"ז
קאמר הפסוק רחוק מישועתי דברי שגתי
ר"ל כמו סרס המקרא ודרשהו שדברי
שגתי הם על דבר שהוא רחוק מישועתי
וע"ז קאמר אלקי אקרא יומם ולא תענה
שהוא ית' ברחמיו אינו רוצה לענות על
תפלתי מאחר שהוא להיפוך מן הישועה:

"אם יודע שבתפלתי שהוא לרע לי, לא יעשה לי בקשתי"

לא כן הוא ית' שהוא יודע מראשית דבר אחרית דבר. וזה הכוונה ענני באמת ישעך, ר"ל שתתן לי אותה הישועה שהיא באמת ישועה, ואם יודע שבתפלתי שהוא לרע לי, לא יעשה לי בקשתי.

ועל זה קאמר הפסוק רחוק מישועתי דברי שגתי, ר"ל כמו סרס המקרא ודרשהו, שדברי שגתי הם על דבר שהוא רחוק מישועתי, ועל זה קאמר אלקי אקרא יומם ולא תענה, שהוא ית' ברחמיו אינו רוצה לענות על תפלתי מאחר שהוא להיפוך מן הישועה.

די רייד זענען א געוואלדיגער מוסר השכל, וועו מען זעט אז מען בעט און מען טוט, און עס דאכט זיך אז דער באשעפער כביכול הערט נישט צו, אדער העלפט נישט צו. אין אזא צייט דארף א מענטש וויסן אז ער איז דאך קורצזיכטיג, ער זעהט נאר אין דער נאענטער געגנווארט, און איז נישט קיין יודע עתידות. אבער השי"ת וואס איז יא א יודע עתידות, ווייסט אז דאס וואס ער וויל איז נישט לטובתו, ווייל כאטש עס זעהט יעצט אויס אז דאס איז גוט פאר אים, וועט אבער שפעטער ארויסקומען פון דעם דאס פארקערטע, דעריבער הערט הקב"ה נישט צו זיין תפלה.


הרה"ק מהר"א מבעלזא זצ"ל

וען רבינו זצ"ל האט דאס געזען, איז אים ווי א שטיין אראפ פון הארץ. ער האט געשפירט אין דעם א יד ההשגחה, דאס וואס ער האט פונקט אויפגעמישט צו דעם וואר, און פארשטאנען אז דא ווייזט מען אים מן השמים אז עס איז דא אין דעם א הימלישער חשבון, ווי אלעס איז לטובה, און 'במופלא ממך אל תחקור'.

עס האט זיך טאקע שפעטער ארויסגעוויזן אז דאס נישט קענען אויספירן יענעם פלאן, איז גאר געווען א טובה און א ישועה, ווייל אנדערע וועלכע האבן יא אזוי געטוהן, איז זייער סוף נעבעך געווען זעהר א ביטערער.

אצל האדמו"ר מבעלזא

אין יענע תקופה האט געוואוינט אין געטא קראקא דער בעלזער רב הרה"ק רבי אהרן זצ"ל, קומענדיג אהין נאך די אויסזידלונג פון שטעטל ווישניצא קיין באכניא, אנפאנג חודש אלול, עטליכע טעג פאר דער באכניער אויסזידלונג, ווי דערציילט אויבן. נאכ'ן זיין איין נאכט אין באכניער געטא, האט מען אים ארויסגעראטעוועט

פון דארט און געבראנגט קיין פאדגורז, צום קראקאווער געטא.

דער בעלזער רב זצ"ל האט פארנומען א האלבע דירה פון ר' אברהם הוטערער הי"ד, פאטער פון הרה"ח ר' שאול הוטערער ע"ה, וועלכער איז אזוי ארום געווארן א מקורב אין א שטענדיגער יוצא ונכנס ביים בעלזער רב.

אין זיין ספר 'ימי שאול בכתובים' דערציילט ר' שאול, ווי בשעת רבינו זצ"ל האט דאן געווויילט אין קראקאווער געטא, האט ער ערלעדיגט א באזוך ביים בעלזער רב, און שילדערט וויאזוי דאס האט אויסגעזען, וז"ל:

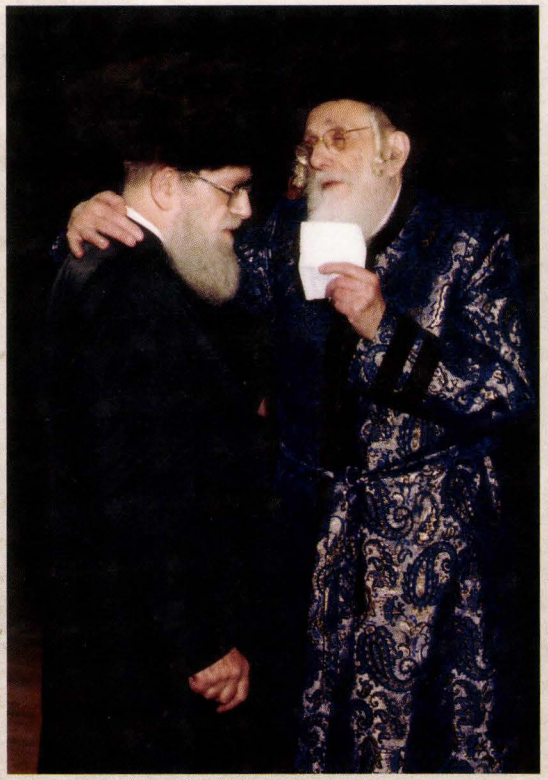
זייענדיג אין קראקא איז רבינו (שליט"א) [זצ"ל] געקומען אויף א באזוך צום בעלזער רב. איך האב אראנזשירט דעם זמן. איך האב אריינגענומען רבינו שליט"א צו מיר אין די שטוב מיט'ן עולם, בערך 40-30 אידן. שפעטער איז מען אריין צום בעלזער רב. דער בעלזער רב האט געזעצט רבינו שליט"א אין איין בריט, אויבנאן. אויך איז דער בילגורייער רב געזעצן אויבנאן. מ'האט ארויפגעשטעלט פירות.

דער בעלזער רב האט געהייסן רבינו שליט"א טיילן פירות, ווייל עס איז געווען א גרויסער באבוב'ער עולם. רבינו שליט"א האט אבער נישט געוואלט, האט דער בעלזער רב קודם טוען געווען און דערנאך געהייסן רבינו שליט"א טיילן. דא האט דער בעלזער רב אנגעהויבן צו זאגן א וואורט פון פאטער, הרה"ק ר' ישכר דוב זצ"ל, אויף דעם זעלבן ענין האט רבינו שליט"א נאכגעזאגט א וואורט פון רב זצ"ל.

ביים געזעגענען האט דער בעלזער רב באגלייט רבינו שליט"א ביז צו די שטיגן און זיך מתנצל געווען אז ער האט נישט קיין כח צוריקצוגיין אויף א באזוך, נאר ער מאכט דעם בילגורייער רב פאר א שליח אז ער זאל צוריקגיין אויף א באזוך. וכן הוה, באלד צומארגנס איז דער בילגורייער רב געקומען.



רבינו זצ"ל צוזאמען מיט דעם בילגורייער רב זצ"ל



רבינו זצ"ל ווינטשט אהן ברכות קודש
להרה"ח ר' שאול הוטערער ע"ה





פרק ו
מחוץ לחומה

פנים חדשות / גר ותושב / מלאך מושיע
ביתו בקיר החומה / ובצאתו ולא ימות
שבת אחים / אפיית מצות / תענית רבנים
עקבותיו לא נודעו

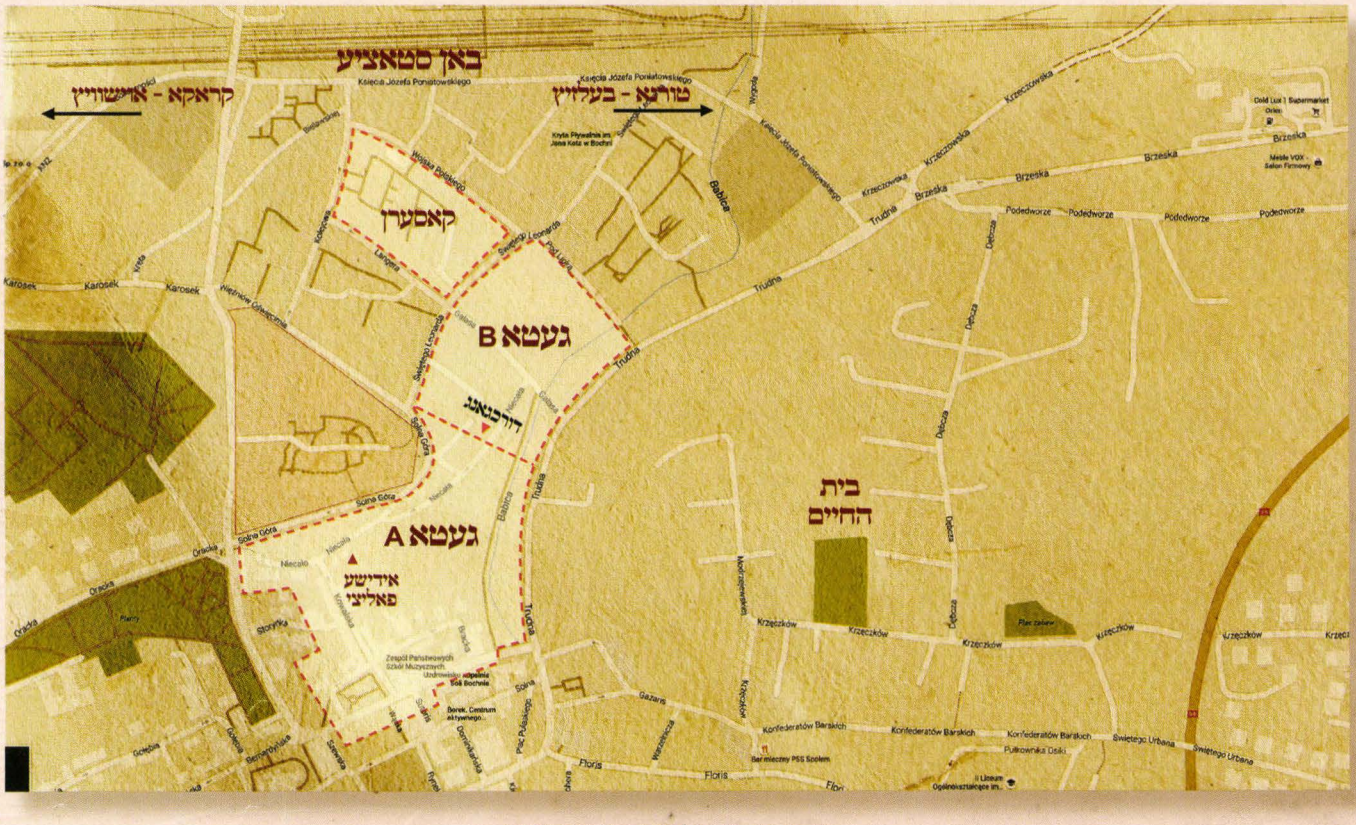
פנים חדשות

ווי נאר די צווייטע אקציע איז אריבער, אנפאנג כסלו תש"ג, איז 'פנים חדשות באו לכאן'. דער באכניער געטא האט געקראגן א נייעם, גאר-שלעכטן סטאטוס. עס איז געטוישט געווארן פון א געטא צו אן ארבייטס-לאגער. דאס איז נישט געמאכט געווארן מיט איינמאל, נאר שטופענווייז. איין באפעל האט נאכגעפאלגט א צווייטן און א דריטן, יעדע גזרה רעה א שווערערע און מער אכזריות'דיגע ווי איר פארגייערן.

עס איז אריינגעקומען אן עס. עס. רשע, אן אויבערשטורמפירער מיט'ן נאמען 'מיללער', וועלכער איז געווארן 'לאגער פירער', און ער איז דאס געווען דער וועלכער האט ארויסגעגעבן די נייע פארארדענונגען.

צום אלעם ערשטן איז דער געטא צוטיילט געווארן אין צוויי טיילן. געטא A און געטא B, ווען א צוים צוטיילט צווישן זיי. די מיט ארבייטס-

קארטן האבן געוואוינט אין געטא A, און די אנדערע, אזוי אויך ווייבער און קינדער, האבן געוואוינט אין געטא B. די סיבה פון אט די צעטיילונג איז געווען קלאר: דאס וואוינען אין געטא A האט געגעבן האפענונג פאר איבערלעבונג, ווען דאס אויפהאלטן זיך אין אנדערן געטא האט געמיינט דאס פארקערטע. מענטשן האבן אין נויט אויסגעגעבן די לעצטע פרוטות, און געצאלט גרויסע



מאפע פון צעטיילטער באכניער געטא

סכומים כדי צו באקומען אן ארבייטס-ערלויבענישׂ, און פארבלייבן אין געטא A.

די ארבייט-כח איז געווען ארגאניזירט אונטער דריי קאטעגאריעס, 'וועהרמאכט' (די ארמיי כחות), כלי זיין אינדוסטריע, און צוואנגס ארבייט. אין צוגאב צו דער אידן-אידענטיפיקאציע, וואס איז באשטאנען פון אן ארעם-באנד אויף דעם רעכטן ארעם, האבן די ארבייטער אויך געדארפט טראגן א ווייסע ארבייטס-צייכענונג אויף דער לינקער ארעם, מיט די בוכשטאבן W (וועהרמאכט), R (רייסטונג - אמוניציע אינדוסטריע) אדער Z (צוואנגס ארבעט).

דאן איז געקומען די גזרה פון צוטיילן די משפחות. ד.ה. אז אפילו אויב די פרוי האט אויך געארבעט, האט זי נישט געטארט וואוינען מיט איר מאן אין געטא A, וועלכער איז געווען אויסשליסליך פאר מענער ארבייטער. נישט מער ווי צוויי שעה א טאג, נאך די ארבעט, האבן די משפחות געמעגט פארברענגען צוזאמען.

דאן האט מען פאראדענט אז קיינער אין געטא A טאר נישט קאכן פאר זיך אליין. עס איז אויפגעשטעלט געווארן אן אלגעמיינע

קאך, און אן עס זאל פאר אלע ארבייטער, און יעדער האט געדארפט עסן צוזאמען, אזוי ווי אין א געוועלכער ארבייטס לאגער.

נאכגעפאלגט אט די גזרה, האט אן אנדערער פארבאט, אז קיינער פון גענטא A זאל מער נישט האבן אין זיין דירה קיין מעבל, נישט קיין שאנק און נישט קיין טיש א.ד.ג. "עס איז א לאגער - האט דער לאגער-פירער ערקלערט - און אלס אזא, איז נישטא דא קיין ארט פאר מעבל, אויסער א בעט צום שלאפן!" אלע אידן האבן געדארפט ארויס טראגן אין גאס זייער מעבל, און לאזן אין הויז נאר די בעטן.

*

אויך בנוגע די פאבריקן איז אריינגעטראטן א וועזענטליכע ענדערונג. פון איין זייט זענען זיי געוואקסן און פראספעריט אונטער דעם נייעם לאגער-פירער, וועלכער האט אין צוגאב צו די אונטערנעמונגען פון אויבנדערמאנטן 'וואגנער', אויך אויפגעשטעלט אייגענע ווארשטאטן, און געגעבן ארבעט פאר נאך העכער 1000 אידן, וואס האט געמיינט פאר זיי א צייטווייליגע פארזיכערונג פון פארכאפונג און פארשיקונג. פון דער צווייטער זייט, ווידער, איז אנטשטאנען א ראדיקאלע ענדערונג, וואס האט געקענט שטעלן אין סכנה דעם גאנצן אפאראט.

אין דער פארגאנגענהייט האבן די ארבייטס געבער, ווי סאלי גרייווער, וואגנער א.א. נישט געדארפט באצאלן פאר די מאכט ארגאנען קיין שום קאפ-אפצאל פאר די ארבייטער. דאגעגן האבן זיי יא באצאלט א געוויסן געהאלט פאר די אידן וואס האבן ביי זיי געארבעט. אנדערש איז אבער געווען פון יעצט און ווייטער. "דעם 5'טן דעצעמבער 1942 (שבת חנוכה תש"ג) איז ערשינען א ניי געזעץ, אז אלע אידישע צוואנגס-ארבייטער זענען דאס אייגענטום פון די ס.ס. און ווער ס'וויל אויסנוצן די אידישע ארבייטס-קראפט מוז איינצאלן א ספעציעלן 'פאסט-אבצאל' פאר די ס.ס. פון יעדן אידישן מאנסביל 5 זלאטי טעגליך, און פאר א פרוי 4 זלאטי. די אידישע ארבייטער האבן קיין שום לוין נישט באקומען" (עדות פון ר' בערל פרענקל ע"ה).

אט די ערשטע העלפט פון די גזרה, דאס דארפן באצאלן 'פאסט אבצאל' פאר יעדן קאפ, כאטש פון אויבענאויף איז עס געווען נוגע נאר די ארבייטס-געבער, איז אבער באמת כמעט געווען א טויט-קלאפ פאר די גאנצע פאבריקן-אונטערנעמונג. ווען די בעלי בתים האבן זיך געמאכט א חשבון וואס עס וועט זיי קאסטן דער אפצאל, האבן זיי לייכט געקענט קומען צום באשלוס אז פון סוחר'ישן שטאנדפונקט לוינט זיך זיי מער נישט דער גאנצער ענין, וואס ברענגט הפסד אנשטאט ריוח, און פארמאכן די אלע פאבריקן. דאן וואלטן די אידן געווען איבריג, וואס עס מיינט אויסגעשטעלט צום ערגסטן...

האבן זיך געפונען אידישע עשירים, וועלכע האבן נאך געהאט באהאלטן אוצרות געלט, און זיי האבן שטילערהייט פארהאנדלט מיט די בעלי בתים פון די פאבריקן, זיי צוגעזאגט צו דעקן דעם שאדן, און אפילו לאזן פארדינען אויך ריוח, אלס נאר זיי זאלן נישט פארמאכן די פאבריקן, און לאזן די אידן ארבעטסלאז. טיילמאל האבן זיי דאס אפילו פארהוילן פון די בעלי בתים, נאר דורך די פארוואלטערס אריינגעלייגט אין די קאסע גרויסע סכומים, און יענער האט געמיינט אז דער ריוח קומט פון די פראדוקציע.

אזוי ארום האט זיך געשאפן א טראגיש-מאדנע סיטואציע. טויזנטער אידן האבן געארבעט שווער טאג טעגליך, און נישט נאר וואס זיי האבן נישט באקומען באצאלט, נאר מען האט נאך צוגעצאלט גרויסע סכומים, צו לאזן די פאבריקן אפן, און די אידן ארבעטן, מחמת דאס איז געווען די איינציגסטע בארעכטיגונג פאר דעם איד צו בלייבן לעבן.

אין א בריוו וואס עס האט געשריבן הגאון ר' מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל (מן המצר, מכתב נ"ו), רעדנדיג איבער דער ערשיינונג, דערציילט ער צווישן אנדערע, אז אין באכניא האט מען געדארפט געבן פאר דעם צוועק פון אויפהאלטן די ארבייטס פאבריקן, אזוי פיל ווי א מיליאן זלאטעס (!) פאר צוויי חדשים.

ציטאטע פון ספר 'מן המצר', וואו ער רעדט וועגן די געלטער – וועלכער ער רופט 'כסף חשאי' – וואס מען האט געגעבן כדי צו האלטן אפן די ארבייטס פלעצער

שם בפולין עובדים קרוב לק"כ אלף נפש במחנות, כלומר במחנות עבודה. אלו האנשים והנשים הם היותר בטוחים בחיים, כי בעלי הבתים של אלו המלאכות אשר עושים צריכים הם לכח העבודה של אלו היהודים למען להרויח בעבודה בחנם של אלו היהודים. כי כל אלו הם בתי אומניות של יחידים, כלומר רשעים יחידים, לכיס עצמם, ועל כן מן הצורך שהיהודים יעשו בערמה, שיחשוב וירא בעל המחנה כי הוא מרויח. ואם כן איפוא הם צריכים ליקח מכיסם, כלומר מכיס איזה עשירים חשאים, כסף, ולתת סובוועניטיאן כדי שיהיה כאן ריוח, כי אם יש כאן ריוח אז בעל המחנה בעצמו ידאג בדבר שהמחנה יתקיים. **למשל בבאכניא היה מן הצורך לתת סובוועניטיאן כזאת בחשאי על ב' חדשים יותר מן אלף אלפים זהובים.** וזהו עזרה ממשית מאד, כי זה בדוק ומנוסה כי הם הרשעים בעצמם רוצים למען הרווחת איזה יחידים בקיומם של אלו המחנות.

[מכתב נו, מ"ב למב"י תש"ג]

צריך לדעת כי הבסיס אשר המחנה עומד עליו כך הוא. סוחר אשכנזי אשר עושה מסחר עם כח אדם, מאותם בני אדם הנתונים למדרס רגלי הרשע, בא אצל הסמך סמך, ואומר אני רוצה למשל אלף יהודים שיעבדו במלאכתי. עליו לתת ה' זהובים ליום לגולגולת, והוא מקבל אלף נפש יהודי למלאכתו. אמנם מלאכות אלו או שבאמת אינו שוה לו רק ג' זהובים ליום, או שהוא אומר כך ליהודים כי מלאכתם אינו שוה ליותר, ולא משוגע ולא צדיק הוא להפסיד או שלא להשתכר ב' זהובים ליום לגולגולת. ומה עושים היהודים, אומרים לאותו סוחר בחשאי, אנו נשלים לך את החסר ויותר מן החסר בסוד, רק שלא תאמר להסמך סמך שמלאכתנו אינה שוה, כי יהודי שאין לו מלאכה גם חיים אין לו. ונמצא כאלף יהודים צריכים לב' אלף זהובים ליום כסף חשאי.

[מכתב ס"א, ג' לס' בלק תש"ג]

גר ותושב

צו דער זעלבער צייט וואס עס זענען באנייט געווארן די אויבנדערמאנטע גזרות, וועלכע האבן ענג געמאכט דאס לעבן אין געטא, האט דער באשעפער צוגעגרייט א 'רפואה למכה', דורך א נייע פארלייכטערונג, וואס האט גוט געדינט פאר א סאך אידן, בתוכם פאר רבינו זצ"ל און פאר די באבוב'ער משפחה בכלל.

דער גוטער שליח צו דעם איז געווען א פרוי מיט'ן נאמען מרת אסתר ליעבער ע"ה, וועלכע שילדערט דאס אין איר בוך, איבערזעצט אויף אידיש אין ירחון 'בנות ציון' בזה"ל:

באלד נאך יענע גרויזאמע 'אקציע' (פון חודש כסלו) זענען אלע אידן באפוילן געווארן צו קומען צו די געביידע פון די 'יודנראט'. די דייטשן ימ"ש האבן געוואלט זען וויפיל אידן האבן איבערגעלעבט די 'אקציע', ווי אויך, וויבאלד זיי האבן באשטימט דעם באכניער געטא אלס ארבעטס-לאגער, האט יעדער געדארפט באקומען אפיציעלע אידענטיפיקאציע פאפירן - 'קען-קארטלעך'.



ר' מיכל ליבער ע"ה

וועז ס'איז געקומען מיין רייע אין די שורה, בין איך צוגעגאנגען צום פענסטער. צוויי דייטשן פון די געסטאפא האבן מיך אויסגעפרעגט מיין נאמען און געבורטס-ארט. וועז איך האב געזאגט אז איך בין געבוירן אין מונקאטש, טשעכאסלאוואקיע - וואס איז געווען דער ריינער אמת - איז צוגעקומען אן עלטערער, הויכראנגיקער דייטש, מיט'ן נאמען 'שאמבורג', און ער האט געגעבן א זאג צו זיין יונגערע געהילף, 'דאס מיידל באקומט נישט קיין קען-קארטל'. קוקנדיג אויף מיר, האט ער באפוילן צוויי אידישע פאליציי אפיצירן צוצוקומען צום פענסטער, און ער האט זיי באפוילן, 'מארגן, ניין אזייגער אינדערפרי, זאלט איר ברענגען דאס מיידל צו מיר'. איך האב ערוואַרטעט דאס ערגסטע. א גאנצע נאכט בין איך נישט געשלאפן.

ניין אזייגער דעם קומענדיגן אינדערפרי, זענען די פאליציאנטן טאקע געקומען און מיך געפירט צום הויז פון דעם נאצישן קאמאנדיר, אינדרויסן פונ'ם געטא. וויבאלד די נייעס - אז מען גייט מיך פירן צו 'שאמבורג' - האט דערגרייכט די אויערן פון די איינוואוינער פון געטא, זענען אסאך באזארגטע אידן צוגעקומען צו מיר אויפ'ן וועג ארויס פונ'ם געטא, און מיר הערצליך געוואונטשן הצלחה.

וועז איך בין אריינגעקומען אין שטוב פון דעם דייטש, האט ער מיך געפרעגט: זאג מיר, ביזטו טאקע געבוירן געווארן אין טשעכאסלאוואקיע? איך האב אים געענטפערט אז יא. וועז ער האט מיך וויטער געפרעגט, צו איך קען רעדן די טשעכישע אדער די אונגארישע שפראך, און איך האב אנגעהויבן פליסיג צו רעדן צו אים אין ביידע שפראכן, האט ער אנגעוויזן אויף דעם גאלן שטערן וואס איז געווען באהאפטן צו מיינע קליידער, און אויסגערופן: דו זאלסט

דאס מער נישט טראגן. ער האט אראפגעריסן דעם שטערן פון מיין קלייד, און עס אוועקגעווארפן, זאגנדיג: 'דו ביזט א זעהר מזל'דיגע פרוי'.

דערנאך האט 'שאהמבורג' געבעטן זיין געהילף צו קומען צו אים, און אים באפוילן: זי זאל באקומען אן 'אויסלענדער סערטיפיקאט'. איך האב נאך נישט געוואוסט פונקטליך וואס דאס מיינט, אבער אזויפיל האב איך פארשטאנען, אז דאס איז א גוטע זאך. ער האט וויטער ממשיך געווען צו געבן אנווייזונגען צו זיין געהילף: 'דאס יונג וויבל דארף נישט טראגן קיין אידענטיפיקאציע אלס איד. זי מעג פארן וואו זי וויל. זי מוז נישט וואוינען אין דעם געטא'. צום שלוס האט ער זיך געוואנדן צו מיר און געזאגט: אצינד ביזטו פריי, און דו מעגסט פארלאזן דעם פלאץ מיט דיינע נייע אויסלענדישע פאפירן.

וועו איך בין אנגעקומען צו די צוים פון דעם געטא, האב איך געזען א גרופע אידן ווארטנדיג אין אנגסט פאר מיין צוריקקער. איינער פון די פאליציאנטן האט דערציילט פאר די פארזאמלטע אז איך האב באקומען באזונדערע פריווילעגיעס אלס אויסלענדישע בירגערין, ווי אויך ספעציעלע פאפירן. מיין משפחה, ווי אויך אלע אונזערע גוטע פריינט, האבן ווי פארשטענדליך פריי אפגעאטעמט.



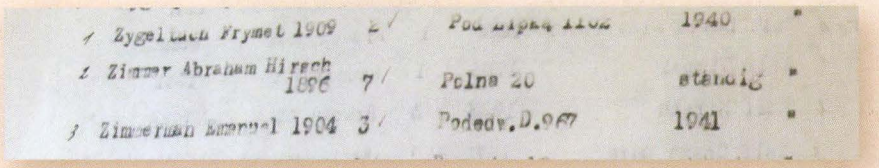
הרה"צ ר' יחזקאל טייטלבוים ז"ל
אבד"ק לימאנוב

גלייך נאך דעם שרעקעדיגן אינצידענט, בשעת איך בין צוריק געגאנגען צו אונזער וואוינונג אין באגלייטונג פון מיינע משפחה מיטגלידער, איז דער באבובער רב צוגעקומען צו אונז, הערן די איינצלהייטן פון מיין נארוואס פארלאפענע געשיכטע. שפעטער אין טאג איז דער באבובער רב אריבערגעקומען צו אונזער דירה, אינאיינעם מיט זיין שוואגער דער לימאנובער רב [רבי יחזקאל טייטלבוים ז"ל], און זיי האבן מיר דערציילט אז ער, דער באבובער רב, פארמאגט דא אין געטא זיינם א פארבינדעטער אינגערמאן [הב' לייבוש פלאסטער הי"ד פון צאנז, א גרויסער אומן יד, וועלכער פלעגט מאכן הערליכע נוי סוכה אין באבוב], וועלכער קען גאר קונצליך נאכמאכן זיגלען פון פארשידענע מדינות, מיט וועלכע מען קען זיך באנוצן צו זיגלען פאלשע אויסלענדישע פאפירן, און זיי צושטעלן פאר אידן פון געטא, אז זיי זאלן זיך קענען ראטעוון.

ביז יעצט האבן זיי אבער געהאט א פראבלעם, אז זיי האבן נישט געוואוסט ווי אזוי די ספעציעלע פאפירן דארפן אויסזען, אבער אצינד, מיט מיינע פאפירן, האט מען שוין אזא דאקומענט, און מ'וועט בעזהשי"ת קענען צושטעלן פאלשע דאקומענטן פאר אומצאליגע אידן, וואס וועלן אויסזען אזוי אטענטיש, אז די דייטשן וועלן גלייבן אז זיי זענען אמת.

אנגעהויבן פון דעמאלטס, האבן מיר טאקע געארבעט צוזאמען מיט דעם באבובער רב, צוזאמענצושטעלן פאלשע פאפירן פאר וואס מער מענטשן. שוין יענע נאכט אליין, זענען מיר געזעצן לאנגע שעות - נישט טראכטנדיג פון עסן אדער שלאפן - און מיר האבן פראדוצירט 13 פאלשע דאקומענטן אין איין נאכט!

זייענדיג נאענט מיט דעם בוכהאלטער פון 'יודנראט', ר' הערשל ציממער הי"ד פון באכניא, האט יענער פארשאפט פארן רב א שרייב מאשין (טייפרייטער) מיט פאפיר פון גוטן קוואליטעט. וויבאלד מיין מאמע הי"ד און איך, האבן געקענט די אויסלענדישע שפראכן, האבן מיר אריינגעשריבן ווערטער וואס האבן געקלינגען אפיציעל. אויך האט מיין מוטער ע"ה זעהר געטויגט צו מאכן די דאקומענטן אויסזען אויטענטיש. זי האט געוואוסט ווי אזוי אנצוגיסן די פאפירן מיט ברוינע טיי, אז זיי זאלן אויסזען עלטער ווי זיי זענען באמת געווען.


1 Zygelbaum Krymet 1909 2/ Pod Lipką 1102 1940 "
2 Zimmer Abraham Hirsch 1896 7/ Polna 20 staroć "
3 Zimmerman Emanuel 1904 3/ Podedv.D.967 1941 "

הרה"ח ר' הערשל צימער ע"ה הי"ד אין די רשימה פון תושבים אין געטא באכניא

צוליב געוויסע חשבונות, האבן מיר געמאכט אונגארישע געבורטס קארטלעך פאר די עלטערע מענטשן, און טשעכישע פאפירן פאר די יונגערע. צווישן די אידן פאר וועמען מיר האבן געפעלשט דאקומענטן, זענען אויך געווען די מיטגלידער פון משפחת הלברשטאם פון באבוב.

נאכדעם ווי רבינו זצ"ל האט באקומען אט דעם פאלשן דאקומענט פון די ליעבער'ס, און עס 'געזעצליך' אפגעזיגלט מיט דעם זיגעל פון לייביש פלאסטער הי"ד, האט ער עס געדארפט באשטעטיגן ביים הויפט פון דער געטאספא 'שאהמבורג', וועלכער האט עס פערזענליך געדארפט חתמ'ענען, ווייל נאר דאן האט עס געהאט א ווערט, און געווארן אנערקענט ביי די פאליציי, און ביי אלע אנדערע דייטשע אויטאריטעטן.

אין אמת'ן איז נישט געווען אזוי שווער צו באקומען זיין חתימה. די דאקומענטן ווי די זיגלען האבן אויסגעזען אזוי אריגינאל, אז שאהמבורג האט פון אנפאנג טאקע געגלויבט דאס זיי זענען עכטע דאקומענטן, און פאר א געוויסן פרייז האט ער גערן געלייגט זיין חתימה. אין דעם האט געשפילט א ראלע דער גרויסער שתדלן ר' אליעזר לאנדא ע"ה, וועלכער איז געווען מיט אים גוט באפריינדעט, און פארשטאנען ביי יעדע סיטואציע 'מה יקר', וויפיל מען דארף סילוק'ן צו באפרידיגן דעם רשע'ס געלט-תאוה.

ביי רבינו זצ"ל מיט זיין משפחה, האט זיך אבער געשאפן א געוויסע פראבלעם, וואס מען האט געמוזט נוצן נאך זייטיגע הילף דאס צו ערלעדיגן ביי שאהמבורג. דאס לייענען מיר אין עדות דערקלערונג (יד ושם ארכיוון) פון א געוויסע מרת גרינבערג, וועלכע האט דאן געהייסן מרת גאלדמאן. זי איז געווען א קאזינע פון ר' בעריש לאנדא הי"ד, ברודער פון ר' אליעזר, און אליין א טוער אין הצלה. וואוינענדיג אין באכניא געטא, און צו דער זעלבער צייט האבנדיג א שטעלע (אלס שניידערן) אין קראקא, האט זי געמעגט פארלאזן דעם געטא יעדן טאג, און געקענט אנקומען פריי צו אלע ערטער אויסער'ן געטא. אט וואס זי דערציילט:

א געוויסן טאג קומט בעריש, און זאגט אז זיין ברודער לייזער וויל רעדן מיט מיר. לייזער האט צוגעזאגט פאר די משפחה פון באבוב'ער רב'ן צו ערלעדיגן פאר זיי אויסלענדישע דאקומענטן, עס איז אבער דא א פראבלעם, וויייל די משפחה איז א באוואוסטע משפחה אין לאנד, זייער נאמען איז 'הלברשטאם' און באקאנט אלס פוילישע מענטשן. לייזער האט געפילט אז עס זאל קומען פון אים אזא פארלאנג (דאס שאהמבורג זאל אנערקענען די 'הלברשטאם'

משפחה אלס אויסלענדישע) קען שוין געזען ווערן ווי געגאנגען צו וויט. ער האט פארגעלייגט אז איך זאל גיין אנשטאט אים, און צוגעזאגט צו זיין דארט, און אונטערשטיצן מיין פארלאנג ביי שאהמבורג.

איך האב באשטאנען, ווייל איך האב זיך פארגעשטעלט אז מיין הילף וועט עוועטועל אנערקענט ווערן. ארויסגייענדיג פון געטא, בין איך צוגעגאנגען צו דער געבוידע פון דער 'זיכערהייטס פאליצי' וואו שאהמבורג איז געזעסן. לייזער לאנדא איז שוין דארט געווען. איך האב פארגעשטעלט מיין ביטע, און לייזער האט מיך אונטערגעשטיצט ווי אפגעשמועסט. אהן קיין שום שווערקייטן האט שאהמבורג אונטערגעשריבן זיין נאמען, צוגעלייגט אויך א זיגעל, און אלעס איז ערלעדיגט געווארן אויפ'ן ארט.

פון יענע מינוט און ווייטער, האט רבינו זצ"ל באקומען א סטאטוס פון אן אויסלענדער, וועלכער פאלט נישט ארונטער אונטער די אלע שווערע אידן-געזעצן. ער מעג וואוינען אויסער'ן געטא, ער דארף נישט טראגן קיין ארעם-באנד, ער מעג זיך באנוצן מיט די פאבליק טראנספארטאציע א.א.וו.

האבנדיג אין האנט אזא פארזיכערטן דאקומענט, און נאך אויף זיין אייגענעם נאמען, האט נישט געטומען לאנג, און רבינו זצ"ל האט זיך ארויסגעצויגן פון געטא (טבת תש"ג), צו א פריוואטע דירה אויף די גוי'שע זייט, עס האט זיך אזוי אויסגעשטעלט, אז די צווייטע דירה, אויף 'לעאנארדא 5' איז געווען אקעגן איבער די גאס פון די פריערדיגע וואוינונג (לעאנארדא 20), און נאר דער פלויט (גדר) פונעם געטא האט אפגעטיילט צווישן די ביידע זייטן.

די אויבנדערמאנטע ליבער משפחה האט אויך געוואוינט נישט וויט פון זיי, און אזוי האבן זיך מיט דער צייט באזעצט נאך אידן, מיט אויסלענדישע פעסער. אין די עדות'שאפט פון די דערמאנטע מרת גרינבערג-גאלדמאן ווערט אויך דערציילט פון א חתונה וואס איז דאן פארגעקומען אויסער'ן געטא, פון וועלכע רבינו זצ"ל איז געווען דער מסדר קידושין.

עס דארף דא דערמאנט ווערן בזכרון קדוש, א טייערער באבוב'ער בחור ישראל דוד קעמפלער ע"ה הי"ד, וועלכער איז געקומען יעדן טאג 4 אזייגער פארטאגס פון געטא, צו לערנען א שיעור מיט רבינו זצ"ל אין זיין הויז, ווי עס געדענקט עס עד היום זיין יונגערער ברודער, יבלחט"א ר' יעקב קעמפלער הי"ו. דאס גיין ארויס פון געטא און צוריק, ווי דאס דרייען זיך אין דרויסן אין אזא צייט פון טאג, איז געווען יעדן טאג א פרישער איינשטעל מיט'ן לעבן, אבער ער האט אויף דעם נישט געקוקט, מחמת זיין גרויסער אהבת התורה.

הב' ישראל דוד קעמפלער ע"ה הי"ד



צו דער זעלבער צייט וואס רבינו זצ"ל האט געוואוינט אויסער'ן געטא, האט ער אויך ווייטער אנגעהאלטן זיין ארבעט אינעם געטא, אלס הויפט אויפזעער פונעם בית המרחץ, און דאס האט אים געגעבן די פריווילעגיע צו קענען גיין אריין און ארויס פון געטא, א זאך וואס איז אים שטארק צונוץ געקומען ביי זיינע פעולות לטובת הכלל, אין די קומענדיגע חדשים.

מלאך מושיע

עס האט זיך דאן געשאפן אן אונטערערדישע גרופע - פון וועלכן רבינו זצ"ל איז געווען דער בריח התיכון - וואס האט ארויסגעגעבן פאלשע געזיגלטע פאפירן, וועלכע האבן אויסגעזען אזוי אריגינאל אז דער שעף פון די געסטאפא, שאהמבורג ימ"ש, האט עס באלד געחתמ'ט, אהן קיין שום חשד אין זייער אויטענטישקייט. אט די דאקומענטן האבן געהאלפן פיל אידן עוועקטועל צו אנטרינען פון פולין, און זיך אריבער שמוגלען גרעניצן, אדער פשוט צו קענען ארומרייזן פון איין ארט צום אנדערן, וועו עס האט געלויערט א סכנה דארט וואו זיי זענען געווען.

די ארבעט איז געטוען געווארן אין געהיים, סיי דורך די ליעבער'ס אויסער'ן געטא, און סיי דורך ליבוש פלאסטער אין געטא. לויט ווי עס דערציילט ר' משה יהושע צאנגער ע"ה אין זיין ספר 'פארשפעטיגט די שיף' (זייט 89) איז די ארבעט פון ליבוש פלאסטער געמאכט געווארן אינעם קעלער פון זיין שוואגער הרב ר' ברוכ'ל קאנענגיסער ז"ל הי"ד, וואו "איינער פון די שטענדיגע 'יוצאים ונכנסים' איז געווען כ"ק אדמו"ר מבאבוב (שליט"א) [זצ"ל], וועלכער האט א סאך עוסק געווען בתורה וחסידות מיט'ן שוואגער ר' ברוכ'ל קאנענגיסער הי"ד, און איז אויך געווען א גרויסער עסקן ביים שאפן פאר אידן אט די פאלשע אונגארישע פאפירן".

נאך איינער, וועלכער איז געווען שטארק אינסטרומענטאל ביים צוגרייטן אט די פאלשע שריפטן, איז געווען ר' הערשל צימער הי"ד. ער איז געווען א תלמיד חכם, און געדינט פאר די מלחמה אלס 'בוחן' (פארהערער) אין די באבוב'ער ישיבה אין באכניא. איצט איז ער געווען סעקרעטאר פון יודנראט, און אזוי ארום געהאט צוטריט צו אלערליי שרייב-מאטעריאל, וואס ער האט גוט אויסגענוצט פאר דעם צוועק. ער האט צוגעשטעלט א שרייב-מאשין, וואס איז געווען פון גרויס וויכטיגקייט, ווי אויך אנדערע מכשירים. ער איז אליין געזעסן גאנצע נעכט און געארבעט צוצוגרייטן די הצלה-דאקומענטן.

די שריפטן האט מען געשיקט - אויף באהאלטענע וועגן, טיילמאל אפילו מיט אונטערגעקויפטע נאציס - אויך צו אנדערע מקומות, און א דאנק דעם האבן הונדערטער אידן באוויזן זיך צו ראטעווען און איבערלעבן די מלחמה.

נאך א צייט, האט שאהמבורג אנגעפאנגען צו באמערקן אז עס זענען דא צופיל אויסלענדישע פאפירן, דאן האט ער - מחמת מורא - אויפגעהערט צו חתמ'נען. אבער אויך צו דעם האט מען געפונען אן עצה, דער זעלבער ליבוש פלאסטער הי"ד האט נאכגעמאכט אויך שאהמבורג'ס חתימה, אזוי גוט און פונקטליך, אז ער איין וואלט נישט געקענט זאגן אז עס איז פאלש.

*

א צווייטער ענין פון הצלת נפשות איז געווען דאס ארויסגנב'ענען אפיציעלע בריוו-בויגנס ('לעטער-העדס') פון יודנראט, און אויסשרייבן ארבייטס-שיינען און געטא-אויפהאלטונגס באשטעטיגונגען, פאר פיל פרעמדע מענטשן, וועלכע זענען אנטלאפן

פון אויסזידלונגען אין אנדערע מקומות, און האבן זיך געוואלגערט פארשטעלטערהייט אין וועלדער און פעלדער, אדער באהאלטן ביי גוים, און יעדע מינוט זענען זיי געווען בסכנה. א דאנק די דאקומענטן וואס זענען צוגעשיקט געווארן צו זיי אויף פארשידענע באהאלטענע אופנים, האבן זיי זיך געקענט ארויסנשמוגלען אינעם געטא, און בלייבן דארט וואוינען, וואס איז געווען א הצלה לשעתה.

אויך אין דער רעטונג-אקציע זענען געווען פארמישט טייערע אידן, וואס האבן איינגעשטעלט דאס לעבן פאר אט די מצוה, און אויך דא איז רבינו זצ"ל געווען דער רוח החיים, און דער אויספלאנירער פון א סאך געוואגטע און קאמפליצירטע אונטערנעמונגען.

א שטילע תפלה

רבינו שליט"א זאגט נאך, אז ער האט געהערט פון טאטן רבינו זצ"ל, דאס במשך די גאנצע צייט וואס מען האט עוסק געווען אין פעלשן, שמוגלען א.א.וו. זאכן וואס זענען נישט אויסגעהאלטן צו טוען, נאר בעת צרה - האט ער כסדר מתפלל געווען א שטילע תפלה צום אויבערשטן, אז דאס זאל נישט האבן קיין השפעה אויף זיין טבע, לויט דעם באקאנטן כלל פון ספר החינוך, אז "האדם נפעל לפי פעולותיו" - דער מענטש פארמירט זיין מהות און זיין כאראקטער, לויט די מעשים וואס ער טוט - און די אלע קרומע און נישט אויסגעהאלטענע זאכן וואס ער מוז יעצט טוען למען הצלת נפשות, זאלן זיך נישט אנקלעבן צו אים, און נישט מאכן קיין שום רושם אויף זיין אויפפירונג שפעטער.

*

די הויפט ארבעט פון הצלה, וואס האט זיך אנגעהויבן נאך וואוינענדיג אין געטא, איז געווען דאס ראטעווען קליינע קינדער, דורך זיי ארויסשמוגלען פונעם געטא, און פלאצירן אין גויישע הייזער, אדער איבערגעבן פאר עסקנים וועלכע האבן געזארגט זיי וועיטער צו פירן, ביז איבער די גרעניץ קיין סלאוואקיי און אונגארן.

די דייטשן ימ"ש האבן ווי באקאנט געפירט א 'גרויסע' מלחמה קעגן 'קליינע' קינדער. אין יעדן ארט וואו זיי האבן באזעצט, האבן זיי אויסגעראטן די קינדער הי"ד אויף פארשידענע בארבארישע אופנים. אט זענען עטליכע ביישפילן פון וואס זיי האבן געטוען אין גאליציאנער שטעטל, ווי עס שרייבט הגאון רבי מיכאל דוב וויסמאנדל ז"ל אין ספר מן המצר (מכתב ס"א - ג' בלק תש"ג):

על הילדים עשו הרשעים בימי הסתיו - בתחילת תש"ג ובסוף תש"ב - שמד מיוחד. כי זה הכלל, כל יהודי שאינו עובד אינו רשאי לחיות, ותינוק אינו יכול לעבוד. מתחילה הכריזו כי כל הילדים צריכים לבוא לקינדער לאגער, לקינדער היים, העמידו שם מורים ומלמדים ועשו לזה פנים טובים כדי שהיהודים יתנו אימון לדבר, ואחר שנתמלאו המחנות והבתים עם ילדים, רצחו אותם על אתר.

נוראים הדבר לספר. **בטארנאוו** כרו קבר גדול, השליכו שם כמו ג' אלפים ילדים חיים, וזרקו לתוך הבור האנט גראנאטען. **בלבוב** השליכו את הילדים מן העליי' השלישית, ואח"כ חייבו את היודענראט לקבץ את הגויות הטהורות הללו מן השוק, והלכו העגלות ממולאות בגויות הילדים, ודמם מטפטף למטה מן העגלה כמרכבה של טבחים הטעונה עגלות שחוטות. אך זה לפני שני חדשים נרצחו **בקראקא** יותר משני אלפים ילדים, ציוו על הקינדער-לאגער דשם שילכו הילדים והמורים והמלמדות וההנהלה לחוץ לעיר לטיול, ושם היה בור מזומן וגם הרוצחים עם כלי המעשה ליריה.

אין א געוויסן טאג האבן די דייטשן באקאנט געמאכט דאס זיי וועלן מאכן אין באכניא א קינדער-היים. הערנדיג פון אנדערע מקומות, האט מען שוין פארשטאנען וואס דאס באדייט, און אלע עלטערן האבן דרינגענד געוואלט זעהן זייערע קינדער אויסערן געטא. האט זיך רבינו זצ"ל ארויסגעווארפן בכל כחו ואונו אין די גרויסע הייליגע מצוה, און אנגעוואנדן אלע מיני פעולות ארויסצופירן וואס מער קינדער פון געטא. עס זענען געווען מעקלערס, וועלכע האבן פארהאנדלט מיט גוים, צו באהאלטן ביי זיי אידישע קינדער, פארשטייט זיך פאר גרויס געלט, און רבינו זצ"ל איז געווען מיט זיי אין שטענדיגן קאנטאקט, און געליפערט קינדער אין א גרויסע צאל.

דיני נפשות

רעדנדיג פון די פעולות נשגבות פון רבינו זצ"ל אין באכניא געטא, איז כדאי צו ציטירן וואס עס איז אמאל ערשינען אין איינע פון די אמעריקאנער צייטונגען, פון א נישט-רעליגיעזן שרייבער. ווי ער שרייבט דאס פאלגנדע:

"אין ניו יארק געפינט זיך, זינט נאך דער מלחמה, א בארימטער חסידישער רבי, דער באבאווער רב האדמו"ר ר' שלמה הלבערשטאם שליט"א. קאן איך ניט פארשטיין הלמאי עס געפינט זיך ניט קיינער ביי אונז, וואס זאל אנשרייבען כאטש דאס איינציגע קאפיטעל וועגען דעם באבאווער רב'ס שטילע, ניט-פארעפענטליכע העלדישקייט אין געטא באכניע, אחוץ זיין הצלה-טעטיגקייט אין בודאפעסט און רומעניע.

איך געדענק, וועו דער באבאווער רב איז געקומען נאך דער מלחמה קיין אמעריקא, בין איך ממש פארכאפט געווארען פון זיינע דערציילונגען וועגען זיין ראליע אינ'ם אונטערגרונד אין באכניא. עס איז אפילו געווען אן אונטערערדיש געריכט אין באכניא, און, ווי איך געדענק, האט דער באבאווער רב דאן געדארפט איינמאל פסק'ענען אין געטא דיני נפשות, וועגען א איד וואס איז געווען א מסור אין דינסט פון דער געסטאפא".

ביתו בקיר החומה

צו די אלע אויבנדערמאנטע פעולות, האט שפעטער פיל בייגעשטייערט דער פאקט וואס רבינו זצ"ל האט געוואוינט אויסערן געטא. דאס זיין אפן צו די פרייע גאס, און אויסער די געזעצליכע באגרעניצונגען, האט אים געגעבן א פיל מער פרייערע האנט צו קענען אויספירן די עבודת הקודש פון הצלת נפשות אויף א סאך א ברייטערן מאסשטאב.

דאס הויז פון רבינו זצ"ל איז מיט דער צייט געווארן א נערוון-צענטער פון עסקנות. דארט זענען פארגעקומען זיצונגען, וועלכע האבן געפירט צו קאנספיראטיוות מעשים. דארט זענען אויסגעארבעט געווארן וויט-גייענדע פלענער, און פון דארט זענען ארויסגעגאנגען די שליחים אויף זייערע געוואגטע פעולות.

ווי געזאגט, האט מען די פאלשע אויסלענדישע דאקומענטן געשיקט אויך צו אנדערע מקומות. די שליחים זענען געווען גויים, וועלכע פלעגן קומען צום הויז אויף לעאנארדא 5, און רבינו זצ"ל האט זיי אנגעווויזן געווי וואו צו גיין, און וועמען עס איבערצוגעבן. פארשטייט זיך אויב דער גוי וואלט געכאפט געווארן, און וואלט דערציילט ווער עס האט אים געשיקט, וואלט דער סוף געווען א ביטערער, און אויך די גאנצע אונטערנעמונג וואלט צושטערט געווארן. אבער בחסדי ה' איז די זאך געגאנגען כסדרן, און א גרויסע צאל מענטשן זענען דורך דעם סוף סוף אנגעקומען אויף דער פריי.

אויך פאר די אנטלאפענע פון אויסגעזידלטע געטאס, וועלכע זענען געלעגן אין פארשידענע באהעלטענישן, און ארויסגעשיקט זייערע פארצווייפלטע הילפס-רופן, מען זאל זיי ארייננעמען אין דעם באכניער געטא - אויך פאר זיי האט דאס הויז געדינט ווי א גינסטיגע אדרעס. רבינו זצ"ל האט געשיקט נעמען זייערע פאטאגראפיעס, עס אריינגעברענגט אין געטא, און אויסגעארבעט - מיט ר' הערשל צימער הי"ד סעקרעטאר פון יודנראט - א פארטיגן דאקומענט, אז מען דארף זיי פאר געווינען ארבייטן, דאן האט ער די דאקומענטן ארויסגעטראגן צו זיך אין שטוב, און פון דארט דורך זיינע שליחים צו די באטרעפנדע. אויף דעם אופן האבן זיי געקענט ארויסקריכן פון די באהעלטענישן, און עווענטועל אויך אריינקומען אין געטא, וואו זיי האבן געקענט וויטער וועבן זייערע פלענער פאר רעטונג.

*

אין דעם הינזיכט, פון אריינשמוגלען פארלוירענע אידן אין געטא, האט רבינו זצ"ל אויפגעטון גדולות ונצורות. דאס זענען געווען די שרעקליכע חדשים, וועו די געטאס, דורכאויס פולין און גאליציא, זענען אויסגעליידיגט געווארן איינע נאך די אנדערע. אידן האבן געזוכט שוץ ביי זייערע באקאנטע גוים, און פאר גרויס געלט האבן א סאך פון זיי באוויליגט צו באהאלטן א איד. נאך א צייט, וועו דאס געלט איז אויסגעגאנגען, און דער גוי האט שוין נישט געהאט קיין אינטערעסע אין האלטן דעם איד, פלעגט ער אים ארויסווארפן, דורך סטראשען אז ער וועט אים אויסגעבן צו דער געסטאפא. פאלוירן און מיואש, הונגעריג און נאכגעלאזט, פלעגן זיך די אידן צו וואלגערן פון איין באהעלטעניש צום אנדערן, און דער רחמנות איז געווען עד לב השמים.

טייל האבן זיך דערשלעפט מיט דער באן, אדער מיט אנדערע טראנספארטאציע מיטלען, צו דער שטאט באכניא, מיט דער האפענונג אז דא וועלן זיי געפונען א וועג אריינצוקומען אין געטא. דאס איז אבער געווען א זעהר מסוכנ'דיגע אונטערנעמונג.

דער הויפט געסטאפא מאן פון באכניא, שאהמבורג ימ"ש, האט ליב געהאט זיך צו אמוזירן, דורך גיין אפט צו די באן סטאציע, דערקענען דארט אנקומענדע אידן, און זיי שיסן. אויסער דעם, איז ביי יעדע באן סטאציע פון די גרויסע שטעט געווען א געווירבל פון געסטאפא לייט, און אָך-און-וויי פאר איינעם וואס איז געכאפט געווארן אלס אן אנטלאפענער איד.



באן סצאציע אין באכניא

פלעגט טאקע ביי די אנגעקומענע אידן ציטערן הענט-און-פיס ביים אראפשטייגן פון דער באן. זיי האבן זיך באלד פארקירעוועט אין א זייטן-וועג, נישט אויפגעכאפט צו ווערן דורך אן אומגעוואונטשענער אויג, און דאן גיין און בלאנדזשען, אהן א ריכטונג און א אהן א ציל. רבינו זצ"ל, וועמענס דירה איז געווען נישט ווייט פון די באן סטאציע, האט געמומען אויף זיך צו העלפן אט די פארלוירענע אידן, דורך אן אייגנארטיגע המצאה.

אין די פארנאכט שעות, ווען די באן פלעגט געווענליך אנקומען, האט ער זיך ארויסגעלאזט אויף א מכלומר'שטן שפאציר נעבן די סטאציע, און אנקומענדיג נישט ווייט פון איינעם וואס ער האט דערקענט אז ער איז א איד, האט ער אנגעפאנגען צו זינגען חסידישע תנועות, און דערביי יענעם אנגעגעבן סימנים אז אויך ער איז א איד, און ער זאל אים נאכגיין. ער פלעגט צופירן דעם נייַ-אנגעקומענעם איד צו זיין הויז, וואו יענער האט זיך אויפגעהאלטן ביז מען האט אים ווי עס איז אריינבאקומען אין געטא.

איינמאל באמערקט רבינו זצ"ל איין אזא איד, זיין פנים פארשווארצט ווי פון קוילן, און ער זעט אויס אינגאנצן פארצווייפלט און פארלוירן. דערנענטערנדיג זיך צו אים, און וועלנדיג ציען זיין אויפמערקזאמקייט, האט זיך יענער דערשראקן אז מען גייט אים נאך, און געמומען מאכן גרויסע טריט פאראויס. דאס זעלבע האט דער רב געטון, און אויך פארשנעלערט זיין גאנג. האט יענער זיך מער דערשראקן און וויידעראמאל זיך דערווייטערט, ביז רבינו זצ"ל האט הויך געזינגען 'כבקרת רועה עדרו', און יענער האט זיך געכאפט דאס דער נאכיאגער איז גאר א איד, וואס מיינט זיין טובה. אינמיטן זינגען האט אים רבינו זצ"ל מרמז געווען ער זאל אים נאכגיין, און אריינגעפירט צו זיך אין שטוב.

אריינקומענדיג איז ער פארחלש'ט געווארן, און נאכ'ן אויפמינטערן האט ער געמומען שרייען "וואו בין איך? ראטעוועט מיך!" עס האט זיך ארויסגעשטעלט אז דאס איז געווען הרה"ג ר' צבי אלימלך הורוויץ ז"ל הי"ד דער דעמביצער רב, וועלכער איז אנטלאפן פון דער אויסזידלונג אין זיין שטאט. ער האט דערציילט, אז שוין א צייט וואס ער מיט נאך עטליכע ליגן באהאלטן אין א גרוב אין דעמביץ, און א געפערליכער צושטאנד. זיי האבן אפגעמאכט מיט'ן באן-פירער פאר א גרויסע סומע געלט, אז ער זאל יעדן

פארנאכט באפרייען דעם קוילן-לייגער פון דער לאקאמאטיוו, וועלכער וועט זיצן ווי א פאסאזשיר אין איינעם פון די וואגאנען, ביז צום אנקומען צו דער סטאציע אין באכניא, און אויף זיין פלאץ וועט דארט שטיין א איד, וואס וועט ליפערן די קוילן (פארשטייט זיך אז דער קוילן-לייגער איז אויך געווען א שותף צום געשעפט). היינט איז געקומען די רייַ אויף אים, און אזוי איז ער אנגעקומען אהער. ביים אראפגיין פון דער באן האט ער נישט געוואוסט וואו זיך צו וועגדן, און נאר דער 'כבקרת' האט אים געפירט אויף די ריכטיגע גלייזן.

בשם אמרו

הגיד כ"ק מרן אאמו"ר זצ"ל מה ששמע מהגה"צ ר' צבי אלימלך הורוויץ זצ"ל הי"ד אבד"ק דעמביץ, בהיותו עמו יחד בגעטא בעיר באכניע בימי מלחמת העולם, דלעתיד לבוא בשעת תחיית המתים, אלו החסידים והישרים והתמימים שמסרו נפשם ובאו באש ובמים למען קדושת שמו יתברך, המה יהיו הראשונים שיעמדו לתחיה, בעת שתהי' תחיית המתים.

ומצאתי כעין דברים הללו בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תרמד). [וז"ל שם: שאלת ממני ידיד נפשי על זמן התחיי', לפי שקבלת מאבותיך שהוא סמוך לאלף השביעי עם הכנסת שבת העולם שכולו מנוחה, וקשיא לך א"כ הצדיקים וחסידי עליון אשר מתו על קדושת שמו בגלות, לא יראו בטובתן של ישראל ולא ישמחו בשמחתן.

תשובה. כל ימי הייתי מצטער על דבר זה, עד שראיתי דברי הריטב"א ז"ל בשם רבותיו, דאיכא תרי תחיות, אחת פרטית לצדיקים שמתו בגלות, והיא סמוכה לביאת המשיח, ויזכו לכל ימות המשיח בגוף ונפש, ויראו בטובתן של ישראל ובבנין הבית, וישמחו בשמחת חלף עבודתו וכו', ואחת כללית, והיא סמוכה להכנסת שבת כאשר קבלתי, והוא נקרא עולם התחי' וכו'].

[קובץ אמרי קודש, שמח"ת תשס"ח]

*

ווי מיר האבן שוין געשריבן, איז אבער די ברענענדיגסטע פראגע דאן געווען די הצלה פון קליינע קינדער, אויף וועמען דער רשע ימ"ש האט גוזר געווען כליה רח"ל, ביז צום לעצטן קינד. אין דעם הינזיכט איז דאס וואוינען מחוץ לחומה געווען א גרויסע ישועה פאר אט יענע קינדער. דאס כסדר'דיגע אריין און ארויס גיין פון געטא האט ערמעגליכט פאר רבינו זצ"ל, נאכ'ן געהעריג אונטערקויפן די שומרים ביי די טויערן (ביי יעדן טויער איז געשטאנען א אידישער פאליציאנט פון אינעווייניג און א פוילישער פון דרויסן), צו קענען ארויסגליטשן קינדער פון געטא, און זיי באהאלטן ביי זיך אין הויז, ביז עס וועלן קומען די אפנעמערס און זיי פירן צו א געזיכערטע באהעלטעניש.

טיילמאל האט עס רבינו זצ"ל געטוען דורך זיך גוט פארשטעלן, אז וועו מען האט אים געזעון איז קיינעם נישט איינגעפאלן אז דאס איז א איד, נאר געמיינט זיכער אז דאס איז עפעס א וויכטיגער גוי, "וועו מענטשן האבן מיך געזעון, האבן זיי זיך אוועק געריקט אין א זייט מחמת מורא. איך בין געגאנגען די געסטאפא גלייך אין די אויגן אריין" - האט רבינו זצ"ל אמאל דערציילט - אוו אזוי האט ער געקענט אדרוכגיין פריי.

אין די געציילטע חדשים איז אנגעגאנגען א מאסיווע אונטערערדישע שמוגל-אקציע פוו קינדער ארויס פוו געטא, אוו זיי באהאלטן ביי ערלים, אוו דער דורכגאנג-פונקט איז געווען דאס הויז פוו רבינו זצ"ל אויף לעאנארדא 5. טייל פוו יענע קינדער זענען שפעטער געגומען געווארן צו דער גרעניץ, וואו מען האט זיי אריבערגעשמוגלט קיין סלאוואקיי אוו פוו דארט קיין אונגארן.

מיט'ן פלאצירן די קינדער, איז די ארבעט נאך נישט געווען פארטיג. עס האט זיך אסאך מאל געמאכט וואס די גוים האבן אנגעפאנגען מורא צו האבן, אוו זיך אפגעזאגט פוו האלטן וויייטער די קינדער. דאן האט מען געדארפט טרעפן נייע פלעצער, אוו אין דער צווישנצייט האבן זיי זיך אויפגעהאלטן ביי רבינו זצ"ל אין הויז.

יתומה בתוך ביתו

איינע פוו די קינדער וואס האבן זיך אויפגעהאלטן א צייט אין הויז פוו רבינו זצ"ל, איז די פילאנטראפישע מרת סטריגלער שתחי'. איר פאטער ר' יהושע גלאס ע"ה, א באבוב'ער חסיד, אוו אזוי אויך איר מוטער ע"ה, זענען שוין דאן געהאט אומגעקומען על קידוש השם הי"ד.



ר' יהושע גלאס ע"ה הי"ד

אירע צוויי חשוב'ע ברידער, תלמידי חכמים אוו תלמידי ישיבת באבוב הב' שמואל גלאס והב' הערשל גלאס הי"ד, האבן אין זייער פארצווייפלונג וואס צו טוען מיט די קליינע שוועסטער - דאן א גאר-יונג מיידל - איר געברענגט צו רבינו זצ"ל, וועלכער האט איר אריינגענומען צו זיך אין שטוב, אוו געהאלטן א צייט, ביז ער האט געפונען פאר איר אן ארט.

פוו קראקא קיין באכניא

במשך די צייט וואס מיר זענען געווען אין קראקעווער געטא, זענען עטליכע מאל פארגעקומען 'אקציעס' וואו מ'האט פארכאפט מענטשן צו די ארבעט אוו פארשיקט א געווייסע צאל פרויען אוו קינדער צום טויט. ביי איין אזא אקציע, עטליכע חדשים פאר'ן ענטגילטיגן 'אויסזידלונג' פוו די געטא, וועו מ'האט פארשיקט די קלענערע קינדער, האבן געטרייע משפחה מיטגלידער מיך אריבערגעשמוגלט מיט מיינס א קוזינע פוו דריי יאר אלט צום געטא אין באכניא, ביז דער מצב אין קראקא האט זיך בארואיגט אוו די סכנה אויף מיין לעבן איז פאריבער. אין באכניער געטא בין איך א וואך צייט איינגעשטאנען אין שטוב פוו כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל, וואו די באבובער משפחה האט מיך אויפגענומען מיט גרויס ווארעמקייט אוו ליבשאפט...

מרת א. ש. אבסטפעלד ['בנות ציון' גליון כ"ח]

די זאך האט באקומען א שטיקל פרסום, און מען האט געווארנט רבינו זצ"ל אז ער שטעלט זיך אין סכנה, און זאל דעריבער אויפהערן מיט דעם קינדער-שמוגל. רבינו זצ"ל האט אבער כסדר געטענה'ט אז דאס איז יעצט די מצוה שהזמן גרמא, און נישטא אויפ'ן מאמענט קיין גרעסערע זאך ווי ראטעווען קינדער, וועלכע שטייען פאר א זיכערן אומקום רח"ל.



הרה"ח ר' אהרן עקשטיין ע"ה

די חששות האבן זיך ארויסגעשטעלט צו זיין אמת. אין א געוויסן טאג האט זיך באוויזן א פוילישער פאליציאנט אין הויז, וועלכער איז געקומען פעסטשטעלן די קלאנגען. גראד דאן האבן זיך געפונען אין הויז צוויי קינדער, און אויך דער גוי וואס איז געקומען זיי אפנעמען און באהאלטן ביי זיך. בשעת דער פאליציאנט איז געווען פארנומען מיט דעם גוי, ביי וועמען ער האט טאקע געפונען א פאק מיט פאלשע דאקומענטן און בילדער, האט רבינו זצ"ל ארויס געשמוגלט די קינדער פון אן אונטער-טיר. דער פאליציאנט האט זיך צובייזערט און געשריגן: "הלברשטאם מיינט אז ער וועט דא וואוינען ווי אן אונגארישער בירגער, און וועט ארויסשמוגלען קינדער פון גענטא? - מען וועט אייך ביידע הענגען!". נאר א נס מן השמים האט דעמאלט געראטעוועט רבינו זצ"ל, און דער פאליציאנט האט פארלאזט דאס הויז אהן אים צו נעמען.

ווידער האט פאסירט, אז הרה"ח ר' אהרן עקשטיין ע"ה האט געשיקט פון קראקא א גוי'שן שליח צו רבינו זצ"ל, ער זאל ארויסנעמען פון גענטא צוויי קינדער פון הרה"ח ר' יעקב פערלמאן ע"ה, און זיי איבערגעבן דעם גוי, וועלכער וועט זיי ברענגען אויף א זיכער ארט. רבינו איז כדרכו אריין אין גענטא, אפגעזוכט די צוויי קינדערלעך, מיט מסירת נפש זיי ארויסגעשמאגלט, און געברענגט צו זיך אהיים, בשעת דער גוי איז נאך דארט געווען און געווארט.

ר' יעקב פערלמאן ע"ה



מיטאמאל הערט זיך א קלאפ אין טיר, און עס ערשיינט א פולישער אפיציר, וועלכער ערקלערט אז ער האט די אויפגאבע צו אונטערזוכן דאס הויז, היות עס זענען דא פארדאכטן אז דא ווערן אויסבאהאלטן אידישע קינדער פון געטא.

באלד ביים הערן דאס קלאפן, האט רבינו זצ"ל געכאפט די קינדער און זיי אראפגעפירט אין קעלער, פון וואו די רביצין האט זיי דורך אן אונטער טיר ארויסגעפירט פון הויז, און באהאלטן ביי אנדערע, א זאך וואס האט באדייטענט געמינערט די סכנה.



הרה"ח ר' פייבוש סטעמפל ע"ה הי"ד מיט זיין מחותן רביה"ק זצ"ל הי"ד, און דער זון-איידעם הרה"צ משה סטעמפל ז"ל הי"ד

דער אפיציר, דערזעענדיג א פולישן גוי אין הויז פון אן (אונגארישן) איד, פרעגט ער אים וואס ער טוט דא. דער גוי איז געווארן צוטומעלט און געענטפערט אז ער איז געקומען קויפן פוטער. אהן קיין שהיות האט דער אפיציר דערלאנגט דעם גוי צוויי געזונטע קלעפ, אוון זיך געגומען באקוקן זיינע טאשן. ער האט טאקע דארט געפונען א שלל פון דאקומענטן, וואס רבינו זצ"ל האט אים געגעבן צו פירן צו אנדערע אידן אין זייערע באהעלטענישן, ווי אויך אנגעשריבענע קארטלעך פון אידן אין געטא, צו זייערע באקאנטע אין אנדערע מקומות. א וויכטיגע אנטפלעקונג, וואס האט געקענט ברענגען צו אויספארשונגען, וואס ווער ווייסט ווי ווייט דאס וואלט געפירט.

דער פאליציי-אפיציר איז געווארן אונטערגעצונדן פון כעס, און אנגעפאנגען צו שרייען: "מען וועט דיך הענגען צוזאמען מיט די אידן! און זאל דער הלברשטאם נישט מיינען אז ער וועט דא וואוינען ווי אן אויסלענדישער בירגער, און באגיין אזעלכע הארבע אומרעכטן. איך ווייס אלעס וואס איר טוט..."

אין זיין צארן, איז דער אפיציר געגאנגען ווייטער זוכן, צו געפינען מער באווייז אויף וואס עס קומט דא פאר. אריינקומענדיג אין צווייטן צימער האט ער דארט געפונען נישט קיין אנדערן ווי הנגיד ר' פייביש סטעמפל הי"ד, וועלכער האט נישט געהאט ביי זיך די נויטיגע שריפטן, וואס ערלויבן אים ארויס צו גיין אויסערן געטא. דער רשע האט פארשטאנען אז דאס כאפן א איד ביי אזא גרויסן חטא (אויף וואס מען האט געגעבן טויט שטראף) איז פאר אים וויכטיגער ווי ארעסטירן דעם גוי, האט ער נאכגעלאזט דעם פארשוין מיט דעם גאנצן 'אוצר', און ארויס פון הויז מיט ר' פייביש'ן, פירנדיג אים צו דער געסטאפא. אזוי איז רבינו זצ"ל ווידעראמאל געראטעוועט געווארן, בהשגחה פרטית. (צום סוף האט מען געברענגט ר' פייביש'עס שריפטן, און ער איז ארויסגעלאזט געווארן).

הבן יקיר לי

אין יענע טעג איז געקומען מיט א שאלה צו רבינו זצ"ל הרה"ח ר' נפתלי בנימין עקשטיין ע"ה. ער איז שוין דאן געווען אין לאגער 'פלאשוב' ביי קראקא, און געהאט א 4 יעריג אינגעלע, משה. זעענדיג ווי די דייטשן ימ"ש האבן זיך פארנומען צום אויסראטונג פון אלע אידן רח"ל, האט ער געוואלט באהאלטן זיין קינד ביי א גוי, אז דאס קינד זאל כאטש געראטעוועט ווערן. ער האט זיך שואל עצה געווען מיט א קרוב, ר' נפתלי פערלמאן ע"ה, א תלמיד חכם און א קלוגער איד, וועלכער האט אים אפגערעדט דערפון, מחמת מורא אז דאס קינד וועט חלילה באקומען א גוישע ערציאונג און ווערן אפגעריסן פון אידישן שורש. שטייענדיג אין א שווערע דילעמא, האט ער באשלאסן זיך אריבער צו כאפן קיין באכניא, און פרעגן חוות דעת קדשו פון רבינו זצ"ל. מיט זיין נאטירליכע דרייסטקייט האט ער זיך פארשטעלט ווי א גוי, און געפארן אויף א ביציקל פון פלאשוב קיין באכניא, אנקומענדיג צו די אדרעס לעאנארדא 5.



הרה"ח ר' נפתלי בנימין עקשטיין ע"ה
אלס יונגערמאן

"איך האב א פיר יעריג אינגל - האט ער פארגעלייגט זיין שאלה פאר רבינו זצ"ל - און איך האב א גוי וואס איז וויליג אים צו באהאלטן ביי זיך. מיין פארדאכט איז אבער, היות די דייטשן טוען סיסטעמאטיש אומברענגען אלע אידן, וועט דאך דער גוי שפעטער - זעענדיג אז עס איז נישטא ווער עס זאל פאר אים באצאלן - טוען איינס פון די צוויי זאכן. אדער וועט ער אים איבערגעבן צו די געסטאפא, וואס וועט אים הרג'ענען, אדער וועט ער אים אויפציען ווי א קריסט רח"ל. אזוי צו אזוי - האט ער פארענדיגט - מיין איך אז עס איז שוין גלייכער ער זאל בלייבן מיט אונז, טאטע מאמע, און מיר זאלן צוזאמען אומקומען על קידוש השם. וואס האלט דער רבי?".

ענטפערט אים רבינו זצ"ל:

"דו פרעגסט א הארבע שאלה פון דיני נפשות, און דו פסק'נסט דיר אליין. לאמיר דיר אויפקלערן פארוואס דו ביסט נישט געראטעט. ווי דער מצב האלט יעצט, האסטו ארבעט ביי די דייטשן און זיי לאזן דיך דערווייל לעבן. דיין קינד'ס לעבן איז אבער איינגעשטעלט, און אויב זיי וועלן מאכן א קינדער-אקציע, און דאן געפינען דיין קינד באהאלטן ביי דיר, זענט איר אלע אין א סכנה. דאגעגן, אויב וועסטו אים יעצט איבערגעבן צו דעם גוי, וועסט דו לעבן, דיין פרוי וועט לעבן, און דאס קינד וועט לעבן. דערווייל קען דער באשעפער

העלפן די מלחמה זאל זיך ענדיגן, און די דייטשן זאלן האבן א מפלה. אדער קען די ישועה קומען אויף אנדערע אופנים - הרבה דרכים למקום. דעריבער איז מיין מיינונג אז דו ביסט מחויב צו טוען וואס דו קענסט צו ראטעווען אויף חיי שעה, און אויף ווייטער דארפסטו זיך פארלאזן מיט בטחון צום אויבערשטן, אז די ישועה וועט קומען אט אט".



הרה"ח ר' נפתלי בנימין עקשטיין ע"ה (לינקס) מיט זיין פעטער הרה"ח ר' חיים פערלמאן ע"ה, חדב"נ (בזיוו"ש) רביה"ק זצ"ל הי"ד

ר' נפתלי בנימין האט מיט זיין אמונת חכמים אזוי געטוען, און איז געווען פון יענע גליקליכע, וואס האט נאך די מלחמה געפונען זיין פרוי, און נאך זוכן עטליכע חדשים האט ער אויך געפונען דעם גוי (וועלכער האט דערווייל זיך אריבער געצויגן צו אן אנדער ארט, מורא האבנדיג אז די שכנים וועלן אים פארמסר'ן אז ער האלט א אידיש קינד), און צוריק באקומען זיין קינד, פון וועמען עס זענען היינט דא חסידישע דורות.



"די אלע קינדער האב איך ארויסגענומען פון גויישע הייזער" - האט ר' נפתלי בנימין ע"ה געזאגט אויף דעם בילד.

אלס דאנק צו השי"ת פאר די גרויסע חסדים, האט ר' נפתלי בנימין ע"ה זיך דאן אריינגעווארפן אין די עבודת הקודש פון אויפזוכן אידישע קינדער ביי גוים, און אפילו אין קלויסטער-היימען, און זיי צוריק ברענגען צום אידישן פאלק. ער האט געהאט גרויסע פארדינסטן אויף דעם געביט - זכרה לו אלוקי לטובה.

*

מיט יארן שפעטער, וואוינענדיג אויף דער וועסט

סייד, איז ר' נפתלי בנימין געווען פרייטאג צו נאכטס אצל שלחנו הטהור פון רבינו זצ"ל. עס איז געווען פרשת נח, און רבינו זצ"ל האט געמאכט א שמועס איבער יענע שאלה פון ר' נפתלי בנימין אין באכניא, און וואס ער האט אים געענטפערט. רבינו זצ"ל האט געזאגט אז עס איז ביי אים קיין שום ספק נישט געווען אז אזוי איז ריכטיג צו טוען, אנווייזנדיג דערביי א זעהר אינטערעסאנטן 'דעת זקנים מבעלי התוספות' אין יענע סדרה, אויפ'ן פסוק 'ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש', וואו ער ברענגט בזה"ל: "מעשה ברב אחד ששחט הרבה תינוקות בשעת השמד, כי היה ירא שיעבירום על דת. והיה רב אחד עמו, והיה כועס עליו ביותר, וקראו רוצח, והוא לא היה חושש. ואמר אותו רב, אם כדברי, יהרג אותו רב במיתה משונה. וכן היה, שתפסוהו עכו"ם והיו פושטין עורו, ונותנין חול בין העור והבשר. ואחר כך נתבטלה הגזרה, ואם לא שחט אותן התינוקות היו ניצולין".

[עס איז געווען א מעשה מיט א געוויסן רב, וועלכער האט געשחט'ן א סאך פיצלער קינדער אין צייט פון שמד, ווייל ער האט מורא געהאט אז מען וועט זיי איבערפירן פון דער אידישער רעליגיע. איז געווען מיט אים א צווייטער רב, וואס האט זיך אויף אים שטארק געבייזערט, און האט אים אנגערופן רוצח, אבער דער ערשטער האט זיך נישט געמאכט צו טוען פון דעם. האט דער צווייטער רב געזאגט, אויב איך בין געערעכט, זאל יענער רב געהרג'עט ווערן מיט א מיתה משונה. אזוי איז טאקע געווען, גויים האבן אים געכאפט, אפגעשינדן זיין הויט, און געלייגט זאמד צווישן דאס פלייש און די הויט. דערנאך איז די גזרת שמד בטל געווארן, און אויב יענער וואלט נישט געשחט'ן די קינדער, וואלטן זיי געראטעוועט געווארן].

דעם דעת זקנים האט רבינו זצ"ל געברענגט אלס א יסוד און א סמך צו זיין שיטה במשך די גאנצע צייט פון קריג, אז אויב קען מען באהאלטן א קינד, איז מען עס מחויב צו טוען, און נישט טראכטן וואס וועט זיין, ווייל הרבה דרכים למקום.

ובצאתו ולא ימות

פרייטאג פרשת תצוה, פורים קטן תש"ג, באלד אינדערפרי, קלאפט מען אויף די טיר ביי רבינו זצ"ל אין שטוב, און נישט ווארטנדיג מען זאל אים עפענען, גיט יענער א ברעך אויף די טיר, און לויפט אריין מיט א געוואלד: "וואו איז הלברשטאם? וואו זענען די קינדער?..."

דאס איז געווען א פוילישער פאליציאנט, וועמען די געסטאפא האט אהער געשיקט צו זוכן און כאפן די ארויסגעשמוגלטע קינדער פון געטא, נאך ווי עס איז געקומען א מסירה אז דער אונגארישער בירגער 'הלברשטאם' פארנעמט זיך מיט ארויסטראגן קינדער אומלעגאל, און זיי אויסבאהאלטן.

דער פאליציאנט האט געזוכט און געגישטערט אבער גארנישט געפונען. עס איז אים אבער יא געלונגען צו טרעפן פריש-געבאקענע חלות, און אן עוף וואס מען האט צוגעגרייט לכבוד שבת. סיי חלות און סיי פלייש איז דעמאלט געווען פארווערט צו

נוצן פאר אייגן געברויך (אפילו פאר גוים), ווייל מען האט אלעס געליפערט צו די ארמיי, פאר די הונגעריגע סאלדאטן ביים רוסישן פראנט, און אויב האט מען איינעם געכאפט עובר זיין אויף דעם באפעל, האט מען אים איינגעזעצט.

הערנדיג די געוואלדן, איז רבינו זצ"ל - וועלכער האט געהאלטן תיכף נאכ'ן דאוונען, און נאך פאר'ן אנבייסן - אריינגעקומען פון א נעבנדיגן צימער, און באלד זיך געוואנדן צום פאליציאנט מיט א שאלה צו מען קען דאס ערלעדיגן מיט געלט. יענער האט אויסגעטוען דעם היטל, עס איבערגדרייט, און געווויזן מיט'ן פינגער מען זאל דארט אריינלייגן דעם שוחד. דאס האט אבער נישט געלאשן זיין רציחה, און נאך ווי ער האט צוריק אנגעטוען דאס היטל צוזאמען מיט'ן געלט, האט ער געקייטעלט דעם רב און אים געפירט איבער די גאסן, צו די געטא-תפיסה פונעם ארדענונגס דינסט.

דארט זענען שוין געווען אנוועזנד די צוויי רשעים 'בעק' און זיין געהילף 'באגאש' (א פאלאק פון דייטשער אפשטאם, וואס מען האט גערופן 'פאלקס-דויטשע'), פאר וועמען דער פאליציאנט האט באריכטעט וואס ער האט געפונען אין דעם אידס הויז, נעמליך, געבעקס פון ווייסן מעל, און אויך פלייש.

וויבאלד די רשעים האבן געהאט דעם שוין-לאנג-ארומגעזוכטן אונטער זייערע הענט, האבן זיי זיך נישט צו טוען געמאכט פון דעם מעל און פלייש, נאר באלד געגאנגען צו די הויפט פראגע: וויפיל קינדער האסטו ארויסגענומען? וואו זענען זיי? וועו נאך ארבעט מיט דיר? א.א.וו. רבינו זצ"ל האט אבער געלייקנט 'שטיין און ביין', ער ווייסט נישט פון וואס מען רעדט, וואס פאר א קינדער, וועלכע קינדער.

- אה, דו ווייסט נישט? באלד וועסטו שוין וויסן!



דאס ארעסט-הויז פון ארדענונגס דינסט, אין וועמענס קעלער מען האט שרעקליך געפייניגט אידן

מען האט אים אריינגענומען אין א זייטן צימער, און אנגעהויבן צו שלאגן מכות רצח, מען האט אים געשטויסן און צובויילט, אבער רבינו זצ"ל האט זיך געהאלטן ביי זיינס, ער ווייסט ניטאמאל פון וואס מען רעדט. באין ברירה האט מען אים אריינגעשליידערט אין א תפיסה-קאמער, צוזאמען מיט א באנדע גוים.

נאכ'ן קומען צו זיך פון די שטארקע קלעפ, האט רבינו זצ"ל זיך געגומען אריענטירן אין וועלכן מצב ער האלט. ער האט זיך דערמאנט אז מיט א צוויי וואכן פריער, איז דא געזעסן א איד מיט'ן נאמען משה בערגער, וועלכער האט אויך געלעבט אלס אויסלענדער, מיט טשעכישע פאפירן. נאך ווי עס איז ארויס א קלאנג אז מען האט אים אומגעברענגט, האט זיך רבינו זצ"ל געוואנדן צום פרעזידענט פון יודנראט, שמחה ווייס, מיט וועמען ער האט געהאט א שפראך, און אים געבעטן צו ער קען אריבער גיין רעדן מיט'ן שומר פון קרימינאל, הערן פון זיין מויל וואס עס האט פאסירט מיט משה בערגער, כדי דאס צו קענען נוצן שפעטער פאר

התרת עגונה. יענער האט אזוי געטוען, האט אים דער וועכטער געוויזן דעם קרימינאל-בוך, וואו עס ווערט פארצייכנט געווי יעדנס נאמען, און די דאטע ווען ער איז אריינגעקומען, ווען זיין פראצעס איז פארגעקומען, און ווען ער איז ארויס. דאס אלעס ביי געווענליכע קרימינאלניקעס. ביי אידן - ווייזט ער אים קלאר - איז נאר דא דער נאמען, און נעבן דעם דער צייכן X, וואס מיינט אז יענער איז עלימינירט געווארן. אויף דער פראגע פון ווייס, וויאזוי עלמינירט מען די אידן, האט אים דער וועכטער געענטפערט, אז יעדע נאכט קומט אריין 'באגוש', נעמט ארויס די אידן, און שיסט זיי אויפ'ן הויף. פשוט און איינפאך.

רבינו זצ"ל האט זיך דערמאנט אין דעם שמועס, און א קאלטער שווייס האט אים ארומגענומען. אט איז שוין פרייטאג אינמיטן טאג, און אויב ווען מען אים נישט ארויסנעמען ביז ביינאכט, ווען ער טיילן דעם זעלבן גורל ווי משה בערגער און די אנדערע קדושים.

עס האט אים אויך געוואונדערט, וואס כאטש מען ווייסט אין שטוב דאס ער האט נאך היינט גארנישט געהאט אין מויל, שיקט מען אים נישט עפעס טועם צו זיין, דאס זאגט נישט קיין גוטס - האט רבינו זצ"ל געטראכט.

נאך זיצן א לענגערע צייט, האט רבינו זצ"ל באמערקט דורכ'ן קליינעם פענסטערל, ווי א וועכטער גייט אדורך. ער האט אנגעקלאפט, און ווען יענער איז צוגעקומען האט ער אים געבעטן צו גיין צו אים אין שטוב אויף לעאנארדא 5, אהין ברענגען דאס אנגעשריבענע צעטל, אין וועלכן עס שטייט אויך אז מען זאל אים געבן פאר'ן וועג הונדערט זלאטעס, און צוריק ברענגען פון דארט עפעס א שרייבן, אדער כאטש א לעבעדיגן גרוס.

רבינו זצ"ל זיצט אין אומגעדולד, די שעה'ן רוקן זיך, און מען זעהט נישט צוריק דעם וועכטער. דאס איז שוין מער ווי אן אנדייט - האט רבינו זצ"ל געטראכט - אז עפעס בייז קומט דארט פאר, און דאס הארץ איז אים אויסגעאנגען פאר שרעק.

ענדליך באמערקט ער ווידער דעם וועכטער דורכ'ן פענסטערל, און רופט אים צו. זאגט אים יענער אז מען האט גארנישט צוריק געשיקט, קיינער האט זיך נישט אינטערעסירט, נאר אלע, גרויס און קליין, זיצן און ווייגען. עס הערשט א דערדריקנדע אטמאספערע אין הויז, און מען האט זיך צו אים און זיין שליחות באצויגן מיט גלייכגילטיגקייט.

די וועדטער האבן שוין געגצליך צובראכן זיין גייסט. ער האט געוואוסט אז פון דעם נייעם רשע, געטא-קאמענדאנט מיללער ימ"ש, איז נישטא וואס צו ערווארטן, אבער דאך האט ער געמיינט אז זיין אויבער-האר שאהמבורג, דער הויפט געסטאפא-שעף פון גאנץ באכניא, וועמען די אידישע עסקנים האבן געפיטערט מיט ריזיגע סומעס געלט, גאלד און דימאנטן, וועט זיך דא אריינמישן, און וועט - פאר א גרויסן פרייז, פארשטייט זיך - נאכקומען דעם פארלאנג פון די שתדלנים, זיינע גוטע און געטרייע ידידים, וועלכע ארבעטן זיכער פאר זיין באפרייאונג. אבער דער פאקט וואס עס הערשט אזא דערדריקנדע אטמאספערע און אלע וויינען, איז דאך א סימן אז מען זעהט נישט קיין ליכט-שטראל, און די האפענונג אים צו באפרייען איז אויסזיכטלאז.

אויב אזוי - איז רבינו זצ"ל געקומען צו די מסקנא - דארף מען זיך גרייטן צו קידוש השם. אזא גרויסע און זעלטענע מצוה, וואס מען קען מקיים זיין נאר איינמאל אין לעבן, טאר נישט געטוען ווערן אהן די ריכטיגע הכנה. רבינו זצ"ל איז געווארן איינגעשלאסן אין זיך, פארטיפט אין הייליגע מחשבות, און אנגעהויבן צו שעפטשען מזמורי תהלים. דאס ווילדע געזאנג פון די גוים-שכנים האט

אים שטארק מבלבל געווען, און נאך ווי זיין ביטע צו זיי אויפצוהערן האט נישט געהאלפן, האט ער אריינעשטופט די פינגער אין די אויערן מיט כח, און זיי געהאלטן אזוי א לאנגע צייט (פון וואס די אויערן האבן אים שפעטער ווייַ געטוען א געוויסע תקופה), זייענדיג פארטיפט אין זיינע הייליגע מחשבות פון תשובה און כוונות פון קידוש ה'.

דערביי איז איינגעפאלן פאר רבינו זצ"ל, אז עס איז ריכטיג ער זאל אנשרייבן עטליכע ווערטער, א צוואה פאר די קינדער, אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה'. זיי זאלן געדענקען ווער זייערע זיידעס זענען געווען, און אז זייער פאטער איז אומגעקומען על קידוש ה', ווייל ער האט זיך פארנומען מיט ראטעווען אידישע קינדער א.א.וו.

ווי דער שטייגער איז, אנצופאנגען מיט דעם אידישן דאטום, איז שטייענדיג פרייטאג פרשת תצוה האט רבינו זצ"ל אנגעפאנגען די צוואה מיט די ווערטער: "ב"ה עש"ק לסדר ונשמע קולו בבואו אל הקודש", וואו דער רמז איז קלאר און דורכזיכטיג, מען זאל הערן זיין קול, בשעת ער גייט אומקומען אויף קידוש ה'. אבער אין יענע רגע איז אים איינגעפאלן, אז דער פסוק ענדיגט זיך דאך מיט די ווערטער "ובצאתו ולא ימות", א קלארער באווייז אז דער סוף וועט זיין א גוטער, ולא ימות...

אט די מחשבה האט אריינגעבלאזן אין רבינו זצ"ל א נייעם רוח חיים ותקוה, אז ער האט אינסטינקטיוו אוועק געלייגט די פעדער, און נישט געשריבן ווייטער. מען דארף נישט קיין צוואה - האט דאס הארץ ווי געזעדט צו אים - עס וועט דאך זיין 'ולא ימות'...

אזוי טראכטנדיג, איז אים איינגעפאלן צו טייטשן די מסורה, פון דריי מאל 'ונשמע', "ונשמע קולו בבואו אל הקודש"; "ונשמע פתגם המלך"; "נעשה ונשמע", אויף דעם אופן. "ונשמע פתגם המלך", וועלן עס הערט זיך דער געבאט פון מלך מלכי המלכים, צו גיין אויף קידוש ה', "נעשה ונשמע", דארף מען עס מקבל זיין און זיין גרייט עס אויסצופירן, און אין דעם זכות וועט זיין "ונשמע קולו בבואו אל הקודש" וועט מען אין הימל מקבל זיין די תפלות "ולא ימות".

נאכדעם האט זיך רבינו זצ"ל צוריק געקערט צו זיין תהלים-זאגן, שפירנדיג א שטארקע פארלייכטערונג אויפ'ן הארץ, און מלא התחזקות ובטחון.

מדרגה נעלה ונשגבה

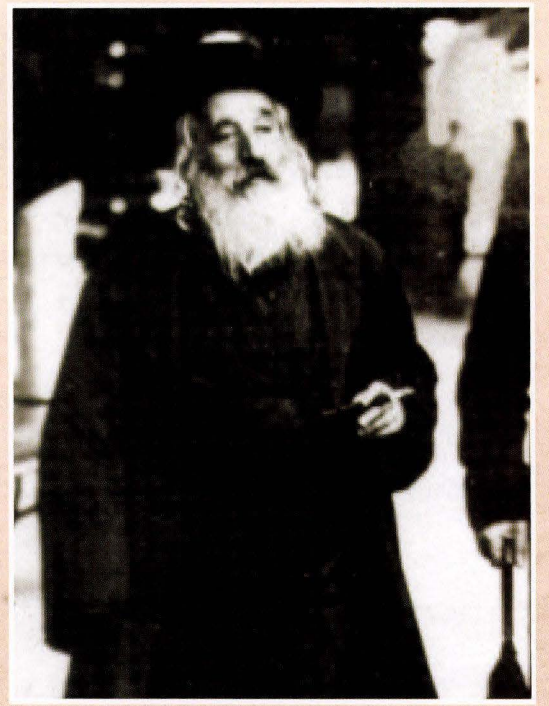
שמעתי מאת ידידנו הרה"ג ר' עזרי' זושא פאללמאן שליט"א, כי פעם אחת תחת אחד השיחים, כאשר דיבר בקדשו כ"ק מרן אאמו"ר זצ"ל אודות המאורעות בשנות המלחמה, שנתפס ע"י הרשעים, והכין את עצמו בהכנה דרבה לקיים מצות ונקדשתי בשלימות ובשמחה, ולבסוף ניצל בדרך נס ממות לחיים, הזכיר בתוך שיחתו לשון הגמרא (פסחים נ.) בגודל מעלתם של הרוגי מלכות שאין למעלה ממחיצתם, ובגודל ענות קדשו נאנח ואמר, הגענו אז למדרגה כל כך נעלה ונשגבה, "א שאד אונז האמיר קאליע געמאכט".

[קובץ אמרי קודש, ר"ח אב תשע"ג]

*

לאמיר יעצט געבן א בליק וואס עס האט זיך אפגעטוען אינדרויסן פון קרימינאל, אין אידישן געטא באכניא. ווי נאר די נייעס איז באקאנט געווארן, אז מען האט געכאפט דעם יונגן באבוב'ער רב, וועלכער איז גוט באקאנט געווען מיט זיינע פעולות הצלה - א זאך וואס האט אים צוגעגעבן נאך פילצאליגע אוהבים און מעריצים - האט דער גאנצער געטא אויפגעציטערט. עס האבן זיך געשאפן מנינים צו זאגן תהלים, און עסקנים זענען ארומגעלאפן צו זעהן וואס מען קען טוען אים צו ראטעווען.

אין באכניא האבן דאן געווויילט עטליכע גרויסע צדיקים ומנהיגי ישראל, ובראשם הרה"ק הישיש רבי ישעי'לע טשחוב'ער זצ"ל הי"ד, וועלכער איז שוין דא געווען א לאנגע צייט, און הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל, וועמען מען האט אריבער געברענגט אהער פון קראקאווער געטא, מיט א צוויי חדשים צוריק, די נאכט פון זאת חנוכה (תש"ג). ביידע צדיקים האבן מרעיש עולמות געווען מיט זייערע תפלות, פאר די הצלה פון רבינו זצ"ל, און זיין באפרייאונג פון די רוצח'ישע הענט. דערצו האבן ביידע געטוען פעולות השתדלות, איינגאזשירנדיג די איינפלוסרייכע מענטשן, וועלכע האבן א צוטריט צו די הויפט רשעים.



הרה"ק רבי ישעי'ה'לע מטשחויב זצ"ל הי"ד

איינער פון די יונגע שתדלנים איז געווען ר' נפתלי ראפס ע"ה (שפעטער א תושב אין בעלגיא). ער האט דאן געדינט אלס אידישער פאליציאנט אין 'ארדענונגס דינסט', און זיך פארשאפט גוטע קאנטאקטן מיט זיינע אויבער-הארן, ביז צום שפיץ. דער בעלזער רב זצ"ל האט אים געלאזט רופן און באפוילן ער זאל זאפארט גיין און שתדל'ן פאר דער באפרייאונג פון באבוב'ער רב.

מענטשן האבן אים געברענגט גאלדענע זייגערלעך, מיט וואס ער זאל קענען משחד זיין די רשעים. ר' נפתלי האט זיך איינגעשטעלט צו ערפילן דעם בעלזער רב'ס באפעל, כאטש די אויסזיכטן זענען געווען זעהר שוואכע. די תפלת הצדיקים האט משנה געווען דעם גזר דין, און די השתדלות האט ב"ה נושא פירות געווען, עס האט זיך איינגעגעבן פאר ר' נפתלי משחד צו זיין דעם הויפט רוצח, וועלכער האט ארויסגעגעבן א באפעל צו באפרייען דעם ארעסטאנט 'הלברשטאם'.

*

פרייטאג פארנאכט, כמעט ביי כניסת השבת, אינדרויסן איז שוין היפש טונקל און אין פינסטערן קרימינאל זעהט שוין אויס ווי שטאק נאכט, עפענט זיך די טיר, און א זשאנדאר מיט אן אויסגעשטרעקטע ביקס באפעלט אז רבינו זצ"ל זאל ארויסקומען און מיט אים מיטגיין, צולייגנדיג א שטרענגע וואַרנונג ער זאל נישט דערוואגן צו אנטלויפן. געדענקנדיג די מעשה פון משה בערגער, האט רבינו זצ"ל פארשטאנען אז דאס איז שוין זיין סוף רח"ל. ער האט שטילערהייט געזאגט שמע ישראל, אני מאמין, און

נאכגעגאנגען דעם פאליציאנט איבער די טונקעלע גענסלעך פון באכניא.

פלוצלונג דערזעט ער נפתלי ראפס, אנגעטוען מיט זיין פאליצייאישן מונדיר, דאס איז געווען פאר אים נאך א סימן אז מען האלט אין די לעצטע מינוטן, ווייל פון נפתלי'ס אויפגאבעס איז געווען איבערצונעמען די געשאסענע אידן, און זיי באגראבן. רבינו זצ"ל האט א שריי געגעבן צו אים: "נפתלי, ושכבתי עם אבותי, זאג די רביצין אז דער עיקר איז זי זאל אכטונג געבן אויף די קינדער, זיי זאלן אויפוואקסן מיט תורה און יראת שמים".



ר' נפתלי ראפס ע"ה

ווי נאר רבינו זצ"ל פארענדיגט די קורצע צוואה, הערט ער א בשורה טובה, נפתלי זאגט אים: "רבי, האט נישט קיין מורא. מען פירט אייך נאר צו פראטאקאל, מען וועט אייך אויספרעגן עטליכע שאלות, און דאן וועט איר ארויסגיין פריי".

וכן הוה.

*

רבינו זצ"ל האט ביים שלחן הטהור ליל ש"ק פרשת תצוה תשנ"ג, דערמאנט די מעשה, באמערקנדיג אז עס איז יעצט פופציג יאר זינט עס איז פארלאפן, און זיך אויסגעדריקט מיט'ן לשון: "גוטע אידן האבן מיך אויסגעבעטן", דערמאנענדיג די צדיקים פון טשחוב און בעלז זצ"ל.

נישט אויסגעטוען די תפלין

אמאל ווען ר' נפתלי ראפס ע"ה איז געקומען קיין באבוב אויף א מלוה מלכה, דאן נאך אין חדר אוכל פון די ישיבה, האט רבינו זצ"ל אים געזעצט אויבן-אהן, און דערציילט די גאנצע מעשה מיט אלע פרטים. נאך די מלוה מלכה האט מען זיך ארומגעשטעלט ארום דעם גאסט, צו הערן וואס ער האט מוסיף צו זיין. האט ער דערציילט א דבר פלא, אז כל זמן ער איז נישט צוריק געקומען מיט א בשורה טובה צום בעלזער רב זצ"ל, האט דער בעלזער רב נישט אויסגעטוען טלית ותפילין, כאטש מען האט אים עטליכע מאל דערמאנט אז עס איז שוין נאענט צו שבת, נאר געזעסן און מתפלל געווען. אזוי ווי ער איז אנגעקומען און געזאגט אז דער באבוב'ער רב איז באפרייט, האט דער בעלזער רב זצ"ל זיך אויפגעהויבן, געזאגט מיט התרגשות "שבת, שבת", און זאפארט אויסגעטוען טלית ותפילין.

צו"ה למלאכיך

ס'איז גארנישט מעגליך צו שילדערן, מיט וואס פאר א השתפכות הנפש רבינו זצ"ל האט יענעם פרייטיג-צו-נאכטס געזאגט דעם 'רבון כל העולמים' נאך 'שלום עליכם', בפרט די וועלטער 'מודה אני לפניך ד' אלקי ואלקי אבותי, על כל החסד אשר עשית עמדי'.

אינזינען האבנדיג פירוש המלות, האט רבינו זצ"ל מרגיש געווען ביי די וועלטער 'וברוכים הם מלאכיך הקדושים והטהורים', אז ער האט טאקע הערשט פריער זוכה געווען, אז מלאכים פון הימל האבן אים ב"ה מציל געווען פון א זיכערן טויט. האלטנדיג אביסל וועלטער, ביי די וועלטער 'אנא מלך מלכי המלכים, צו"ה למלאכיך מלאכי השרת משרתי עליון שיפקדוני ברחמים', איז איינגעפאלן פאר רבינו זצ"ל, אז דאס וואלט 'צוה' איז בגימטריא דאס זעלבע ווי דער נאמען פונ'ם מלאך מיכא"ל, וואס ער האט געהאט אן הרגשה, אז דער מלאך איז געשטאנען לימינו און אים מציל געווען מצפרני הרשעים ימ"ש. דערפאר האט ער געגעבן א שריי אויס דאס וואלט 'צוה', מיט לויב אין דאנק מעומקא דלבא אויפ'ן גרויסן נס, און א בקשה על העתיד אז דער מלאך מיכאל זאל אים וועלטער באגלייטן על כל פסיעה ופסיעה.

אלס אייביגער אנדענק צו דעם גרויסן נס, האט רבינו זצ"ל - אנהויבנדיג פון די קומענדיגע וואך פרייטיג-צו-נאכטס - בקביעות מוסיף געווען א תנועה ביים 'רבון כל העולמים'. דער מנהג ביי אבותיו רבותינו הקדושים לבית באבוב זי"ע איז אלעמאל געווען, אז מ'האט געזאגט די וועלטער 'אנא מלך מלכי המלכים, צוה למלאכיך מלאכי השרת משרתי עליון' מיט א נוסח פון א געבעט - בניחותא. אבער פון דאן אָן, האט רבינו זצ"ל משנה געווען, און האט יעדע וואך ליל שבת קודש ביים טיש אנגעהויבן זאגן דאס וואלט 'צוה' אין א העכערן טאן, ווי א געשריי, און מיט א ספעציעלן דגוש - לאות ולזכרון צו דעם גרויסן נס.

מפי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
מוצש"ק פ' תצוה שנת תשע"ב

[שערי ציון, גליון ל"ד]

אהיימקומענדיג, איז רבינו זצ"ל הערשט געווארן וואס עס האט זיך דא אפגעטוען. דאס גרויסע התעוררות פון תפלה, פון עסקנות, און ווי אידן האבן אוועק געגעבן גרויסע סכומים פאר זיין הצלה. מען האט אים דערציילט פון די געוואגטע אינטערוועניץ פון נפתלי ראפס, און ווי די ביידע צדיקים האבן זיך פאר אים משתדל געווען בתפלה ובמעשה.

זונטאג איז רבינו זצ"ל אריבער געגאנגען צו די ביידע רבי'ס, דער טשחובער רב זצ"ל הי"ד און דער בעלזער רב זצ"ל, זיי צו

דאנקען פערזענליך אויף זייער חלק אין זיין הצלה. זייענדיג ביים בעלזער רב, און דערציילנדיג די מעשה מיט די צוואה, ווי ער האט זיך אנגעכאפט אין דעם געדאנק פון 'ובצאתו ולא ימות', און נישט ווייטער געשריבן - האט דער בעלזער רב זצ"ל אים געזאגט, אז דאס האט מען אים פון הימל חונן געווען א מתנה, ער זאל זיך האבן מיט וואס מחזק צו זיין אין די שווערע מינוטן, ביז צו די ישועה.

הצלת נפשות - תכלית חייו

סיפר הגאון אבד"ק שטשאקאווע זצ"ל, כי בימי הזעם והמלחמה הי' יחד עם כ"ק אבי זצ"ל בגעט"א באכניע, ובאותם הימים הי' כ"ק אאמו"ר זצ"ל עוסק כל היום וכל הלילה במסירת נפש למען קדושת שמו ית' במלוא מובן המלה ... השתדל אז בלי ליאות לעשות כל מיני פעולות ותחבולות שונות להציל נפשות ישראל מצפרני הרשעים ימ"ש ... אשר כל פעולה בפני עצמה היתה כרוכה במסירת נפש ממש.

באותה שעה פנה הגאון הנ"ל אל כ"ק אבי זצ"ל בטענה, באבובער רב, איך הותר לכם להסתכן עבור הצלת ישראל, הרי אתם בבחינת מאבד עצמו לדעת, כי כל מי שימצאו אותו הרשעים ימ"ש בעשיית מעשים כאלו אחת דתו להמית ח"ו. ויען כ"ק מרן אבי זצ"ל ויאמר, מה אעשה, הלא זהו כל חיותי ומגמת נפשי, וזהו עיקר התכלית אשר אני נמצא בעולם, למסור את נפשי עבור הצלת ישראל, ואם אין אני מוכן על זה, למה לי חיים.

[קובץ אמרי קודש, ר"ח אב תשע"א]

ווי נאר די געפאר איז אריבער, האט רבינו זצ"ל זיך ווידער געזומען צו זיין באשעפטיגונג, פון ארויספירן קינדער פון געטא און זיי באהאלטן ביי גוים. מענטשן האבן זיך ביי אים געבעטן ער זאל זיך שוין אפלאזן פון דעם, נאך דעם אלעם וואס ער האט מיטגעמאכט, און אליין בייגעוואוינט ווי ווייט מסוכן דאס איז.

האט רבינו זצ"ל זיי געענטפערט:

"אדרבה, איך בין זיכער אז דאס וואס איך בין ניצול געווארן, איז געווען אין זכות פון אט די גערעטעוועטע קינדערלעך. עס איז יעצט א זמן - האט ער פארגעזעצט - וואס איז שוין נישט געווען אין הונדערטער יארן, מען זאל קענען מציל זיין אידישע נפשות, באזונדערס פון קינדער, אויף אזא גרויסן פארנעם. טא ווי מען א מענטש זיין אזוי גלייכגילטיג, און זיך נישט אריינווארפן מיט מסירת נפש אין די הייליגע מצוה הבאה לידינו. ניין - האט רבינו זצ"ל געזאגט קאנסעקווענט - איך וועל זיך נישט צוריק ציען, און ווייטער פארזעצן די ארבעט פון ראטעווען וואס מער אידישע קינדער".

מיר ווייסן נישט געניי די צאל קינדער וואס זענען ארויסגעשמוגלט געווארן פון געטא, אבער דאס האבן מיר געהערט מפיו הקדוש, אז רוב פון יענע קינדער האבן איבערגעלעבט די קריג, און אויפגעשטעלט נייע דורות.

מזכרת

עס איז פארבליבן א מזכרת, ממש פון יענע טעג, נאך די דערציילטע הצלה פון רבינו זצ"ל. ר' בעריש לאנדאן ע"ה, וועלכער האט געוואוינט אין ירושלים, האט בשעתו מעתיק געווען פאר זיך א לשון פון א טעלעגראם, וואס איז אנגעקומען קיין ירושלים 26.2.43 (כ"א אדר א' תש"ג), צו ר' לייב שטוב ע"ה, פון זיין שוואגער אין צירוך (שווייץ) ר' ישעי' קראוס ע"ה. דער טעלעגראם איז אן ענטפער צו זיין (שטוב'ס) טעלעגראם און בריוו, וואו ער פרעגט זיך אהן אויפ'ן ארט פון בעלזער רב זצ"ל און פון רבינו זצ"ל מיט זיין מוטער, די אלטע רביצין ע"ה. אט איז וואס ער שרייבט:

TELEGRAM AND LETTER RECEIVED. ALL HEALTHY.
ARON, AND MRS. RABBI HALBERSTAM AND SON IN BOCHNIA.

איבערזעצונג: טעלעגראם און בריוו ערהאלטן. אלע געזונד. אהרן, און רעבעצין (מרס.-ראביי) הלברשטאם און זון אין באכניא.



ר' לייב שטוב ע"ה



ר' ישעי' קראוס ע"ה

שבת אחים

א חשוב קאפיטל אין די געשיכטע פון יענע תקופה, א קאפיטל וואס איז פאקטיש מער 'לימוד' ווי געשיכטע, איז דאס מסירת נפש פון רבינו זצ"ל צו פירן סעודות מלוה מלכה מיט בערך פערציג אידן, יעדן מוצאי שבת.

אין באכניער געטא האט געוואוינט א באבוב'ער יונגערמאן, מיט'ן נאמען ר' הערשל וואגנער הי"ד. ער האט געהאט פינף זון, חסידישע בחורים יראים ושלמים, וועלכע האבן עוסק געווען בתורה בהתמדה אונטער די שווערע אומשטענדן, און געלעבט א הייליג לעבן אין דעם פינסטערן גיהנם.

ר' הערשל האט געמאכט זיין דירה יעדן מוצאי שבת א 'בית ועד לחסידים', צו וואו עס זענען זיך צוזאמען געקומען בערך א פיר מנינים באבוב'ער חסידים, צו פראווען צוזאמען סעודת מלוה מלכה, און זיך מחזק זיין באמונה ובטחון אין אזא שווערן זמן. מען האט, ווי דער מנהג איז ביי חסידים, געשמועסט סיפורי צדיקים, ענינים פון תלמידי הבעש"ט זי"ע, און זיך צוזאמען געקלאמערט ביי די הייליגע ירושה פון רבותינו הקדושים און זייערע הדרכות בקודש, איבערזאגנדיג טייערע שמועסן פון אונזערע רבי'ס זצ"ל, און דערמאנענדיג מיט בענקשאפט געהויבענע זכרונות פון דעם נישט ווייטן אמאל, בצל קדשו פון רביה"ק בעל קדושת ציון זצ"ל הי"ד.

די וועכנטליכע פארזאמלונג, איז געווען פארבונדן מיט מסירת נפש ממש. איינס צוליב דעם 'קארפיו', ווען קיינער (אפילו גוים) האט נישט געטארט זיין אין דרויסן נאך 8 אזייגער. און צווייטענס, יעדע פארזאמלונג פון מענטשן איז געווען שטרענג פארבאטן, און באטראכט געווארן מיט חשד ווי א קאנספיראציע בארטונג קעגן די הערשנדע מאכט.

האבן די פארזאמלטע טאקע אנגענומען אלע סארט באווארענונגס מיטלען. זיי זענען געקומען באהאלטענערהייט, יעדער מיט זיין 'כזית' אין טאש. אויפ'ן טיש איז נאר געווען איין לעכט (לעקטער איז אין געטא כלל נישט געווען, ווי דערציילט אויבן), וואס האט ארויסגעגעבן א שוואכע שיין. מענטשן זענען געזעסן אין שווייגענישׂ, און אפילו דער 'מספר' האט גערעדט שטיל. די זמירות האט מען געזונגען מיט א נידריגן קול, און ביים סוף, ווען מען האט זיך אויפגעהויבן טאנצן, איז יעדער געשטאנען אויף זיין ארט, די פיס האבן זיך נישט גערוקט און דאס מויל האט זיך נישט געעפענט. מען האט זיך געגעבן די הענט און געשטאנען אין א ראד ארום דעם טיש, און מיט פארווויינט-פארמאכטע אויגן געטאנצט בלויז במחשבה.

דער 'מספר' און יושב בראש פון די מלוה מלכה'ס איז געווען נישט קיין אנדערער, נאר רבינו זצ"ל. נישט נאר בעת ער האט געוואוינט אין געטא, נאר אפילו שפעטער, ווען די דירה איז שוין געווען אויף דער אנדערער זייט, האט רבינו זצ"ל נישט פארפעלט זיך אריינצוכאפן יעדן מוצאי שבת צו אט דעם געהויבענעם 'שבת אחים גם יחד'. דער רב האט געוואוסט וואו מען קען מאכן א 'פירצה' אין דעם גדר, א געוויסער האלץ וואס איז געווען לויז, און מען האט עס געקענט ארויסריקן און דאן צוריק שטעלן אומבאמערקט. דורך דעם לאך האט ער זיך יעדן מוצאי שבת, אין דער פינסטערניש פון דער נאכט, אריינגעשליידערט אינעם געטא, אנגקומען צום הויז פון די וואגנער משפחה, און געפראווועט די מלוה מלכה.

אט די מלוה מלכה'ס זענען געווען פון איין זייט א מקור פון חיות און האפענונג אויף די קומענדיגע וואך, און פון דער אנדערער זייט א הייליגע הכנה צו קידוש השם. רבינו זצ"ל האט פיל געשמועסט וועגן די גרויסקייט פון קידוש ה', און ווי מען דארף זיין גרייט און דאס טוען בישוב הדעת ובשמחה. רבינו זצ"ל האט מאריך געווען מיט סיפורים פון קידוש השם, ווי פון די בני רייצעס הי"ד און נאך. ביים אוועק גיין פון יעדע מלוה מלכה האבן די באטיילִיגטע מיטגענומען מיט זיך א גאנצן באגאזש פון חיזוק ועידוד, און אויך הוראות והדרכות על כל צרה שלא תבוא, וויאזוי מקיים צו זיין די גרויסע מצוה ווי א חסיד, ברמ"ח ושס"ה.


רבינו זצ"ל עם בנו הילד אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל

רבינו זצ"ל איז אליין נתרגש געווארן פון דעם שיינעם קיבוץ, עד כדי כך אז ער האט באשלאסן מיצונעמען זיין צוועלף יעריג אינגעלע, אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל, ער זאל אליין בייוואוינען אזא מראה, און זעהן מיט די אייגענע אויגן ווי חסידים ואנשי מעשה זענען מקיים סעודת מלוה מלכה בצוותא, אהן קיינע פניות, נאר אדרבה מיט א גרויסע מאס מסירת נפש.

ווען די רביצין האט פרובירט אים צוריק צו האלטן דערפון, מורא האבנדיג איינצושטעלן דאס לעבן פון איר קינד, האט רבינו זצ"ל איר אויפגעקלערט, אז עס איז כדאי ער זאל דאס מיטלעבן, און זיך אפילו איינשטעלן פאר דעם, צו זעהן ווי אידן זענען מחבב את המצוות, און שטעלן זיך איין דאס לעבן אפילו פאר א מנהג של חסידים, ווייל דאס וועט לאזן אויף זיין נשמה א גאר שטארקן רושם, און וועט אים העלפן דורכמאכן די נסיונות, וואס ווער ווייסט ווי שווער זיי וועלן נאך זיין.

שלש סעודות און מלוה מלכה

אין ספר 'נסי ניסן' (מלחמה איבערלעבענישן פון הרה"ח ר' ניסן לעזער שיחי' לאוי"ט - פנימי) ווערט דערציילט פון דעם לעבן אין באכניער געטא, שנת תש"ג, בזה"ל:

כמעט יעדע וואך זענען מיר זיך צוזאמענגעקומען ביי עמיצן אין די שטוב אויף 'שלש-סעודות'. צווישן אונזער גרופע איז געווען: הרה"ח ר' משה יהושע צאנגער ע"ה, הרה"ח ר' חיים שלמה קעניגסבערג ע"ה, הרה"ח ר' יעקב קעמפלער שיחי' מיט להבה"ח דער ברודער הב' ישראל דוד הי"ד און זייער פאטער הרה"ח ר' מענדל הי"ד, הרה"ח ר' הערשל וואגנער מיט די קינדער הב' ראובן און מיין געטרייער חבר להבה"ח הב' אשר מאיר הי"ד (שפעטער אין אוישוויץ פלעגט ער זאגן שיינע פשט'לער אויף די סוגיא פון כבתה, און מקשר געווען בכמה אנפין די צוויי מימרא'ס פון ר' תנחום. ער איז נעבער אומגעקומען נאכ'ן באפרייאונג אין בערגן בעלזן, דורך די רשעות'דיגע אונגארישע סאלדאטן, פאר'ן 'חטא' פון ארויסגיין זוכן עסן צו שטילן זיין הונגער), די ברידער הרה"ח ר' ליבוש און הרה"ח ר' משה ברוינפעלד שיחיו פון קראקא און נאך אנדערע.



רבינו שליט"א עם מחותנו הרה"ח ר' ניסן לעזער שיחי' לאוי"ט. אויבן דערקענט מען הרה"ח ר' משה חיים מאנדלבוים ע"ה

הרב הגאון ר' ברוכ'ל קאנענגיסער האט מיט אונז געשמועסט טייערע ענינים פון חסידות און געהויבנקייט. איך געדענק נאך אז איינע פון די שמועסן איז געווען אז מ'זאל פרובירן צו דינען דעם אויבערשטן לשמה, ווייל טאמער נישט כאפט די סטרא אחרא אוועק די מצוות און מעשים טובים, און עס לוינט זיך נישט די גאנצע עבודה.

אויך צום מלוה מלכה זענען מיר זיך צוזאמענגעקומען, מיט נאך א היפש ביסל אידן. הגם דאס עצם צוזאמענקומען איז געווען איינגעשטעלט, האבן מיר אבער זיך נישט געמאכט צוטוען דערפון, ווייל דאס האט אין אונז אריינגעגעבן א פריש חיות, און כוחות צו קענען ווייטער אנגיין.

ביי די מלוה מלכה'ס פלעגט זיך אויך באטייליגן כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע, ווועלכער פלעגט פאר אונז רעדן משיחותיו הקדושים בענינא דיומא. די שמועסן דעמאלט זענען געווען כמים קרים על נפש עיפה, און אריינגעגעבן חיות און מוט אז מ'זאל קענער ווייטער עקזיסטירן אפילו דורך די שווערע אומשטענדן אונטער וועלכע מיר האבן זיך דאן געפונען.

א סאך פון די שמועסן זענען געווען א הכנה צו די הייליגע מצוה פון אומקומען על קידוש השם, אז מ'זאל זיך חלילה נישט פארלירן, מ'זאל טאקע וויסן אז קיינער איז נישט פארזיכערט, און אויב עס וועט קומען דערצו זאל מען צוגיין צו די מצוה בשמחה. היות כ"ק מרן זצ"ל איז דאך געווען ממונה אויף דעם בית המרחץ, האט ער אונז אנגעזאגט ביי די מלוה מלכה'ס אז ער וועט לאזן דאס וואסער לויפן אביסל לענגער , כדי מיר זאלן קענען האבן

תשעה קבין, און מ'זאל אינזין האבן אז טאמער מ'וועט אומקומען דערנאך אויף קידוש השם, זאל דאס זיין די טהרה און הכנה דערצו.

אויך שפעטער, וועו דער הייליגער רב זצ"ל האט געוואוינט אויסער'ן געטא, פלעגט ער נאך אלץ מוצש"ק כסדר זיך אריינשמוגלען אין געטא צו פירן מלוה מלכה אין הויז פון ר' הערשל וואגנער הי"ד. מרן זצ"ל האט געהאט זיין הויז גלייך נעבן פלויט, האט ער דורך אוועקרוקן א ברעטל זיך אריינגעכאפט בפישוט ידים ורגלים אינ'ם געטא. דערמיט האט ער זיך איינגעשטעלט דאס לעבן, ווייל וועו א פוילישער פאליציאנט כאפט אים דאס טוען, האט ער געהאט א רעכט אים צו שיסן אויף טויט אן קיין שום פראגע.



"אחים לצרה" - דריי חברים וועלכע האבן זיך געהאלטן צוזאמען אין באכניא און אין אוישוויץ, זיך באטייליגט יעדע וואך ביי די מלוה מלכה'ס, און געבליבן שטענדיג חברים נאמנים. הרה"ח ר' יעקב קעמפלער הי"ו (רעכטס), הרה"ח ר' ניסן לעזער הי"ו (לינקס), און להבחל"ח הרה"ח ר' משה יהושע צאנגער ע"ה.

כ"ק מרן זצ"ל האט אויך מיטגענומען בנו הגדול אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל - דעם דעמאלסדיגן קליינעם נפתלטשי - כדי צו הערן די חיזוק שמועסן. מ'האט דארט ארומגערעדט ווי א איד דארף זיין גרייט יעדע מינוט אויף קידוש השם, און זעהן איינער דעם צווייטן ארויסצוהעלפן, און יעדער זאל דעם צווייטן מחזק זיין, ווייל פון יאוש קומט נאר ארויס עצבות, וואס איז דאס שליסל צום ערגסטן.

אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל האט מיר אמאל דערציילט ווי פאלגנד:

יעדן מוצש"ק איז געווען א פרישע סצענע זיך צו צוקוקן, ווי די מאמע זיינע שטעלט זיך ביי די טיר און שרייט געוואלד, פארוואס דער טאטע שטעלט זיך איין דאס לעבן בלויז פאר א מלוה מלכה, וועלכע איז נישט קיין שום חיוב מה"ת אדער מדרבנן, נאר בלויז א מנהג טוב. דער טאטע האט געענטפערט:

"צי מ'וועט בלייבן לעבן איז א גרויסער ספק, אבער אויב מ'וועט בלייבן לעבן מוזן אידן געדענקען אז זיי זאלן בלייבן לעבן מיט די ריינע אמונה און מסורה וואס מיר האבן באקומען, און צוליב דעם לוינט זיך איינצושטעלן דאס לעבן".

דער מצב פון שטרענגקייט און ביטערע גזירות האט זיך דאך כסדר פארערגערט, און איין מוצש"ק האט זיך די מאמע געווארפן אויף דער ערד ביי די שוועל פון טיר, געיאמערט און געווויינט און געשריגן "איך לאז דיך נישט גיין בשום אופן". נאך אלע טענות ומענות האט דער טאטע געמאכט א פשרה, און מיך איבערגעלאזט אינדערהיים, און ער אליין איז געגאנגען מחזק זיין די צובראכענע אידן אין געטא, וועלכע האבן שוין ארויסגעקוקט בכליון עינים אויף די הייליגע טייערע שמועסן.

פון נאך א 'שבת אחים' אין געטא, האבן מיר אן עדות פון הרה"ח ר' לייביש ברוינפעלד שיחי' לאוי"ט. דאס איז געווען פורים פארנאכט, שנת תש"ג. ר' לייביש האט געברענגט ברויט פון די בעקעריי, און מען האט זיך געוואשן צוזאמען צו די סעודת פורים. רבינו זצ"ל האט אנגעפירט די סעודה, און מען האט זיך משמח געווען וויי ווייט מען האט געקענט, לויט די דאמאלטדיגע אומשטענדן.

איינער פון די אנוועזנדע דארט איז געווען האברך היקר ר' ארי' ווייכסלבוים הי"ד, וועמען מען האט גערופן אין באבוב 'לייבל טארנער' על שם עירו. זייענדיג א גרויסער בעל כשרון, האט ער געקענט משמח זיין מיט גראמען, און נאך געשטאנען אויפ'ן טיש ביי רביה"ק בעל קדושת ציון הי"ד בימי הפורים.



הרה"ח ר' ליבוש ברוינפעלד שיחי' לאוי"ט, מיט רבינו שליט"א

אינמיטן די סעודה איז אריינגעקומען הב' אברהמ'לי מעהר הי"ד, וועלכער איז ביז צום חורבן באבוב (ר"ח אלול תש"ב) געווען דארט אין שטעטל, און זייענדיג א גוטער מנגן, האט ער זיך דארט אין באבוב אויסגעלערנט די דריי נייע ניגונים משובבי לב פון הרה"ח ר' יחזקאל'ע ראטענבערג ז"ל הי"ד, אויף די פיוטים פון די צווייטע טעג פסח 'אילי הצדק' 'לו חכתה נפשי' און 'ארבעה נקראו נחלה' און ער האט עס יעצט דא געזונגען. דאס איז געווען דאס ערשטע מאל וועו רבינו זצ"ל און אלע אנדערע האבן דאס געהערט.

אפיית מצות

א לאנגע צייט פאר פסח האט מען זיך שוין געזארגט צו פארשאפן מצות אויף יום טוב. אין באכניא האט געוואוינט איינער פון די באבוב'ער חסידים ר' יוסף משה הכהן קעניגסבערג הי"ד, איידעם פון הנגיד החסיד ר' ישעי' דוד קעלמאן ע"ה מנכבדי חסידי באבוב. ער האט געהאט עטליכע זין, צווישן זיי הרה"ח ר' חיים שלמה ע"ה, וועלכע האבן זיך אונטערגענומען צוצוגרייטן אלע מכשירים, ווי אויך דעם אויוון, צו קענען באקן מצות.

בערך צוויי חדשים האט ר' חיים שלמה, מיט דער הילף פון זיינע ברידער און שוועסטער, געארבעט לאנגע שעה'ן יעדע נאכט, נאך א שווערן טאג ארבעט, צוצוגרייטן די נויטיגע געצייג, ווי וואלגער-העלצער, שטיפלערס, שטרענגלער, שיסלען א.א.וו. אפילו מיט א נאכט-לאמפ האט מען זיך באוואהרנט, מען זאל נישט ארבעטן אין דער פינסטערניש.

די גאנצע אונטערנעמונג איז געווען בסוד גדול, עס זאל חלילה נישט אנקומען צו אומגעוואונטשענע אויערן. עס זענען אבער געווען פארמישט אין די 'קאנספיראציע' א גרופע היימישע יונגעלייט און בחורים, איבערהויפט צוויי ברודער-בחורים פון די אויבנדערמאנטע וואגנער משפחה, שלמה און אשר מאיר הי"ד.

רבינו זצ"ל וועלכער איז, כדרכו, געווען דער רוח החיים פון די גאנצע אונטערנעמונג, האט אויסגענוצט זיין קענען אריין און

ארויס גיין פון געטא, און אויך דעם פאקט וואס ער האט זיך געקענט באנוצן מיט א 'טראק' צו ברענגען האלץ פאר הייצונג פונעם בית מרחץ, וועלכע איז געשטאנען אונטער זיין אנפירערשאפט. נאך גרויס מיה און פאר א סאך געלט האט מען באקומען ביי גוים ווייץ, וואס רבינו זצ"ל האט באהאלטן צווישן די קלעצער האלץ, וואס מען האט געליפערט אריין אין געטא צום בית מרחץ. אויך האט רבינו זצ"ל אריינגעשמוגלט א זיפ, צו זיפן דאס מעל. אלעס איז פארשטייט זיך געווען איינגעשטעלט מיט'ן לעבן, אבער וואס איז דען שייך אנדערש, וועו עס האנדלט זיך וועגן מצות אויף פסח.



הרה"ח ר' חיים שלמה קעניגסבערג, אלס בחור (ערשטער לינקס)
אויף א שפאציר מיט רביה"ק זצ"ל הי"ד אין קרעניץ

אויף איינע פון די בוידעמס האט מען, אין געהיים, געקליבן די ווייצלער, זיי געמאלן מיט א קליינער האנט-מיל פון קאווע, דערנאך האט מען עס געזיפט, ביז מען האט געהאט א היפשער קוואנטום פון פיינעם מעל.

דאס האלץ האט מען באזארגט פון דעם בית מרחץ, דורך 'אראפציפן' קליינע שטיקלער, עס זאל נישט זיין מערקזאם, און מען האט עס געהאלטן באזונדער אויף אן ארט.

וועו די צייט איז געקומען, האט זיך פארזאמלט די גאנצע חבורה, שפעט אין דער נאכט, און רבינו זצ"ל בראשם. מען האט פרובירט צו איינהייצן דעם אויוון, אבער דא איז מען געווארן אנטוישט. דאס האלץ איז געווען פייכט און זיך נישט געלאזט אנצונדן. דער עולם איז געווארן נערווועז, וואס טוט מען? אזויפיל זיך באמיט ביז אהער, און דא ביים לעצטן שטאפל, לאזט זיך דער אויוון נישט אנצונדן, מעשה שטן.



הרה"ח ר' חיים שלמה קעניגסבערג ע"ה
מיט רבינו זצ"ל

לויט ווי עס שרייבט ר' חיים שלמה אין זיין בוך 'באש ובמים', איז רבינו זצ"ל געווען דער וואס האט באלד געפונען אן עצה. נעבן די האלץ מאגאזין פונעם בית מרחץ, איז אויך געווען א גרויסער מאגאזין פון טייערע מעבל, וועלכע די דייטשן ימ"ש האבן ארויסגענומען פון אידישע הייזער, און זיי דארט געהאלטן, עוועטועל עס אריבער צו שיקן קיין דייטשלאנד צו זייערע משפחות. אזוי ווי רבינו זצ"ל האט געהאט די שליסלען צום האלץ מאגאזין, האט ער מיטגענומען מיט זיך עטליכע יונגעלייט, און אין דער פינסטערניש פון דער נאכט זיך אריינגעכאפט אין דעם טייערן מאגאזין. דארט האט ער געלאזט שטיין די פאדערשטע מעבל, כדי מען זאל גארנישט דערקענען, און פון די אונטערשטע און אומזעהבארע מעבל האבן זיי ארויסגענומען עטליכע טייערע מעבל-שטיק, עס שטילערהייט צוהאקט, און געברענגט צו טראגן.

זיי האבן אפילו דערקענט, וועמענס מעבל דאס איז געווען, און איינער האט זיך אנגערופן, מיט סארקאזם: "דער בעל הבית פון די בעטן איז געווען א גרויסער עושר, אבער זעהר קארג, און קיין ארימאן נישט געלאזט איבער די שוועל. וועלן ער זעהט וואס מען טוט מיט זיין מעבל..."

דאס האלץ האט פיין געברענט, און אויך מיטגעכאפט מיט זיך דאס פייכטע האלץ, און די אידן האבן מיט פרייד געמישט מיט פחד געבאקן מצות כדת וכדין. אזוי האט מען געבאקן מצות אונטער די נאז פון די רוצחים ימ"ש, און עס איז ב"ה אדורכגעגאנגען אהן קיין שום מכשול. דאס איז געווען דאס איינציגסטע ארט אין די גאנצע סביבה, און אפשר גאר אין גאנץ גאליציא, וואו מען האט געבאקן מצות פאר פסח תש"ג.

רבינו זצ"ל, רעדענדיג אמאל פון דעם מצות-באקן, האט זיך אויסגעדריקט בלשון צחות "דאס זענען געווען די טייערסטע מצות אין היסטאריע" טייער אין הימל ווייל עס איז אנגעקומען מיט גרויס מסירת נפש, און טייער כפשוטו, ווייל מען האט עס געבאקן מיט גאר טייערן האלץ...

כאטש עס זענען ארויסגעקומען זעהר א סאך מצות, האבן די בני החבורה נישט גענומען פאר זיך נאר א קליינע צאל, און די רעשט האט מען באהאלטן מזכה צו זיין אנדערע אידן.

רבינו זצ"ל האט געשיקט פון די מצות צו אנדערע מקומות, און אפילו צו ארבייטס-לאגערן. עס איז זיך נישט פארצושטעלן די שמחה וואס אידן האבן געהאט, ביים באקומען א מצה אויף פסח. רבינו זצ"ל איז שפעטער געווואר געווארן, אז עס זענען געווען חסידישע אידן וועלכע האבן געפאסט גאנץ פסח, און די איינציגע זאך וואס זיי האבן געגעסן איז געווען דאס ביסל מצה וואס ער האט זיי געשיקט.

אויך וועלן די מלחמה איז פאריבער, און אידן פליטים האבן זיך געטראפן צום ערשטן מאל מיט רבינו זצ"ל, האבן זיי אים ארומגעכאפט מיט ליבשאפט, און געדאנקט פאר די מצות וואס זיי האבן באקומען צוגעשיקט פון אים.

מצות קיין 'אסטבאהן'

מיין פאטער ז"ל מיט מיר געפינען זיך איצט (שנת תש"ג) אין "אסטבאהן" לאגער, "וולאך-פלאשאוו" נעבן קראקא ... עס קומט פסח. נו, קיין חמץ וועלן מיר נישט עסן. מען וועט דערהאלטן ס'חיות מיט שאר ירקות. אבער א כזית מצה?

אין דער לעצטער מינוט האט אונזער רבי זצ"ל, דער באבובער רבי זי"ע, דורך פארשידענע דרכים ארריינגעשמוגלט צו אונז א פאר מצות שמורה!

ער האט מיט מסירות-נפש געבאקן - אויף פייער פון אידישן מעבל... - שמורה-מצות אין באכניער געטא, וואו ס'זענען נאך געווען אביסל אידן...

(ר' לייבל מאנדלבוים ע"ה, דאס אידישע וואָרט, אדר-ניסן תשס"א)

תענית רבנים

דער פסח איז אדורך, מען האט ווידעאמאל געבעטן ביים בענטשן טל "לחיים ולא למות", אבער ליידער זעהט זיך נאך נישט קיין שטראל פון א ישועה. אדרבה, דער מצב ווערט אלס מער און מער אנגעצויגן, און אידן האבן דעם פארגעפיל אז דער טאג פון 'ענדגילטיגער אויסזידלונג' דערנענטערט זיך.

אין יענע טעג, בין פסח לעצרת, באלד נאך ווי דער בעלזער רב זצ"ל האט פארלאזט באכניא און אנטלאפן קיין אונגארן (י"ג אייר, נאך וואוינען דארט זינט זאת-חנוכה), האבן די רבנים גוזר תענית געווען. דער תענית איז נישט ארויפגעלייגט געווארן אויף דעם אלגעמיינעם עולם, וועלכע האבן נעבעך געארבעט עבודת הפרך, און נישט געהאט קיין כח צו פאסטן. אויך צוליב די מורא עס זאל נישט אויסגעטייטשט ווערן דורך די רשעים ווי א 'הונגער סטרייק', וואס קען ארויסרופן זייער צארן, און פירן צו זעהר ווייטאגליכע שטראפן. עס איז געווען א תענית וואס די רבנים האבן גוזר געווען אויף זיך אליין, אלס שלוחים פון ציבור, און פאר די ברייטע מאסן האבן זיי פארארדנט אז זיי זאלן דערווייל אויסבארגן דעם תענית, און ווען די צייטן וועלן זיך בייטן צום גוטן זאלן זיי עס משלים זיין.

ביום התענית איז פאררופן געווארן אן אלגעמיינע 'אסיפת הרבנים', ביי וועלכע עס האבן זיך באטייליגט די פאלגנדע רבנים-צדיקים: רבי ישעי'לע טשחובער, און זיין זון רבי יעקב הלברשטאם אבד"ק סוכא; רבי איציקל פון וויעליפאלע; רבי אברהם הורוויץ אבד"ק פאקשעווניץ, און זיין איידעם רבי יחזקאל דוד הלברשטאם, זון פון רביה"ק בעל קדושת ציון הי"ד; רבי בעריש שטיינבערג ראב"ד רישא; רבי אהרן שאנצער אבד"ק מילאווקע; רבי צבי אלימלך הורוויץ אבד"ק דעמביץ; רבי חיים טייטלבוים ראב"ד בריגל; רבי שמואל אברהם זעלטענרייך אבד"ק שטשאקאווא; רבי יחזקאל הלברשטאם אבד"ק לימאנוב, און נאך (רבינו זצ"ל איז דאן נישט געווען אין באכניא, ווי דערציילט אין פרק ח').

די אסיפה איז פארגעקומען אין הויז פון הרב ר' חיים ברוך רובין אבד"ק ווישניצא. מען האט געזאגט תהלים בהשתפכות הנפש, און פארגאסן טייכן טרערן על צרת הכלל והפרט. מען האט געדאוונט מנחה און געלייענט 'ויחל', און די זקני הרבנים והאדמורי"ם האבן מעורר געווען בדברי כבושין, אז די רבנים זענען מחויב תשובה צו טוען פאר גאנץ כלל ישראל. הרה"ק מטשחוב זצ"ל האט מעורר רחמים געווען בזכות אביו הקדוש בעל דברי חיים, און די בכיות און יללות זענען געווען עד לב השמים.



הרה"ק רבי איציקל
וויעליפאלער זצ"ל הי"ד



הגה"צ ר' יעקב הלברשטאם ז"ל
הי"ד אבד"ק סוכא



הגה"צ ר' אהרן שאנצער ז"ל
הי"ד אבד"ק מילאווקע



הגה"צ ר' חיים ברוך רובין ז"ל
הי"ד אבד"ק ווישניצא

פלוצלונג איז געקומען איינער צו לויפן מיט אן אנזאג, אז דער לאגער קאמענדאנט (מיללער ימ"ש) איז דא אין הויז. עס איז אנטשאנען א בהלה צווישן די פארזאמלטע, מען האט שנעל באהאלטן די ספר תורה, און יעדער האט זיך געגרייט אויפ'ן ערגסטן, וויסענדיג אז אזא פארזאמלונג, און נאך דערצו פון די 'פני' פון געטא - וועט זיכער באטראכט ווערן ווי א פלאנירוגס-אסיפה צו אויפשטאנד און סאבאטאזש, און מען האט זיך געגומען גרייטן צום אומקום על קידוש השם.

בחסדי השי"ת איז אבער דער רשע באלד אוועק פון הויז, און נישט אריינגעקומען אין דעם צימער, און די רבנים-צדיקים האבן באקומען מן השמים נאך עטליכע געשענקטע חדשים צום לעבן.

שמועה רחוקה

עס האט געגומען לאנגע חדשים ביז עס האט געגרייכט קיין רוסלאנד די נייעס, פון דער בלוט פארגיסונג פון אחב"י אין פולין און גאליציא. וועו עס האט ענדליך געגרייכט, זענען די אידן - אליין קרבנות פון פארשיקונג און פארשקלאפונג - געווען געפלעפט פון די שאקירנדע נייעס, און געזוכט עצות מעורר צו זיין רחמי שמים אויף די פארבליבענע.



הגה"צ אדמו"ר מציעשנוב זצ"ל

אט איז א בריוו-אויסטויש צווישן דעם ציעשנובער רבי'ן זצ"ל און הרב חיים יהושע הלברשטאם זצ"ל הי"ד, בן רביה"ק בעל קדושת ציון זצ"ל הי"ד, איבער די שאלה פון גוזר-תענית צו זיין, אין מצב פון די צרות.

ב"ה אור ליום ה' פרשת בא ח' שבט גש"ת לפ"ק דזאמבעל

כבוד אהובי ש"ב הה"צ ר' **חיים יהושע** שליט"א

בטח שמע מהשמועות המבהילות שנשפך זעם ה' על אחינו שבפולין הי"ד ויש לנו ידיעות מובטחות מא"י שבעוה"ר נתאמת הדבר, וכבוד דודי הרב שליט"א [הרב ר' משה'לי רובין מצאנז זצ"ל הי"ד] כבר שאל חוו"ד הרב הגאון מטשעבין שליט"א אם מחוייבים לגזור תענית צבור, או מחמת חולשת הדור ובתנאים שאנו נמצאים, עכ"פ לחייב ליתן כופר נפש. בכן אנו חפצים לשמוע גם חוו"ד, כי על אלו מתריעין על חי' רעה ועל החרב מפני שהיא מכה מהלכת ... ועל עיר שהקיפוה עכו"ם מתריעין אפילו בשבת, מכש"כ על מיטב הכלל ישראל שהקיפם נחש צר הצורר ימ"ש ונתונים בצרה ובשבי' יותר מכל חורבנות ופרעות שהי' מעולם, שזה שנה אשר צאן עמך דמם לך מזה.

והשי"ת יחוס עלינו שנזכה לראות חסדים ורחמים מגולים, שיתרומם קרן ישראל במהרה,

שלום יחזקאל שרגא
בן חנה רחל



ב"ה יום א' כי תשא את ראש תש"ג קזיל ארדא

אשוב ואו"ש לכבוד ש"ב ידי"נ היקר **שי"ש** שליט"א

מכתבו קבלתי, וגם אני שמעתי נאקת בנ"י ממצבם האיום והמחריד של אחב"י בפולין אשר דמם נשפך כמים הי"ד, לבי לבי על חלליהם וכל ראש לחלי, ומהראוי הי' להתריע ברבים ולעורר לתשובה לתפלה ולצדקה, אכן מפני שהדבר בלתי תלוי בנו לא אוכל לחוות דעתי.

ואנחנו בעיו"כ קטן הארכנו לשפוך שיח באמירת תהלים שירא וישקף בעני עמו ויחמול על שארית נחלתו, וצמנו עד אחר מנחה גדולה.

ש"ב ידידך עוז הדוש"ת באה"ר ובלונ"ח

חיים יהושע ה"ש

עקבותיו לא נודעו

דא וועלן מיר מפסיק זיין מיט אונזער איבערבליק פון די אנטוויקלונגען אין באכניא, און זעהן וואס עס איז פארגעקומען במשך די פארלאפענע צייט, מיט'ן זוכן די שפורן פון רביה"ק בעל קדושת ציון הי"ד, וואס ווי דערציילט אין אנפאנג פון ערשטן פרק, האט רבינו זצ"ל שוין באלד נאך סוכות תש"ב באשלאסן אז עס לאזט זיך מער גארנישט טוען פאר זיין הצלה, אדער צו אנטדעקן זיינע שפורן.

אזוי האט טאקע געהאלטן רבינו זצ"ל, וועלכער האט פון דער נאענט נאגכעפאלגט די זאך, פאטרשטאנען די דייטשע מעטאדן, און נאכ'ן אליין פרובירן צו טוען אלעס מעגליכעס, איז ער צו זיין גרויסן ווייטאג געקומען צו די ביטערע מסקנא. אנדערש אבער איז געווען די מיינונג פון דער דרויסנדיגער וועלט, אין ארץ ישראל, אין אמעריקא, און אין דער שווייץ, וועלכע האבן נישט געהאט קיין קלארע ידיעות, און דאס ביסל אינפארמאציע וואס האט זיך דערשלאגן צו זיי, איז אויך געווען פארנעפלט און פארשלייערט.

אויך אין מערב גאליציא גופא האט מען תחלת געמיינט, אז מיט השתדלות וועט מען נאך קענען ראטעווען דעם רב, און געווען אידן וואס זענען געווען גרייט זיך צו לאזן קאסטן גרויסע סכומים פאר דעם צווועק. אלס ביישפיל איז כדאי צו ציטירן דאס וואס מיר האבן געשריבן ביים סוף פון פריערדיגן באנד (לעמבערג):

"הרה"ח ר' חיים צבי קופערמאן הי"ד (פאטער פון הנגיד ר' משה דוד קופערמאן ע"ה), האט זיך דאן אויפגעהאלטן אין טשענשקאוויץ, נעבן באבוב. ווען עס איז אנגעקומען אהין די שרעקליכע ידיעה, אז מען האט פארכאפט רביה"ק הי"ד, האט ער זיך אריינגעלאזט אין א מסוכנ'דיגער וועג פון עטליכע וואכן, און געפארן קיין לובלין, ווייל דארט איז געזעסן א הויכער געסטאפא אפיציר, וואס מען האט געקענט אנקויפן מיט שוחד. ער האט זיך געלאזט קאסטן א גאר שיינעם סכום, און דער אפיציר האט זיך

פארבונדן מיט לעמבערג צו זיין קאלעגע אויף דער געסטאפא. יענער האט אים אבער געענטפערט אז שוין נישטא וואס צו טוען..."

אן אנדער אינטערעסאנטע פעולה פון פרואוון צו ראטעווען רביה"ק הי"ד, לייענען מיר אין די הקדמה צום ספר 'מנת חלקי', וואו עס שרייבט הרה"ג ר' קלמן לנדא שליט"א, פון וואס ער געדענקט א זאך וואס עס האט געטוען זיין פאטער, השתדלן ר' אליעזר לנדא ע"ה פון קראקא-באכניא, וז"ל:

בשנת תש"א לאחר שהגרמנים כבשו מידי הרוסים את העיר הגדולה לאלקים למברג, באה השמועה כי מרן האדמו"ר מבובוב רבי בנציון הלברשטאם הי"ד נאסר בלמברג ע"י הגסטאפו. אבא נחלץ לפעולה כדי לשחררו, והגיע לסידור עם קונדה, שהגסטאפו מקראקא יוציאו צו דרישה להביא את הרבי לקראקא לצורך חקירה. אך למגינת הלב נשבה ארון אלקים, והתשובה מלמברג היתה שזמן קצר לפני הדרישה הוא הוצא להורג.

א געניאלער איינפאל, אז דער הויפט פון דער געסטאפא אין קראקא, דער רשע קונדא ימ"ש, זאל בעטן פון לעמבערג ארויסצוליפערן צו אים קיין קראקא דעם באבוב'ער ראבינער, ווייל ער דארף אים דא האבן פאר אויספארשונג. דער חשבון איז געווען אז ווען מען וועט האבן דעם רב אין קראקא, וועט מען אים באפרייען. פארשטייט זיך אז קונדא האט דאס געטוען פאר א טייערן פרייז, אבער ליידער איז שוין געווען צו שפעט.

*

אן אפקלאנג פון דער אומקלארקייט וואס עס האט דאן געהערשט בנוגע דעם מצב פון רביה"ק הי"ד, קענען מיר הערן פון א כל-נדרי דרשה וואס עס האט געהאלטן יוכ"פ שנת תש"ב הגאון ר' ישכר שלמה טייכטאל ז"ל הי"ד, מחבר ספר שו"ת משנה שכיר, אין זיין רבנות-שטאט פישטיאן, סלאוואקיי, אין וועלכן ער האט געזאגט:

הצדיק מבאבוב, דידוע מהרבצת התורה שהגדיל והאדיר את התורה בישיבות שיסד, ואלפים ורבבות מנערי בני ישראל נתגדלו ונתחנכו באור תורתו. והנה ביומא דראש השנה נפלט אותו צדיק ממקומו, ע"י ששכר עגלה של איכר ולבש במלבושי גוי איכר וברח ממקומו. וסיפרו שעמד ביער להתפלל תפילות הקדושים של ראש השנה ביחידות, נוכל לשער איך היתה תפלתו שם ביער בינו לבין עצמו במעמד גרוע כזה, וכל זה נעשה מפני חמת המציק של עמלק הרשע דזמנינו ימ"ש, והוא גם פלט ללעמבערג, וכעת ג"כ ברח משם, **ולא נודענו מקומו איו כעת.**

*

אין צירוך, שווייץ, האט דאן געוואוינט איינער פון די גרעסטע העלדן פון הצלה אין יענע תקופה, ר' חיים ישראל אייז ע"ה. אהן א צאל אידן האבן אים געהאט צו פארדאנקען זייער רעטונג, זייענדיג פון די ערשטע צו דערהערן דעם וויי געשריי פון זיינע ברידער און שוועסטער בעמק הבכא. ר' חיים ישראל האט אויפגעבויט א וואונדערליכן נעץ פון געהיימע אגענטן, אידן און להבדיל קריסטן, דורך וועמען ער האט געהאט קאנטאקטן אין אלע שטעט אין פולין-גאליציא, און באקומען ידיעות פון אלע מדורי הגיהנום, אויף דער לענג און בריים פון די מדינה.

ר' חיים ישראל אייז ע"ה - דער עסקן בה"א הידיעה

ר' חיים ישראל אייז ע"ה איז בלי ספק איינער פון די גרעסטע מצילים אין יענע תקופה. ער איז געווען א איד א סוחר, און צו דער זעלבער צייט א שיינער בר אוריין, א כתבא רבא, און א גרויסער כלל טוער.

וואוינענדיג אין די שטאט צירין, אין דער נייטראלער שווייץ, האט ער געהאט די מעגליכקייטן צו קענען זיך פארבונדן מיט פארשידענע לענדער, אויך די וועלכע זענען אונטערליגן די נאציס, און האט דעריבער געזען אין דעם א שליחות מן השמים וואס נאר ער קען אויספירן, און זיך איריין געלייגט בעבודת הקודש ראשו ורובו.


ר' חיים ישראל אייז ע"ה

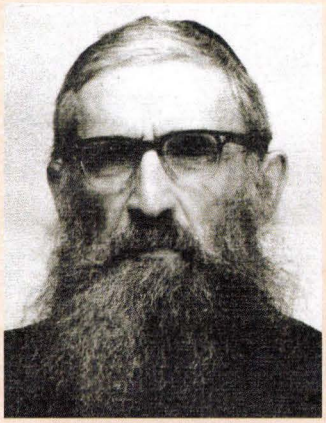
ר' חיים ישראל איז געווען דער ערשטער וועלכער האט אלארמירט די אידישע וועלט איבער די שרעקליכע דייטשע רציחות, און נישט געוהט קיין איין מינוט פון טוען אין עניני הצלה, עד מקום שידו מגעת. ער האט זאגאר אריינגעשטעקט אין דעם א גרויסן טייל פון זיין רייכן פארמעגן, און אויפגעפאדערט אויך פון אנדערע צו טוען דאס זעלבע.

אויך איז ער געווען דער איניציאטאר פון די 'אויסלענדישע וויזעס', מיט וועלכע ער האט געראטעוועט טויזנטער מענטשן. דערצו האט ער זיך פארנומען מיט שיקן שפייז, קליידונג און אנדערע סארט הילף צו די אידן אין פולין, וועלכע האבן געהונגערט אין די געטאס, און געמאנגלט אין מעדיצינען א.ד.ג.

ר' חיים ישראל איז געווען דער פארבינדער פון די דערדריקטע אונטער די נאציס מיט מענטשן און רעגירונגען אויף דער פריי, און געשאפן קאנטאקטן, וועלכע האבן געפירט צו די הצלה פון נאך פילע טויזנטער. דורך אים זענען אדורכגעגאנגען אלע געלט-טראנזאקציעס פון אחב"י אין די פרייע לענדער, צו זייערע קרובים און פריינד אין די פארנומענע געביטן. און בכלל, איז ער אין די יארן ת"ש-תש"ד געווען די הויפט אדרעס פאר רוב הצלה טעטיגקייטן.

צענדליגער בריוו - דערונטער גאר הארצרייסנדע - האט ר' חיים ישראל געשריבן טאג-טעגליך, זייענדיג אין פארבינדונג מיט אלע הצלה-עסקנים אויף דער וועלט. דורך זיינע בריוו און טעלעגראמען זענען אנגעקומען די ווייַ געשרייען פון די אידן בעמק הבכא, לכל פינות העולם.

ר' חיים ישראל'ס ווארעם הארץ האט ליידער נישט אויסגעהאלטן, פון די כסדר'דיגע שמועות ובשורות לא טובות, און אנפאנג שנת תש"ד - אין א שבת אינדערפרי, ווען ר' חיים ישראל האט געהאלטן אינמיטן תפלת 'נשמת' - האט עס זיך מיטאמאל אפגעשטעלט, לדאבון לב כל בית ישראל.



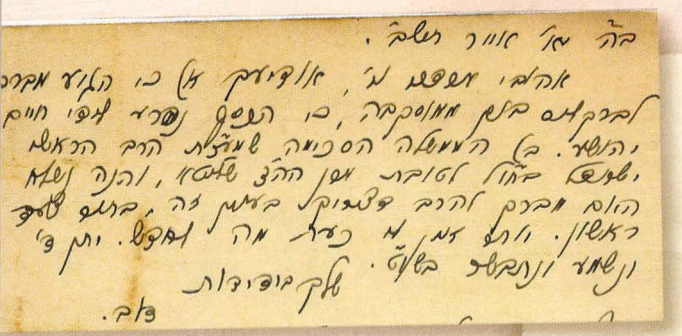
ר' יעקב גריפעל ע"ה

נישט אלעמאל איז אבער די אינפארמאציע געווען א פונקטליכע, און טיילמאל איז עס אפילו געווען פארפירעריש, פארטוישנדיג מענטשן און פארדרייענדיג פאקטן. אזוי האט אויך פאסירט בנוגע רביה"ק הי"ד. ר' חיים ישראל האט ערהאלטן א ידיעה אז 'דער באבוב'ער רב' (ווי מען האט שוין דאן געפרופן רבינו זצ"ל) איז אנטרינען פון לעמבערג, און געפינט זיך אין באכניא, און ער האט בתום לבבו געמיינט אז דא רעדט זיך פונעם פאטער, רביה"ק הי"ד. האט ער דעריבער 'מבשר' געווען צו זיין קאלעגע, דער העלדישער הצלה-עסקן אין טערקיי, ר' יעקב גריפעל ע"ה, אין א בריוו פון ג' אמור י"א אייר תש"ב (ולמספרים אפריל 28 1942):

"הרבי מבובאוו יצא לחפשי, והנהו כעת בעיר באכניא. רק מאת הגאון ר' אהרן לעווין טרם שמעתי דבר ברור"[1].

*

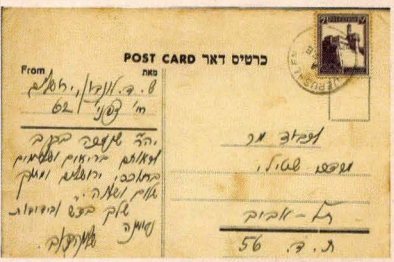
אינטערעסאנט אז אין דעם זעלבן דאטום, י"א אייר תש"ב, האט מען אנגעפאנגען אין ארץ ישראל צו נעמען שריט, בנוגע די הצלה פון רביה"ק הי"ד. דאס זעען מיר אין א בריוו וואס עס האט געשריבן דער גרויסער עסקן-הצלה לבית באבוב, ר' בעריש לאנדאן ע"ה, צו זיין ידיד ר' מאטיל שטיעל ע"ה, וז"ל:



ב"ה י"א אייר תש"ב

אהובי מרדכי נ"י. אודיעך א) כי הגיע מברק לברקליס בנק ממוסקבה, כי הכסף נפרע לידי חיים יהושע. ב) הממשלה הסכימה שמעכ"ת הרב הראשי ישתדל בחו"ל לטובת מרן הה"צ שליט"א. והנה נשלח היום מברק להרב דצירייך בענין זה, בתור צעד ראשון. יותר אין לי בעת מה לחדש. יתן ד' ונשמע ונתבשר בשו"ט.

שלך בידידות
דוב



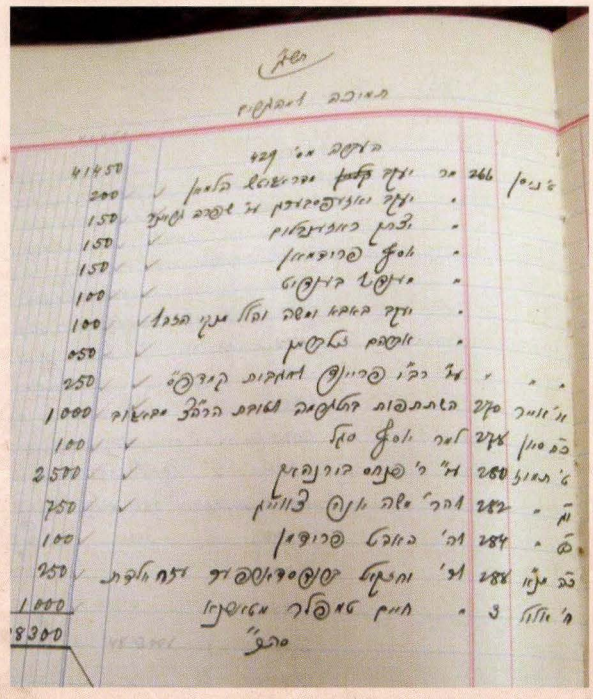
מיר ווייסן נישט וואס עס האט ערהאלטן דער פלאן, אז דער רב הראשי (הרב הרצוג ז"ל, וועלכער איז געווען א גרויסער שתדלן ביי וועלט-קאפאציטעטן, און געהאט א זעהר ווארעם הארץ פאר רבנים און רבי'ס בעמק הבכא, בתוכם פאר רבינו זצ"ל) זאל אינטערוועניגרן אין חוץ לארץ, און וואס דער רב פון צירייך האט געקענט ביישטייערן צו דעם.

1 ווי געברענגט אין 'פעולת צדיק לחיים' ח"א, איז דער ריישער רב הגאון רבי אהרן לעווין ז"ל הי"ד געווען צוזאמען מיט רביה"ק הי"ד אין לעמבערג. ביידע זענען פארכאפט געווארן (אין באזונדערע זמנים) באלד ביים אריינמארש פון די דייטשן קיין לעמבערג, זומער תש"א.

עס איז אבער אנצומערקן, אז דער דאטום פון שיקן די טעלעגראמע, שטימט מיט וואס עס איז פארשריבן אין די ביכער פון גאליציאנער כולל אין ירושלים, אז א' אייר תש"ב האבן זיי ארויסגעגעבן א נתינה פון 1 לירה "השתתפות בתלגרמה לטובת הרה"צ מבאבוב".

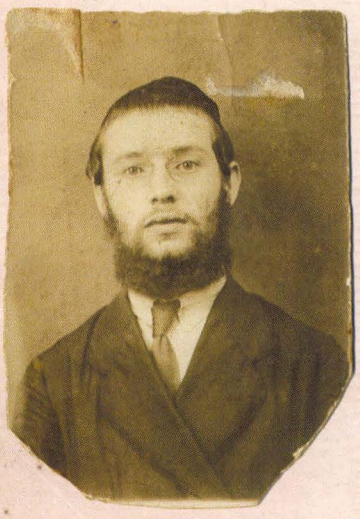
*

עס זענען אדורך עטליכע וואכן, און ר' בעריש ע"ה האט זיך באגעגנט מיט א געוויסן דאקטאר שווארצבארד, וועלכער האט זיך אנגעגעבן אלס 'באבוב'ער חסיד', און געקענט יעדעס קינד פון די באבוב'ער משפחה. ער האט געהאט א ברודער, וועלכער איז געווען א מיטגליד אין דער פולישער גלות-רעגירונג אין לאנדאן, און אזוי ארום געווען א גרויסער בעל השפעה. דער דאקטאר האט פארשפראכן זיין מיטהילף, און ר' בעריש האט בכן וויידעראמאל זיך געזוכט אין גענויטיגט געלט, צו שיקן א טעלעגראמע אין דער אנגעלעגנהייט.

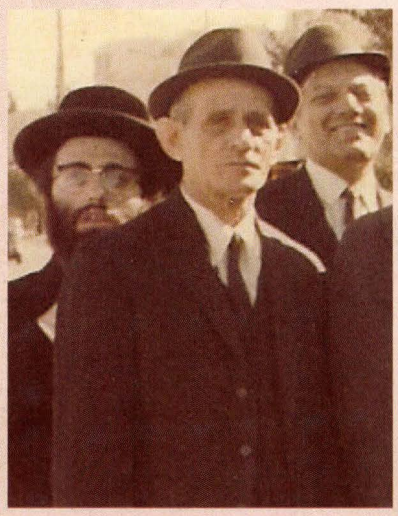


בלעטל פון 'פנקס הכולל' אין ירושלים, שנת תש"ג

אויך האט ער געהאט נאך אן המצאה, איבער וועלכן ער האט זיך געזוכט צו שיקן דרינגענד א טעלעגראם קיין אמעריקא. די המצאה - האט ער פייערליך פארזיכערט - וועט נישט נאר ראטעווען רביה"ק הי"ד, נאר וועט אויך זיין א התחלה און א דוגמא פאר די הצלה פון אנדערע טויזנטער אידן.



ר' בעריש לאנדאן ע"ה בצעירותו



ר' מאטיל שטיעל ע"ה

ד' סיון תש"ב (20.5.42) שיקט ר' בעריש וויידעראמאל א בריוו צו זיין ידיד ר' מאטיל שטיעל ע"ה אין תל אביב, וואו ער בעט צו פארשאפן ביי ידידים דעם סכום פון 10 לירות פאר דעם צוועק. דאס בריוול איז געשריבן מיט שטארקער אויפברויז אויף די צוריק-געצויגענע מענטשן, וועלכע טוען לדעתו נישט גענוג, אזש ביז צום באשולדיגן זיי מיט "דמם בראשיכם".

אט איז דער בריוו בלשונו:

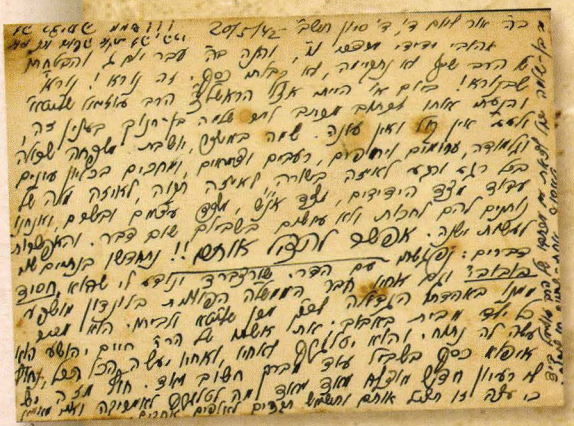
ב"ה אור ליום ד' ד' סיון תש"ב - 20.5.42

אהובי ידידי מרדכי נ"י.

הנה ב"ה עבר יום ג' והבטחתו של הרב שיף לא נתקיימה, לא קבלתי כסף. זה נורא! נורא שבנורא! ביום א' הייתי אצל הראשל"צ הרב עוזיאל שליט"א, והנעתי אותו לכתוב מכתב למר שלמה בן-חנוך (אפפענקרויט) בענין זה, ולע"ע אין קול ואין עונה.

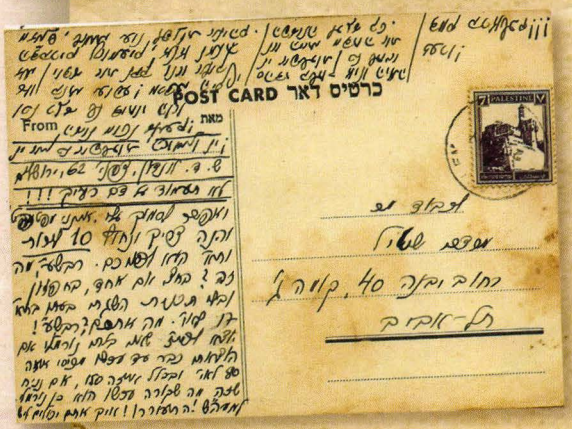
שמה במיצר יושבת משפחה שכולה וגלמודה, ערומים ויחפים, רעבים וצמאים, ומחכים בכליון עינים בכל רגע לאיזה בשורה, לאיזה תקוה, לאיזה מלה של עדוד מצד הידידים, מצד אנ"ש, מצד עצמם ובשרם, ואנחנו נותנים להם לחכות ולא עושים בשבילם שום דבר.

והאפשרות להציל אותם ישנה. **אפשר להציל אותם!!** נתחדשו בנתיים שני דברים: נפגשתי עם הדר. שוורצברד, ונודע לי שהוא "חסיד בובוב", וגם אחיו, חבר הממשלה הפולנית בלונדון, מושפע ממנו באהדתו הגדולה לכ"ק מרן שליט"א ולביתו. הוא מכיר כל ילד מבית באבוב. את אשתו של הר"ר חיים יהושע הוא עשה לה נתוח, והוא יטלגרף לאחיו, ואחיו יעשה הכל הכל. נחוץ איפוא כסף בשביל עוד מברק חשוב מאד.



חוץ מזה יש לי רעיון חדש מוצלח מאד מאד מה לטגרם לאמריקה, ואני מאמין כי עצה זו תציל אותם, ותשמש תקדים לאלפים אחרים. ואפשר לסמוך עלי, אינני מפטפט.

והנה צריך ונחוץ **10 לירות** ותל אביב היא לפניכם. רבש"ע, מה זה? בחצי יום אחד, בחפזון ובלי תכנית, השגתי בעתו בתל אביב 12 לא"י. מה אתכם? רבש"ע! יוצא לפי"ז שאני בלתי נורמלי אם הוצאתי כבר עד עכשו מכיסי איזה 80 לא"י, ובכלל איזה 150, אם נניח שזה מה שקורה עכשו הוא כן נורמלי.



למעה"ש! התעוררו! איך אתם יכולים לישון? מר בן שלמה יכול לצאת עם מכתבו של הרב עוזיאל ביד, ויאסוף אחת-שתיים 10 לירות. לי אין כל אפשרות, האמינו לי! העול מוטל עליכם! וכל רגע של דיחוי הוא עון בלתי יכופר!

מרדכי היקר, אני יודע את לבך, ולא אליך הדברים נאמרים, אלא לאלה מאנ"ש שאתה יכול לפנות אליהם. סהדי בשחק אילו היתה לי אפשרות כל שהיא לא הייתי מדחה את הפעולה לרגע קט.

זכרו! דמם בראשיכם!!!

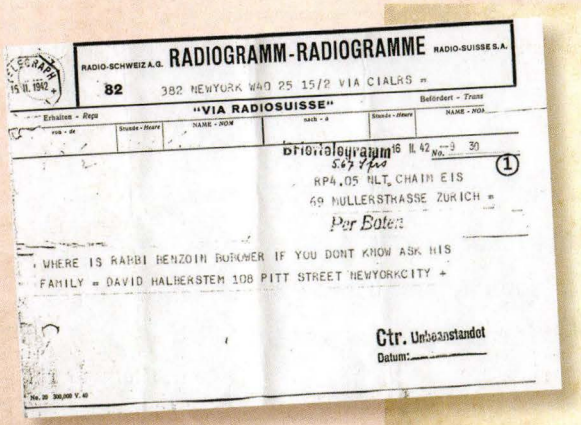
לא תעמוד על דם רעיך!!!

אויך דא ווייסן מיר נישט קיין איינצלהייטן, וואס איז זענען געווען די ווייטערע אנטוויקלונגען. אבער וואס זיי האבן נישט געזאלט זיין, איז דאך שוין היינט גוט באקאנט, אז עס איז שוין געווען לאנג לאחר המעשה, און רביה"ק איז שוין דאן געווען במחיצת הקדושים, לפנים ממחיצת מלאכי השרת, הי"ד.

*

ווידער איז פארלאפן א האלב יאר, מען האלט שוין ביי כסלו תש"ג, און מען האט נאך אלס נישט געווואוסט אין דער פרייער וועלט, וואס איז דער שיקזאל פון רביה"ק הי"ד. וויסענדיג אז דער דערמאנטער ר' חיים ישראל אייז ע"ה האט פארבינדונגען מיט 'אינעווייניג', האבן אנ"ש אין אמעריקא זיך געווואנדן צו אים, מיט דער פראגע וואס איז דער מצב פון רביה"ק, און אויב וווייסט ער נישט, בעטן זיי אים זיך צו וועגדן צו די בני המשפחה (אין גאליציא) און באקומען אן ענטפער.

די אנפראגע צו ר' חיים ישראל איז געקומען אין פארמאט פון א טעלעגראם, געשריבן דורך דעם קשאנובער רב'ן, הרב דוד הלברשטאם זצ"ל:


RADIO-SCHWEIZ A.G. RADIOGRAMM-RADIOGRAMME RADIO-SUISSE S.A.

82 382 NEWYORK W40 25 15/2 VIA CIALRS =

"VIA RADIOSUISSE"

Briefteleqramm 16 II 42 No. 3 30

RP4.05 NLT CHAIM EIS

49 MULLERSTRASSE ZURICH =

Par Boten

WHERE IS RABBI HENZOIN BURAMER IF YOU DONT KNOW ASK HIS FAMILY = DAVID HALBERSTEM 108 PITT STREET NEWYORKCITY +

Ctr. Unbeanstandet

Datum:

16.11.42 [ב' ויצא ז' כסלו תש"ג]

חיים אייז

69 מוללערשטראססע

צירוך

וואו איז הרב בן ציון באבובער. אויב איר וווייסט נישט פרעגט זיין משפחה.

דוד הלברשטאם

108 פיט סטריט ניו יארק סיטי



אדמו"ר מקשאנוב זצ"ל ביי קריאת התנאים פון זיין אייניקל הגה"צ ר' ברוך אברהם הורוויץ שליט"א, ר"מ דמתיבתא עץ חיים ד'באבוב, עב"ג הרבנית בת רבינו זצ"ל. רעכטס איז דער אבי החתן הגאון ר' יחזקאל הורוויץ ז"ל דומ"ץ קהל עדת יראים ווינא ב"פ

א חודש דערויף, ט"ז טבת תש"ג, הערן מיר פון ר' בעריש לאנדאן, אין א בריוו צו ר' מאטיל שטיעל, נייע צוויי מעגליכקייטן פון הצלה. איינס, אריינצושרייבן רביה"ק הי"ד און זיין משפחה אין די רשימה, וועלכע די 'סוכנות' האט צוגעגרייט פאר די ענגלישע רעגירונג, זיי אויסצוטוישן פאר דייטשע געפאנגענע אין די הענט פון די ענגלענדער.

א צווייטער פלאן איז, זיך צו וועגדן צו דער שווייץ, און אנווענדן השתדלות, אז די נייטראלע שווייצער רעגירונג, וועלכע האט א מגע-ומשא מיט די דייטשן, זאל פארשלאגן פאר זיי א גרויסן סכום פאר דער באפרייאונג פון רביה"ק, און זיין איבערגעבן צו זייערע הענט.

אינטערעסאנט איז אויך צו זעהן פון יענעם בריוו, אז אזוי שפעט ווי טבת תש"ג, נאך ווי רבינו זצ"ל איז שוין געווען אין באכניא איבער א יאר, איז דערגאנגען צו זיי די 'נייעס' אז א באבוב'ער איד איז אנגעקומען פון שווייץ קיין ארץ ישראל, און יענער ווייסט צו דערציילן פון א ידיעה אז ר' שלמה'לע (רבינו זצ"ל) איז מער נישט אין לעמבערג, נאר געפינט זיך גאר אין באבוב... - אט לייענט:

ב"ה

יום ה' 24.12.42 [ה' ויחי ט"ז טבת תש"ג]

מרדכי היקר נ"י!

עלינו עכשו לעשות פעולות נמרצות. ישנם 2 דרכים. א) להכניס את משפחת כ"ק מרן שליט"א לתוך הרשימה, שהסוכנות מסדרת לשם סדור "חליפין" (היינו לפעול על הממשלה האנגלית שתבא בקשר עם ממשלת הרשעה ולסדר אתה עסק של חליפין, שנגד רשימה זו של יהודים בפולין היא תקבל גרמנים ימ"ש שביד האנגלים...

דרך שני': לפנות לשויצרי' ולבקש השתדלות להוציא אותם נגד "כופר נפש" (בקשיש). נגד סכומים גדולים אפשר להוציא. לזה חשוב מאד לדעת את מקום המצאם של כל אחד ואחד. גם לדרך הא' זה חשוב מאד לדעת.

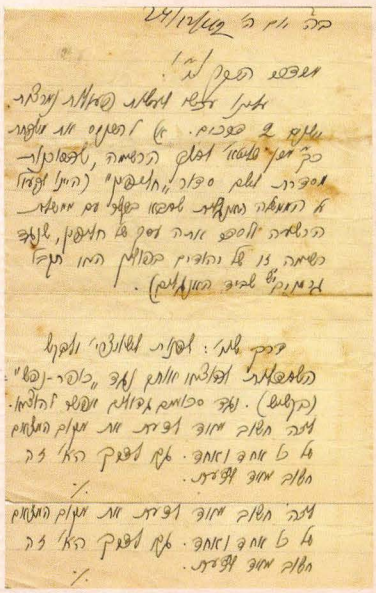
והנה כתבתי לך ע"ד ספורו של רפאל פלטנר, שאיזה איש בובובי הגיע לארץ משויץ, וידע לספר שהגיעו לשם ידיעות ע"ד ר' שלמה'לה שהוא בבובוב ולא בלבוב.

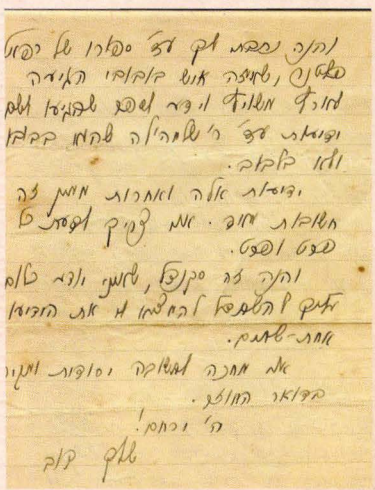
ידיעות אלה ואחרות ממין זה חשובות מאד. אני צריך לדעת כל פרט ופרט. והנה זה סקנדל שאיני יודע כלום. עליך להשתדל להמציא לי את הידיעות אחת-שתים.

אני מחכה לתשובה יסודית ומקיפה בדואר החוזר.

ה' ירחם!

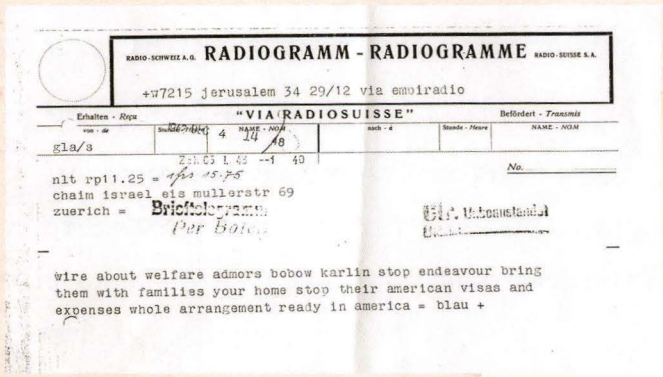
שלך
דוב





אויף דער וועגדונג פון עסקנים, האט זיך די 'אגודת ישראל' אין ירושלים אויך אנגעפאנגען צו אינטערעסירן מיט'ן גורל פון רביה"ק הי"ד, און איינער פון אירע הויפט-מנהיגים הרב משה בלוי ע"ה, האט זיך געוואנדן מיט א טעלעגראם צו ר' חיים ישראל אייז ע"ה קיין ציריך, מיט א בקשה ער זאל צו וויסן טוען וואס איז דער צושטאנד פון רביה"ק הי"ד, ווי אויך פון קארלינער רבי'ן זצ"ל. ער בעט דערביי זיי צו ברענגען מיט די משפחות קיין שווייץ, און לאזט וויסן אז עס זענען פאר זיי צוגעגרייט אמעריקאנער וויזעס און אלע נויטיגע אראנזשירונגען. דער טעלעגראם

לייענט זיך אזוי:



RADIO-SCHWEIZ A.G. **RADIOGRAMM - RADIOGRAMME** RADIO-SUISSE S.A.

+w7215 jerusalem 34 29/12 via emoiradio

Erhalten - Reçu "VIA RADIOSUISSE" Befördert - Transmis

gla/s

nlt rpi1.25 =

chaim israel eis mullerstr 69

zuerich = Brieftelegramm

wire about welfare admors bobow karlin stop endeavour bring them with families your home stop their american visas and expenses whole arrangement ready in america = blau +

29.12.42 [ג' שמות כ"א טבת תש"ג]

חיים ישראל אייז

מוללערשטראססע 69

ציריך

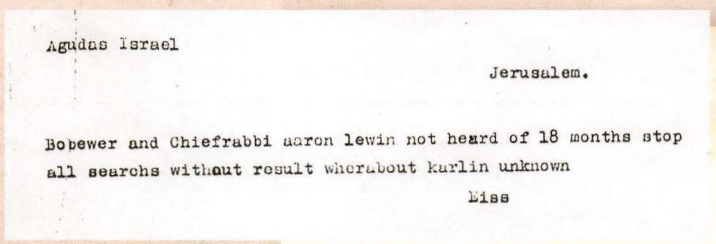
דראט איבער וואוילצושטאנד פון אדמורי"ם באבוב קארלין. פרוביר צו ברענגען זיי מיט די משפחות אין אייער היים. אמעריקאנער וויזעס און אויסגאבן גאנצע אראנזשירונג גרייט אין אמעריקא.

בלוי



הרב משה בלוי ז"ל

א וואך דערויף, האט ר' חיים ישראל זיי צוריק געענטפערט דעם פאלגענדן טעלעגראם:



Agudas Israel

Jerusalem.

Bobewer and Chiefrabbi aaron lewin not heard of 18 months stop all searchs without result wherabout karlin unknown

Liss

יאנואר 6, 1943 [ד' וארא כ"ט טבת תש"ג]

אגודת ישראל

ירושלים

פון באבובער און הויפט-ראבינער אהרן לעווין נישט געהערט שוין 18 מאנאטן. אלע נאכזוכונגען אהן רעזולטאט.

אייז

איינער פון די באבוב'ער אידן אין ירושלים איז געווען דער נגידישער סוחר ר' לייב שטוב ע"ה, אייגענטימער פון "שטוב'ס קוועלער" אין דער דייטשער שטאט מאינץ, וועלכער האט - על פי עצת קדשו פון רביה"ק הי"ד - זיך געראטעוועט מיט זיין פארמעגן קיין ארץ ישראל, עטליכע יאר פאר די מלחמה, און דארט געגרינדערט זיין געשעפט "מעין שטוב". ער האט געהאט א שוואגער אין שווייץ, ר' ישעי' קראוס ע"ה, פון וועמען ער האט באקומען פון צייט צו צייט שרייבן, מיט ידיעות פון 'יענער זייט'.

אויך ער שרייבט (י"ט אדר ב' תש"ג) אז ער וויסט נישט וואו רביה"ק הי"ד איז, און חזר'ט איבער נאכאמאל, וואס ער האט געשריבן מיט א חודש פריער (זעה אויבן 'מזכרת') אז דער בעלזער רב זצ"ל, ווי אויך די אלטע רביצין ע"ה און איר זון רבינו זצ"ל, געפינען זיך אין באכניא.

א חידוש איז דאס וואס ער דערציילט אז ער באקומט אפטער שרייבן פון באכניער געטא, פון ר' רפאל וואלד (זון פון ר' אביגדור וואלד הי"ד, פון די אנגעזעענע נגידים אין שטעטל באבוב, און איינער פון אירע ערשטע קדושים, ווי באשריבן אין פרק ב'), ווייל ווי באקאנט זענען אין די געטאס נישט געווען קיין פאסט שטעלעס, און קוים וואס מען האט געקענט פון דארט ארויסשמוגלען א בריוו.

מיר האבן נישט דעם עצם בריוו, נאר דאס וואס עס האט פאר זיך מעתיק געווען ר' בעריש לאנדאן, בזה"ל:

26.3.43 [י"ט אדר ב' תש"ג]

העתקת מכתב שנתקבל השבוע

ממר ישעי' קראוס, צירריך, למר ל. שטוב, ירושלים

EUER TELEGRAM HABE ICH ERHALTEN UND TEILE EUCH MIT DASS RAW ARON IST IN BOCHNIA AUCH DIE RAB.HALBERSTAM IHR SOHN DER JUNGE BOBOWER REBBE. WO DER ALTE REBBE IST WEISS ICH NICHT.VON RAFAEL WALD HABE ICH IN LETZER ZEIT OFTERS POST.ER IST AUCH UN BOCHNIA.

[אייער טעלעגראם האב איך ערהאלטן, און טייל אייך מיט דאס רב אהרן איז אין באכניא. אויך די רעבעצין הלברשטאם, אזוי איר זון דער יונגער באבאווער רבי. וואו דער אלטער רבי איז וויס איך נישט. פון רפאל וואלד האב איך אין לעצטער צייט אפטער פאסט. ער איז אויך אין באכניא.]

פיר בריוו-אויסצוגן פון ר' חיים ישראל אייז ע"ה פון זומער תש"ג
ערשטע צוויי צו ר' יעקב גריפעל ע"ה
און די אנדערע צוויי צו ר' יעקב ראזענהיים ע"ה

ג' בחקותי כ' אייר תש"ג - מאי 1943 25

בדבר הה"צ מבובוב, זה כשתי שנים שנלקח על השונאים יחד את הגאון ר"א לעווין, וכל המאמצים היו לשוא. באשתקד השתדלו גם הקווקרים[2] וגם עמלם היתה לשוא.

ד' חקת ד' תמוז תש"ג - יולי 1943 7

הה"צ מבובוב איננו, והרבה מאד עמלתי למצוא עקבותיהם (שלו ושל הרב מרישא), גם הקווקרים עמלו מאד ואז לא הי' אמריקא במלחמה, והקווקרים כתבו לי אח"כ עמלם והחיפושים, שאין כדאי יותר לחפש אחרי הרב מרישא, והנה שניהם נאסרו ביחד הי"ד.

(אהן א דאטום)

בדבר הגאון מרישא שליט"א, לצערי וכו' הוא כמו האדמו"ר מבאבאוו שליט"א (אשר בא לכאן מכתב שיצא לחפשי) טרם נודע אף מקומם, וכי זה האחרון (האדמו"ר מבאבאוו) לא יצא לחפשי.

ג' מטות ומסעי תש"ג - יולי 1943 27

בדבר האדמו"ר מבובוב. הן זה יותר משתי שנים שנאסר אז יחד הה"ג מרישא, וכל העמל למצוא עקבותיהם לשוא.

---

2 'קווקרים' איז א שם תואר פאר קריסטליכע גוים, וועלכע האבן זיך אויסגעמישט צווישן דער באפעלקערונג, און געטוען שפיאנירן אויך פאר די אידן.


LITHUANIA
Kovno
Niemen
Vitebsk
Malmö
BORNHOLM
(Den.)
RÜGEN
Konigsberg
EAST
GERMANY
PRUSSIA
Danzig
(Free City)
Vilna
Minsk
Grodno
Stettin
Oder
Bromberg
Vistula R.
Bug R.
Dnieper
Gomel
Warta R.
Posen
(Poznan)
Warsaw
(Varshava)
Pinsk
Brest Litovsk
POLAND
Lodz
Liegnitz
Görlitz
Breslau
Radom
Lublin
Czestochowa
Beuthen
Krakow
Rovno
Zhitomir
Kief
Prague
(Praha)
Olomouc
Jaroslaw
Przemysl
Lemberg
(Lwow)
Tarnopol
Iglau
Brno (Brünn)
CZECHOSLOVAKIA
Kamenets Podolsk
Koshitse
(Kaschau)
Pressburg
(Bratislava)
Vienna
CARPATHIAN MTS.
Dniester R.
Czernowitz
(Cernauți)
Prut R.
Sereth R.
Kishenef
Jassy
Ujpest
Debreczen
Budapest
Györ
HUNGARY
Gratz
Oradea Mare
(Grosswardein)
Cluj (Kluzh)
Kecskemet
Lake Balaton
Danube
Szeged
Tisza R.
Arad
RUMANIA
Ljubljana
(Laibach)
Zagreb
(Agram)
Subotitsa
(Szabadka)
Drava R.
Maros R.
Timisioara
Sibiu
(Hermannstadt)
TRANSYLVANIAN ALPS.
Brashov
(Kronstadt)
Ismail
Galatz
Fiume
Sava R.
Novi Sad
Bamaluka
Ploësti
Braila
Belgrade
Craiova
Bucharest
Constantza
Elizavet
Odes

פרק ז
הברחת הגבולות



הרב מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל
ר' בן ציון קאלב ע"ה

הרב מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל

באלד ווי די קריג האט אויסגעבראכן, האבן מענטשן געפרואווט צו אנטלויפן פון פולין, צו די שכנות'דיגע לענדער. די גאנצע פולישע רעגירונג איז אזוי פרי ווי אין ערשטן חודש פון די מלחמה (סעפטעמבער 1939) אנטרינען קיין ראמעניע, פון דער מזרח-גאליציאנער שטאט קיטוב, דורך דער טייך 'טשערמוש', צו די ראמענישע זייט, ביים שטעטל וויזניץ.

כאטש מען האט נישט אדורכגעלאזט מיט זיי קיין אידן, האבן דאך א געוויסע צאל אידן באוויזן דאן זיך אריבער צו כאפן די גרעניץ, און אויסגעמיטן די צרות וואס האבן זיך אראפגעלאזט אויף פולין.

אנדערע אידן האבן זיך געקירעוועט, דורך דער געגנט פון 'סטרי', צו דער פוליש-אונגגארישער גרענעץ, און אזוי ארום זיך אריס געראטעוועט פון ברענענדיגן פולין.

דאס האט אבער נישט אנגעהאלטן א לאנגע צייט. סיי די רוסן, און שפעטער די דייטשן ימ"ש וואס האבן באזעצט אט די געביטן, האבן זעהר שטרענג באוואכט די גרעניצן. טויזנטער געסטאפא לייט האבן קורסירט אויף אלע וועגן און שטעגן, און עס איז כמעט געווען אומפארמיידלין, נישט געכאפט צו ווערן. אזוי אז במשך די אלע מלחמה יארן האבן זעהר ווייניג אידן באוויזן אריבער צו שפרייזן דירעקט די גרעניץ פון פולין קיין אונגארן, אדער קיין ראמעניע.

ווי באלד עס איז געווען אזוי קאמפליצירט, האט נישט עקזיסטירט קיין ארגאניזירטע געהיימע אונטערנעמונג, אריבער צו שמוגלען די אידן איבער יענע גרעניצן. די יחידים, אדער צענדליגע, וועלכע האבן עס יא באוויזן, האבן עס געטוען געוצליך 'על דעת עצמם', אויף דער אייגענער האנט.

אנדערש איז אבער געווען בנוגע דאס אריבער שמוגלען די גרעניץ פון פולין קיין טשעכאסלאוואקיי. דא איז געווען א גוט-ארגאניזירטער אפאראט, וועלכער האט אפערירט א לענגערע צייט, מיט א היפש באדייטנדע הצלחה. עס האט זיך טאקע אנגעפאנגען זעהר שפעט, אינמיטן יאר תש"ג, אבער אין דעם קורצן זמן, בערך א יאר צייט, זענען טויזנטער מענטשן ניצל געווארן ממות לחיים, דורך זיך באנוצן מיט אט דער רעטונגס-מיטל.



אונטער די געוואגטע אונטערנעמונג איז געשטאנען נישט קיין אנדערער, ווי דער גרויסער מציל ומושיע הגה"צ ר' מיכאל בער ווייסמאנדל זצ"ל, איידעם פון נייטרא רב הגה"צ רבי שמואל דוד הלוי אונגאר זצ"ל הי"ד, און ראש ישיבת נייטרא.

עס איז ברייט-באקאנט זיין השתדלות להצלת כלל ישראל. זיינע אונערמידליכע פעולות במסירת נפש צו טרעפן אן אלגעמיינע לעזונג, קודם פאר דעם סלאוואקישן אידנטום - וואס ער האט מצליח געווען אפצושטעלן דאס פארשיקן די אידן פון דארט קיין אוישוויץ, גאנצע צוויי יאר, פון תשרי תש"ג ביז תשרי תש"ה - און דאן פאר אלע אידן אונטער נאצישער הערשאפט, פאר וועמען ער האט זיך געמיט מיט אלע כוחות אדורכצופירן דעם 'אייראפא פלאן', וואס וואלט גערעטעוועט ממות לחיים די אידן פון אונגארן און פון נאך אנדערע מדינות.

עס ווערט אבער ווייניג געדענקט און געשריבן איבער זיינע באמיאונגען, יומם ולילה, פאר די הצלה פון יחידים, צווישן וועלכע די אנטרינונג פון אידן איבער די גרענץ פון פולין קיין סלאוואקיי, און פון דארט קיין אונגארן, האט פארנומען א הויפט ארט.

נאך ווי עס איז דערגאנגען צו זיינע אויערן די ביטערע בשורות פון די סיסטעמאטישע אויסזידלונגען פון די געטאס אין פולין און גאליציא, זומער תש"ב, איז ר' מיכאל בער, צוזאמען מיט אנדערע עסקנים, געקומען צו דער איבערצייגונג, אז די איינציגע האפענונג צו ראטעווען דאס ביסל אידן וואס זענען נאך דערוייל פארבליבן אין פוילין, איז זיי צו ערמעגליכן צו אנטלויפן קיין סלאוואקיי, דורך שווערצן די פוליש-סלאוואקישער גרענץ, און פון דארט קיין אונגארן. (ווייל סלאוואקיי איז דעמאלט אויך געווען אונטער דייטשער השפעה, מיט נאצישע פירער בראש, און אידן האבן דארט געליטן גרויסע צרות).


הגה"צ ר' מיכאל בער ווייסמאנדל ז"ל

במשך די ווינטער חדשים, ווען אלעס איז איינגעהילט אין שניי און פראסט, איז נישט שייך געווען דאס אויסצופירן. אבער ווי נאר דער ווינטער האט אנגעפאנגען נאכצולאזן, האט מען זיך געמומען מיט שוואונג צו די עבודת הקודש פון הצלה, קימעא קימעא. פילע בריוו (געדרוקט אין דער נייער אויפלאגע פון 'מן המצר') זענען געשריבן געווארן דורך הרב ווייסמאנדל, אין וועלכע ער מאנט, רופט, ווינט און גיסט אויס זיין ביטער הארץ צו אידן אין די פרייע לענדער, זיי זאלן ביישטייערן גרעסערע סכומים פאר אט די פעולות הצלה.

שוין אינמיטן חודש אדר ב' תש"ג, לייגט ער אויס דעם פלאן, וואס עס זענען די קאסטן, און ווער עס קען באווייזן דורכצומאכן דעם שווערן שמוגל-וועג. אט וואס ער שרייבט (מכתב מג / ה' צו י"ח אדר שני תש"ג - 25.3.43):

צריך לדעת כי צריך לחשוב על שלשים עד חמשים אלף כסף סלאוואקי בעד הצלת נפש אחת, ובלבד שיהי'

צעיר לימים ובעל כח עכ"פ באיזה מדה שיהי' בכחו להלוך רגלי. וא"א ליתן סדר את מי להציל, רק להציל את מי שאפשר וכל הקודם. צריך לחשוב כי המלחמה עוד תארך, וצריך לחשוב כי כל המתגוררים בארץ הגזרה הרי הם נדונים למיתה, זה איזה חדשים קודם וזה איזה חדשים אח"כ, ואין כאן הצלה אמתית ומקויימת רק הפליטה.

דער אופן פון הצלה איז געווען, אז מען האט געגרייכט דעם מערב-גאליציאנער גרענץ-שטעטל ניימארק, דארט איז מען אריין צו א גוי', צו וואו עס זענען געקומען די שמוגלערס און איבערגענומען די אנטלויפערס. די שמוגלערס זענען געווען פראפעסיאנאלן אויף דעם געביט, וועלכע האבן זיך פארנומען מיט שמוגלען פארשידענע ארטיקלען אריין און ארויס פון די מדינה, אן האבן געקענט אין די פינסטער יעדן שפאן, פון די הויכע טאטרא-בערג, וועלכע דינען אלס א נאטירליכע גרענץ צווישן פולין און אירע שכנים.

דאס ארגאניזירן, און אויספרואוון די באגלייבטקייט פון די שמוגלערס, איז אלעס געמאכט געווארן דורך ר' מיכאל בער זצ"ל, וועלכער האט פערזענליך פארהאנדלט מיט זיי, און אויך פון זיינע שליחים אין די גרענץ-שטעטלעך. וויבאלד עס האט זיך א סאך מאל פריער געמאכט אז שמוגלערס האבן פארראטן זייערע קונים, און נאכ'ן באקומען דאס געלט האבן זיי זיי איבערגעגעבן צו די פאליציי, האט מען אריינגעלייגט פיל כח או מוח צו פארזיכערן אז דאס זאל דא נישט געשען, און ב"ה אז אין מערסטנטייל זענען די וועגן אדורך בשלום.



הגרמ"ד ווייסמאנדל ז"ל

אויף דער פולישער זייט, זענען געווען עסקנים אין קראקא, וועלכע זענען געווען פארבונדן דורך שטילע שליחים מיט עסקנים אין סלאוואקיי. די קאנדידאטן צום אנטרינען האבן זיך פארבונדן מיט די עסקנים אין קראקא, צו ערלעדיגן דעם סכום, די פונקטליכע צייט, אדרעסן, באקומען געווייע אנווייזונגען א.א.וו.

באלד נאך פסח האבן אידן אנגעפאנגען צו ציען צו די גרענץ. עס איז געווען א זעהר קאמפליצירטע און סכנה'דיגע אונטערנעמונג. סיי דאס פארן ביז ניימארק, און סיי דאס עצם אריבערגיין די גרענץ, וועו די גרענץ-וואך לויערט אויף אלע זייטן. וועו עס האט געהאט געלט צו באצאלן די קאסטן, איז פריער אנגענומען געווארן, און וועו עס האט דאס נישט פארמאגט, איז געווען געצווואונגען צו ווארטן, ביז מען וועט שאפן דעם סכום.

קוים זענען אדורך עטליכע וואכן זינט די אפעראציע איז אריין אין שוואונג, און ר' מיכאל בער שרייבט אין א בריוו: (מכתב מט / ג' אמור ו' אייר כ"א למב"י תש"ג - 11.5.43):

בנוגע לשארית הפלטה בארץ הגזרה, העצה היחידית כעת, להבריח יחידים משם לכאן, מכאן להגר, ואולי מהגר לארץ ישראל. הברחת יחיד עולה כמו עשרים אלף כסף שלנו. **בכל יום באים ובאים. כעת מצפים על גבול כפר**

אחד במקום אחד חמשים, ואין ביכלתנו להביאם כי אין כסף. לתכלית זה בלבדו, הי' חוב קדוש על כלל ישראל בחוץ ליתן בידינו - על חשבון שלנו ועל אחריות שלנו - כסף בלי גבול. זה הענין הוא ההצלה היחידית לשארית הפליטה שם, יש להציל בדרך זה מאות ומאות, ואולי אלפים, אבל זה אפשר אך ורק על ידי כסף.

כראנאלאגישע איבערזיכט פון דער וואוקס אין צאל פליטים לויט די בריוו וואס הגרמ"ד ווייסמאנדל זצ"ל האט געשריבן

מכתב נו / ג במדבר כ"ז אייר מ"ב למב"י תש"ג - 1.6.43
כבר עברו בעזרתנו הנה כמו **ק"נ נפש**

מכתב נז / עש"ק בהעלותך ט"ו סיון תש"ג - 18.6.43
עד הנה באו בעזרתנו משם כמו **מאתים פליטים** ומקצתם כבר עברו להגר

מכתב ס / עש"ק קרח כ"ט סיון תש"ג - 2.7.43
עד הנה הצלנו מן ארץ הדמים **יותר מן שלש מאות נפש**

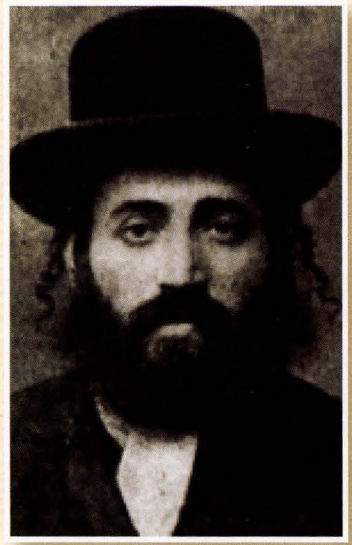
מכתב סח / עש"ק שופטים ג' אלול תש"ג - 3.9.43
נצולו עד הנה משם לארצנו, ומכאן להגר, **כשבע מאות נפש**

מכתב עא / ב' תבוא י"ג אלול תש"ג - 13.9.43
אנחנו הצלנו בעזהי"ת ע"י שלוחים משם לכאן, ומכאן להגר, **קרוב לאלף נפש**

מכתב עז / ג' שמיני כ"ה סיון תש"ד לפ"ק - 18.4.43
עברו על ידינו פה **קרוב לג' אלפים** מן מדינה של גיהנם בעזהי"ת

ר' בן ציון קאלב ע"ה

איינער פון די הויפט שותפים צו די הייליגע ארבעט, איז געווען א איד מיט'ן נאמען ר' בן ציון קאלב ע"ה. ר' בן ציון איז געווען א זון פון הרה"ח ר' אברהם ז"ל שו"ב אין סטריזוב, און א תלמיד פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל אין זיין ישיבה אין ווישניצא.



הרה"ח ר' אברהם קאלב ע"ה שו"ב סטריזוב

וואוינענדיג אין דער גרעניץ-שטאט נייַמארק, איז ער באלד פון אנפאנג מלחמה אנטלאפן קיין סלאוואקיי, זיך באזעצט אין דער סלאוואקישער גרעניץ-שטאט קעזמארק, וואו ער האט מצליח געווען אין מסחר, און נתעשר געווארן. זיין כלה איז אבער געבליבן אין גאליציא, און דערווייל האט די מלחמה אויסגעבראכן, און זיי זענען געבליבן צוטיילט אויף בייַדע זייטן גרעניץ.

ר' בן ציון האט געארבעט אונערמידליך צו ברענגען די כלה קיין קעזמארק. ער האט זיך פארבונדן מיט שמוגלערס, וועלכע האבן איר, נאך פיל ארבעט און מיה, אריבער געפירט די גרעניץ אן געברענגט קיין קעזמארק. דאס איז געווען די התחלה, און דער גורם צו דעם גאנצן שמוגל-אפאראט וואס האט זיך שפעטער אויפגעבויט.

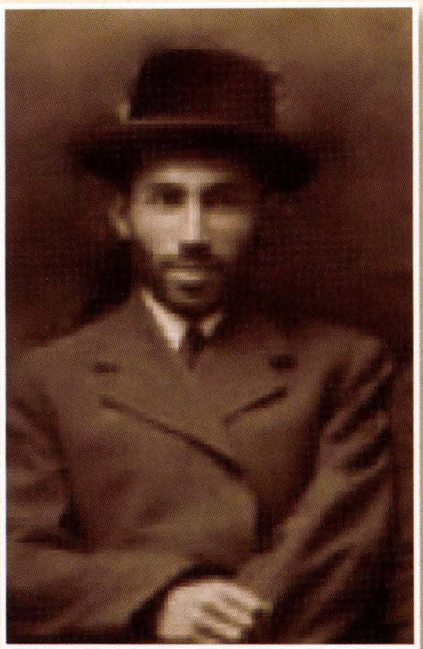
עס איז כדאי צו דערציילן פון די השגחה פרטית וואס האט באגלייט די הצלה פון איין אידיש נפש, דורך וועלכן עס איז שפעטער ארויסגעקומען א טובה פאר טויזנטער אידישע נפשות. די מעשה וועלט דערציילט אין די הקדמה צום ספר 'מנת חלקי', פון הרה"ג ר' קלמן לאנדא שליט"א, זון פון דעם שתדלן ר' אליעזר לאנדא ע"ה.

די משפחה לאנדא האט געווואוינט אין באכניא אויפ'ן וועג וואס פירט צום בית החיים. דער הויפט פון דער געסטאפא, דער רשע שאמבורג ימ"ש, האט געהאט א ספעציעלן פארגעניגן צו גיין צו דער באן, דארט אנטדעקן אנטלאפענע אידן, זיי אראפנעמען פון דער באן און פירן צום בית החיים צו שיסן. איין טאג - דערציילט הרב לאנדא - האבן מיר באמערקט ווי דער רוצח שאמבורג פירט א אידיש מיידל צום בית החיים. מיר האבן באלד אלארמירט דעם טאטן, וועלכער איז זאפארט אהין געלאפן, און אנגעקומען ווען דאס מיידל איז שוין געשטאנען ביים אפענעם גרוב. ווי דער רשע האט דערזען דעם טאטן, האט ער זיך אנגערופן צו אים מיט א שמייכל: "זי איז נישט פון דיינע מענטשן, זי איז א פאלאטשקע".

דער טאטע האט אבער דערקענט אז דאס איז א אידישע טאכטער, כאטש זי האט כסדר געשריגן אז זי איז א פוליש מיידל. גייט צו דער טאטע צו שאמבורג און זאגט אים: "מיין ליבער האר, נישטא נאך אזא מבין אויף געשטאלטן פון מענטשן ווי דו. דאס וואס דו האסט איר אראפגענומען פון די באן, איז דאך ווייל דו האסט דערקענט אז זי איז א אידיש קינד, און איך בין זיכער אז דו ביסט געוועכט". די חנופה-רייד האבן געהאלפן, דער רשע איז ווייכער געווארן, און אוועק אין א זייט,

וואו דער טאטע האט זיך ביי אים געבעטן איר צו לאזן לעבן (זעלבסט פארשטענדליך פאר א גוטן פרייז). שאמבורג האט באוויליגט נאר אויף איין תנאי, אז דאס מיידל וועט מודה זיין אז זי איז א אידישע.

האט דער טאטע זיך געוואנדן צו איר, און געזאגט: "מיין נאמען איז אליעזר לאנדא. איך האב באקומען א פארזיכערונג, אז אויב דו וועסט מודה זיין אז דו ביסט א איד, וועט עיר דיך נישט שיסן. טא געב נאך די איינע זאך, און זיי מודה". זי האט זיך אבער געקשנ'ט אז זי איז א גוי' (מיינענדיג אז דאס וועט איר העלפן). דעם רוצח'ס געדולד איז אויסגערינען, און - האלטנדיג דעם ביקס אין האנט - וועגדט ער זיך צום טאטן און זאגט: "רוק דיך אוועק אין א זייט" וויל ער האט שוין געוואלט שיסן. האט דער טאטע זיך איינגעבעטן ביי אים צו ווארטן נאך איין מינוט, און דאן זיך געוואנדן צו די מיידל, אויסברעכנדיג אין א געוויין "פארוואס טוסטו דאס צו דיר אליין, האב רחמנות אויף דיין לעבן".



ר' בן ציון קאלב ע"ה אלס יונגערמאן

דאס מיידל האט זיך געבראכן. זי האט מודה געווען אז זי איז א אידישע טאכטער, און געבעטן אנטשולדיקונג פונעם רשע, וואס זי האט אים אויסגענארט. אזוי איז זי גערַאטעוועט געווארן, און דאן אריינגענומען געווארן אין גענטא, וואו ר' אליעזר לאנדא האט איר באזארגט מיט ארבייטס-קארט. עס גייט נישט אדורך קיין לאנגע צייט, און דאס מיידל איז פלוצלונג נעלם געווארן. קיינער ווייסט נישט וואו זי איז, און פארוואס זי איז פארשוואונדן געווארן.

עס גייט אדורך א צייט, קומט אריין א גוי' אין ר' אליעזר לאנדא'ס הויז, ציט ארויס פון די שיך א בריוו. עס שטעלט זיך ארויס, אז יענע מיידל איז די כלה פון ר' בן ציון קאלב, זי איז געווען אויף איר וועג צו די גרענץ, וועו דער רשע שאמבורג האט איר געכאפט אויף די באן אין באכניא. נאך ווי זי האט זיך 'איינגעארדנט' אין גענטא, האט זי באנייט איר קאנטאקט מיט די שמוגלערס, און מיסטעריעז אנטרינען פון גענטא. איצט איז זי שוין אין קעזמארק, און דא שרייבט זי א בריוו צו איר פודה ומציל ר' אליעזר לאנדא, וואו זי גיט איבער געווי וויאזוי מען קען זיך אריבער שמוגלען די גרענץ. זי צייכנט אהן די אלע וועגן און אומוועגן, די אדרעסן מיט וועמען זיך צו פארבונדן א.א.וו. כדי אנדערע זאלן איר נאכטוען און גיין אויף דעם וועג.

אזוי האט זיך עס אנגעהויבן צו שפינען.

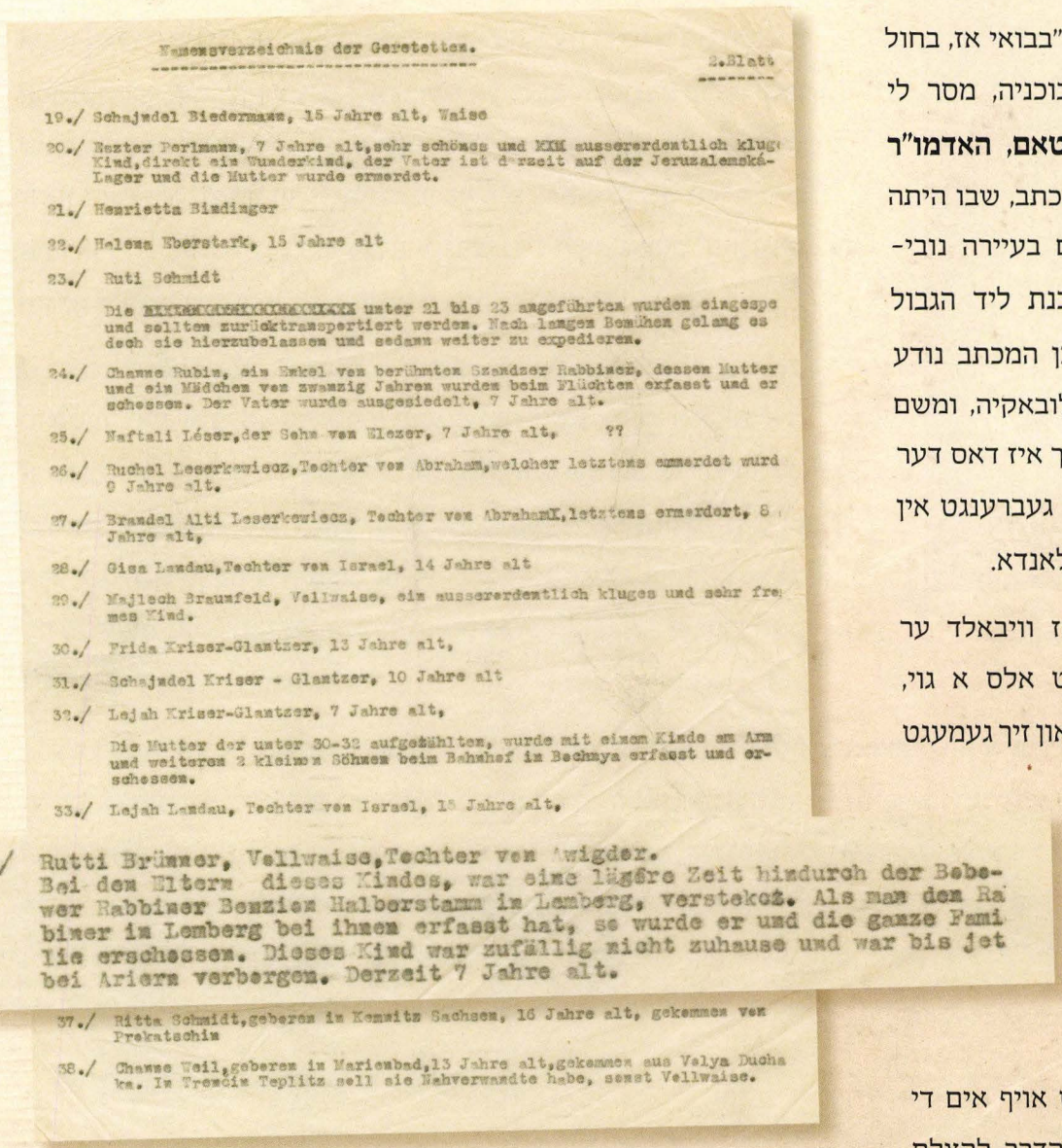
*

איינער פון די ערשטע אויסצופרואוון דעם וועג, איז געווען א איד מיט'ן נאמען אליעזר אונגר, פון די רבי'שע משפחה פון זשאבנא, וועלכער האט זיך אויפגעהאלטן אין קראקא, פארשטעלט ווי א גוי, און אנגעהאלטן געהיימע קאנטאקטן מיט זיינע קרובים, די באבוב'ער משפחה, קודם אין שטעטל באבוב (זעה פרק ב'), און איצט אין באכניא.

דערציילט ר' אליעזר ע"ה אין זיין בוך 'זכור' (ת"א תש"ה - עמוד 209), אז ערב פסח תש"ג, איז אנגעקומען אין געהיים א שליחה, אן ארישע פרוי, וועלכע האט אים געברענגט א פעקל מצות, געשיקט פון רבינו זצ"ל (זעה אויבן פרק ו'), און אין דעם פעקל איז געווען אריינעשטעקט א צעטיל אויף דער אידישער שפראך. אין יענעם צעטיל איז געשריבן דאס ער זאל זאפארט קומען קיין באכניא, ווייל עס האט זיך געמאכט א שפאלט פון הצלה, מען זאל קענען זיך אריבער שמוגלען קיין סלאוואקיי.

ער שרייבט ווייטער: "בבואי אז, בחול המועד פסח 1943, לבוכניה, מסר לי **הרב שלמה האלברשטאם, האדמו"ר הצעיר מבובוב**, את המכתב, שבו היתה הכתובת של המבריחים בעיירה נובי-טארג (ניימארק), השוכנת ליד הגבול הפולני-סלובאקי. מתוכן המכתב נודע לנו, שאפשר לבוא לסלובאקיה, ומשם להונגאריה". וואַרשיינליך איז דאס דער בריוו, וואס די גוי' האט געברענגט אין אירע שיך צו ר' אליעזר לאנדא.

אויך שרייבט ער, אז וויבאלד ער איז געווען פארשטעלט אלס א גוי, געהאט אריש פאפירן, און זיך געמעגט באוועגן געזעצליך אויף אלע גאסן, און פארן אויף אלע באנען, האבן זיינע קרובים (געמיינט רבינו זצ"ל און די משפחה) ארויף געלייגט אויף אים די אויפגאבע "לסלול את הדרך להצלת יהודי הגיטו בבוכניה" (אויסצוטרעטן דעם וועג פון הצלה פאר די אידן אין באכניער געטא).



Namensverzeichnis der Getoteten. 2.Blatt

19./ Schajndel Biedermann, 15 Jahre alt, Waise

20./ Nuzter Perlmann, 7 Jahre alt,sehr schönes und XXX ausserordentlich kluges Kind,direkt ein Wunderkind, der Vater ist derzeit auf der Jeruzalemska-Lager und die Mutter wurde ermordet.

21./ Henriette Bimdinger

22./ Helena Eberstark, 15 Jahre alt

23./ Ruti Schmidt

Die XXXXXXXXXXXXXXXXXX unter 21 bis 23 angeführten wurden eingespe und sollten zurücktransportiert werden. Nach langen Bemühen gelang es doch sie hierzubelassen und sodann weiter zu expedieren.

24./ Channe Rubin, ein Enkel von berühmten Szandzer Rabbiner, dessen Mutter und ein Mädchen von zwanzig Jahren wurden beim Flüchten erfasst und er schossen. Der Vater wurde ausgesiedelt, 7 Jahre alt.

25./ Naftali Léser,der Sohn von Elezer, 7 Jahre alt, ??

26./ Ruchel Leserkewicez,Tochter von Abraham,welcher letztens ermordet wurd 9 Jahre alt.

27./ Brandel Alti Leserkewicez, Tochter von AbrahamK,letztens ermordert, 8 Jahre alt,

28./ Gisa Landau,Tochter von Israel, 14 Jahre alt

29./ Majlech Braunfeld, Vellwaise, ein ausserordentlich kluges und sehr fre mes Kind.

30./ Frida Kriser-Glantzer, 13 Jahre alt,

31./ Schajndel Kriser - Glantzer, 10 Jahre alt

32./ Lejah Kriser-Glantzer, 7 Jahre alt,

Die Mutter der unter 30-32 aufgezählten, wurde mit einem Kinde am Arm und weiteren 2 kleinen Söhnen beim Bahnhof in Bochnya erfasst und er schossen.

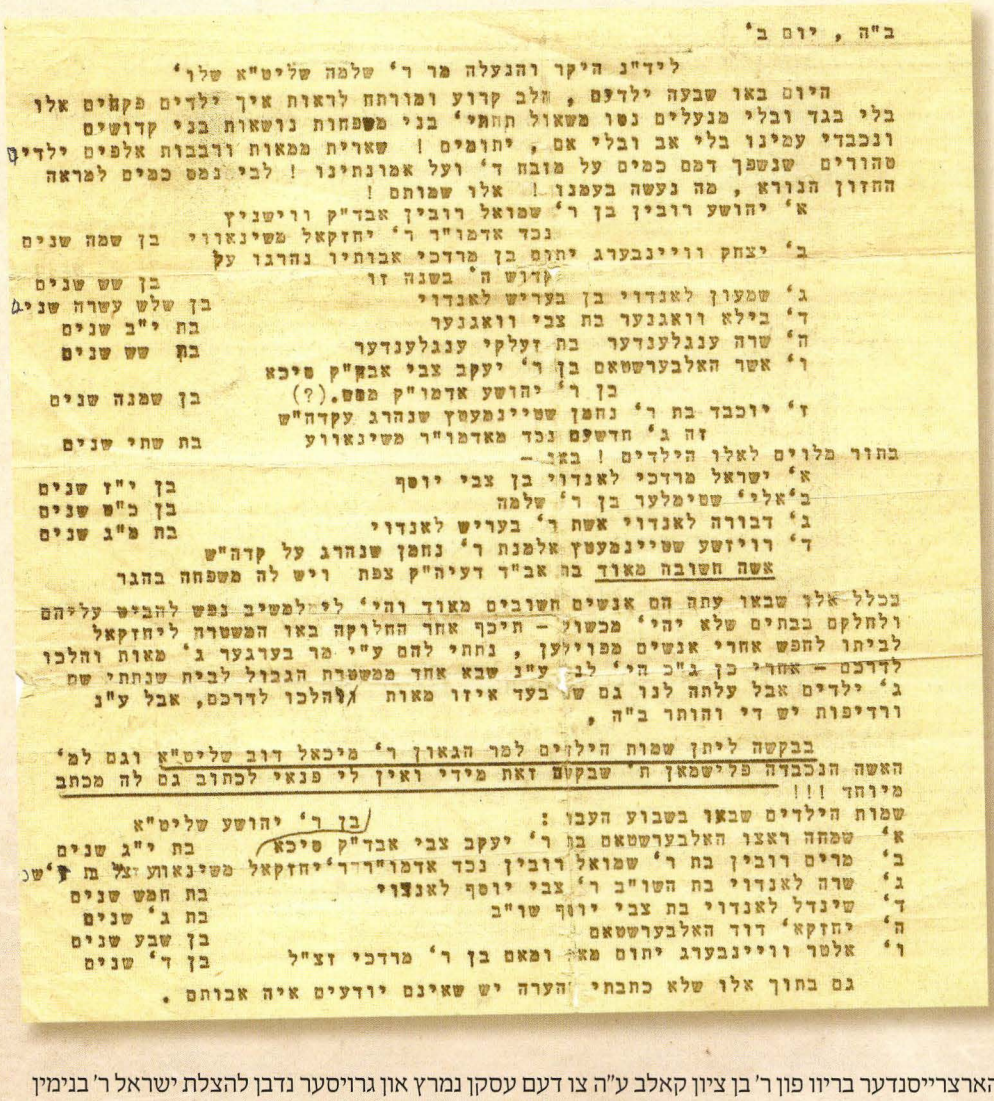
33./ Lejah Landau, Tochter von Israel, 1[illegible] Jahre alt,

34./ Rutti Brümmer, Vellwaise,Tochter von Awigder. Bei dem Eltern dieses Kindes, war eine längere Zeit hindurch der Bebe- wer Rabbiner Benzion Halberstamm in Lemberg, versteckt. Als man den Ra biner in Lemberg bei ihnen erfasst hat, so wurde er und die ganze Fami lie erschossen. Dieses Kind war zufällig nicht zuhause und war bis jet bei Ariern verborgen. Derzeit 7 Jahre alt.

37./ Ritta Schmidt,geboren in Kemnitz Sachsen, 16 Jahre alt, gekommen von Prekatschin

38./ Channe Weil,geboren in Mariembad,13 Jahre alt,gekommen aus Velya Ducha ka. In Tremcin Teplitz soll sie Nahverwandte habe, sonst Vellwaise.

איינס פון די רשימות פון ר' בן ציון קאלב, געשריבן בשעת די שמוגל-אקציע, מיט נעמען פון אדורך געפירטע קינדער. ביי איין קינד, רוטי ברינער, טאכטער פון ר' אביגדור ברינער הי"ד, ווערט דערמאנט אז ביי זיי אין הויז אין לעמבערג איז דער באבוב'ער רבי (הרה"ק מהרב"צ זצ"ל הי"ד) געווען פארשטעקט, און נאך איינצלהייטן.



ב"ה , יום ב'

לי"נ היקר והנעלה מר ר' שלמה שליט"א שלו'

היום באו שבעה ילדים , חלב קרוע ומורחת לראות איך ילדים פקחים אלו
בלי בגד ובלי מנעלים נסו משאול תחתי' בני משפחות נושאות בני קדושים
ונכבדי עמינו בלי אב ובלי אם , יתומים ! שארית ממאות ורבבות אלפים ילדים
טהורים שנשפך דמם כמים על מובח ד' ועל אמונתינו ! לבי נמס כמים למראה
החזון הנורא , מה נעשה בעמנו ! אלו שמותם !

א' יהושע רובין בן ר' שמואל רובין אבד"ק ווישניץ
נכד אדמו"ר ר' יחזקאל משינאווי בן שמה שנים
ב' יצחק ווייסנבערג יחום בן מרדכי אבותיו נהרגו על קדוש ה' בשנה זו בן שש שנים
ג' שמעון לאנדוי בן בעריש לאנדוי בן שלש עשרה שנים
ד' בילא וואגנער בת צבי וואגנער בת י"ב שנים
ה' שרה ענגלענדער בת זעלקי ענגלענדער בת שש שנים
ו' אשר האלבערשטאם בן ר' יעקב צבי אבד"ק סיכא
בן ר' יהושע אדמו"ר מסס.(?) בן שמנה שנים
ז' יוכבד בת ר' נחמן שטיינמעטץ שנהרג עקדה"ש
זה ג' חדשים נכד מאדמו"ר משינאווע בת שתי שנים
בתור מלוים לאלו הילדים ! באו -
א' ישראל מרדכי לאנדוי בן צבי יוסף בן י"ז שנים
ב' אלי' שמילער בן ר' שלמה בן כ"ש שנים
ג' דבורה לאנדוי אשת ר' בעריש לאנדוי בת מ"ג שנים
ד' רויזשע שטיינמעטץ אלמנת ר' נחמן שנהרג על קדה"ש
אשה חשובה מאוד בת אב"ד דעיה"ק צפת ויש לה משפחה בהגר

נכלל אלו שבאו עתה הם אנשים חשובים מאוד ותי' לי למשיב נפש להביא עליהם
ולחלקם בבתים שלא יהי' מכשול - תיכף אחר החלוקה באו המשטרה ליחזקאל
לביתו לחפש אחרי אנשים מפוילען , נתתי להם ע"י מר בערגער ג' מאות והלכו
לדרכם - אחרי כן ג"כ הי' לנו ע"י שבא אחד ממשטרת הגבול לביתי שנתתי שם
ג' ילדים אבל עלתה לנו גם שם בעד איזו מאות והלכו לדרכם, אבל ע"י
ורדיפות יש די והותר ב"ה ,

בבקשה ליתן שמות הילדים למר הגאון ר' מיכאל דוב שליט"א וגם למ'
האשה הנכבדה פלישמאן ת' שבקשם זאת מידי ואין לי פנאי לכתוב גם לה מכתב
מיוחד !!!

שמות הילדים שבאו בשבוע העבר :

בן ר' יהושע שליט"א
א' שמחה ראצו האלבערשטאם בן ר' יעקב צבי אבד"ק סיכא בת י"ג שנים
ב' מרים רובין בת ר' שמואל רובין נכד אדמו"ר יחזקאל משינאוע בת ז' שנים
ג' שרה לאנדוי בת השו"ב ר' צבי יוסף לאנדוי בת חמש שנים
ד' שינדל לאנדוי בת צבי יוסף שו"ב בת ג' שנים
ה' יחזקא' דוד האלבערשטאם בן שבע שנים
ו' אלטר וויינבערג יחום מאי ומאם בן ר' מרדכי זצ"ל בן ד' שנים

גם בתוך אלו שלא כתבתי הערה יש שאינם יודעים איה אבותם .

*

ר' בן ציון קאלב ע"ה האט זיך אנגעשלאסן אין די חבורה פון עסקני הציבור, אונטער די פירערשאפט פון הגה"צ ר' מיכאל בער ווייסמאנדל זצ"ל, און זיך אריינגעווארפן בלב ונפש אין די עבודת הקודש פון הצלה. ער האט פיל מאל זיך איינגעשטעלט דאס לעבן, גייענדיג שתדל'ן פאר אידן וועלכע מען האט געכאפט ביים גרענץ. אויך איז זיין הויז געווען ברייט אפען פאר די פליטים, וועלכע האבן זיך דארט אויפגעהאלטן, ביז מען האט זיי פון דארט געגומען ווייטער.

נאך די מלחמה האט ר' בן ציון ע"ה געוואוינט אין ניו יארק, וואו ער האט ווייטער מצליח געווען, און צו דער זעלבער צייט אויך געווען א מרביץ תורה, זייענדיג א מגיד שיעור בדף היומי פאר בעלי בתים.

א הארצרייסנדער בריוו פון ר' בן ציון קאלב ע"ה צו דעם עסקן נמרץ און גרויסער נדבן להצלת ישראל ר' בנימין שלמה שטערן ע"ה, פון פרעשבורג, וואו ער דערציילט אים איבער 7 קינדער וואס זענען היינט אנגעקומען פון דער גרענץ, און וואו זיין הארץ איז צוריסן און אויפגעברויזט צו זיהען דעם נעבעכדיגן צושטאנד פון אזעלכע קלוגע קינדער, אהן קליידונג און אהן שיך, קומענדיג אהער גלייך פון גיהנום. "דאס זענען קינדער - שרייבט ער - בנש"ק, וואס טראגן נעמען פון זיידעס הייליגע אידן, און אויך קינדער פון בכבוד'יגע עלטערן, וועלכע זענען געבליבן יתומים, עלענד, אהן א טאטע און אהן א מאמע. אן איבערבלייבעכץ (שארית) פון מיליאנען קינער, לויטערע נפשות, וועמענס בלוט עס איז פארגאסן געווארן ווי וואסער אויפ'ן מזבח פון אונזער אמונה". ר' בן ציון פארענדיגט מיט די ווערטער: "מיין הארץ איז צולאזט ווי וואסער, צוזעענדיג אזא שרעקליכע מחזה. וואס איז געווארן פון אונזער פאלק?!"

אויך דערציילט ער אז עס זענען איצט אנגעקומען "אנשים חשובים מאד", און עס איז געווען פאר אים א הארץ-דערקווייקעניש צו קענען העלפן אזעלכע אידן, און זיי אריינגעבן אין הייזער, וואו זיי זאלן געפינען שוץ. אין דעם זעלבן באריכט, דערציילט ר' בן ציון ע"ה ווי די פאליציי איז עטליכע מאל געקומען זוכן אין די הייזער, און ווי יעדעס מאל האט ער זיי פארשיקט דורך געבן שוחד. און פארענדיגט אז "עגמת נפש ורדיפות יש די והותר". פון די עטליכע שורות איז צו זיהען דאס וואס ער האט ארומע פילבארע הארץ פון ר' בן ציון קאלב ע"ה, וואס האט ממש געבלוטיגט צוזעענדיג דעם שפל'דיגן מצב פון די אנטרינענע ממות לחיים. זייענדיג איינער פון די 'זעלנער' פון 'געגנראל מיכאלאוויטש' (ווי ר' בן ציון קאלב רופט אהן, אין איינעם פון זיינע בריוו, הגה"צ ר' מיכאל בער ז"ל) איז דאס 'ללמד על הכלל כולו יצא' - ווי אלע האבן געארבעט מיט א געפיל פון רחמנות עד אין שיעור צו די געורודפ'טע, און זיך געשפירט גליקליך אז זיי קענען העלפן אין זייער הצלה.

אין יאר תשכ"ט האט רבינו זצ"ל אים געשיקט א בריוו, אין וועלכן ער רופט אים אהן "גיבור מלחמה על שדה הצלת נפשות". דער בריוו איז א 'מכתב תעודה' וואס זאגט עדות אויף זיינע גרויסע פעולות אויפ'ן געביט פון הצלה, במשך די מלחמה יארן. נאך ווי רבינו זצ"ל רעכנט אויס טייל פון יענע מעשים, לייגט ער צו א פערזענליכע נאטע, זאגנדיג אז ער איין, און פיל פון זיין משפחה, זענען אויך געראטעוועט געווארן דורך דעם וועג וואס ער האט געעפנט, און דורך זיינע שלוחים.

צום שלוס לייגט רבינו צו, אז די מדה פון אהבת ישראל און מסירת נפש, האט ער זיכער געלערנט פון זיין טאטן, דער סטריזובער שוחט, וועלכער איז געווען א תלמיד פון רביה"ק מוהר"ש זצ"ל. אט איז דער בריוו בשלימותו:

ב"ה ראש חודש כסלו תשכ"ט לפ"ק ברוקלין יע"א

שלום רב לידידי היקר והמופלא גיבור מלחמה על שדה הצלת נפשות ישרא'

כש"ת מו"ה **בן ציון קאלב** נ"י המכונה אז "בן אברהם"

בלב ונפש חפצה הנני למלאות חובתי אליך מעבודתך בשנות הזעם והחורבן, להעיד ולהודיע לבני האדם גבורותיך והודעתים לבניך ולבני בניך אשר זיכה אותך השי"ת בזכי' גדולה להיות שליח להציל ממות לחיים ממש הרבה מאות נפשות מישראל, וכפי השמועה הגיעו לאלפים אנשים נשים וטף, ובתוכם יתומים ואלמנות מציפרני הנאצים ימ"ש, מפולניא דרך סלובקיא להונגריא.

ואתה המצאת את הדרך וההתקשרות במחוז הגבול ושלחת את השלוחים הערלים מעבר לגבול, ופעמים אין מספר שנסעת בעצמך על הגבול להציל את הילדים, והרשעים רדפו אחריכם, כמו שהי' עם היתומים נכדי זקני הקדוש מצאנז, בניו של הרב מסוכא ז"ל הי"ד, ובני גיסי הרב ר' משה'לי סטעמפל ז"ל הי"ד, ונמלטתם עפ"י נס בחסדי השם.

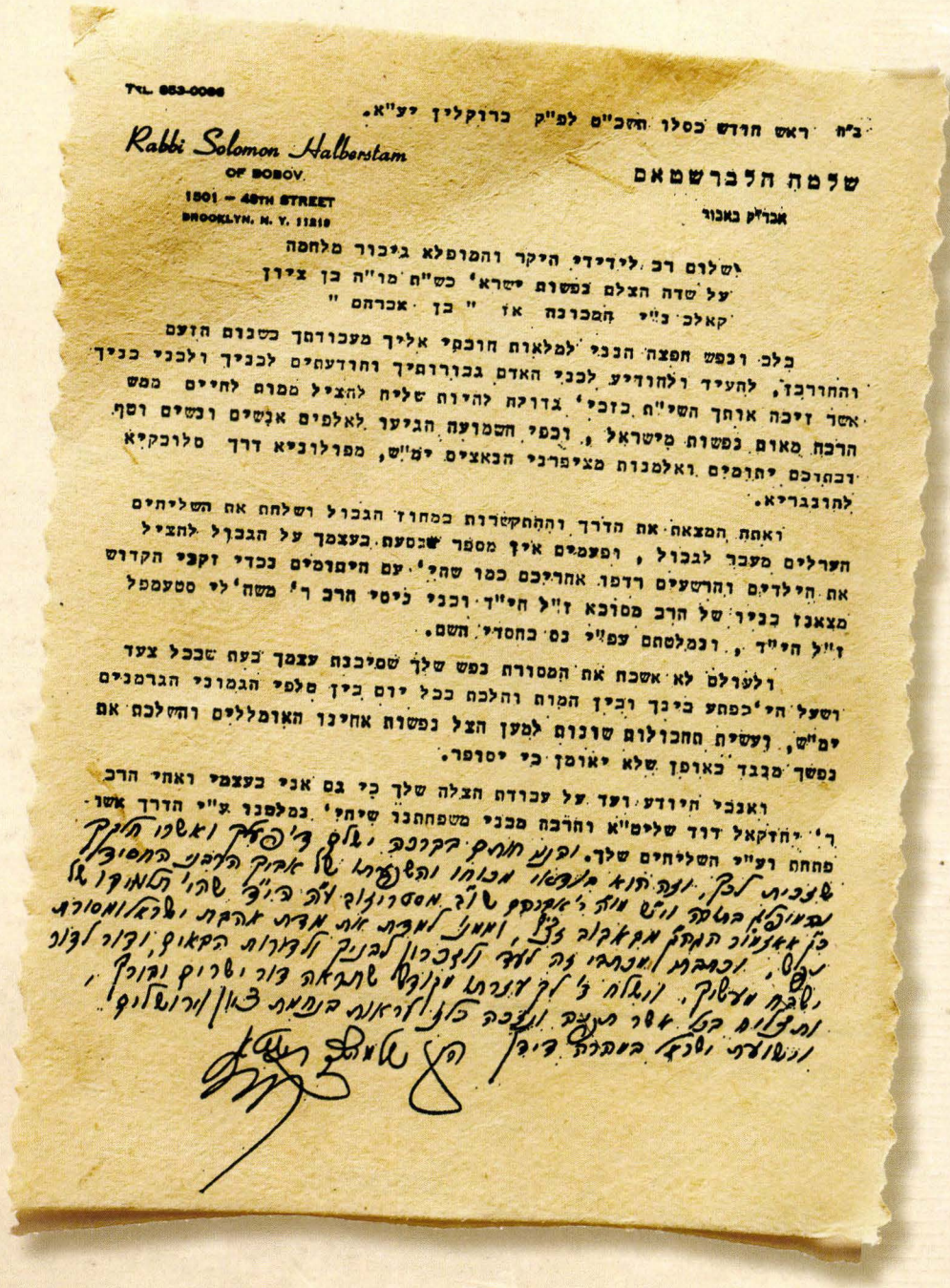
ולעולם לא אשכח את המסירת נפש שלך שסיכנת עצמך בעת שבכל צעד ושעל הי' כפסע בינך ובין המות והלכת בכל יום בין טלפי הגמוני הגרמנים ימ"ש, ועשית תחבולות שונות למען הצל נפשות אחינו האומללים והשלכת את נפשך מנגד באופן שלא יאומן כי יסופר.

ואנכי היודע ועד על עבודת הצלה שלך, כי גם אני בעצמי ואחי הרב ר' יחזקאל דוד שליט"א והרבה מבני משפחתנו שיחי' נמלטנו ע"י הדרך אשר פתחת וע"י השלוחים שלך.

והנני חותם בברכה, ישלם ד' פעלך ואשר חלקך שזכית לכך. וזה הוא בודאי מכוחו והשפעתו של אביך הרבני החסיד והמופלג בתורה וי"ש מו"ה ר' אברהם שו"ב מסטריזוב ע"ה הי"ד שהי' תלמידו של כ"ק אאזמו"ר הגה"ק מבאבוב זצ"ל, וממנו למדת את מדת אהבת ישראל ומסירת נפש.

וכתבתי מכתבי זה לעד ולזכרון לבניך ולדורות הבאים, ודור לדור ישבח מעשיך. וישלח ד' לך עזרתו מקודש, שתראה דור ישרים יבורך, ותצליח בכל אשר תפנה, ונזכה כולנו לראות בנחמת ציון וירושלים וישועת ישראל במהרה דידן.

הק' שלמה הלברשטאם



Tel. 853-0066

ב"ה ראש חודש כסלו התכ"ם לפ"ק ברוקלין יע"א.

Rabbi Solomon Halberstam
OF BOBOV
1901 – 48TH STREET
BROOKLYN, N. Y. 11219

שלמה הלברשטאם
אבד"ק נאבור

ישלום רב לידידי היקר והמופלא ביכור מלחמה
על שדה הצלם נפשות ישרא' כש"ת מו"ה בן ציון
קאלב נ"י " הכהן אז " בן אברהם "

כלב ונפש חפצה הנני למלאות חובתי אליך מעכותך כשנתם הזעם
והחורבן, להעיד ולהודיע לכבי האדם גבורותיך וחודעתיך לכניך ולכבי כניך
אשר זיכה אותך השי"ת כזכי' גדולה להיות שליח להציל ממות לחיים ממש
הרבה מאות נפשות מישראל, ובפי השמועה הגיעו לאלפים אנשים ונשים ועף
דבתכם יתומים ואלמנות מציפרני הנאצים ימ"ש, מפולוניא דרך סלובקיא
להונגריא.

ראתה המצאה את הדרך והתחקשרות במחוז הגבול ושלחה את השליחים
חערלים מעבר לגבול, ופעמים אין מספר שבסעם בעצמך על הגבול להציל
את הילדים והרשעים רדפו אחריכם כמו שהי' עם היהודים בכדי זקבי הקדוש
מצאנז כניו של הרב מסוכא ז"ל חי"ד וכני ניסי הרב ר' משה'לי סטעמפל
ז"ל חי"ד, ונמלטתם עפ"י נס בחסדי השם.

ולעולם לא אשכח את המסורת נפש שלך שסיכנת עצמך בעת שבכל צעד
ושעל חי'כפתע כיבך וביך המות והלכת בכל יום בין פלפי הגסוכי הגרמנים
ימ"ש, ועשית החכולות שונות למען הצל נפשות אחינו האומללים והשלכת את
נפשך מנגד כאופן שלא יאומן כי יספר.

ואנכי תיודע ועד על עבודת הצלה שלך כי גם אנכי בעצמי ואחי הרב
ר' יחזקאל דוד שליט"א והרבה מבני משפחתנו שיחי' נמלפנו ע"י הדרך אשר
פתחת וע"י השליחים שלך. ובזה תותם הקדמה, בלום בי"ק ואשתו תיק
שבעיר לבלן, ובה תוא מעשיו מכותו והשתדלותו של אחיך הרבני בהסיבת
שבעיר בסלה וכיוצא בזה מסדרונך שלך בריך שהיו תלמידי של
כן אחיעזור התמיד מאחבה בלב, ואתל לאחרים אות מדות אהבת ושלום
שלום, וכפרת אחריהו בה יותר ניצבכון לבניך ולדורות העקוב, ובזה לבוב
ישבת מעשיך, וגדלה לך לעד עטרת תפלה שתתאה בזה ובזכות ובזכך,
ותי בלום בקל אשר יעיב ובכה בלב ולראותה בתפארת בית מרוממים
ונשוטרי ושבני בשתבת בית

מכתב-עדות וואס רבינו זצ"ל האט געשריבן, בשנת תשכ"ט, צו ר' בן ציון קאלב ע"ה, איבער זיינע געוואלדיגע מעשי הצלה במסירת נפש, ביים אריבער פירן אידן די גרעניץ פון פולין קיין סלאוואקיי, כדי עס זאל זיין "לזכרון לבניך ולדורות הבאים - ודור לדור ישבח מעשיך".

דאס וואס רבינו זצ"ל האט תולה געווען די מעשים פון ר' בן ציון אין זכות פון זיין טאטן ר' אברהם שו"ב, האט ר' בן ציון אליין אויך אזוי געהאלטן, און דאס איז געווען די סיבה וואס זיין פסעוודאנים אין יענער צייט איז געווען 'בן אברהם', ווי ער שרייבט אין 'ספר סטריזוב' (עמוד 166):

בימי השואה, כאשר הצלחתי בע"ה להציל משאול תחתיה למעלה משלשת אלפים יהודים, (אגב, דאס איז דער ציפער וואס עס גיט אויך אהן הגרמ"ד ווייסמאנדל זצ"ל, אין זיין בריוו פון כ"ה סיון תש"ד, ווי געברענגט אויבן אין דעם פרק), אנשים נשים וטף, וצריך הייתי לכתוב מאות מכתבים ופתקים, כדי לארגן עבודת קודש זו, חתמתי על המכתבים "בן אברהם". הייתי בטוח כי רק הודות לזכותו של אבי הקדוש, שלימדני למסור את נפשי למען השם ועמו ישראל, יכולני לעשות עבודת קודש זו בהצלחה.


קראקא
פארנורז
סקאווין
קאלוואריא
סוכא
יארדינוב
ניימארק
שאפלארי
זאקאפאנע
קעזמארק
באבניא
Zabierzów
Morawica
Liszki
Wieliczka
Rochnia
Mogilany
Siepraw
Dobczyce
Myślenice
Wiśniowa
Skawina
Palcza
Maków
Kasina wlk.
Limanowa
Nowy Sącz
Mszana dl.
Mszana gr.
Pohulanka
Lubomierz
Zalesie
Łukowica
Gorce
Niedźwiedź
Ochotnica
Tylmanowa
Maniowy
Piwniczna
Szczawnica
Pieniny
Czorsztyn
Czarny Dunajec
Biały Dunajec
Jurgów
Poronin
Dziaduszyce
Ochotów
Osturna
Javorina
Lomnica
Czerwony Wierch
Bystra
Krywań
Gerlsdf. Sp.
Pudlein
Jankovec
Késmárk
Tatry Wysokie
Centralne Karpaty
Beskidy
Podhale



פרק ח
הצלת משפחת באבוב

בין פסח לעצרת / נסיון שלא צלח
ימיטו עליהם גחלים / למען הצלת רבינו

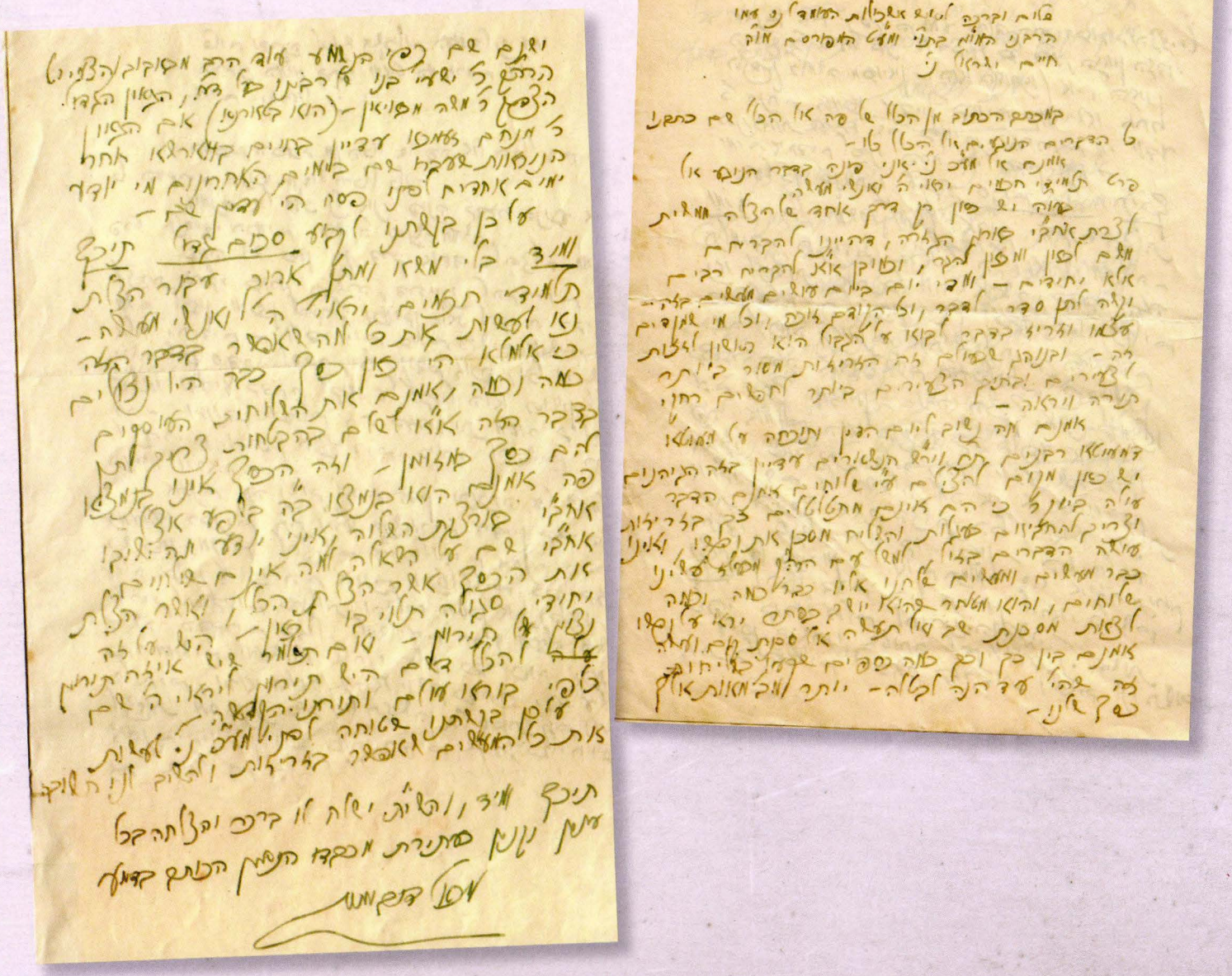
בין פסח לעצרת

ווי געזאגט אויבן (פרק ז) איז די שמוגל-אקציע אריין אין קראפט באלד נאך יו"ט פסח (תש"ג). די אידן וואס זענען אנגעקומען קיין פרעשבורג, סלאוואקיי, האבן דערציילט פאר הרב ווייסמאנדל געוי וואס עס טוט זיך אפ אין פולין, פון וואס ער איז נאך מער דערציטערט געווארן, און ארויס מיט א שטארקן אלארם-רוף צו דער פרייער וועלט, צו העלפן אין אט די איינציגע רעטונגס-מעגליכקייט.

אויסער וואס הגרמ"ד זצ"ל האט געזארגט פאר דעם כלל, האט ער באזונדערס געשתדל'ט פאר רבנים וצדיקים, וועמענס הצלה האט פאקטיש געמיינט די הצלת התורה והצלת היהדות פון נאך די מלחמה. אין א בריוו געשיקט ז' אייר תש"ג, באלד ביים אנפאנג פון אט די הצלה-אונטערנעמונג, צום לעגענדארן עסקן ר' חיים ישראל אייז אין שווייץ, וועגדעט ער זיך ספעציעל "בדבר הנוגע אל פרט

תלמידי חכמים יראי ה' ואנשי מעשה", פאר וועמען ער בעט דרינגענדע הילף, זיי ארויס צו נעמען פון דעם שרעקליכן גיהנום.

עס איז מערקבאר, אז צווישן די זקני הצדיקים והאדמורי"ם ווי רבי ישעי'לע טשחובער, דער בעלזער רב און אנדערע, דערמאנט ער אויך רבינו זצ"ל "הרב מבאבוב הצעיר", וועמען מען דארף ארויסראטעווען פון עמק הבכא. דער בריוו איז געדרוקט אין ספר 'תורת חמד', מכתב ל"ג, און אין דער נייער אויפלאגע פון ספר 'מן המצר', מכתב נ"ב, וז"ל:



ב"ה כ"ב למב"י תש"ג לפ"ק - (ד' אמור ז' אייר - 12.5.43)

שלום וברכה לאיש אשכולות העומד לנס עמו

הרבני המו"מ בתו"י ומע"ט המפורסם מו"ה **חיים ישראל** נ"י

במכתב הכתוב מן הכלל של פה אל הכלל שם כתבנו כל הדברים הנוגעים אל הכלל כולו. אמנם אל מע"כ נ"י אני פונה בדבר הנוגע אל פרט תלמידי חכמים יראי ה' ואנשי מעשה.

בעו"ה יש כאן רק דרך אחד של הצלה ממשית לצרת אחב"י בארץ הגזירה, דהיינו להבריחם משם לכאן ומכאן להגר, וכמובן א"א להבריח רבים אלא יחידים, ומידי יום ביום עושים מעשים בזה, וקשה ליתן סדר לדבר וכל הקודם זכה, וכל מי שמקדים עצמו וזריז בדבר לבוא על הגבול הוא ראשון לזכות זה. ובנוהג שבעולם זה הזריזות מסור ביותר לצעירים, ובתוך הצעירים ביותר לחפשים רחקי תורה ויראה.

אמנם מה נשוב ליום הדין ותוכחה על מעוטא דמעוטא רבנים ת"ח ויר"ש הנשארים עדיין בזה הגיהנם. יש כאן מקום להצילם ע"י שלוחים, אמנם הדבר עולה ביוקר כי הם אינם מתטלטלים כ"כ בזריזות, וצריך להחביאם בעגלות, והשליח מסכן את נפשו ואינו עושה הדברים בזול. למשל עם הרה"ק מבעלזא עשינו כבר מעשים ומעשים, שלחנו אליו כבר כמה וכמה שלוחים, והוא מאחר שהוא יושב סתר ירא על נפשו לצאת מסכנת שב ואל תעשה אל סכנת קום ועשה, אמנם בין כך וכך כמה כספים שקעו בשליחות זה שהי' עד הנה לבטלה, יותר מב' מאות אלף כסף שלנו.

ישנם שם כפי הנשמע עוד **הרב מבאבוב [הצעיר]**, הרה"ק ר' ישעי' בנו של רבינו בעל ד"ח, הגאון הגדול הצדיק ר' משה מבאיאן [הוא בטארנא], אם הגאון ר' מנחם זעמבא עדיין בחיים בווארשא אחר הנוראות שעברו שם בימים האחרונים מי יודע, ימים אחדים לפני הפסח היה עדיין שם.

על כן בקשתנו לקבוע סכום גדול תיכף ומיד בלי מו"מ ארוך עבור הצלת תלמידי חכמים יראי ה' ואנשי מעשה. נא לעשות למעשה את כל מה שאפשר בדבר הזה, כי אלמלא הי' כאן כסף כבר היו נצולים כמה וכמה, אמנם את השלוחים העוסקים בדבר הזה אי אפשר לשלם בהבטחות וצריך ליתן להם כסף במזומן, וזה הכסף אינו בנמצא פה, אמנם הוא בנמצא ב"ה בשפע אצל אחבנ"י בארצות השלוה.

איני יודע מה ישיבו אחב"י שם על השאלה למה אינם שולחים את הכסף - אשר הצלת הכלל ואשר הצלת יחידי סגולה תלוי בו - לכאן. היש על זה ניצוץ של תירוץ? ואם תאמר שיש איזה תירוץ להכלל דשם, היש תירוץ ליראי ה' שם כלפי בורא עולם ותורתו הקדושה?

על כן בקשתינו שטוחה לפני מע"כ נ"י, לעשות את כל המעשים שאפשר בזריזות ולהשיב לנו תשובה תיכף ומיד, והשי"ת ישלח לו ברכה והצלחה בכל ענין וקנין.

כעתירת מכבדו הנאמן הכותב בדמע

מיכאל דוב ווייסמאנדל

רבינו זצ"ל האט זיך אויך אנגעכאפט אין אט דעם הצלה-גארטל, און ערנסט געטראכט צו אנטלויפן איבער די גרענעץ, צוזאמען מיט די גאנצע משפחה, אלע 24 נפשות וואס זענען געווען אין באכניא. כאטש דאס איז געווען א גאר שווערע און לעבנס-איינגעשטעלטע אונטערנעמונג, צו שמוגלען מיט צוויי זקנות (די מוטער - באבוב'ער רביצין, און די שוויגער - לימנוב'ער רביצין) פון איין זייט, און א גרופע קינדער פון דער אנדערער זייט (כאטש רוב פון די וואס האבן געמאכט דעם וועג, זענען געווען יונגע און מיטל-יעריגע), האט ער אבער געהאלטן הייליג זיין פליכט, אלס ראש המשפחה, צו זארגן פאר יעדן גלייך.

די ערשטע וואס האט - מיט איר שטענדיגער בראווקייט - זיך געמאלדן צו גיין, אויף דעם נאך-נישט-אויסגעפרואווטן וועג, איז געווען די שוועסטער גיטשא (מרת ליפשיץ ע"ה). זי האט מיט איר גרייטקייט צו גיין געדינט נאך א ציל. עס איז דאן געווען אין דער צייט וועלן די עסקנים פאר די הצלה פון בעלזער רב זצ"ל האבן געוואלט נוצן דעם זעלבן וועג פאר זיין הצלה, און געזוכט עטליכע פארגייער, צו פארזיכערן אז דער וועג איז זיכער און קראנט. מרת ליפשיץ איז אזוי ארום געווען א וועג-אויסטרעטערן אויך פאר די געפלאנטע הצלה פון בעלזער רב.

מרת ליפשיץ ע"ה האט געמאכט דעם וועג בשלום, און אנגעקומען - די ערשטע פון די גאנצע באבוב'ער משפחה - קיין סלאוואקיי, און פון דארט קיין אונגארן, צום זיידן הרה"ק רבי שלום אליעזר'ל פון ראצפערד זצ"ל הי"ד.

דער עסקן ר' חיים ישראל אייז ע"ה אין צירין, שווייץ, האט מודיע געווען איבער איר קומען קיין אונגארן, צו דעם עסקן ר' יעקב גריפל ע"ה אין איסטאנבול, טערקיי. אט וואס ער שרייבט (ה' בחקותי כ"ב אייר תש"ג - מאי 27 1943):

> בדבר משפחת הה"צ מבובוב. היא היתה בבוכניא וקבלתי בעתו את הרשימה (לצערי מבלעדי ראש המשפחה חסרים עוד) ועד אשר יכולתי לעשות מה עבורם נהייתה המהומה שמה והעיר בוכניא היתה ל"יודען ריין".[1] והיום נודע לי רק שאחת הבנות נמלטה להונגריא כי רצו לעשות נסיונות בעד הה"צ מבלז אם יוכלו להעבירו את הגבול, ולכן עשו מקודם נסיונות אחדות, ואשר בת הה"צ מבובוב היתה ג"כ כאחת מבעלת הנסיונות, ואחרי אשר כולם עלו בטוב אז נסע הה"צ מבלז שליט"א בעצמו באופן הזה,[2] וגם ב"ה עלתה בידו לבוא בשלום.

ווי שוין געזאגט (פרק ז) זענען די הויפט עסקנים אין דעם ענין, געזעסן אין קראקא. רבינו זצ"ל האט דעריבער פארלאזט זיין היים אין באכניא, און געפארן קיין קראקא צו ערלעדיגן די 'נסיעה' קיין אונגארן דורך סלאוואקיי. דער געטא אין קראקא האט שוין נישט עקזיסטירט, זינט חודש אדר, וועלן עס איז געווען די עדגילטיגע 'אויסזידלונג' און אויפלייזונג פונעם געטא. א סאך אידן האבן אבער געוואוינט אויף אויסלענדישע שריפטן, אין און ארום קראקא, צווישן זיי אויך אין דער פראווינץ-שטעטל 'פראקאטשים'.

[1] דאס וואס ער שרייבט אז באכניא איז געווארן 'יודען ריין', באציט ער זיך ווארשיינליך צו די אויסזידלונג פון י"ב אלול תש"ב, און זעהט אויס אז ער האט נישט געהאט קיין ידיעה איבער דעם באכניער געטא פון תש"ג, ופלא. אויך איז קלאר אז ער האט נאך דאן (כ"ב אייר) נישט ערהאלטן דעם אויבן-ציטירטן בריוו פון הגרמ"ד ווייסמאנדל, געשריבן צו אים אין ז' אייר.

[2] אויך דער דאזיגער פרט איז נישט אקוראט. דער בעלזער רב זצ"ל איז - ווי באקאנט - צום סוף נישט געגאנגען אויף דעם וועג, נאר אריבער די גרעניץ מיט א קאר, פארשטעלט ווי א געפאנגענער רוסישער אפיציר.



ר' אלישע וויינבערגער ע"ה

רבינו זצ"ל איז איינגעשטאנען אין פראקאטשים, אין הויז פון ר' אלישע וויינבערגער ע"ה (פאטער פון מרת ג-טדינער שתחי'), וועלכער האט אויך געוואוינט אויף אויסלענדישע פאפירן. ער איז דארט געווען עטליכע וואכן, צווישן פסח און שבועות, ביז ער האט אויסגעארבעט מיט די עסקנים דעם פלאן מיט אלע איינצלהייטן.

רבינו זצ"ל האט זיך 'באוואפנט' מיט פארשידענע ערליי דאקומענטן, על כל צרה שלא תבוא. ער האט געהאט פולישע פאפירן און אונגארישע, ווייל אויף געוויסע מצבים איז געווען בעסער צו הייסן א פאלאק, און אויף אנדערע סיטואציעס האט זיך בעסער איינגעגעבן צו הייסן אן אונגארישער איד, ווי דערציילט שפעטער.

נסיון שלא צלח

נאך מאכן אלע פארבריטונגען און אראנזשירונגען, איז געקומען דער טאג וואס מען האט פארלאזט באכניא - בסוד סודות - און געפארן קיין קראקא, פון וואו מען האט געדארפט נעמען די באן צו דער גרענץ-שטעטל ניימארק. דער טאג איז געווען ערב שבת פרשת נשא ח' סיון (אסרו חג שבועות) תש"ג, ולמספרם יוני 11 1943.

עס זענען געפארן רבינו זצ"ל מיט זיין משפחה (די רביצין און דריי קינדער), ווי אויך די מוטער און די שוויגער. כאטש זיי זענען אלע געפארן מיט דער זעלבער באן, זענען זיי אבער נישט געווען צוזאמען. רבינו זצ"ל ובנו אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל זענען געגאנגען צוזאמען, און די דריי פרויען מיט די צוויי קינדער זענען געזעסן אין אן אנדערן וואגאן. דאס האט מען אלעמאל געטוען, אלס א באווארעניש טאמער ווערן טייל געכאפט, זאל זיין "המחנה הנשאר לפליטה".



באן סטאציע אין קראקא

פון אט די נסיעה קיין ניימארק האבן מיר געהערט פון רבינו זצ"ל ביי פארשידענע געלעגנהייטן, וועלן מיר עס ברענגען מער-ווייניגער בלשונו, פון עטליכע שמועסן צוזאמען. אט וואס רבינו זצ"ל האט דערציילט:

מיר האבן זיך געגרייט ארויסצופארן פון פאדגורזש (ביים עק-שטאט פון קראקא). עס איז געפארן אויך די משפחה, מיין מאמע, די

לימנובער רביצין ע"ה, און נאך. מיר האבן זיך אפגעטיילט נישט צו זיין אין זעלבן וואגאן, מען זאל אונז נישט דערקענען.

מיר זענען געווען אנגעטוען ווי גוים, מיר האבן געהאט גוי'שע כתבים, און איך האב אויסגעזען ככל הגוים אשר סביבותינו, מען האט נישט דערקענט אין מיר קיין אנצייכעניש פון קיין איד. איך האב ביי מיר געהאט פוילישע פאפירן און אונגארישע פאפירן. די פוילישע פאפירן האב איך געהאט אין בוזעם-טאש, און די אונגארישע פאפירן האב איך געהאט באהאלטן. איך האב ביי מיר געהאט געלט, ווייל אויב מען וועט מיך כאפן איז נאר מיט געלט.



אין פרידנס צייט. רביה"ק הי"ד אויף א באזוך אין ניימארק. ווי אנדערש איז עס געווען דעמאלט?

פארשטייט מען דאך אז דאס הארץ האט געקלאפט. מיר זענען ארויפגעשטיגן אין פאדגורזש-פלאבוש, און מיר האבן געדארפט פארן קיין ניימארק, זאקאפאנע, אין די טאטרא בערג. מיט אונז זענען מיטגעפארן שמוגלער, און דארט האבן געווארט אנדערע שמוגלער אויף אונז.

*

פרייטאג בייטאג זענען מיר געגאנגען אויפשטייגן. מ'האט זיך נישט געקענט בוחר זיין א זמן וועו צו אנטלויפן, נאר וועו ס'איז אויסגעקומען אז די גויים, די שמוגלערס, זענען געקומען צו די גרענץ, האבן מיר געמוזט גיין. מ'האט געדארפט אנקומען צו די גויים, ווייל מ'האט דאך נישט געווואוסט וועו צו גיין און וואו צו גיין, מ'איז בלויז געשטאנען אין פארבינדונג מיט זיי וועו מען זאל קומען.

מיר זענען געשטאנען אין פאדגורזש. ביים אויפשטייגן ביי דעם צוג זענען דארט געווען אפאר קליינע שקצים. אויף מיר איז זיי נישט איינגעפאלן אז איך בין א איד, נאר רבי נפתל'טשען האבן די שקצים דערקענט אז דאס איז א אידיש אינגל. מען פלעגט דעמאלט אווועקגעבן צו באהאלטן אידישע קינדער ביי גוים, האבן זיי געמיינט אז איך בין א גוי און איך פיר אוועק א אידיש קינד. זיי האבן געשריגן "מאלי זשידעק", קליינער אידעלע, און זיי זענען געלאפן רופן א זשאנדאר.

דער זשאנדאר איז באלד געקומען צו מיר, און פרעגט מיך אויף פאפירן. האב איך געזען אז ער גייט מיך אוועק נעמען, און



'נאווי טארג' - באן סטאציע אין ניימארק

דא ווערט שפעט, דערווייל איז דער צוג אנגעקומען, אזוי אז איך האב געזען אז דער לאקאמאטיוו פארט באלד אוועק, און איך האב געוואוסט אז דארט ווארטן אויף מיר ביינאכט די גוים, און טאמער מען וועט פארשפעטיגן איז דער גאנצער פלאן קאליע, איך מוז די זעלבע נאכט אדורכגיין די גרעניץ. זאג איך צו אים דרייסט אויף פוילישׁ: "איך גיי נישט מיט דיר, איך מוז יעצט אוועקפארן". זאגט ער: "דו גייסט מיט מיר" און ער האלט א געווער אין די האנט. זאג איך: "קום-מיט ארויף אויף דער באן, וועל איך דיר אלעס ווייזן, קום שטייג אויף מיט מיר". זאגט ער: "איך שטייג נישט". זאג איך: "דו שטייגסט יא, ווייל איך מוז פארן". איך האב געהאט ביי מיר נאך א פאפיר פון דעם שעף פון דער געסטאפא אין באכניא, אז איך דארף פארן אהין. דער אונטערשריפט איז געווען נאכגעמאכט, דער זיגל - מיט'ן האקנקרייץ און מיט'ן ווייסן אדלער - אלעס איז געווען פאלש, איך האב אבער געדעדט ברייט.



הויז פון דער געסטאפא אין ניימארק, וואו עס איז געזעסן דער רשע 'קענזשא' ימ"ש (איבערגעבויט)

איך בין ארויפגעגאנגען און ער איז מיטגעגאנגען אין צוג און ער שטייט מיט מיר. זאגט ער: "וואו האסטו די פאפירן?" נעם איך ארויס די פאפירן - כ'האב דאך געהאט פאלשע פאפירן - און איך זאג: "הער, איך דארף אצינד פארן, אז דו וועסט מיך נעמען וועסטו גארנישט האבן דערפון, מען וועט מיך ביי ענק לעגיטימיזירן", און איך גיב א נעם ארויס טויזנט זלאטעס, און זאג: "נעם דיר טויזנט זלאטעס, און גיי געזונטערהייט". איך האב געזען אז ער איז מסופק, האב איך צוגעלייגט נאך 500 און איך זאג: "דא האסטו 1500 זלאטעס, לאז מיך גיין".



ארעסט הויז אין ניימארק (איבערגעבויט)

ער האט נאך קיינמאל נישט געזען אזא גרויסע מטבע פאר זיינע אויגן, ער וואלט באדארפט ארבעטן אפאר חדשים ער זאל דאס פארדינען, איז ער אוועק געגאנגען.

*

מיר זענען געפארן פרייטאג פארנאכט ביז ניימארק. אין ניימארק (אין דעם דערפל 'שאפלארי' נעבן ניימארק) וואס איז געווען נישט ווייט פון די גרעניץ, איז שוין געווען א לערע באן. איך האב געהאט מיט מיר כתבי קודש פון דזיקובער זיידן ז"ל, רבי משה פשעווארסקער'ס תפילין, און דעם סאנזער זיידנ'ס שטעקן. כ'האב כאטש די זאכן געוואלט ראטעווען.

מען האט אונז געכאפט און מען האט אונז אראפגענומען. איך האב געוואוסט אז מיין מאמע און די משפחה פארן אין ווייטערדיגע וואגאנען, האב איך געקוקט צו מען האט זיי אויך אראפגענומען. אבער זיי זענען נישטא, איך האב נישט געוואוסט וואס מיט זיי איז געשען. מען האט ארויפגעלייגט קייטלעך אויף די הענט, עס זעט אויס אז ס'איז געווען א מסירה. מען האט אונז געפירט אויף די געסטאפא. גוים, שקצים, האבן געשמועסט צווישן זיך אז מען האט געכאפט 'זשידעס' ביי די גרעניץ, און איך האב געהערט ווי זיי זאגן איינער צום צווייטן: "וואוּרט, מען וועט זיי מארגן הענגען, וועלן מיר קומען קוקן".

מען האט אונז אריינגעפירט צום שעף פון די געסטאפא, ער האט געהייסן קענזשא ימ"ש. ער האט געזען מען האט געברענגט אידן - ער איז געווען א דייטש - און האט אנגעהויבן צו שרייען: "פארפלוכטעטע אידן, היער זענט געקאמען? וואס מאכט איר היער? זי האבן געוואלט דורכשמוגלען די גרעניץ". דער שעף איז געווען א רשע, א כלב - די אידן פון ניימארק דערציילן, אז ער האט נעבעך אויסגעשאסן טויזנטער אידן, ער האט נאכדעם אויסגע'הרג'ט גאנץ ניימארק - און צו אים בין איך אריינגעפאלן.

דער שעף האט אונז אריינגענומען און געפרעגט: "וואו זענען די פאפירן? ווער ביסטו?" און איך נעם ארויס די פאפירן, און ווייז אז דער שעף פון באכניא האט געשריבן כתוב וחתום אז איך בין אן אונגארישער שטאאטס-בירגער. איך האב נישט געוואלט ווייזן די פוילישע פאפירן אז איך בין א גוי, ווייל דאס וואלט ער געקענט פעסטשטעלן אין איין רגע אז איך בין א איד. איך האב געוואוסט אז דאס טאר איך נישט ווייזן נאר אונטערווענגס, אבער נישט וועט איך שטיי פאר א שעף. האב



אריגינעלער צעל אין דער טורמע

איך געוויזן אז איך בין אן אונגארישער בירגער, כתוב וחתום. ער האט דערקענט די שריפט פון דעם באכניער שעף וואס האט געהייסן שאהמבורג, קוקט ער אריין אין די פאפירן און זעט אז שאהמבורג האט עס מיר געגעבן, זאגט ער צו זיך: "שאהמבורג שאהמבורג, ווארום טוען זי זאלכע דומהייטן? ווארום גיבן זי די אידן זאלכע שריפטן?..."

דער וויצע, דער אסיסטענט זיינער, איז געווען א פוילישער קאמיסאר. איבעראל, אין אלע שטעט איז דער פארטרעטער פון שעף געווען א פאלאק, און דער שעף איז געווען א דייטש. מען האט מיך געלאזט שטיין ביים פוילישן פארטרעטער, און ער איז אוועק געגאנגען. זאגט מיר דער פאלאק: "איך וויל דיר זאגן אן עצה, זאלסט מודה זיין. יענע וואך האט מען געכאפט א איד מיט'ן נאמען ראזענוואסער, וועלכער האט אויך געהאט פאפירן פון באכניא, מען האט פון אים געריסן שטיקער ביז בלוט, און ער האט געמוזט אלעס דערציילן. דא וויל מען פון דיר גארנישט, נאר אז דו זאלסט זאגן וועלכער גוי האט דיך געוואלט אריבערפירן די גרעניץ". און ער זאגט מיר וויא גוטער פריינד: "זעה, א קויל וועסטו סיי ווי באקומען, נאכוואס דארפסטו ליידן צרות אז מען זאל דיך פייניגן? אין פינף מינוט וועט מען פארגעסן צו דו האסט געלעבט, נאכוואס ליידן צרות? זיי מודה, וויל אונטער זייער ריט וועסטו ממילא אלעס דערציילן. זאג אויס ווער איז דער גוי, און מען וועט דיר גארנישט טוען, נאר מען וועט דיך באלד שיסן". איך האב ביי מיר געטראכט: "אזוי לאנג זאל ער ווארטן ביז איך וועל אים דערציילן וועלכער גוי האט אונז געהאלפן..."



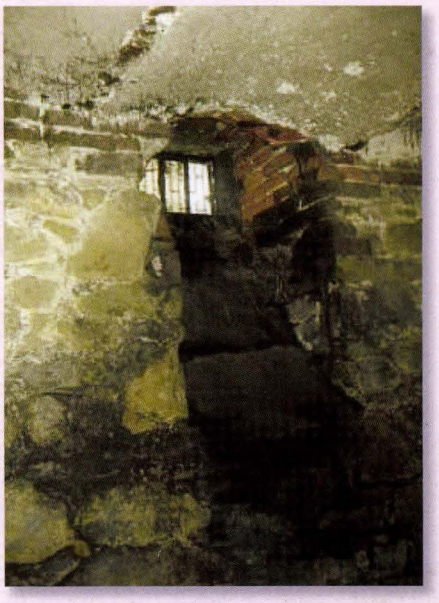
גרויסע טיר פארמאכט מיט אייזערנע שטאנגען

מען האט אונז צוגענומען דאס געלט צוזאמען מיט אלע זאכן, און מען האט אונז געוואלט צוטיילן. זאגט דער קליינטשיקער - איך האב נישט געוואוסט אז ער קען אזוי גוט פויליש, ער איז געווען א צוועלף-יעריג אינגל און איז נישט געגאנגען אין שקאלע - זאגט ער צום קאמיסאר: "גיב מיר מיט מיין טאטן צוזאמען". זאגט יענער: "ניין, מען טאר נישט. זיי וועלן יעדן איינעם באזונדער אויספרעגן צו דערציילן, און דו טארסט נישט זיין צוזאמען מיט דיין טאטן". זאגט ער אים: "וואס עס וועט זיין מיט מיין טאטן וועט זיין מיט מיר". אבער דער גוי וויל נישט הערן. פרעגט ער אים: "דו האסט א זון? אויב דיין זון וואלט דיך געבעטן, וואלסטו אים נישט צוליב געטוען? איך בין דאך נאר א קינד, האב רחמנות, לאז מיך זיין מיט מיין טאטן". וועט ער האט אים דאס געזאגט האט דאס אים באריט אין הארץ, ער

האט באקומען רחמנות און געזאגט: "גיי מיט דיין טאטן צוזאמען". מען האט אונז ביידע געפירט פרייטאג צונאכטס אין קרימינאל, און אונז ביידע האמיר פארשטאנען אז דאס איז אונזער לעצטע נאכט.

*

מיר זענען ביידע געזעסן אין בלויזן קאפ. האבן מיר גענומען דאס רעקל און ארויפגעלייגט אויפ'ן קאפ, אזוי ווי א טלית, און מיר זענען אזוי געזעסן. איך בין געזעסן און די רעיונות זענען געלאפן, מען קען דאס גארנישט איבערגעבן. כ'בין געזעסן און געטראכט: רבונו של עולם, צו איז דען מעגליך אז פון דעם גיהנם וועל איך בלייבן לעבן? און אויב וועל איך בלייבן לעבן, צו וועל איך זיין א מבין אויף דעם אויבערשטנ'ס חסדים? ווידער האב איך געטראכט: ווי קען איך בלייבן לעבן? מען האט דאך געטראפן א איד ביי די גרענץ מיט פאלשע פאפירן. אויב וועט ער נישט אנפרעגן ביים באכניער שעף, וועט ער מיך זיכער הרג'ענען. און אויב וועט ער יא פרעגן דעם שעף טעלעפאניש, וועט דער שעף זאגן אז עס הויבט זיך נישט אהן, ער האט קיינמאל נישט געהייסן פארן. אין דעם פאפיר איז געשטאנען אז ער האט מיך געהייסן פארן, און דאס וואלט געווען פאר אים א גרויסער בזיון, אז ער נעמט געלט און הייסט פארן, האב איך געוואוסט אז ער וועט הייסן מיך הרג'ענען. איך האב איינגעזען אז לויט'ן שכל הישר איז בדרך הטבע נישט דא קיין אופן אז מיר זאלן נישט געשאסן ווערן מארגן אינדערפרי, נאר מען וויל מיך פייניגן אויסצוזאגן ווער עס האט אונז געפירט אויף די גרענץ.



פענסטערל אין דער הויך פון דעם טורמע-צעל

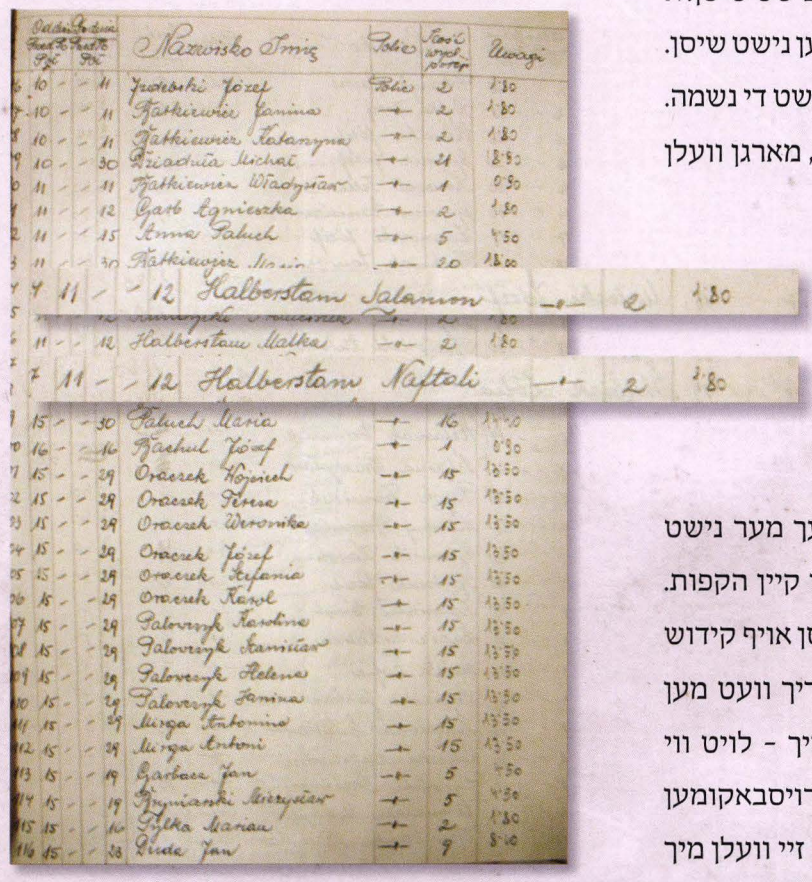
עס איז געווען פרייטאג צונאכטס. קודם האבן מיר געדאוונט מנחה און מעריב און מיר האבן געזונגען לכה דודי. עס פארשטייט זיך אז ווען מען זינגט לכה דודי דאס לעצטע מאל אויף די וועלט, האב איך מכוון געווען מיט'ן גאנצן אמת ווי ווייט מעגליך, מיט אלע חושים, און איך האב געבעטן: רבונו של עולם מיר וועלן דאך זיין קרבנות, זאלן מיר זיין קרבנות לרצון, און עס זאל זיין א כפרה פאר אלע עבירות. איך טראכט ביי מיר: דא זיצט דאס צוועלף יעריג קינד ביי מיר, ווייסט ער וואס עס וועט זיין מארגן, אדער נישט?

איך האב מחליט געווען, איך גיי מאכן קידוש. קידוש? אויף וואס? ווייַן האבן מיר נישט געהאט, און אויך נישט קיין חלות. אבער איך האב געהאט א שטיק ברויט אין דער טאש. האב איך אריינגעקלערט צו אויף א פרוסה מעג מען מאכן קידוש. און וואס איז מכח לחם משנה? איך האב מיך מיישב געווען, עס איז פיקוח נפש אז איך זאל מאכן קידוש. דא בין איך א איד פאר'ן אומקומען, און איך מוז זאגן 'מקדש השבת' לטובת מיין נשמה, און איך וועל מקבל זיין קדושת שבת. מיר האבן זיך געוואשן די הענט - דארט אין קרימינאל איז געווען א קווארט וואסער - און איך האב געמאכט קידוש אויף דעם כזית. נאכדעם האבן מיר געזונגען אלע זמירות, און מיר האבן געבענטשט ברכת המזון.

נאך די סעודה האב איך אריינגעקלערט, צו זאל איך דערציילן דאס קינד וואס עס וועט זיין, אדער נישט. אז מען וועט

מיך הרג'ענען, דאס האט ער געהערט. אבער איך האב אים געוואלט מעורר זיין. געווענליך וויל מען נישט מצער זיין א קינד, אז ער זאל נישט ווערן נערוועז, ער זאל נישט מורא האבן און ער וועט נישט קענען שלאפן. אבער יעצט האב איך געוואוסט אז ס'איז נישטא וואס מורא צו האבן אז ער וועט זיין נערוועז און נישט קענען שלאפן, דאס איז אונזער לעצטע נאכט. האב איך אנגעהויבן זאגן: "דו ווייסט, נפתל'טשע, איך וויל דיך עפעס בעטן, וועסט מיר צוליב טוען?" זאגט ער: "א. וואס דער טאטע וועט הייסן". זאג איך: "געדענק, זאלסט מיר צוליב טוען". זאגט ער: "יא".

זאג איך: "הער, זאלסט וויסן אז א איד קען מען נישט שיסן. א איד האט א נשמה פון כסא הכבוד. א נשמה קען מען נישט שיסן. מען קען שיסן דעם גוף וואס איז א לבוש, אבער נישט די נשמה. היינט בין איך דיין טאטע און דו ביסט מיין קינד, מארגן וועלן מיר ביידע זיין צוויי נשמות וואס מען האט געשאסן אויף קידוש השם. געדענקסט, יום טוב אינדערהיים איז געווען א דבר גדול, דאס טאנצן די הקפות שמחת תורה, אדער ווען מען האט געגומען מצה-וואסער און מען האט געזונגען 'ושאבתם מים בששון' מיט גרויס שמחה. אונז וועלן נעבעך מער נישט באקן קיין מצות, און מען וועט נישט מער מאכן קיין הקפות. איין זאך וועלן מיר טוען, מארגן וועלן זיי אונז שיסן אויף קידוש השם! וויל איך דיך בעטן, דו ביסט א קינד און דיך וועט מען נישט פייניגן, נאר מען וועט דיך שיסן. אבער מיך - לויט ווי דער גוי האט געזאגט - וועט מען פון מיר וועלן ארויסבאקומען ווער איז דער שמוגלער, און איך וועל נישט זאגן. זיי וועלן מיך פייניגן, און וועסט זען ווי מען שלאגט און דאס בלוט רינט, לאמיר דעמאלט ביידע שרייען בלויז 'שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד'! און מען דארף דאס טוען בשמחה. יעדע מצוה, ווי דאס טאנצן די הקפות, איז בשמחה, און ווען מען גייט אויף קידוש השם דארף מען אויך זיין בשמחה! זאלסט נישט קוקן אויף גארנישט. געדענק, האסט צוגעזאגט אז דו וועסט מיך פאלגן. איך בעט דיך אז דו זאלסט נישט ווייגען, נאר זאלסט זיין בשמחה, און מיר וועלן ביידע שרייען 'שמע ישראל'..."

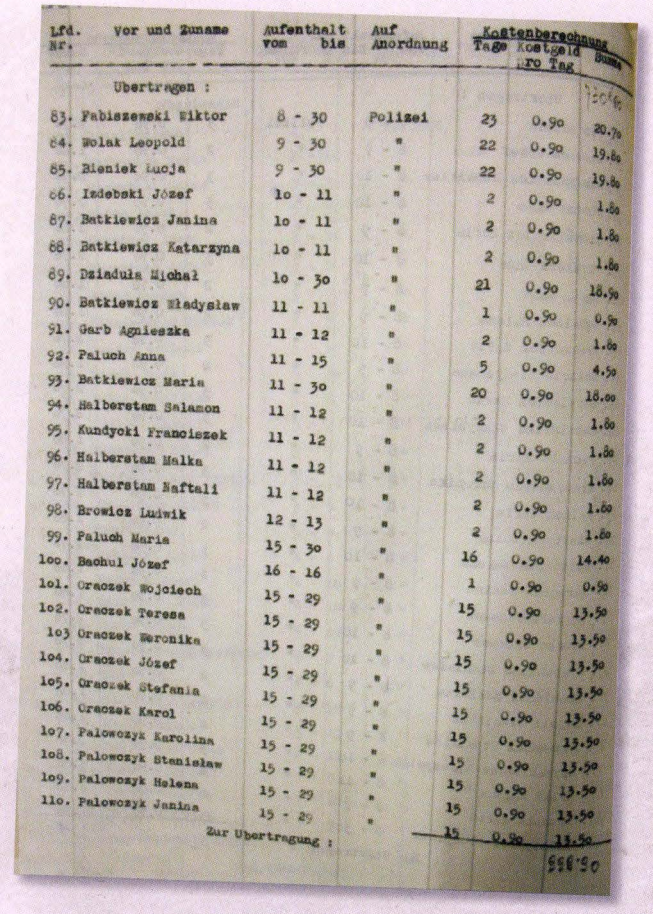


אריגינעלע רשימה פון ארעסטירטע, די דאטומס וועו זיי זענען געווען איינגעשפארט, און וויפיל עס האט אפגעקאסט. מען זעהט די נעמען פון רבינו זצ"ל ובנו אדמו"ר מהרנ"צ, מיט זייערע ארעבט-דאטומס יוני 11 און 12, און זייער קאסט, 80 (גראשן) יעדער איינער.

וועו איך האב דאס געזאגט האט ער אנגעהויבן צו ווייגען, און ער האט געזאגט: "איך וועל נישט קענען צוקוקן וואס מען טוט מיטן טאטן. איך וועל בעטן אז מען זאל מיך צוערשט שיסן. איך וועל נישט קענען קוקן..."

*

אינדערפרי זענען מיר אויפגעשטאנען - מיר זענען נישט געשלאפן, נאר געלעגן א גאנצע נאכט אויף א האלצערנעם ברעט - איך האב געזען אין דעם פענסטער פון קרימינאל אין דער הויך אז די זון הייבט אהן שיינען. כ'האב נישט געוואוסט וועז זיי וועלן קומען, האב איך געקלערט קודם זאלן מיר דאוועננען. מיר האבן זיך געוואשן די הענט און מיר האבן געדאוונט דאס גאנצע שבת'דיגע דאוועננען.



Lfd. Nr.	Vor und Zuname	Aufenthalt vom	bis	Auf Anordnung	Kostenberechnung Tage	Kostgeld pro Tag	Betrag
	Übertragen :						1206.70
83.	Fabiszewski Viktor	8	30	Polizei	23	0.90	20.70
84.	Wolak Leopold	9	30	"	22	0.90	19.80
85.	Bieniek Lucja	9	30	"	22	0.90	19.80
86.	Izdebski Józef	10	11	"	2	0.90	1.80
87.	Batkiewicz Janina	10	11	"	2	0.90	1.80
88.	Batkiewicz Katarzyna	10	11	"	2	0.90	1.80
89.	Dziaduik Michał	10	30	"	21	0.90	18.90
90.	Batkiewicz Władysław	11	11	"	1	0.90	0.90
91.	Garb Agnieszka	11	12	"	2	0.90	1.80
92.	Paluch Anna	11	15	"	5	0.90	4.50
93.	Batkiewicz Maria	11	30	"	20	0.90	18.00
94.	Halberstam Salamon	11	12	"	2	0.90	1.80
95.	Kundycki Franciszek	11	12	"	2	0.90	1.80
96.	Halberstam Malka	11	12	"	2	0.90	1.80
97.	Halberstam Naftali	11	12	"	2	0.90	1.80
98.	Browicz Ludwik	12	13	"	2	0.90	1.80
99.	Paluch Maria	15	30	"	2	0.90	1.80
100.	Bachul Józef	16	16	"	16	0.90	14.40
101.	Oraczek Wojciech	15	29	"	1	0.90	0.90
102.	Oraczek Teresa	15	29	"	15	0.90	13.50
103	Oraczek Weronika	15	29	"	15	0.90	13.50
104.	Oraczek Józef	15	29	"	15	0.90	13.50
105.	Oraczek Stefania	15	29	"	15	0.90	13.50
106.	Oraczek Karol	15	29	"	15	0.90	13.50
107.	Palowczyk Karolina	15	29	"	15	0.90	13.50
108.	Palowczyk Stanisław	15	29	"	15	0.90	13.50
109.	Palowczyk Helena	15	29	"	15	0.90	13.50
110.	Palowczyk Janina	15	29	"	15	0.90	13.50
	Zur Übertragung :				15	0.90	13.50
							1356.00

די זעלבע רשימה כנ"ל, קלאר איבער געטייפט

עס איז געווארן זייגער ניין, און מיר האבן געהערט ווי מען קלאפט. א זעלנער האט אונז געפירט פון פארנט און ער איז אונז נאכגעגאנגען מיט געווער פון אונטן. מיר האבן נישט געוואוסט צו ער גייט באלד שיסן אדער נישט, און ער האט אונז געפירט צום אפיס פון די געסטאפא. איז געקומען דער פוילישער קאמיסאר און ער האט מיר געזאגט: "דו האסט גליק, דער שעף איז אויפגעשטאנען אין א גוטן הומאר, ער איז אן אנדערער מענטש" - איך האב נישט געוואוסט וואס ער רעדט צו מיר, וואס ער מיינט - און ער האט אונז אריינגעפירט צו דעם שעף. מיר זענען אריינגעקומען, און ער זיצט.

דער שעף, וואס ביינאכט האט ער געשריגן "פארפלוכטעטע יודן" האט מיר אצינד געזאגט: "זי זינט אַוואָל אונגארישער שטאַטסבירגער, אבער זי קענען ניקס הערקומען - היר איז די גרענצע-פלאץ". עס איז אמת אז איך בין אן אונגארישער שטאטס-בירגער, אבער איך האב נישט געטארט אהערקומען, ווייל דא איז א גרעניץ-פלאץ. זאג איך: "הער שעף, איך האַב ניכט געוואוסט". זאגט ער: "זי מוזן שטראַפע בעצאַהלן".

ווען איך האב געהערט די ווערטער "שטראפע בעצאהלן" האב איך איינגעזען אז איך גיי בלייבן לעבן, ווייל אויב מען ווען מיך שיסן איז נישט שייך אז איך וועל באצאלן. זאגט דער שעף ווייטער: "וויפיל געלט האַבן זי?", האב איך געענטפערט אז מען האט מיר אלעס צוגענומען. פרעגט ער: "וויפיל האבן זי געהאט?", האב איך געענטפערט: "זעקס הונדערט זלאטעס". זאגט ער: "דאַס איזט צו וועהניג - טויזנט זלאטעס!". האב איך אים געזאגט, אז כ'וועל נאכשיקן דאס געלט. נעמט ער ארויס א פאפיר-שיין און שרייבט: "די אונגארישע שטאטס-בירגער סאלאמאן האלבערשטאם און נאפטאלי האלבערשטאם מוזן

זיך אומקערן קיין באכניא" און ער האט מיר געגעבן דעם פאפיר. ער האט אונז געפירט שבת אינדערפרי אין זיין אויטא ביז צו די באן, ער האט אונז געקויפט קארטן און אונז אריינגעזעצט אין די באן. ער האט מורא געהאט אז מיר וועלן אראפגיין מיט איין סטאציע ווייטער, האט ער אונז אנגעזאגט אז מיר זאלן נישט דערוואגן אראפצוגיין פאר באכניא.

איך האב נישט פארשטאנען וואס דא איז געשען. פארוואס איז ער אזוי ווייך געווארן? ער האט געוואלט שיסן און פיניגן, און אצינד לאזט ער אונז צוריקפארן?...

*

אויפ'ן וועג פארט מען אדורך די גאנצע געגנט, און אין קאלווואריע קומט ארויף א שוץ פאליציי, א דייטש, און ער דערקענט אז מיין נפתלי איז א אידיש קינד. מיך האט מען נישט דערקענט, ווייל, מ'שטיינס געזאגט, האב איך אויסגעזען ווי אן עכטער גוי, נאר אים האט מען דערקענט. ער גייט צו און גיט אים א נעם. נפתלי האט נישט געקוקט אויף מיר, ווייל ער האט מיך נישט געוואלט מסר'ן, מ'האט אזוי אויסגעלערנט די קינדער, אז מ'נעמט איינעם זאל מען נישט קוקן, ווייל טאמער קוקט מען אויף יענעם, קוקט ער אויף וועמען מען קוקט, און ער נעמט שוין יענעם אויך.

אזוי ווי איך זעה אז ער לאזט זיך פירן, גיי איך צו צום אפיציר און איך זאג אים: "'איך בין דער פאַטער פון דאַס קינד'. זאגט ער: "ביזטו אויך א יאָדע?", זאג איך: "יאַ וואָר, אבער איך בין אן אויסלענדער", און איך האב אים געפרואווט צו ווייזן מיינע באכניע פאפירן. זאגט ער: "דאס איז גארנישט ווערט! איך קען שוין די באכניער שריפטן". ער דערציילט מיר דערביי, אז נעכטן ביינאכט האט ער געכאפט א גאנצע משפחה אויף דער באן, מיט אזעלכע שריפטן, ער האט זיי געקייטלט און געפירט קיין קראקא צו דער הויפט געסטאפא. "יעצט – זאגט ער - וועט זיין דיין גורל אזוי ווי זייערס, איך נעם דיך קיין קראקא". איך האב אים אבער געוויזן דעם דאקומענט וואס דער שעף פון ניימארק האט מיר געשריבן, אז איך מוז צוריק גיין קיין באכניא, און ער האט אונז געלאזט ווייטער פארן.

אצינד בין איך געוואויר געווארן אז זיי זענען אין ארעסט. האב איך געקלערט, אפשר האב איך געדארפט בלייבן לעבן, כדי איך זאל זיי ראטעווען.

*

איך בין אנגעקומען קיין באכניא. ווי איך קום אזוי צו גיין, טרעפט מיך לייב יואל לעווענברוין (הי"ד)[3], יוסף הערשנ'ס א ברידער, ער איז געווען פון די 'יודענראט' אין באכניא, און ער געט א שריי אויס צו מיר: "ברוך מתיר אסורים!". איך האב נישט געוואוסט צי ער ווייסט וואס עס האט פאסירט, עס האט דאך קיינער נישט געוואוסט אז איך בין אוועקגעפארן, ווייל איך בין געפארן פון אויסער'ן געטא. פרעג איך: "וואס רעדסטו?", זאגט ער: "מען האט דאך אייך ארעסטירט אין ניימארק".

3 ר' לייב יואל הי"ד איז געווען פון די חשוב'סטע באבוב'ער יונגעלייט אין באכניא, און ראש הקהל פון שטיבל. ער איז אויך געווען דער 'גבאי' ביים מנין פון רבינו זצ"ל אין געטא. עס האט דערציילט אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל, אז ער געדענקט ווי יעדן שבת אינדערפרי פלעגט ר' לייב יואל אריינקומען צום טאטן, ביידע האבן צוזאמען געטרינקען קאווע, און זיך איבערגעשמועסט ווי אזוי מען זאל איינטיילן די כיבודים און די עליות. זיין ברודער, ר' יוסף הערש ע"ה, האט זיך געראטעוועט קיין אמעריקא הארט פאר'ן קריג, און ווען רבינו זצ"ל איז אהערגעקומען, אדר תש"ו, איז ער געווען פון די ערשטע און געציילטע אנשי בריתו, וואס זענען געשטאנען לימין קדשו בלב ונפש.

פרעג איך: "פון וואנעט ווייסטו?", זאגט ער: "שלמה שטרויך האט מיר דערציילט", און ער דערציילט מיר וואס ס'איז געשען.

יענעם טאג, אכט אזייגער אינדערפרי, האט דער שעף פון געסטאפא אין ניימארק טעלעפאנירט דעם שעף פון די געסטאפא אין באכניא, און ער האט געוואלט פרעגן צו סאלאמאן האלבערשטאם'ס בריוו פון דעם געסטאפא-שעף און זיין אונגארישער פאס זענען טאקע אמת - אין אמת'ן איז אלעס געווען מזויף - האט דער אויבערשטער געהאלפן אז דער געסטאפא-שעף פון באכניא איז נאך נישט דארט געווען, נאר עס איז געווען דער פוילישער וויצע-שעף. עס איז געווען אין באכניא א איד, א מייסטער פון מאטראצן, וועלכער האט געמאכט מאטראצן פאר די ארמיי און פאר שפיטעלער, ער האט געהייסן שלמה שטרויך. אזוי ווי דער פוילישער קאמיסאר פון די פאליציי (-דער דערמאנטער וויצע-שעף) איז געווען זיינס א היימישער מענטש, איז ער געווען א שתדלן ביי די פוילישע פאליציי און האט ארויסגענומען אידן פון תפיסה, האט ער געוואלט קומען צו דעם פוילישן קאמיסאר אייידער דער דייטשער שעף וועט אנקומען. איז ער געקומען דעמאלט שבת אינדערפרי אכט אזייגער און איז געזעסן מיט דעם פוילישן וויצע-שעף, קאנארסקי. (איך אליין האב זיך א סאך מאל באנוצט מיט שלמה'ן, און דורך אים באפרייט פילע אידן פון תפיסה, דורך ברענגען גרויסע סומעס דאלארן פאר דעם פוילישן באאמטער).



הרה"ח ר' לייב יואל לעווענברוין ה"ד (לינקס) מיט זיין ברודער הרה"ח ר' יוסף הערש ע"ה.

הערט שלמה ווי דער וויצע-שעף נעמט דעם טעלעפאן און זאגט "סאלאמאן האלבערשטאם", און ער שרייבט דאס אראפ. זיצט שלמה און פרעגט: "וואס איז מיט סאלאמאן האלבערשטאם?" ענטפערט דער וויצע-שעף: "מען האט געכאפט דעם איד ביי די גרענץ, און מען גייט אים שיסן". זאגט שלמה: "וואס? סאלאמאן האלבערשטאם גייט מען שיסן? דאס איז מיין ראבין!..." זאגט דער קאמיסאר: "איך קען גארנישט העלפן. ער האט געוואלט דורכשווארצן די גרענץ, מען האט אים געכאפט און מען גייט אים שיסן". שרייט שלמה: "קאנארסקי, אים טאר מען נישט שיסן!" זאגט ער: "וואס קען איך טוען?" ענטפערט שלמה: "קאנארסקי, דו ווייסט דאך אז איך געב דיר כסדר געלטער, שווערע טויזנטער. אויב דו ווילסט פאר סאלאמאן האלבערשטאם 10,000 דאלער באקומסט דו עס זאפארט. יעדער וועט דיר געבן גאלד און וואס דו ווילסט, נאר ראטעווע דעם האלבערשטאם". שרייט דער גוי: "איך וועל נישט אוועק געבן מיין קאפ פאר אן אנדערן. זיי וועלן מיך דאך שיסן".

ווערט שלמה אויפגערעגט און שרייט: "הער, קאנארסקי, דו האסט געטוען א סך עבירות. דו נעמסט כסדר גאלד און דאלארן און אלע מיני חפצים וואס איך געב דיר כדי צו ראטעווען אידן. הער מיך אויס, אויב וועט סאלאמאן האלבערשטאם

לעבן, וועסטו לעבן און איך וועל לעבן. אויב אבער דו וועסט אים נישט ראטעוונען, וועט סאלאמאן האלבערשטאם נישט לעבן, דו וועסט נישט לעבן און איך וועל נישט לעבן! איך גיי ארויס און כ'וועל דערציילן אלע מעשיות וואס איך ווייס אויף דיר. דו האסט צוויי ברירות, אויב דו ווילסט לעבן, ראטעוועט סאלאמאן האלבערשטאם!".

כאפט זיך דער גוי ביים קאפ און זאגט: "וואס ווילסטו פון מיר? וואס קען איך טוען?" זאגט שלמה: "שוין זאלסטו צוריק רופן קיין ניימארק!". זאגט קאנארסקי: "איך האב מורא אז דערווייל וועט דער שעף אנקומען". זאגט שלמה: "איך גיי ארויס זען צו דער שעף קומט, און דערווייל ענטפער זיי אז אלעס איז לעגאל ביי האלבערשטאם". דער פאלאק האט צוריק געפרופן דעם ניימארקער שעף, און האט אים געזאגט: "יא, סאלאמאן האלבערשטאם איז טאקע אן אונגארישער שטאאטס-בירגער". פרעגט דער ניימארקער שעף: "וואס זאל איך מיט אים טוען?" ענטפערט קאנארסקי: "שיק אים צוריק קיין באכניא". און אזוי האט ער געטוען.

די חסדים ווי אזוי דאס האט זיך אלעס געפירט. פונקט ווען מען גייט אונז שיסן, שיקט דער אויבערשטער א איד אריין אין אפיס, שלמה שטרויך זיצט אין אפיס און הערט מיין נאמען... און ווען דער קאמיסאר אין באכניא שפעטיגט מיט נאך צוויי מינוט, און ער מעלדט דעם שעף וועגן מיין ארעסט, הייסט ער זאפארט דעם צווייטן שעף אז מ'זאל אונז חלילה שיסן. ס'איז נישט משיג צו זיין, ווי אזוי דער אייבערשטער שיקט שלוחים...

עד כאן דער שמועס פון רבינו זצ"ל.

טייערע אבדות

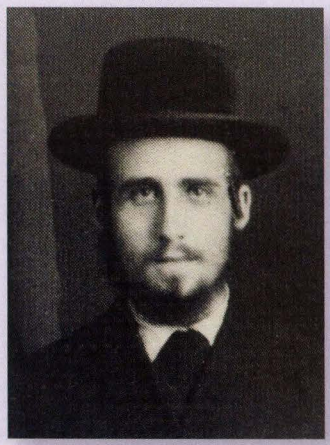
צוזאמען מיט'ן געלט, האבן די רשעים ימ"ש אויך צוגענומען ביי רבינו זצ"ל טייערע הייליגע חפצים, דערונטער דעם שטעקן פון הרה"ק מרן בעל דברי חיים זי"ע, וואס רביה"ק בעל קדושת ציון זצ"ל הי"ד פלעגט נעמען צו די חופות פון די קינדער, תפלין פון כתי"ק הרה"ק רבי משה סופר מפשעווארסק זי"ע, תפלין פון זיין זיידן רבינו הרה"ק מוהר"ש זצוק"ל, און די כתבים פון ספר 'דמשק אליעזר' פון הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע (זעה 'פעולת צדיקן לחיים' ח"א פרק ג', 'חפצים לשמירה').

רבינו זצ"ל דריקט אויס זיין שטארקן ווייטאג אויף די אבדות, אין די הסכמה צום ספר 'דמשק אליעזר', ליקוט ד"ת פון רבי'ן רבי אליעזר'ל הנ"ל (מלוקט ע"י הרה"ג ר' נחום מאיר געראמאן שליט"א, ר"מ במתיבתא עץ חיים ד'באבוב), געשריבן ע"י בנו יבלח"ט כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, בזה"ל:

זכור אזכרה ואהמי', תתעטף רוחי סלה בהעלותי על לבבי את שני הכרכים הקדושים כתב-יד "דמשק אליעזר" על התורה ועל המועדים, מנובלות חכמה של מעכ"ק זקננו קדוש ד' מכובד מדזיקוב זצ"ל, שהיו ספונים מכל הון יקר בבית גנזיו של כ"ק אאמו"ר זצוק"ל הי"ד, מנחלת אבותיו

כ"ק אא"ז הגה"ק מהר"ש זצוק"ל, שקבלם מורשה מאמו הצדיקת מרת בילא ע"ה, כל כבודה בת מלך מרן מדזיקוב זצוק"ל, והיו לומדים ומעיינים בכתבי הקודש הללו בעתים ידועים וזמנים נעלים מיוחדים. ודכירנא שהי' כ"ק אאמו"ר זצ"ל מספר איך שאביו הק' זצ"ל הי' מדבר בהתפעלות עצומה מנפלאות תורתו ועומק חכמתו בספרו הקדוש, בי' גלא עמיקתא ומסתרתא בהדי כבשי דרחמנא, ויצאו כברק חצי רעיונותיו ורמזי סודותיו לדבר גבוהה בדרושי ח"ן וחסידות כחד מספרי צדיקי קמאי דקמאי מתלמידי בעש"ט הק' זלה"ה זי"ע.

ובעונותינו כי רבו חסרנו כל אלה, ואבדנו חמדה יקרה ואור מופלא רום מעלה זו בימי המלחמה והחורבן הנורא. כי כשגלינו מביתנו בק"ק באבוב בשלהי שנת תרצ"ט לפ"ק, לקחתי עמי את השני כרכים הנ"ל, ועוד כת"י וחפצים קדושי יקרי ערך מאבותינו ורבותינו הק' מוסדי דור ודור זי"ע, ובכל לב נצרתי ושמרתי עליהם כעל בבת עיני בכל המסעות והטלטולים, במנוסת חרב ובהחבא מפני חמת המציק, קרוב לשלש שנים, עד שנתפסתי ע"י הרשעים הגרמנים ימ"ש בעיר נוימארק בעש"ק (בהעלותך) [נשא] שנת תש"ג לפ"ק. ובלבבי מכות אש עת אזכור איך שודדנו באותו יום מר ונמהר כשלקחו מאתנו את כל מחמודינו וסגולת מורשת אבותינו הק' עם שאר כתבי הקודש, וי וחבל על הני שפירין קדישין דאבדין ולא משתכחין.



הבחור ראובן איינהארן הי"ד

אויסער די 'דזיקובער כתבים', האט מען אויך בארויבט רבינו זצ"ל דעם גרויסן פנקס מיט 700 ד"ת פון רביה"ק בעל קדושת ציון, וואס עס האט געשריבן הבחור הנפלא ראובן איינהארן הי"ד, בשנת ת"ש, און עס איבערגעגעבן א מתנה פאר רביה"ק הי"ד אין לעמבערג (זעה 'פעולת צדיק לחיים' ח"א פ"ד 'א מתנה אויף שבועות'). אויך דאס האט רבינו זצ"ל געהיטן 'כעל בבת עינו' ביז צום יענעם אומגליקליכן טאג, וועו מען האט עס פון אים צוגעגנומען, למורת רוחו הטהור.

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א האט געריעדט וועגן דעם בשולחן הטהור ליל ג' דחוהמ"פ תשס"ה, געדרוקט אין קובץ אמרי קודש בזה"ל:

כשהוציא לאור הרה"ג ר' נחום מאיר געראמן שליט"א ספר דמשק אליעזר, קרא אותי כ"ק אאמו"ר זצ"ל לכתוב הסכמה בשמו, וסיפר לי כי הי' מונח באוצרו של אביו כ"ק מוהרב"צ זצ"ל הי"ד

שני כרכים, כת"י עה"ת ומועדים, מתורתו של כ"ק זקנינו מדזיקוב זצ"ל, שהי' נקוב בשם "דמשק אליעזר", והי' רגיל לעיין בכתבי קודש הללו בעתים מיוחדים, כגון לפני הדלקת נר חנוכה, ועוד זמנים נעלים וגבוהים. וכן אביו כ"ק זקיני מוהר"ש מבאבוב זצ"ל הי' לומד ומעיין בתוך כתבים הללו לפני הדלקת נר חנוכה ושאר זמנים ידועים.

והמשיך אז כ"ק אבי זצ"ל לספר בהתרגשות עצומה, כי בעת אשר פרצה מלחמת עולם השני', בשלהי שנת תרצ"ט לפ"ק, והיו מוכרחים לברוח מעיר באבוב וכו' קיבל אז כמה חפצים שלקח עמו באורך כל הדרך, וביניהם הי' מקלו של כ"ק מרן מצאנז זצ"ל, אשר כ"ק אא"ז מוהרב"צ זצ"ל הי' רגיל לילך בו בשעת החופה בנישואי בניו ובנותיו גם לקח עמו התפילין של כ"ק אביו זצ"ל הי"ד מכתי"ק הרה"ק מוה"ר משה מפשעווארסק זצ"ל [שלא הניחם בקביעות, רק לעתים רחוקות מאוד], וגם הי' עמו התפילין שלו שנשאר מירושת כ"ק מרן מוהר"ש זצ"ל, ועוד כמה חפצים מצדיקים, וגם את שני הכרכים דמשק אליעזר הנ"ל.

בשנת ת"ש לפ"ק כשהי' כ"ק אאמו"ר זצ"ל בלעמבערג, שלח פנקס גדול פנוי אל הב' המופלג ראובן איינהארן הי"ד מקראקא, שיכתוב בו כל המאמרים של כ"ק אביו הקדוש זצ"ל המונחים בזכרונו. לאחר תקופה קצרה הביא בחזרה את הפנקס, והי' מכיל בתוכו שבע מאות מאמרים [כמנין אותה שנה שנת ת"ש] מדברי תורתו של כ"ק מרן זקיני זצ"ל שזכר בעל פה. וגם חיבור הלז לא זזה מתוך ידיו של כ"ק אאמו"ר זצ"ל במשך ימי גלותו.

בשנת תש"ג לפ"ק כשהכין כ"ק אאמו"ר זצ"ל את עצמו לברוח ממדינת פולין, לקח עמו החפצים הללו בתרמילו, שהי' שומר עליהם כל הזמן כמו בבת עינו, ולא הסיח דעתו מהם כמו שיהודי כשר אינו מסיח דעתו בעת שמלובש בתפילין, עד ערב שבת קודש פ' (בהעלותך) [נשא], שנאסר ע"י הרשעים הגרמנים ימ"ש בעיר ניימארק יחד עם כ"ק אחי זצ"ל, שדנו אותם למיתה רח"ל, וברגע האחרון ניצלו בדרך נס כידוע, ואז שדדו ממנו את תרמילו עם כל מה שהי' מונח בתוכו. כ"ק אבי זצ"ל האריך בנועם שיחו בגעגועים והשתוקקות לחפצים הקדושים הללו, וכן תמיד כשהי' מדבר אודות חפצים הקדושים הללו הי' מתמרמר מאוד על האבידה שאין לה תמורה.

כשכתבתי אז את מכתב ההסכמה בשמו של כ"ק אאמו"ר זצ"ל, צוה אותי לכתוב כמה לשונות וביטויים, כגון שאמר לי לכתוב על הרה"ק הרבי ר' אליעזר'ל זצ"ל התואר "אור צח ומצוחצח", ועוד כמה לשונות. ובנוגע לאבדון החפצים הקדושים הנ"ל, אמר לכתוב בזה הלשון, "ובלבבי מכות אש עת אזכור איך שודדנו באותו יום מר ונמהר כשלקחו מאתנו את כל מחמדינו וסגולת מורשת אבותינו

הק' עם שאר כתבי קודש, וי וחבל על הני שפירין קדישין דאבדין ולא משתכחין". ומזה נראה קצת כמה הי' מתגעגע בתשוקה נפלאה לחפצים הללו.



הרה"ח ר' נפתלי עהרנבערג ע"ה
אלס בחור

אינטערעסאנט צו ברענגען וואס עס שרייבט הרה"ח ר' נפתלי עהרנבערג ע"ה (אלה אזכרה ח"א עמוד 169), אז אויך ער האט איבערגעגעבן אין באכניער געטא צוויי פנקסים מיט חידושי תורה פון רביה"ק הי"ד פאר בנו רבינו זצ"ל, איידער מען האט אים פארנומען פון דארט צום לאגער, וז"ל:

כותב הטורים האלה, כאשר נלקח בחבורת מאה יהודים מן הגיטו שבעיר בוכניה תחת שמירת הגיסטפו, ביקש את השומר שילווהו לבית אשר בו התחבא בנו (של מרן הקדושת ציון) ר"ש האדמו"ר הנוכחי (רבינו זצ"ל). בעינים זולגות דמעות מסרתי לו שני פנקסים ממאמריו, והוא גנזם, וברכני אז להנצל מחבלי משיח, ושנזכה להתראות. הפנקסים לא נמצאו אחר המלחמה וחבל על דאבדין.

*

די שמחה איז אבער געווען ווייט פון זיין בשלימות, וויסנדיג אז די מאמע און די שוויגער, צוזאמען מיט די רביצין און די קינדער, שמאכטן אין די תפיסה פון דער געסטאפא אין קראקא, וואו יעדן טאג איז א סכנה פאר זייער לעבן. רבינו זצ"ל האט זיך באלד אריינגעווארפן אין די ארבעט, און געפרואווט אנצואווענדן די בעסטע השתדלות זיי צו באפרייען.

ר' אליעזר לאנדא, דער גרויסער שתדלן פון באכניא און קראקא, איז שוין אנטלאפן קיין אונגארן, אבער איידער זיין אנטלויפן האט ער געהאט אנגעווויזן פאר רבינו שליט"א אויף א געוויסן דייטשער איד, וועלכער האט א השפעה ביי די הויפט געסטאפא פירער אין קראקא (היינריך און קונדא ימ"ש), און צוגעלייגט אז דער נדבן ר' שמואל ווייץ קען זיך גוט מיט יענעם איד, און קען ביי אים פויעלן צו אינטערוועניגרן בעת צרה.

רבינו זצ"ל האט זיך געוואנדן צו יענעם ר' שמואל ווייץ, וועלכער האט אים טאקע פארגעשטעלט פאר דעם שתדלן, און נאך גרויסע מיה, זעלבסט פארשטענדליך אונטערגעבעט מיט נישט קיין קליינעם 'פדיון נפש', איז ב"ה געלונגען צו באפרייען די אלע פינף נפשות, און זיי צוריק ברענגען אהיים.

דער נס איז געווען - פלעגט רבינו זצ"ל צו זאגן - אז מען האט זיי נישט געשאסן באלד ביים כאפן, ווי מען האט א סך מאל געטוען, נאר זיי אריינגעווארפן אין תפיסה, פון וואו זיי האבן עוועקענטועל געקענט ארויס גיין לעבעדיגערהייט.

א צווייטער פרואוו

באלד נאכ'ן צוריק געשיקט ווערן קיין באכניא, האט רבינו זצ"ל אנגעהויבן צו טוען פרישע פעולות צו קענען אנטלויפן קיין אונגארן, ער מיט די גאנצע משפחה, און אויב נישט אלע צוזאמען, זאל עס זיין אויף אן אופן פון 'עדר עדר לבדו' - גרופנווייז, אדער אפילו איינציגווייז.

הערנדיג אז צווי עשירים, וויטמאן און זילבער, גרייטן זיך צו מאכן דעם פליטים-וועג, האט ער זיך געוואנדן צו זיי מיט א בקשה זיי זאלן מיטנעמען מיט זיך זיין צוועלף יעריג אינגל, נפתל'טשע. זיי האבן נישט געוואלט מסכים זיין, זאגנדיג אז דער גאנצער סמך פון זייער פארן איז אויף פאלשע ארבייטס-פאפירן, אז זיי דארפן מכלומר'שט זיין אויף אן ארט, צו ערלעדיגן ארבייטס-פליכטן פאר די דייטשן, און אויב מען וועט טרעפן מיט זיי א קינד, וועט דאס דאך זיין דער בעסטער באווייז אז זיי זענען שווינדלערס, ווייל ווער נעמט מיט א קינד אויף אן ארבייטס-רייזע? אויסער דעם - האבן זיי געטענה'ט - קען דאך א צוועלף יעריג קינד זיך נישט באהערשן, און ווי נאר מען וועט אים אנפאנגען צו פארשן, מיט געוואלד-טאטן, וועט ער באלד צוזאמענברעכן און דערציילן דעם גאנצן אמת.

האט זיי רבינו זצ"ל געענטפערט אז אדרבה, אין זכות וואס זיי וועלן מיטנעמען מיט זיך א בנן של קדושים, אן אייניקל פון הייליגן צאנזער רב זצ"ל, וועלן זיי ווערן אפגעהיטן פון יעדן מכשול אויפ'ן וועג. און דאס וואס זיי האבן מורא אז דאס קינד וועט זיך פאררעדן, מאכן זיי א טעות, ווייל זיי קענען נישט די נאטור פון דעם אויסגעפרואווטן קינד, אז נישטא קיין מיטל אין דער וועלט אים צו צווינגען אויסצוזאגן סודות וואס ער טאר נישט. די ווערטער האבן געמאכט אויף זיי אן איינדרוק, און זיי האבן באוויליגט מיטצונעמען דאס קינד.

רבינו זצ"ל האט זיך געזעגנט פון זיין קינד, זאגנדיג אז מעגליך דאס ער וועט זיין דער איינציגער לעבן געבליבענער פון די משפחה, דארף ער שפירן א גרויס אחריות אנצוהאלטן דעם דרך אבותיו, און זיך אויפפירן ווי עס פאסט פאר א קינד פון אזעלכע הייליגע זיידעס.

ליידער זענען זיי געכאפט געווארן אויפ'ן וועג, און געזומען געווארן אויף אויספארשונג, אויף דער געסטאפא אין קראקא. מען האט זיי געפייניגט מיט די אכזריות'דיגע נאצישע מעטאדן, זיי זאלן זאגן ווער עס העלפט זיי צו אנטלויפן, אבער זיי האבן זיך געהאלטן פעסט ביי זייער טענה, דאס זיי פארן אויף אן ארבייטס-מיסיע, און זענען נישט קיין אנטלויפערס.

זיעענדיג זייער הארט-נעקיגקייט, האבן די פארשער זיך גענומען צום קליינעם, דער צוועלף יעריג אינגל, פארשטייענדיג אז ער וועט שנעל אלעס דערציילן. אבער דא האבן זיי אנגעטראפן - צו זייער שטוינונג - א פעלזן-פעסטן קינד, וואס האט אלעס געליטן, און זיך גארנישט געביטן. ער האט געזאגט איינמאל און ווידעראמאל אז ער ווייסט פון גארנישט.

אט די פעסטע שטעלונג פונעם קינד האט זיי באוואויגן צו גלייבן אז די מעשה מיט אן ארבייטס-רייזע איז ווער, ווייל א קינד - האבן זיי געזאגט - קען נישט אויסהאלטן אזעלכע יסורים, און נישט דערציילן וואס ער ווייסט, מוז זיין אז דאס איז טאקע דער אמת. האט מען זיי דעריבער נישט געשאסן, נאר ארייגעשליידערט אין תפיסה. אזוי זענען ביידע דערוואקסענע

געווארן געריעטעט פון זיכערן טויט, אין זכות פון דעם קליינעם אינגל.

ווי רבינו זצ"ל האט געהערט אז זיין זון זיצט אין טורמע, האט ער ווידעראמאל אנגעוואנדן השתדלות. דאס מאל איז עס געווען די שוועסטער פון ר' אליעזר לאנדא ע"ה, וועלכע האט איבערגענומען א סך פון זיינע הצלה פונקציעס (זי איז ניצול געווארן, און שפעטער געווען די רביצין פון דעם אזעראוו'ער רבין בעל 'אש דת' זצ"ל). נאך דער ריכטיגער אינטערוועניע איז אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל ארויס פון טורמע, און צוריק געקומען קיין באכניא.



רבינו זצ"ל צוזאמען מיט דעם אוזרוב'ער רבי'ן זצ"ל, ביי די חנוכת הבית פון קרית באבוב, שנת תשכ"ד

ימיטו עליהם גחלים

נישט קוקנדיג אויף די דורכפעלער, האבן די פלענער פון אנטלויפן נישט געטארט אפגעשטעלט ווערן, ווייל ווי סכנה'דיג דאס אנטלויפן זאל נישט זיין, איז דאס לעבן אין באכניא געווען נאך מער איינגעשטעלט. הערנדיג כסדר פון סיסטעמאטישע אויסזידלונגען פון גאנצע שטעט, אויפלעזנדיג גרויסע און קליינע געטאס, און פירנדיג די גאנצע באפעלקערונג צום פארגאזן און פארברענען רח"ל, האט מען געווואוסט אז דאס לעבן דא איז נאר אויף געבארגטע צייט, און דאס איינציגע מיטל צו בלייבן לעבן איז דער פרואוו צו אנטלויפן.

דאס עצם אריבער גיין די גרענץ - ווי שווער און איינגעשטעלט עס איז געווען - איז נישט געווען פארבונדן מיט אזויפיל סכנה, ווי דאס גרייכן צו דער גרענץ. די דייטשן ימ"ש זענען געקומען דערויף, אז אידן לויפן צו דער גרענץ, מיט פאלשע דאקומענטן אין די הענט, און האבן זיך דעריבער געדרייט אויף אלע באן סטאציעס, ארויף אויף אלע וואגאנען, געזוכט און געפונען אידן יעדן טאג, וועמען זיי האבן געשאסן אדער איינגעזעצט אין תפיסה.

זענען מענטשן אריבער צו נוצן דעם מיטל פון טראקס. מען האט געדינגען גוים, וועלכע האבן פאר גוט געלט באוויליגט צו באהאלטן אידן אין זייערע לאסט-אויטאס, צווישן די סחורה וואס זיי האבן געטראגן, און אזוי ארויס פירן צו דער גרענץ. עס האט אבער נישט געזומען לאנג, און די דייטשן האבן דאס אויך דערשמעקט, און געזומען רעווידירן יעדן אויטא וואס איז געפארן אין יענער ריכטונג. זיי האבן זעהר אפט אנטפלעקט די באהאלטענע מענטשן, און זיי דערשאסן. עס איז געקומען צו א מצב וואס נישט די באן און נישט דער אויטא איז געווען א פארזיכערטער טראנספארטאציע-מיטל, פאר די נעבעכדיגע לויפער, וואס ווילן נישט מער ווי ראטעווען זייער לעבן.

רבינו זצ"ל, צוזאמען מיט זיין ברודער דער פאקשעוויניצער רב ז"ל, און מיט דעם שטשאקעווער רב ז"ל, האבן אויסגעארבעט א פלאן פון א נייער סארט באהעלטעניש אויפ'ן וועג. א קרובה פונעם שטשאקעווער רב, מרת ליבא וואלף ע"ה - אליין אן עסקנית אין הצלת ישראל אויף א גרויסן פארנעם - האט געהאט א באקאנטן, א פולישער גוי, וועלכער האט פארמאגט א גרויסן לאסט-אויטא, מיט וועלכן ער האט געליפערט קוילן פאר די דייטשע ארמיי. דער גוי האט געהאט פריי פון ארבעט יעדן דינסטאג. האט מרת וואלף אים פארגעלייגט צו נעמען אידן צו דער גרעניץ יעדן דינסטאג, און פארגעשלאגן ער זאל לאזן מאכן אין זיין אויטא א דאפעלטן דיל (פלאהר), מיט א חלל צווישן זיי גענוג הויך אז מענטשן זאלן קענען ליגן אין יענעם חלל. דאן זאל מען אנפילן דעם טראק מיט קוילן. דער אויפטוה איז געווען, אז אפילו מען וועט רעווידירן די סחורה, וועט מען גארנישט דערקענען אז עס ליגן דא מענטשן באהאלטן אונטער די 'פלאהר'.

דער גוי האט מסכים געווען דאס צו טוען, פאר א פאנטאסטישער פרייז פון 300 גאלד-דאלערס פאר יעדע נסיעה. אין דעם אונטערשטן דיל האט מען געמאכט עטליכע לעכער, עס זאל אריינקומען לופט, און די 'פאסאזשירן' - צעהן נפשות ביי יעדע נסיעה, 8 ערוואקסענע און 4 קינדער - האבן זיך אויסגעלייגט, צוזאמען געפרעסט איינער נעבן דעם אנדערן, אהן זיך קענען רוקן פון ארט. אזוי איז מען געפארן א וועג פון 6 שעה ביז צו דער גרעניץ, ליגנדיג אונטער א משא פון 15 טאן קוילן. ביי די ערשטע נסיעה זענען זיי געלעגן אויף די פלייצע, פון וואס זיי האבן שטארק געליטן, ווייל די שטויב פון די קוילן איז כסדר געפאלן אין זייער פנים, אז זיי זענען כמעט דערשטיקט געווארן רח"ל. האבן זיי מיטגעשיקט א צעטל מיט דעם גוי, מיט אן אנווייזונג, אז ביי די וויטערדיגע נסיעות זאל מען אויסלייגן די מענטשן מיט'ן פנים צו דער ערד.

רבינו זצ"ל, וועלכער האט געוואוינט אויסער'ן גענטא, און זיך געמעגט דרייען אין די גאסן, האט איצט געהאט די אויפגאבע אויפצואוועקסלען - פארשטייט זיך אין גרויס געהיימניס - די פארשידענע מטבעות, גאלד און צירונג, אויף גאלדענע דאלארן. אויך האט ער אונטערגעקויפט א פוילישן שומר וואס האט געהיטן ביי איינע פון די גענטא טויערן, אז יענער זאל אים לאזן מיטנעמען מיט זיך נאך מענטשן ביים ארויסגיין פון גענטא. דאס זענען געווען די אידן וועלכע זענען געווען אין דער ריי צו פארן מיט דעם 'קוילן טראק'. זיי האבן איבערגעווארט ביי רבינו זצ"ל אין הויז, אמאל אפילו עטליכע טעג, ביז דער טראק איז געקומען.

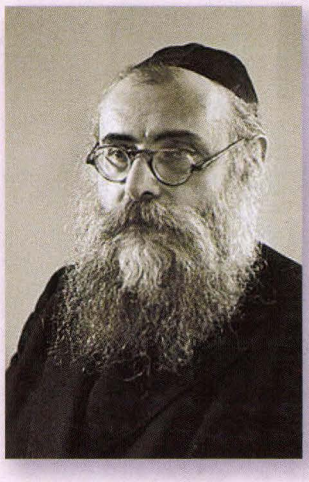
דער אויטא פלעג אריינפארן אין א פארשטעלטן חצר אונטער דעם הויז פון רבינו זצ"ל. דארט פלעגן די מענטשן, אין דער פינסטערניש פון דער נאכט, אריינקריכן שטילערהייט, און זיך אויסלייגן. רבינו זצ"ל איז געווען דער וועלכער האט זיי אריינגעשטופט, און דאן פארדעקט די עפענונג מיט א ברעט, און פארשיט מיט קוילן. דאס איז אנגעגאנגען מדי שבוע בשבוע, און עס האבן זיך אויף דעם אופן גערעטעוועט איבער הונדערט נפשות!, דערונטער די גאנצע באבוב'ער משפחה, דער שטשאקעווער רב ז"ל און אנדערע.

ביים אנקומען בשלום קיין זאקופאנא, צו דעם גרעניץ-דארף, האבן זיי זיך אויפגעהאלטן אויף א פארבארגענעם ארט, ביז די שמוגלערס זענען געקומען און זיי אפגענומען. דער וועג וויטער איז געווען זעהר א שווערער און פול מיט פחדים. מען האט געדארפט קריכן איבער בערג, אדורכגיין דעם 'וויסן דונאיעץ', און דאן, נאסערהייט, לויפן 12 קילאמעטער

בארג-אראפ ביז צו דער צווייטער זייט פון די טאטרא בערג ('טאטרא בערג' זענען געווען א טייל פון די 'קארפאטן בערג', נאר די וועלכע האבן אפגעטיילט צווישן פולין און סלאוואקיי האבן געהאט אויך א פרטיות'דיגן נאמען 'טאטרא'), וואס איז שוין געווען סלאוואקישער טעריטאריע. א סאך מאל האט מען זיך באגעגנט מיט סלאוואקישע גרענץ וועכטער, און די סכנה איז געווען זעהר גרויס. אבער א דאנק די מסירת נפש'דיגע עסקנים, וועלכע האבן זיך 'געדרייט צווישן די קוילן', און פארהאלטן די פאליציי (מיט באדייטנדער שוחד) פון טשעפען די אריינדרינגער, האבן זיך די אינצידענטן על פי רוב געענדיגט אויף א גוטן אופן.

למען הצלת רבינו

אין דער זעלבער צייט וואס די בני המשפחה האבן זיך צוביסלער ארויסגעראטעוועט פון נאצישן גיהנום אין פולין, האט זיך אויך די דרויסנדיגע פרייע וועלט אנגעפאנגען צו אינטערעסירן מיט'ן שיקזאל פון רבינו זצ"ל. פון ארץ ישראל האט געשיקט דער דאמאלסדיגער מנהיג פון 'אגודת ישראל', הרב איטשע מאיר לעווין ז"ל, א טעלעגראמע קיין שווייץ, צו ר' חיים ישראל אייז ע"ה, וועלכער לייענט זיך:



הרב יצחק מאיר לעווין ז"ל

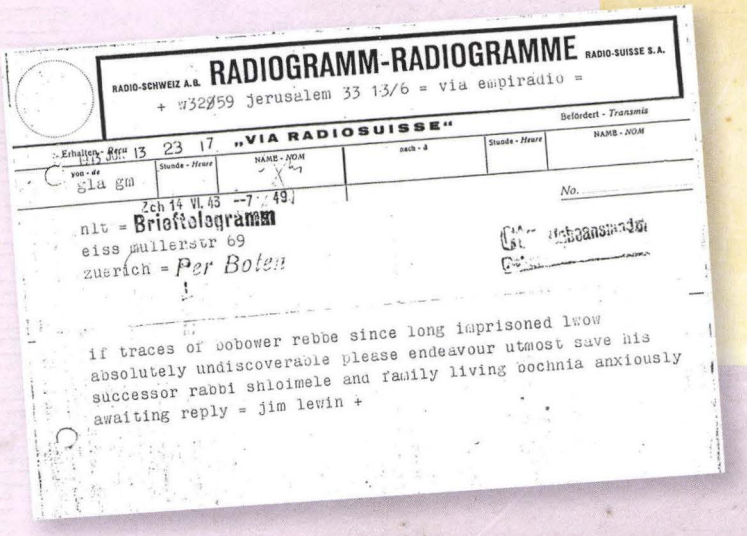
ירושלים - יוני 13, 1943 [א' בהעלותך י' סיון תש"ג]

אייז

מוללער-שטראססע 69, צירין

אויב צייכענישן פון באבוב'ער רבי, זינט לאנג איינגעזעצט אין לעמבערג, אבסאלוט נישט מעגליך צו אנטפלעקן, ביטע טוען דאס מערסטע צו ראטעוועו זיין נאכפאלגער **הרב שלמה'לע** און זיין פאמיליע, וועלכע לעבן אין באכניא. ערווארטנדיג מיט זארג אייער אנטווארט

יצחק מאיר לעווין



RADIO-SCHWEIZ A.G. **RADIOGRAMM-RADIOGRAMME** RADIO-SUISSE S.A.

+ w32/59 jerusalem 33 13/6 = via empiradio =

„VIA RADIOSUISSE"

Erhalten - Reçu 13 23 17 JUIN

Stunde - Heure | NAME - NOM | nach - à | Stunde - Heure | NAME - NOM

von - de gla gm

Befördert - Transmis

No.

Zch 14 VI. 43 --7 49

nlt = Briefteleg

eiss mullerstr 69

zuerich = Per Boten

if traces of bobower rebbe since long imprisoned lwow absolutely undiscoverable please endeavour utmost save his successor rabbi shloimele and family living bochnia anxiously awaiting reply = jim lewin +

ר' חיים ישראל אייז האט אויך באקומען א בקשה, אין פארם פון א בריוו, וואס האט צו אים געשריבן די שוועסטער פון רבינו זצ"ל, מרת גיטשא ליפשיץ ע"ה, וואס ווי דערציילט פריער איז זי געווען די ערשטע פון די משפחה אריבער צו גיין די גרענעץ קיין סלאוואקיי, און פון דארט קיין אונגארן. מרת ליפשיץ בעהט פון אים ער זאל שאפן געלט צו קענען אריבער ברענגען איר ברודער רבינו זצ"ל, מיט די רעשט פון די באבוב'ער משפחה.

אין די ווייטערע שורות, האבן מיר אויסגעקליבן איינצעלנע פאראגראפן פון לאנגע בריוו, וואס עס האט געשריבן ר' חיים ישראל אייז פון ציריך צו ר' יעקב גריפל קיין איסטאנבול, במשך דריי חדשים, סיון-אב תש"ג, די וועלכע זענען פארבונדן מיט די הצלה פון רבינו זצ"ל און די אנדערע מיטגלידער פון די משפחה.

די בריוו פאררופן זיך אויף די וועגדונג צו אים פון מרת ליפשיץ (וואס ער האט על פי טעות געמיינט אז דאס קומט אויך פון איר מוטער, הרבנית חי' פראדל ע"ה, און אז זי איז שוין אויך אין אונגארן, ביז ער האט זיך געכאפט אויפ'ן טעות, ווי געזען שפעטער אין לעצטן פאראגראף), צו שאפן די נויטיגע סכומים. ער דערציילט אז אין שווייץ האט מען שוין געשאפן א שיינעם סכום, און בעט זיך צו פארבונדן טעלעגראפיש קיין אמעריקא און קיין ארץ ישראל, זיי אויפפאדערן צו נעמען א חלק אין די געלט אקציע. זיי פארמאגן אויך נאך אינטערעסאנטע פרטים, ווי פאלגנד:

עש"ק שלח כ"ב סיון תש"ג. - יוני 25 1943

בדבר משפחת הה"צ מבובוב, נתקבל פה מכתב מאת הרבנית תי' שהיא יחד את בתה עברו את הגבול להסלובקיא, ומשם יבואו להונגריא. והיא מבקשת להמציא לה כספים מפה בכדי להציל להונגריא את בנה ר' שלמה'לי שהנהו מסתתר ויושב בסתר, וגם לא הודיעה לנו את מקומו. בכאן עסוקים כעת אחדים לקבץ סכום הגון להמציא להסלובקיא בכדי להצילו.

א' קרח כ"ד סיון תש"ג. - יוני 27 1943

מאת בת האדמו"ר מבאבוב הגיע מכתב שהיא מרת גיטל ואמה הרבנית כבר המה בעיר ראצפערד באונגרן אצל אביה זקנה שמה. היא מבקשת כספים להצלת יתר המשפחה ובתוכם הרב ר' שלמה'לי ואחיו הרב ר' יחזקאל. המה כפי הנראה נשארו עוד בבוכניא והמה יושבים בסתר. כפי דברה יש אופן להצילם ולהביאם להונגריא, כסף ההצלה תעלה לערך חמשת אלפים פרנקים. ופה מקוים אנו לקבץ סכום של שני אלפים פרנקים. אולי יש אופן שמארץ ישראל ימציאו לנו איזה סכום. ואולי יתלגרפו משם לאמריקא? אנכי הריצותי לפני איזה חדשים תלגרמה לאמריקא להאגודה שמה כי יודיעו להרב טברסקי את המצב וכי ימציא איזה סכום, ולצערי לא נעניתי עד היום. אולי תעלה בידכם מה.

ב' חקת ב' תמוז תש"ג. – יולי 5 1943

כבר כתבתי לך שהרבנית היא כבר בהונגריא, ומשתוקקת היא להביא לשם גם את כל משפחתה עד כמה שהם בחיים, בהם גם בנה הר' שלמה'לי. פה קבצנו 1800 פראנקים ושלחנו אלי' בתקוה שתוכל משם להביא אלי' אותם, אבל חושבני כי טעיתי בהסכום שכתבתי שרק אלף דולר נחוץ, כי היא לא כתבה את הסכום, ועל בטח יעלה הסכום לאיזה אלפים דולר. אולי תבוא בדברים את חסידי בובוב שמה באה"ק שימציאו איזה סכומים, וכמו"כ יפנו הם לאמריקא, כי מכאן פניתי לאמריקא, וגם ללשכת האגודה שמה להודיע מזה לחתן האדמו"ר מבובוב הרב טברסקי, אבל כל התלגרמים מאמריקא לחו"ל אינם נשלחים משם, וגם מכתבים באים רק לעתים רחוקות, לכן טוב יעשו שמארץ ישראל יפנו חסידי באבוב להרב טברסקי. ובאם ירצה להמציא אלי איזה סכום כי אז ישאל נא את פי ידידי הרב ד"ר יצחק לעווין (בנו של הרב ר"א לעווין מרישא) בניורק ויודיעהו את האופן. כמובן עליו לקחת רשיון מאת הממשלה האמריקאית.

א' ואתחנן ז' אב תש"ג – אויגוסט 8 1943)

היום בצהרים קראה בת האדמו"ר מבובוב - שהיא בהונגריה - אותי להתילופן, והודיעה לי שקבלה את הסך 32 אלפים פנגא שהמצאתי לה שבוע שעבר ע"י צנור מיוחד[4], ובקשה אותי להתענין גם בעד בני ביתו של הרב מקולישיץ שהם ששה נפשות. אבל הוסיפה לי שבעד הה"צ ר' ישעי'לי, ובעד אמה הרבנית מבובוב (אנחנו חשבנו שאמה היא כבר בהונגריא, אבל לא כן רק בתה באה שמה) ובעד הרבנית מלימאנוב (אחותו של הה"צ מבובוב) מפאת היותם באים בימים צריכים תחבולות שונות, ואם כי בעד צעירים המחיר רק 4 אלפים פנגא, לא כן בעד ישישים שאינם יכולים לרוץ אורח ולעלות על גבעות, מוכרחים המה לשלם פי עשרה, באופן אשר בעד השלשה לבד נצטרך י"ח אלפים פרנק. אמרתי לה שהסכום הזה גדול מאד, ולא אדע אם תהיה האפשרות להמציא לה את הסכום הזה. על זה השיבה לי שגם שמה בהונגריא יקבלו איזה סכום.

[4] אין א בריוו וואס ר' חיים ישראל האט געשריבן עטליכע וואכן שפעטער, ג' אלול תש"ג, צום סאטמארער רבי'ן הרה"ק בעל דברי יואל זצ"ל, (געדרוקט טיילווייז אין 'המבשר', פסח תשע"ד) דערציילט ער אז די 32 טויזנט פענגא, האט ער באקומען פון די אגודת ישראל באה"ק, וז"ל: "עד היום עלתה בידי להמציא למו כספים שקיבלתי מאת אגודת ישראל באה"ק בעד בובוב וטשכוב סך נ"ב אלפים פנגא, כן ע"י אגודת ישראל (העולמי) שקבלתי סך י"ט אלפים פענגא בעד בובוב. את הכסף שלחתי אל הרב מייזעלס בווייטצען".

עטליכע טעג איידער ר' חיים ישראל ע"ה האט געשיקט דעם אויבנדיגן בריוו (פון ז' אב), האט ער ארויסגעשיקט א טעלעגראם קיין איסטאנבול, מיט געגויע ציפערן פון די פערזאנען, און פון וויפיל געלט עס האנדלט זיך (די באבוב'ער פאמיליע איז באשטאנען פון 23 נפשות, פאר 5 האט ער שוין אויסגעצאלט, און געבעטן פון זיי פאר די אנדערע 18).

אויגוסט 5, 1943 [ה' דברים ד' אב תש"ג]

גריפעל
קאנטינענטאל
ביאגלו-איסטאנבול

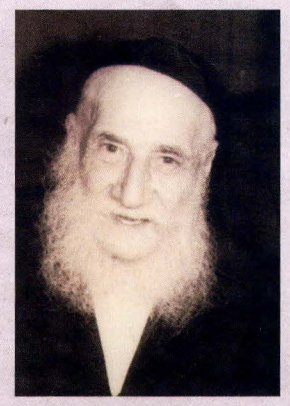
מעגליכקייט רייזן צו אהרן בעלזער[5]. שפעזן פאר פערזאן 600 שווייצער-פראנקען. באבובער פאמיליע 18 פערזאן, טשחויבער 13. האב פארלייפיג פאר 5 באבובער און 3 טשחויבער בעצאלט. טעלעגראפיר מיינונג.

אייז
מולער-שטראססע 69

Griffel Kontinentel
Beyoglu-Istanbul

Möglichkeit reisen zu Ahron Belzer Spesen für Person 600 Schweizerfanken.Stop Bobower Familie 18 Personen Czchojwer 13 habe vorläufig für 5 Bobower und 3 Czchojwer bezahlt dratet Meinung

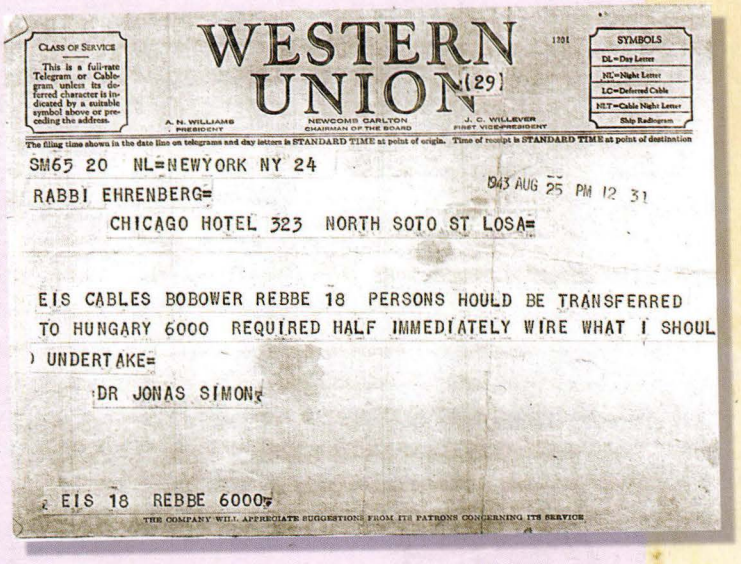
E i s s
Müllerstrasse 69



הרב דר. יונה סיימאן ע"ה

אויך קיין אמעריקא האט ר' חיים ישראל געשיקט א טעלעגראמע מיט די ציפערן. עס איז אבער אנגעקומען בעת דער הויפט הצלה-עסקן פון באבוב, הרב אלימלך אלעזר עהרנבערג ז"ל, איז געווען אונטערוועגנס אין לאס אנדזשעלעס, האט אים דעריבער זייו געהילף דר. יונה סיימאן ע"ה (זעה איבער אים אין חלק א' עמוד צ"ו) אנגעפרעגט טעלעגראפיש וואס זיך אונטערצונעמען.

[5] דאס איז א רמז אויף אונגארן, וואו עס האט זיך דאן אויפגעהאלטן דער בעלזער רב זצ"ל.



WESTERN UNION (29)

CLASS OF SERVICE
This is a full-rate Telegram or Cablegram unless its deferred character is indicated by a suitable symbol above or preceding the address.

SYMBOLS
DL=Day Letter
NL=Night Letter
LC=Deferred Cable
NLT=Cable Night Letter
Ship Radiogram

A. N. WILLIAMS, PRESIDENT — NEWCOMB CARLTON, CHAIRMAN OF THE BOARD — J. C. WILLEVER, FIRST VICE-PRESIDENT

The filing time shown in the date line on telegrams and day letters is STANDARD TIME at point of origin. Time of receipt is STANDARD TIME at point of destination

SM65 20 NL=NEWYORK NY 24

1943 AUG 25 PM 12 31

RABBI EHRENBERG=
CHICAGO HOTEL 323 NORTH SOTO ST LOSA=

EIS CABLES BOBOWER REBBE 18 PERSONS HOULD BE TRANSFERRED
TO HUNGARY 6000 REQUIRED HALF IMMEDIATELY WIRE WHAT I SHOUL
) UNDERTAKE=
DR JONAS SIMON=

EIS 18 REBBE 6000=

THE COMPANY WILL APPRECIATE SUGGESTIONS FROM ITS PATRONS CONCERNING ITS SERVICE

ניו יארק

אויגוסט 25, 1943 [ד' ראה כ"ד אב תש"ג]

ראביי עהרענבערג

שיקאגא האטעל

לאס אנדזשעלעס

אייז טעלעגראפירט: באבאוער רב, 18 פערזאן, ווערט טראנספערירט קיין אונגארן. 6000 פארלאנגט. א העלפט זאפארט. טעלעגראפיר וואס איך זאל אונטערנעמען.

דר. יונה סיימאן

דער עסקן ר' יעקב גריפל ע"ה האט - ווי די אויבן-ציטירטע בקשה צו אים פון ר' חיים ישראל אייז - איבערגעשיקט די אינפארמאציע קיין ארץ ישראל, פון וואו דער דארטיגער עסקן, ר' בעריש לאנדאן ע"ה, האט עס ווייטער געשיקט קיין אמעריקא, צו דעם הארנאסטייפלער רבי'ן ז"ל אין מילוואקי. אט וואס ער שרייבט:

ב"ה כ"ה באב תש"ג [אויגוסט 26 1943]

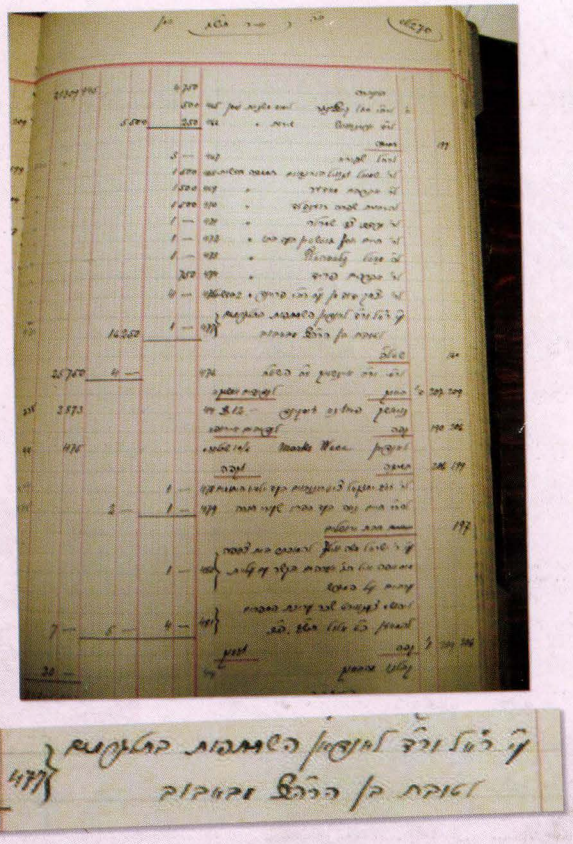
היינט איז געקומען א בריעף פון דעם פריינד פון איסטאמבול (הער יעקב גריפעל) ... ער שרייבט אז חיים ישראל אייז פון צירין CHAIM ISRAEL EISS, MULLERSTR 69 ZURICH 17 קען די באבאוער פאמיליע (18 פערזאנען) ווי אויך די טשחובער פאמיליע (13 פערזאנען) ראטעווען קיין אונגארן און ס'דארף קאסטען 600 פראנק פרא פערזאן, ד.ה. צירקע 40 שטערלינג, טאטאל 720 (פאר באבוב).

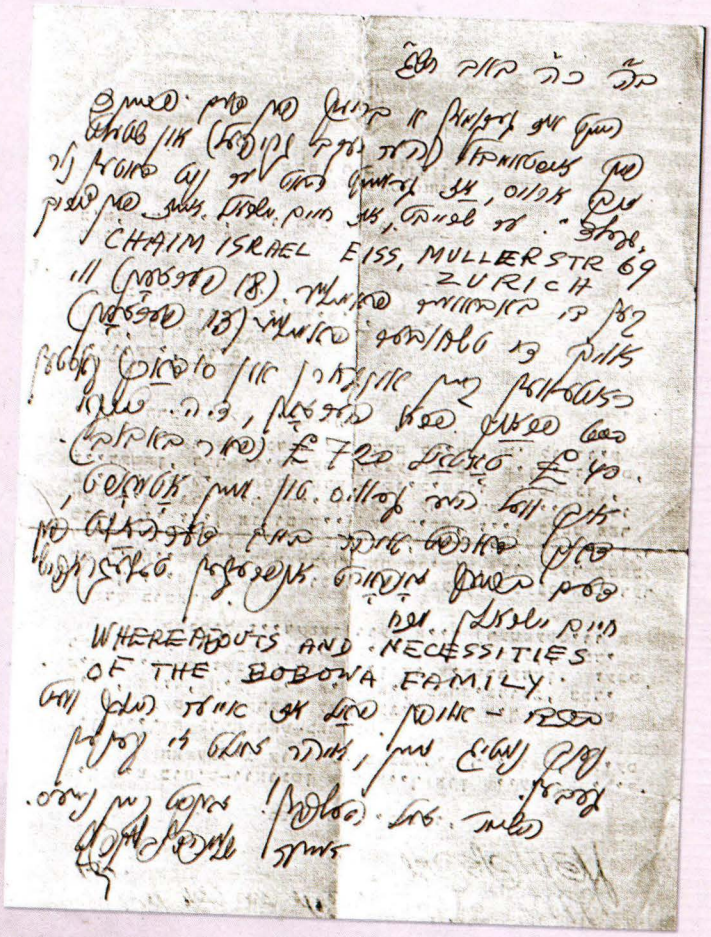
איך וועל היע געווים טון מיין אטמאסט, דאך דארפט איהר ביים דערהאלט פון דעם בריעף זאפארט אנפרעגען טעלעגראפיש חיים ישראלן מכח WHEREABOUTS AND NECESSITIES OF THE BOBOWA FAMILY בכדי אויפן פאל אז אייער הילף וועט נאך נויטיג זיין, איהר זאלט זי קענען געבען.

השי"ת זאל העלפן! זאנסט קיין נייעס.

אייער

שלמה דב לאנדאן





א עמוד פון דעם 'פנקס הכולל', וואו עס ווערט באריכטעט אז זיי האבן געצאלט 1 לירה, "השתתפות בתלגראם לטובת בן הרה"צ מבאבוב"

אויסער אלארמירן די דרויסנדיגע וועלט, האט מרת ליפשיץ ע"ה אויך געארבעט צו שאפן געלט אין אונגארן גופא. זי האט באוואויגן איר גרויסן זיידן הרה"ק רבי שלו' אליעזר'ל זצ"ל הי"ד, ער זאל ארומפארן צו די גבירים און נעמען גרויסע נתינות, פאר די הצלה פון זיין טאכטער, די אלטע באבוב'ער רביצין ע"ה, און אירע קינדער. דער זיידע האט אזוי געטוען, ער איז געפארן מעיר לעיר, אין באגלייטונג פון דעם ווייצענער דיין הגאון ר' הערשל'ע מייזעלס ז"ל (שוואגער פון רבינו זצ"ל), און מען האט אויפגעטריבן א גרויסן סכום, וואס איז געווען א גרויסע הילף פאר די וויטערע הצלה-אקציע פון די משפחה.

אויסער דעם, האט מען געבארגט 5,000 דאלער (א סכום גדול אין יענער צייט) ביי הנגיד ר' יחזקאל הענדלער ע"ה פון סאטמאר, אויף וואס הרה"ק רבי שלו' אליעזר'ל האט פערזענליך אונטערגעשריבן, און אויך מרת ליפשיץ. וועלן רבינו זצ"ל איז שפעטער געקומען קיין אונגארן, האט ער אויך צוגעלייגט זיין חתימה אויף דעם שטר, לויט דעם תנאי וואס איז געווען אז "החיוב לחתום כתב זה אותן האנשים ממשפחת באבוב אשר יבקשו ממנו חתימתו".

דער שטר לייענט זיך אזוי:

ב"ה

אנחנו הח"מ מאשרים ומקיימים בזה איך שקבלנו מהרבני מו"ה יחזקאל הענדלער נ"י מק"ק סאטמאר סך 5000 כזה חמשה אלפים דאלאר בתור הלואה לצורך הצלת נפשות משפחת באבוב, באופן שהסך הנ"ל מוטל לפרוע על "חברה ישיבת עץ חיים" בנויארק, או נכדי וגיסינו הה"צ ר' יעקב טווערסקי שליט"א ממילוואקע, ובאם המה לא ישלמו, אזי החוב מוטל עלינו לשלם בלי טענה ומענה. וגם החיוב לחתום כתב זה אותן האנשים ממשפחת באבוב אשר יבקשו ממנו חתימתו.

וגם הותנה בפירוש שהחוב הזה יש רשות ביד הרבני יחזקאל נ"י המלוה הנ"ל לעשות צעדירונג לכל מי שירצה. מקום הפרעון כפי רצון המלוה במדינת שווייץ או אמעריקא או בכל מקום שירצה. זמן הפרעון במוקדם היותר אפשרי בלי שום דיחוי ואמתלא שבעולם כלל.

כל זה קבלנו עלינו בקנין גמור אגב סודר באופן המועיל עפ"י דתה"ק בביטול ובפסול מודעה ואונס שבעולם, ומעכשיו .. בבי"ד חשוב כדרך כל השטרות הנעשים עפ"י דתוה"ק. גם הותנה בפירוש, שמעכשיו כאשר קבלנו הסך הנ"ל, כל מיני אחריות שבעולם מוטל עלינו הח"מ, הן אחריות דגניבה ואבידה או שום אונס וסיבה ח"ו או אם ח"ו לא יעלה בידינו להציל נפשות הנ"ל עם סכום הלואה הנ"ל, בכל זה מחויבים אנחנו לשלם כל הסכום הנ"ל עפ"י התנאים הנ"ל.

וע"ז בע"ח היום יום ג' לסדר דברים ב' בחודש מ"א שנת תש"ג לפ"ק פה באדאפעסט יצ"ו

הק' שלום אליעזר הלברשטאם
בהרה"ק מצאנז זצלה"ה

גיטשא האלבערשטאם
בת הה"צ מבאבוב

הק' שלמה הלברשטאם[6]
בלאאמו"ר הה"צ מבאבוב

בפנינו הח"מ נחתם שטר זה ואנחנו מעידים שכן נעשה בלי שום אונס והכל שריר וקים

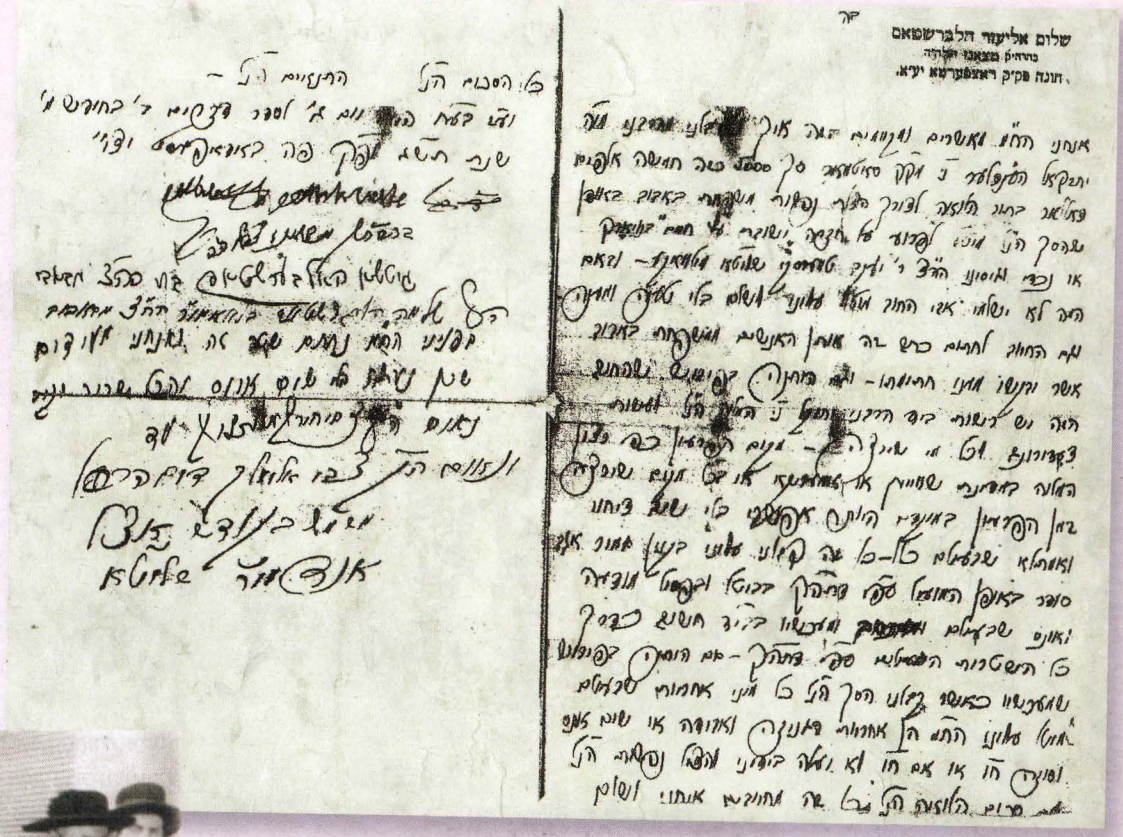
נאום הק' צבי הירש מייזליש עד

ונאום הק' צבי אלימלך דים הכהן
משמש בקודש אצל אדמו"ר שליט"א



אין די ערשטע תקופה אין אמעריקא. רבינו זצ"ל צוזאמען מיט דעם ווייצענער רב הגה"צ ר' הערשל'ע מייזעלס ז"ל. אונטער רבינו זצ"ל שטייט בנו אדמו"ר מהרנ"צ זצ"ל

6 די חתימה פון רבינו זצ"ל ערשיינט נאך די חתימה פון די שוועסטער, ווייל ווי געזאגט איז די חתימה שפעטער צוגעקומען. דער דאטום פון שטר איז "ב' בחודש מנחם אב", און ווי מיר זענען אויבן האט ר' חיים ישראל אייז גערעדט אויפ'ן טעלעפאן מיט מרת ליפשיץ ז' אב, ווען רבינו זצ"ל און די אנדערע זענען נאך נישט געווען אין אונגארן. זיי זענען אנגעקומען שפעטער אין חודש.



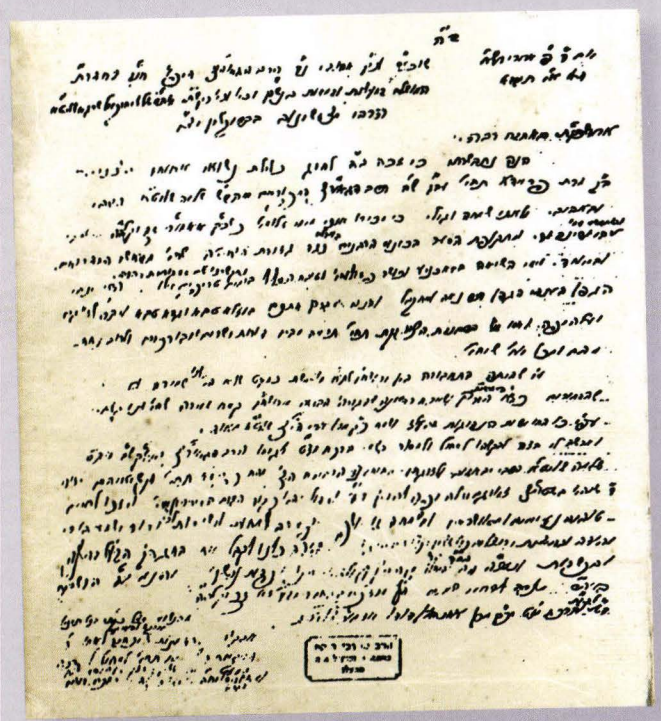


הרה"ק ר' שלו' אליעזר'ל פון ראצפערט זצ"ל
הי"ד, מיט זיין גבאי (ערשטער לינקס)
הרה"ח ר' צבי אלימלך דים ע"ה הי"ד

נאכדעם ווי רוב משפחה איז שוין בשלום אריבער די גרעניץ, האבן די עסקנים אנגעזאגט די שמוגלערס, אז ביי די קומענדיגע רונדע, מוזן זיי ברענגען 'סאלאמאן הלברשטאם'. ווען דער גוי האט איבערגעגעבן די שליחות, האט רבינו זצ"ל געזאגט אז ער איז נאך נישט גרייט צו גיין, ווייל ער פירט דא אהן די גאנצע רעטונג ארבעט, און אויב ער וועט אנטלויפן איז א חשש אז די גאנצע ארבעט וועט זיך אפשטעלן. דער גוי האט תחלת נישט געוואלט הערן דערפון, זאגנדיג אז ער האט מורא טאמער וועט ער קומען אהן אים, וועט מען אים נישט באצאלן. ענדליך האט זיך רבינו זצ"ל איינגעבעטן ביי אים ער זאל דאס מאל נעמען אנדערע מענטשן, און קומענדיגע וואך וועט ער מיטגיין.

דורך די וואך, האט רבינו זצ"ל איבערגעגעבן אלע איינצלהייטן פון דער רעטונגס-ארבעט פאר ר' הערשל צימער הי"ד, וועלכער איז געבליבן אין באכניא, און וויטער אנגעפירט מיט די הצלה ארבעט. און קומענדיגע וואך האט רבינו זצ"ל, מיט נאך מיטגלידער פון די משפחה, פארלאזט דעם עמק הבכא, און זיך געריכטעט קיין סלאוואקיי, און פון דארט קיין אונגארן.

צדיק מצרה נחלץ...



מכתב הגה"צ אבד"ק בילגוריי זצ"ל
לש"ב הגה"צ אדמו"ר מציעשנוב זצ"ל

ב"ה יום ד' פ' אחרי תש"ח ת"א א"י תובב"א

שוכט"ם לכ"ק אהובי נ"ד [-נכד דודי] הרב הגאוה"צ המפו' חו"ב בחדר"ת המושלם במעלות ובמדות בנש"ק וכו' וכו' כקש"ת מוה"ר שלום יחזקאל שרגא שליט"א, הרבי מצ'עשנוב בברוקלין יצ"ו.

אחדשכק"ת באהבה רבה.

הנה נתבשרתי כי זכה ב"ה לחוג כלולת נשואי אחותו הצנועה ב"ק מרת פריידא תחי' עב"ג ש"ב הרב הגאוה"צ המפורסים מוה"ר שלמה שליט"א הרבי מבאבוב. מלאתי שמחה וגיל, כי מכירו אנכי מימי עלומיו, כשב"ק **אאמו"ר זצוקלה"ה החשיבו וחשתעשע עמו במארינבאד. ומתקופת הסער בכינום הרבנים בוורשה נגד גזירת השחיטה שהי' מראשי המדברים, ובמיוחד מימי השואה בבאכניץ וכושר פעולותיו לטובת הכלל בימים מרופים אלו, ונתקשרנו שם בעבותות אהבה.**

הרי ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל. והנני מברך אתכם במזלא טבא וגדא טבא. ויה"ר שזיווגם יעלה יפה, ואמו ב"ד הרבנית הצדיקת תחי' תראה מהם דורות ישרים ומבורכים ולרוב נחת מהם ומכל יו"ח שיחי'.

ע"י שהיתה התחבורה בין ירושת"ו לת"א משובשת כמעט שלא היתה לנו שמורה, והי' נם שהבחורים כבשו בעזהשי"ת את הדרך ושיירא ראשונה שהגיעה הביאה מירושת"ו קמח שמורה שהי' לנו בשם, שהי' עפ"י החומרות הנהוגות בבעלז, ושמח כ"ק אחי הה"צ שליט"א מאוד.

וארשה לי בזה לבקשהו למחול ולמסור בשמי ברכת מז"ט לגיסו הרב הגאוה"צ בנש"ק ש"ב מוה"ר שלמה שליט"א מבאבוב ולזוגתו אחותו נ"ד הרבנית הצ' מרת פריידא תחי' לנשואיהם. יעזור ד' שיהי' בשטומ"צ זיווגם יעלה יפה לבנין ע"ע וגדול יהי' כבוד הבית האחרון וכו', ויזכו לחיים טובים נעימים ומאושרים, ומשמחה זו יושפע שפע רב שמחות וישועות לכ"י ...

והנני ב"ד הדושכק"ת באה"ר מצפה לרחמי שמים
חק' מרדכי באאמו"ר מבעלזא זצוקלה"ה

ד"ש לכק"ת וברכת מז"ט מכ"ק אחי בן דודו אדמו"ר שליט"א.